

INTRODUCCIÓ
A L'EDICIÓ CRÍTICA DE LES OBRES DE
AUZIAS MARCH

TESI PER AL DOCTORAT DE LLETRES

PRESENTADA A LA

"FACULTÉ DES LETTRES DE L'UNIVERSITÉ DE PARIS"

PER

AMADEU PAGÈS

BARCELONA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

PALAU DE LA DIPUTACIÓ

1912

INTRODUCCIÓ

A L'EDICIÓ CRÍTICA DE LES OBRES DE

AUZIAS MARCH

Tipografia L'AVENÇ : Rambla de Catalunya, 24. - Telefon 115 : Barcelona

INTRODUCCIÓ

A L'EDICIÓ CRÍTICA DE LES OBRES DE

AUZIAS MARCH

TESI PER AL DOCTORAT DE LLETRES

PRESENTADA A LA

“FACULTÉ DES LETTRES DE L'UNIVERSITÉ DE PARIS”

PER

AMADEU PAGÈS

BARCELONA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

PALAU DE LA DIPUTACIÓ

1912

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41556008_0034

PROLEG

L'idea d'aquesta edició crítica ha estat concebuda a les conferencies que M. Alfred Morel-Fatio, professor a l'«École des Hautes Études», va consagrar a l'obra de l'Auzias March durant el semestre d'hivern de 1886-87. La major part dels materials per a dur-la a terme han sigut recollits tot seguit, de 1887 a 1889, a Espanya y a Anglaterra, gracies a les bosses de viatge que l'«École» m'ha concedit. Desde 1888, la *Romania* féu coneixer els primers resultats de les meves recerques sobre la vida del nostre autor. Però, a conseqüència de circumstancies diverses, vaig haver d'interrompre per espai de molts anys el meu treball de reconstitució del text. Més tard, quan l'he reprès, en 1901, després d'un nou viatge a Espanya destinat especialment a revisar totes les meves comprovacions y a utilitzar els documents novament exhumats, m'he topat amb dificultats de tota mena que han singularment allargat la meva tasca.

La poesia de l'Auzias March exigeix, en efecte, per a ser del tot compresa, una veritable iniciació. Ja siga que pertanyi an aquest genre d'estil refinat al qual els trobadors donaven el nom de *trobar clus*, ja que prengui un caracter netament filosofic y moralitzador, el fet es que per raresa se n'agafa 'l sentit a primera vista. Cal treballar per a extreure-n el mollsubstanciós. El seu pensament es com un enemic inatenyible y subtil que no es possible sorprendre sinó després de savis treballs d'atac.

La seva obscuritat encara ha sigut augmentada pels esforços que 'ls

copistes més antics y els editors del segle XVIe han fet per a dissipar-la. Més o menys, tots han cedit al desig de retocar. Resulta d'això que la tradició manuscrita de l'Auzias March es molt defectuosa y que ha sigut necessari, per a determinar el text original, procedir a una serie de comparacions minucioses.

La fixació del text ja estava, no obstant, quasi del tot acabada, quan va saber-se 'l descobriment d'un nou manuscrit, actualment a Nova-York. No fer-ne cas, era arriscar-se, scientment y per falta de paciència, a fer un treball insuficient y incomplet. He preferit esperar y aprofitar-me tant com pogués de tots els recursos manuscrits coneguts fins ara.

En una Introducció molt extensa he abordat els problemes que 's plantegen amb motiu dels manuscrits y de les edicions de l'Auzias March. Hi examino atentament totes les relacions que existeixen ja siga en els manuscrits y en les edicions entre sí com entre 'ls uns y les altres, esforçant-me en fer veure com ha sigut fixat el llur text y quin partit se 'n pot treure encara. No he deixat d'exposar cap dels medis, traduccions o comentaris, que poden facilitar-nos la lectura del nostre poeta. En fi, els capítols sobre la versificació y la classificació cronologica completen aquests Prolegomens a l'edició científica que hem tractat de donar-ne.

Crec haver conseguit retornar a les idees de l'Auzias March la llur forma més autèntica. Però, en presència d'un text sovint obscur y alterat, he procurat posar els lectors en disposició de verificar per ells mateixos la tria que he fet entre les diverses lliçons. El resum rigorós de les variants que va a baix de les planes els permetrà seguir el meu treball punt per punt, comprovar-lo en cada detall, y, si es convenient, millorar-lo. Afegiré que aquestes múltiples indicacions, amb les quals es facil reconstituir quasi enterament els manuscrits y les antigues edicions, podran servir de basa a estudis de filologia, de mètrica o de gramàtica, sobre tot en el moment que, sots l'impuls de l'«Institut d'Estudis Catalans», bon nombre d'erudits se dediquen a investigacions crítiques sobre l'antiga llengua catalana. Una experiència ja bastant llarga m'ha demostrat que de les observacions en apariència les més mínimes y més insignificants, deriven de vegades resultats inesperats y d'importància.

Val més un bon text que tots els comentaris del món. Més, després d'haver sistemàticament restablert els versos del poeta, m'ha semblat indispensable aclarir-ne 'ls més obscurs. Veus-aquí per a que serviran les notes que hem hagut de relegar, mal nostre grat, a un altre volum. Aquí 'ns hem contentat amb que cada poesia anés precedida d'un argument que bastés per a guiar al lector per les marrades d'un pensament que devegades té tendència a amagar-se.

Passa, amb la bellesa de les obres de l'Auzias March, lo mateix que amb la dama que ell ha cantat a la faisó dels trobadors. No 's pot ser admès a contemplar-la sense de primer haver-se sotsmès a una preparació pacient y a dures proves. No hi ha ningú, sinó 'ls cavallers y els benedictins, a qui pugui convenir una consemblant estetica.

Tals com són, les poesies que van a llegir-se expressen així mateix, baix una forma artistica en la qual retrobem un eco de la nostra França del Mig-dia, els sentiments més profons que fan batre 'l cor humà : motiu de més per a que no puguin deixar-nos indiferents.

*
* *

Tot acabant aquest primer treball, el meu pensament se 'n torna, també, cap a l'epoca, ja llunyana, en que 'l nostre mestre M. Alfred Morel-Fatio 'ns esvaïa alguns dels misteris del nostre poeta-filosop. Després, amb una bondat y una ciencia inagotables, no ha cessat mai d'apoiar-me y ajudar-me amb els seus preciosos consells. Experimento, doncs, una veritable satisfacció, en dedicar-li aquest volum com un feble testimoni de la meva reconeixença y de la meva respectuosa afecció.

INTRODUCCIÓ

CAPITOL PRIMER

ELS MANUSCRITS

§ 1. A. Biblioteca Nacional de París. Esp. 225 (fons antic 7699; Mazarin). Paper. 269 fulles. 288 × 217 mm. Escriptura xv.^{en} y xvi.^{en} segles.

Aquest cançoner, conegut amb el nom de *Cançoner d'Amor* o *Cançoner d'Obres Enamorades*, se compon de tres parts principals, escrites en epoques y per mans diferents.

La primera, la més antiga, comprèn actualment la «Taula del present Cançoner d'Amor» (folis M-P) y el «Cançoner» propiament dit (folis 1-158, 165-245). Més el reclam «Vallmanya», que es a baix del foli 245 verso anuncia una nova poesia d'aquest autor que no existeix, probablement per la perdua d'una o dues fulles. Començava amb el vers *Junt es lo temps / fer de ma dolor crida*, y ens ha sigut conservada en el mateix lloc pel manuscrit I, del qual se trobarà més lluny la descripció y que no es, com ja 's veurà, sinó una copia del *Cançoner* de París.

La filigrana d'aquestes diverses fulles varia bastant sovint. Tant aviat es una espasa (fig. 1) com una flor amb dues fulles, a sota d'una creu (fig. 2); algunes vegades les figures 3 y 4 ¹.

La segona part (folis A-L, Q-T, 159-164) es d'una escriptura més recent.

Les fulles A-L contenen : 1.ª, la copia d'una ordinació den Ferran I d'Aragó datada el 17 de Març de 1413, concedint una suma de quaranta florins d'or al Consistori de la *Gaya Sciencia* per a la compra de recompenses; 2.ª, el «Romanç

1) Aquestes dues darreres marques de paper se semblen a les dels mss. I L M, dels quals veurem després les estretes relacions amb A. Les altres deuen datar, segons el senyor Dr. Perregàs, de Valencia, de la fi del xv.^{en} y del començament del xvi.^{en} segles.

fet per Johan Fogassot, notari, sobre la preso o detencio del illustrissimo Senyor Don Karles», compost a Brusseles pel Febrer de 1461; 3.^r, «Obra feta per lo dit Johan Fogassot sobre la liberacio del dit senyor primogenit»;

FIG. 1

FIG. 2

FIG. 3

FIG. 4

4.^a, «Complant fet per Guillem Gibert en la Ciutat de Barcelona sobre la mort del primogenit d'Arago don Carlos.»

Les fulles Q-T presenten dues poesies anonimes :

1.^r «O banch segur en qui lo preu se pague»;

2.ⁿ «Al rey Iesus donada la sentença.»

Les fulles 159-164, intercalades en el *Cançoner*, però per una mà posterior, estan consagrades al *Conort* de Francesch Ferrer *O bes despit e gran dolor*.

S'ha de fer notar que la major part d'aquestes fulles no tenen filigrana. En algunes s'hi veu tant sols unes tenalles (fig. 5), es a dir, una marca del tot diferent de les precedents. Per altra part, de les obres que hi han sigut copiades, no se 'n fa menció a la taula, excepció feta del *Conort* de Fr. Ferrer; però aquesta indicació no es pas contemporania de lo demés.

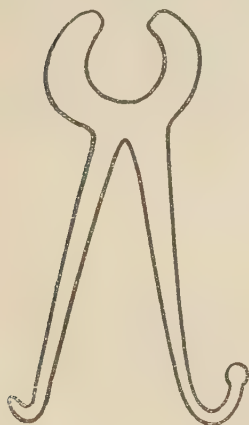

FIG. 5

En fi, la tercera part, constituïda tant sols per les tres fulles 246-248, visiblement afegides més tard, conté poesies datades, de

les quals al menys dues semblen autografes. En el foli 246, llegim fragments d'un judici (*Sentencia*) donat pel poeta Johan Fogassot, notari de Barcelona, en un debat poetic (*procés o tençó*) promogut per un tal Ricart y en el qual havien pres part en Johan Çacoma y en Pere Pau Çaguda. Aquest judici, en versos octosilabics rimant de dos en dos, acaba amb la condemna den Pere Pau Çaguda. Se compon de dues parts, entre les quals s'ha col·locat, enganxant-la sobre 'l recto del foli 247, una curta peça de vers mitjançant la qual els mantenidors del *Gay Saber* de Barcelona inviten en Johan Fogassot a donar son judici en els dèu dies següents, sots pena de 300 sous de penyorament. Aquest document està refrendat per un dels mantenidors en els termes següents : V[IDI]^t JO[ANNES] R[OQUA?] F[ORT?]¹, HU DELS MANTENIDORS DEL GAY SABER.

La fi del judici den Johan Fogassot figura en el foli 248, y aquí 'n van els darrers versos :

E lo suau jou porta
 Ordonat pe l Creador
 Eb trebal e b la suor
 D'ell e de sa companyia.
 Visca, tenint bona via
 Qui l port al repos complit,
 Goig sens fi, Be infinit!

Segueix un visa fet de la mateixa lletra : VIDIT JOANNES FOGASSOT JUDEX. En el marge 's llegeix : «Disabte a XX. de janer se donà la sentencia en l'ort d'en Francesch Morer.» Aquesta menció 'ns indica que 'l judici den Johan Fogassot reclamant, el 7 de Desembre de 1475, per la nota comminatoria, anc que poetica, dels mantenidors dels Jòcs Florals, fou promulgada 'l 20 de Janer següent.

Seria exagerat donar an aquest cançoner el nom de «llibre d'or dels Jòcs Florals de Barcelona» : en primer lloc perquè està molt lluny de citar tots els poetes que han cultivat la *Gaya Sciencia* desde la fundació del Consistori, en 1393, fins a la fi del xv.^{en} segle; y després perquè no ofereix prou esplendidesa per a que pugui verament ser considerat com un recull oficial. Algunes figures colorides, al començament de les poesies, representant flors o animals; una mica de vermell o grog a les inicials de cada vers; tota aquesta ornamentació, no té res de notable.

1) En Roqua Fort (així està escrit el seu nom en el nostre Cançoner, foli 135vo) es l'autor d'una de les més interessants poesies d'aquest recull. Els records del cicle bretó s'hi mesclen agradablement amb els de l'antiguitat. Vegin-se 'ls extractes que n'ha donat en Torres Amat, *Diccionario de Escritores Catalanes*, 556.

Es senzillament un dels millors manuscrits catalans d'aquesta epoca y el més ben conservat dels cançoners del seu genre.

La primera y l'última parts, això es, el *Cançoner* propiament dit, la taula que 'l precedeix y els documents autografs del final, van ser escrits a Catalunya cap a les darreries del xv.^{en} segle. Tot lo demás es del xvi.^e

Es probable que hagi pertangut, en el xv.^{en} segle, a un admirador den Johan Fogassot, o qui sab si a un dels seus hereus possessors dels seus papers. Ell es qui va esforçar-se a completar el cançoner primitiu afegint an el començament l'ordinació - privilegi del rei Ferran, l'obra den Gibert, la den Ferrer, etc. Però reservà un lloc, no 'l més petit, per al notari-poeta de Barcelona. Ja en el *Cançoner*, baix sa primera forma, havia sigut insertada, en el foli 140 verso, una poesia den Fogassot, en la qual desitja de tot cor el retorn del rei Alfons V, qui, segons opinió seva, ha de posar terme a tots els mals que afligeixen Catalunya. Escampades arreu, s'hi noten raspadores y correccions¹ que són de la mateixa lletra que la dels folis Q-T. Més enllà, una altra mà transcriu en els folis E-J, immediatament després de l'ordinació den Ferran, es a dir, en primer lloc de les obres poetiques, les dues poesies més conegudes den Fogassot, compostes en 1461 y relatives l'una a l'empresonament, l'altra a la deslliurança, del princep de Viana. En fi, els autografs den Fogassot posats a la fi del manuscrit indiquen, més clarament encara, que se 'n va voler fer un monument en honor, no tant sols del Consistori de Barcelona, sinó també den Johan Fogassot², un dels seus principals mantenidors.

Desde 'l xvi.^{en} segle se va fer una copia que no es altra que 'l nostre manuscrit I. Va ser executada abans que fos objecte, l'original, al principi y a la fi, de les addicions que hem assenyalat; perquè comença a la *Gloria d'amor* y no conté, den Fogassot, sinó la poesia *Rey virtuos, senyor d'insigna terra*. Veus-aquí un nou argument en favor de la nostra hipotesi d'haver sigut al començament del xvi.^{en} segle que fou completat el *Cançoner* de París.

Va ser comprat en 1624, per 3 lliures 12 sous, per un tal «Anthony del Co-

1) Han sigut assenyalades per en Tastú y impreses en caracters rodons per en Torres Amat, *l. c.*, 257.

2) En Johan Fogassot, notari de Barcelona, del qual se conserven, a l'*Arxiu Notarial*, els registres dels anys 1466-1469, es un dels comptats poetes del xv.^{en} segle que, abandonant devegades els llocs comuns de la poesia amorosa, feien alusió als aconteixements del llur temps. El *Cançoner* de l'Ateneu de Barcelona, que més enllà designem amb la lletra L, ens el mostra en 1453, a Nàpols, exhortant els cristians a emprendre una creuada contra 'l Gran Turc, després de la presa de Constantinoble. En 1454, suplica a la Verge que torni an els seus concitadans el rei Alfons y la reina Maria, que eren l'un a Nàpols, l'altra a Valencia. Aquestes obres tenen el merit singular de fer-nos oblidar per alguns instants les fadors del *Gay Saber*.

dony, menor», del qual se fa menció en una de les guardes del començament, y revenut ¹ per 7 lliures 10 sous.

No sabem per quina epoca devé propietat den Mazarin, qui, al morir (1661), el llega, amb lo demás de la seva biblioteca, al Col·legi de les Quatre Nacions. D'allí passa, en 1668, gracies a les negociacions den Colbert, a la Biblioteca del Rei, devinguda avui Biblioteca Nacional.

No va començar a ser conegut y consultat fins a l'any 1830, per en P. Puiggarí, qui escrigué una *Notice sur les troubadours catalans et sur un ancien chansonnier de l'Académie du Gay Saber de Barcelone*. La traducció en espanyol d'aquesta noticia ha sigut publicada per en Torres Amat ². Pel mateix temps, en Tastú ³ enviava al savi bisbe d'Astorga, que preparava un Diccionari dels Escriptors catalans, nombrosos extractes del Cançoner, insertats la major part a les seves *Memorias para ayudar á formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*.

Fou, sens dubte, en Tastú, qui, per intermediació den Torres Amat, va fer verament coneixer aquest recull, tant important per a l'estudi de la poesia catalana mig-eval. Després, l'E. de Ochoa y M. A. Morel-Fatio, en els llurs catalegs, en Cambouliu y en Milà y Fontanals, en publicacions especials, l'han descrit o utilitzat.

Les obres de l'Auzias March estan posades en bon lloc, immediatament després del poema de la *Gloria d'Amor*, pel qual començava, parlant amb propietat, el *Cançoner d'Amor*. N'ocupen, si fa o no fa, la quarta part, en dos troços, l'un dels quals va del foli 24 al foli 55 verso, y l'altra del foli 177 verso al foli 209 verso.

N'hi ha 66, si no 's té en compte :

- 1.^r l'estrofa citada en el *Conort* den Francesch Ferrer;
- 2.ª la repetició, en el foli 50 verso, de la poesia *Per molt amor d'on gran desig s'engendre*, que figura ja en el foli 47 verso, amb una variant millor en el primer vers : *Alt he amor d'on*, etc;
- 3.^r la repetició, en el foli 183 v.º, de la sparça : *Si col malalt qui lonch temps ha que jau*, ja inscrita en el foli 150 v.º
- 4.^t la poesia del foli 48 : *Sobres d'amor m'a ja del tot sobrat*, que es indugudament atribuïda a l'Auzias March, no essent sinó un extracte de la segona balada den Luis de Vilarasa.

1) «Costa 3 lliures 12 s. [Revenut ?] 7 lliures 10 sous.»

2) L. c. xxxix.

3) Vegi-s Torres Amat, l. c., xviii, y Am. Pagès, *Notice sur la vie et les travaux de Joseph Tastu*, (Extret de la *Revue des Lang. Rom.*, 1888,) p. 17.

Un lector del xvi.^{en} segle va numerar les diverses obres del nostre autor, però ell ne compta 69. Dóna 'l núm. 1 a la *Gloria d'Amor* den Rocaberti y el número 20 al fragment de la balada den Vilarasa. En canvi, omet el primer text de la sparça : *Si col malalt* (foli 150 v.º) y la sparça : *Quant plau a Deu que la fusta paresqua*.

A baix del foli 209 v.º hi ha enganxada una tira de paper, sobre 'l versó de la qual se llegeix per transparencia la primera estrofa de la poesia : *Pugar no pot negu en molt valer* (xxxii). Com que aquesta poesia figura sencera una mica més amunt, en el foli 206 v.º, amb un primer vers concebut així : *Pugar no pot algu en mes valer*, pot judicar-se, per aquestes diferencies, de la llibertat amb que 'l copista ha tractat el text original o 'l model del qual se servia y que devia molt probablement començar aquesta obra per *L'ome pel mon no munta 'n gran valer*. Diverses variants, sobre tot en el vers 14 de la mateixa poesia y xxxi, 12, 19, 21, 26, proven que no vacilaba pas a modificar el text cada vegada que no 'l comprenia.

Entre les particularitats que presenta, quasi no hi ha de notable sinó 'l canvi constant de *e* i de *a* atones, particularment a la final; la substitució freqüent de *g* per *j* (*pugar*), la semblança de *j* amb *y*, duent tot sovint a sobre un accent agut o més aviat un punt; y alguns cops l'ortografia *cha* per *qua* a la final (ex. LXXXII, 4, *fenescha* rimant amb *paresqua*).

§ 2. B. Biblioteca Nacional de París. Esp. 479. Paper. 179 fulles. 172 X 121 mm, Filigranes : un aucell dins d'una tarja a les 3.ª y 4.ª fulles de guarda del començament, y, a la major part de les altres, una mitja-lluna amb les inicials EB a la part concava y una creu historiada a la part convexa. Algunes grans inicials ornades, però sense colors. Bonica enquadernació de cuir del xvi.^{en} segle, cobertes gofrades, tall treballat y daurat; 4 tanques de cuir, avui desaparegudes.

(Foli 1) «OBRES DE OSIAS MARC.»

(Foli 2-174) 122 poesies de l'Auzias March, sense comptar la repetició, en el foli 172 v.º, de l'obra *Aquell ateny tot ço qu'atenyer vol*.

(Foli 174) «Resposta [de Joan Moreno à Auzias March]

Senyor Mossen March, ja no m'enamora.»

Aquesta poesia inedita, composta de 12 estrofes y una *endreça y tornada* de 4 versos, serà publicada a continuació de la cxxiv.

(Foli 176) «Corella.

Si l ferro calt refreda la ma casta.» 3 estrofes de 8 versos.

Vénen desseguida dues altres poesies den Corella, la primera de les quals té per títol *Corella al senyor príncep* y va seguida d'una *Resposta del senyor príncep* en versos castellans; la segona s'intitula *Corella al príncep*.

El príncep de que 's tracta no es altre que 'l príncep de Viana, a qui agradava conversar y correspondre amb els poetes y 's tenia a sí mateix per entès en poesia. Però fins ara això no 's podia afirmar sinó donant credit als seus biografs¹. La «resposta an en Corella» prova definitivament que, si no altra cosa, s'havia assajat en l'art dels versos. En quant al seu corresponsal, que no es altre que Mossèn Johan Roiç de Corella, fou no sols un «mestre en S. Theologia y bon predicador», com ho ha provat el R. P. Pascual Boronat², sinó també un poeta molt fecon, que 's va esforçar en fer conèixer als valencians les llegendes de l'antiguitat pagana. Va sostenir, ademés, amb l'infortunat D. Carles d'Aragó, una correspondència en prosa que 'ns ha quedat y ha sigut publicada per la *Revista de Valencia* (I, 330, 523).

Inedites encara la primera epistola den Johan Roiç de Corella y la resposta del príncep de Viana, creiem del cas publicar-les ara, amb la segona den Corella que es ja coneguda³, a causa de les relacions que varen existir, segons declaració de diversos escriptors, entre l'Auzias March y el príncep⁴.

1) Desdevises du Désert, D. Carlos d'Aragon, París, 1889, in 8.º, p. 400.

2) En uns articles de la *Revista de Catalunya*, 1897, signats per «L. d'Ontalvilla».

3) Vegi-s *Revista de Valencia*, I, 524.

4) I. Corella al senyor príncep :

Ffenix del mon, de qui 'l saber stilla,
Si per Adam no fos natura manqua,
En Paradis james fere stanqua
Ab tantas leys que noy basta postilla.
Mas, vos, sencer en tal edad tranquilla,
Ple de tot be seurieu en gran banca,
Tot immortal, cubert d'estola blancha,
Puys de perfet nous fall una centilla.

FFY

Fflor de saber, de vos canta Sibilla :
Gran rey de pau, del roma temple tanqua.
Tot lo mon diu : Noy basta Salamanqua,
Al vostre cap, que james no vaçilla.

II. Resposta del S. Princep :

Al qui de saber sus metros atilla,
Con sciencia perfeta, que libre e fra[n]cha
Riende razon, e rompre la tranqua
De tota torpesa ab ingenio sotilla,
En tanto, pardios, que su fama rutilla

Aquests versos ens informen sobre 'ls gustos variats del primogenit d'Aragó, y proven que fins en vida va ser objecte dels elogis ditirambics dels poetes. Considerats alesores com els veritables dispensadors de la gloria, varen contribuir a fer del «nebot den Carlemany», segons l'expressió den Corella, l'heroi en qui Catalunya havia posat totes les seves esperances.

(Foli 177) «Obra de Mossen Pedro Torrella:

Qyen byen amando persigue.» (*Canc. de Stuniga*, 395);

(Foli 179 v.º) Aquí s'acaba 'l manuscrit per l'explicit :

«Ffin. Deo gratias.»

«Ffonch acabat de scriure lo present libre en Barcelona per mi, Pere Vilasalo, prevere, per seruey del Illustre senyor Almirant de Napsols, a. ix. de Matx. 1541.»

En Pere Vilasaló es el mateix copista que l'any següent, 1542, va treure, per encarrec del mateix almirall, Folch de Cardona, una segona copia de les obres de l'Auzias March, el nostre manuscrit *K*, del qual ens ocuparem més endavant.

El manuscrit de 1541 ha pertangut, com ho testifica una menció col·locada a l'interior de la primera coberta, a «Don Angel Delpas, marqués de

E de buen grado en gentes non manca :
De dictar, scrivir e d'estilo arra[n]qa
Al sciente Cauton, al valiente Totilla.

FFYN

De casta Lucreçia, de bellesa Luçilla,
Non tanto prefieren las otras ni nanqa
Maria, fija de Anquonim Blanca,
De quanto mas arde su pequenya favilla.

III. Corella al princep :

D'un bell joyell, señor, tinch inventiva.
Per a l'engast prenh l'abitable terra,
Lo ver sforç, que por de si desterra,
Ab la virtut qu'es part intellectiva.
Al hun costat seran çefir e perla;
Per diama stara la temprança;
Per bell robi la qui te [corr. porta] balança,
Fflorint en vos pus vert que canyaferla.

FFY

Fflor de saber, en mitx d'aquesta dança,
Stareu vos per resplandent carvoncle,
Puys en virtuts semblau a l'antich honcle,
Emperador del realme de França.

Sⁿ Marçal», savi teolog, nat a Perpinyà en 1540 y mort a Roma en 1595¹. Cap al 1820, la mateixa obra figura a la Biblioteca de la Ciutat de Perpinyà, segons l'Haenel, que la descriu així² : núm. 56 : *Obras morales y poeticas de Osias (Marc)*; 1541. 8. En Migne va reproduir més tard aquesta indicació³. No obstant, M. Pere Vidal, bibliotecari de la ciutat de Perpinyà, no n'ha trobat cap rastre en els antics catalegs de la seva biblioteca, ni en el de l'any VI, ni en el de l'Henry, que va ser fet cap al 1825. Però l'indicació de l'Haenel no deixa per això de ser exacta quedant confirmada en 1839 per en J. A. C. Buchon, inspector de les Biblioteques, qui escriu, en 1827, en una notícia sobre en Ramon Muntaner, reimpresa també, en 1875, al davant de les seves *Chroniques Etrangères*, «qu'il se trouve un exemplaire manuscrit [de les poesies de l'A. March] à la bibliothèque de Perpignan».

Alguns anys després era consultat a París per en Josep Tastú⁴, que l'havia rebut, diu en els seus papers ineditats⁵, del seu amic Buchon. Aquest mor en 1846. En Tastú guarda 'l manuscrit durant alguns anys; y, sia que ignorant la seva procedencia l'hagués comprat als hereus den Buchon, o que la mort l'hagués sorprès, en 1849, abans d'haver-li pogut tornar, el fet es que queda de propietat de son fill Eugeni Tastú, qui 'l cedeix a la Nacional en 1886.

Les particularitats més remarcables que ofereix el ms. *B* són, de primer antuvi, l'oblit bastant freqüent de mots (xxxI, 19, lXII, 43), o transcripcions inintel·ligibles (xxxII, 34). Se coneix que 'l treball va ser fet a corre-cuita y sense una intelligencia suficient del text, el qual, com ja veurem, ha sigut retocat tot sovint.

Per altra part, desde 'l punt de vista de la fonetica, s, després de n, devegades hi es doble (*penssa*), així com ss es transforma en c (*pacio*, lXIII, 62); el sò final *tch* es sistemàticament representat per *tx* en lloc de *ig* (*vetx*, *ormetx*, *vatz*, *desitx*); dues o tres vegades el sò *ch* per *y* (*mateys* = *mateixs*, CIV, 61).

1) Vegi-s sobre aquest personatge, en Torres Amat, *Dicc. crít.*, 473.

2) *Catalogi librorum manuscriptorum*, Lipsiae, 1830, p. 383.

3) *Catalogus librorum manuscriptorum*, col. 384.

4) Vegi-s la meua *Notice sur la vie et les travaux de Joseph Tastu*, p. 33. — En Torres Amat, *Dicc.*, 363, parla del projecte que havia concebut en Tastú de reeditar l'Auzias March segons les edicions 1543, 1545, 1555, el *Cançonier* de París y el manuscrit de 1541 «que posee Mr. Tastú»; més aquesta expressió significa simplement que 'l manuscrit se trobava en mans del seu corresponsal. Pel Juny de 1834 en Tastú havia enviat an en Torres Amat algunes estrofes del poeta valencià.

5) Biblioteca Mazarina, Ms. 4518.

§ 3. C. El Escorial. iij. L. 26. In 4.º de 20 quaderns de paper xifrats A - I i K - U. Filigrana : un anyell amb una bandera. Escriptura del XVI.^{en} segle. 232 fulles escrites y 8 en blanc. Enquadernació en pergamí. 237 × 144 mm.

(Foli 1) Títol quasi identic al de l'edició 1545 : «LES OBRES DEL VALEROS / y extrenu cavaller / uigil y ele / gantissim poeta Ausias March / noua-ment reuistes y estampa / des ab gran cura y dili / gentia posaades (sic) totes / les declaracions / dels uocables / scurs / molt largament en la taula.»

A baix, un quadrat buit, a tall d'escut, voltat de la llegenda de 1545 : «Meritament / Renom de fœnix home / Mereix qui feu / les obres d'aquest libre.»

(Foli 1 v.º) «Taula y alfabet dels vocables scurs.» Aquesta taula es la reproducció de la de 1545. A més, l'indicació de les pàgines fa referencia a l'imprès y no an el manuscrit. Algunes faltes de l'edició han sigut corretgides pel copista, sobre tot a «l'alfabet dels vocables obscurs».

(Foli 7) «Les obres del facundissim / elegant uigil poeta / strenu y anti-quissim / caualler Ausias March :

Qui no es trist de mos dictats no cur.»

(Foli 232) Darrera estrofa del manuscrit :

«O quant sera / que regare les galtes
d'aygua de plor / ab les lagrimas dolces
contricio / es la font de hon manen
aquest es clau / quel çel tancat nos obre
d'atriccio / parteixen les amargues
per quen temor / mes quen amor se funden
mas tals quals son / d'aquestes me abunda
puix son camí / es via per les altres. — Finis. — ✕»

El títol y l'*explicit* bastarien per sí sols a demostrar que l'amanuens va contentar-se amb copiar l'edició de 1545. Més l'examen de l'ordre de les poesies y estrofes, així com del mateix text, ens en ofereix altres proves absolutament irrefutables. Així, per exemple, les estrofes 18 y 19 (v. 171-190) de la poesia *Cobrir no puch la dolor qui m turmenta*, que falten a l'imprès, manquen també en el manuscrit. A més, totes les millores ortogràfiques introduïdes per en Carles Amorós a la seva segona edició han sigut curosament reproduïdes. La conjunció *e* ja no s'hi veu escrita *he*, com a l'edició de 1543. Per altra part certes faltes que presenta 'l text de 1545 se troben també a C. En el v. 3 de la obra *Tots los desigs escampats en lo mon*, ambdós textos donen *apres* per *apas*; en el v. 33 de *Sens lo desig de cosa deshonest, nou per mon*; y en el v. 3 de *Lexant a part l'estil dels trobadors, nodeix per nodreix*.

Les úniques diferències de nota són, fòra de certes particularitats orto-

grafiques explicables sobre tot per la probabilitat de que 'l copista no fos català, alguns mots visiblement modificats amb intenció, com a la poesia *Tant he amat que mon grosser enginy*, v. 7, *reten l'hom congoxos*, en lloc de *retent hom congoxos*, y v. 42, *desig* en lloc de *dolor*. En una altra banda (xxxiii, 9) el copista escriu encara *l'entendiment* per *l'enteniment*.

Però 'l caracter més sorprenent que ofereix el text del manuscrit C, consisteix en algunes formes italianes, com *appagar*, *perigllosa*, *sottil*, a la poesia *Axi com cell qui desija vianda*, v. 2 y 55, *Signoria* en *Si com un rey senyor de tres ciutats*, v. 9, etc.

Si es llegitim induir d'aquestes diverses grafies que l'escrivent sabia italià, per un senzill coteig que s'imposa naturalment a l'esperit, se pot trobar el seu nom y determinar molt aproximadament la data del seu treball. En un curiós treball de crítica literaria imprès a Florença en 1551, l'italià Lilio Gregorio Giraldi, de Ferrara, fa l'elogi de l'Auzias March, dient que «els Espanyols el llegeixen amb la mateixa devoció que 'ls Italians el Petrarca». Afegeix, que un jurisconsult espanyol de nom *Petrus Turro* (Pere Turró?) li havia executat una copia de les obres del poeta valencià. «Tertius (poeta) vero M. Ausias Hispanus ex Valentia natus creditur, cujus cum poemata jamdiu delituissent, hoc tempore a viro illustri sunt edita, et ea religione, ab Hispanis leguntur, ut à nostratibus Franc. Petrarchae rhytmi; hujus mihi copiam fecit vir eruditus bonis literis, et jurisconsultus peritissimus Petr. Turro Hispanus.»

Tot condueix a creure que aquesta copia 'ns ha sigut conservada en el manuscrit C. Pere Turró se va contentar de reproduir, amb algunes lleugeres modificacions, l'última edició apareguda a Barcelona en 1545. Alguns indicis ens permeten pensar que va tenir també a la vista la de 1543. Es, en tot cas, an aquestes dugues edicions y a l'almirall de Nàpols, D. Fernando Folch de Cardona, que les va fer imprimir per Carles Amorós, que en Giraldi fa alusió parlant d'un home il·lustre al qual se deu, desde fa poc (*hoc tempore*) la publicació de les poesies de l'Auzias. Y ¿estaven agotades mentres Giraldi escrivia 'l seu segon dial·leg, es a dir, en 1548? Això es possible, desde 'l moment que, en 1546, Hyeronym Figueres executava 'l manuscrit E en vista de l'impressió. Pot admetre's també que en Giraldi desitjava posseir un exemplar expurgat de faltes tipografiques que omplien les primeres edicions.

1) Lilius Gregorius Gyraldus, *Dialogi duo de poëtis nostrorum temporum*, p. 70. — Una reimpressió d'aquesta obra ha estat publicada per K. Wotke, a Berlin, 1894, en la col·lecció dels *Lateinische Litteraturdenkmäler des XV und XVI Jahrhunderts*. — Segons Victorio Rossi, el segon dial·leg den Giraldi, al qual hem emmanllevat la nostra cita, hauria estat compost entre 1548 y 1550. Cf. *Giornale Storico della Letteratura Italiana*, xxxvii, 276.

En fi, les traces d'italianisme que havem trobat en el text, s'expliquen molt fàcilment per l'habitud de la llengua italiana que devia tenir un juríconsult lletrat (*eruditus bonis literis*), en relacions amb l'Itàlia y havent-la probablement habitada.

El manuscrit de l'Escorial va ser, doncs, compost, en 1546 o 1547, per un espanyol, de nom Pere Turró, per a l'ús del poeta y de l'erudit italià Lilio Gregorio Giraldi¹.

Desde 'l xvi.^{en} segle, un lector va anotar al marge la traducció castellana d'algunes paraules y d'algunes frases, sobre tot en els primers fulls. Confessa de vegades la dificultat que experimenta per trobar el vertader pensament del poeta. Després d'haver interpretat a la seva manera els v. 31-32 de la poesia *Algu no pot haver en si poder*, declara ingenuament: «Si este sentido no es bueno, *quere aliud!*» En mig d'aquestes notes marginals se troba encara alguna expressió italiana, com *cioè*, *scogli*, etc.

Es dubtós que aquests assaigs de traducció espanyola, plens de mots italians, tinguessin per autor el mateix copista. Estem més inclinats a creure que 'l manuscrit, després de la mort den Giraldi (1552), va caure en propietat del bisbe d'Osma, D. Honorat Juan, y que va ser ell qui 'l va anotar així. Es potser això lo que li ha fet atribuir equivocadament, com veurem, el glosari de l'edició de 1560. Se diu que llegia les poesies de l'Auzias March al fill de Felip II. No podria ser per al seu reial deixeble que havés anotat en el marge del manuscrit den Giraldi l'explicació dels termes y dels versos obscurs? Li devia haver sigut enviat d'Itàlia pels seus amics, tots lletrats com ell y a l'aguait de noves publicacions o manuscrits. D. Honorat Juan va morir en 1566. Es, probablement en aquesta data que 'l manuscrit va passar, amb lo restant dels seus llibres, a la biblioteca recentment fundada a l'Escorial.

Sigui lo que 's vulgui, el manuscrit està senyalat, en el xviii.^{en} segle, com existent a l'Escorial, per en Pérez Bayer²; y, en el xix.^{en} segle, l'autor d'un catàleg³ inedit dels manuscrits d'aquest ric deposit, el descriu en els termes següents: *Poesias del célebre Poeta Ausias March, escritas en lengua Lemosina, en papel, á mediados del siglo XVI. Un códice en papel en 4.º Pergamino. L.iii. 26.*

1) Un dels homes més savis de la seva epoca, nat y mort a Florença (1479-1552). Després d'haver viscut a Nàpols, Carpi, Milà y Modena, va anar a Roma, on fou nomenat protonotari apostòlic. Fou amic del celeberrim Pic de la Mirandola.

2) En les seves notes a la *Bibliotheca hispana vetus* de Nicolas Antonio (1788), II, 157.

3) Biblioteca Nacional de París. Ms. Esp. 414 (fol. 126 v.º).

§ 4. D. Biblioteca Nacional de Madrid. Ms. n.º 2985 (antic M. 271). Paper. 205 folis escrits y 4 blancs. 278 × 205 mm. Filigrana : una garba formada per una maça d'armes entre dugues llances en creu de Sant Andreu (fig. 1). Bella relligadura del xvi.^{en} segle, però en mal estat; cuir roig, amb filets y flors d'or; cantoneres de coure; una aplicació metàlica al centre de les cobertes; falta la primera d'aquestes aplicacions : dues tanques de vellut roig que devien adoptar-se a monitures de coure; cantells daurats y fresats amb el titol OSIAS MARCH sobre 'l superior. Les cobertes semblen haver sigut arrencades y tornades a enganxar, amb guardes de paper posterior al del manuscrit.

L'escriptura dels 196 folis numerats es del xvi.^{en} segle; la dels 9 fulls sense numerar, un al principi y 8 a la fi, es diferent y una mica posterior. Se la troba escampada a les anotacions y correccions dels altres fulls.

I. En el seu estat primitiu, el ms. començava, en el foli 1 numerat, pel titol en lletres gotiques MOSSEN OSIAS MARCH, immediatament seguit de la primera poesia amb inicial ornada :

«Axí com cell / qui 'n lo somni s delita»

y acabava en el foli 195. v.º, per la «Resposta de la señora Na Tecla a la demanda feta per Mossen March», el darrer vers de la qual es :

«qui sou de tots el mes entes».

Actualment, a causa d'addicions posteriors, el manuscrit comença en el segon foli, sense numerar, amb la «Taula de totes les obres [que] son en lo present libre», y acaba en el recto del vuitè foli, no numerat, de la fi, amb aquestes paraules :

«per ço lo meu parlar estronch».

Les addicions de la segona mà són, doncs, fòra d'algunes estrofes o tornades a l'interior del manuscrit :

1.ª La taula del començament, per ordre alfabetic.

2.ª (foli 196) «Demanda feta per Mossen Ausias March a Joan Moreno.»

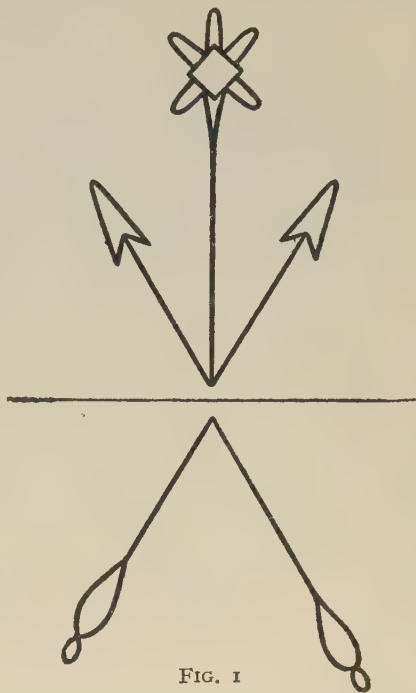

FIG. 1

«Ab molta raó me desenamore.» La poesia ha sigut esborrada amb un traç obliquè.

3.^r (foli 196 v.º) «Demanda feta per Mossen March a la senhora Na Tecla, neboda del pare sant. — Entre ls ulls y les orelles.»

4.^t *Ibidem*. «Resposta de la dita senhora. — Hoydes vostres rahons belles.»

5.e En els tres primers fulls no numerats de la fi, la poesia, «Adeu siau, vos, mon delit.»

6.^e En el vers del tercer foli no numerat y en els cinc folis següents : «Altra obra, — A mi acorda un dictat.»

Dos escriptors han col·laborat, doncs, en aquest manuscrit en dates diferents y en proporcions molt desiguals.

El primer hi ha transcrit 123 poesies, quasi tota l'obra de l'Auzias March, y, en aquest nombre, no incloem les 4 poesies o fragments de poesia que són, amb diversos començaments, la repetició de poesies ja copiades :

1.^r La poesia *Vengut es temps que sera conegut* està posada, una primera vegada (foli 27) després de la sparça *Si com lo Taur*, etc., y una segona vegada (foli 114 v.º) sense aquesta sparça, de la qual es, de fet, ben independent.

2.ⁿ Les estrofes del foli 115 v.º, la primera de les quals comença per aquest vers *Yo contrafaç nau en golf perillan*, no són més que un fragment de la del foli 25 v.º *Sobres dolor m'a tolt l'imaginar*.

3.^r La poesia del foli 116 : *L'home pel mon no munta 'n gran valor*, se confon igualment amb la poesia del foli 29 : *Pujar no pot algu en molt valer*.

4.^t La poesia del foli 117 : *Lo qui d'algu reb enuig e plaher*, es una segona transcripció de la poesia del foli 36 v.º *Cell qui d'altruy reb enuig e plaher*.

El segon ha afegit 4 altres poesies enumerades més amunt, lo que duu a 127 el nombre total de poesies de l'Auzias March contingudes en el ms. *D*.

II. L'escriptura de la part principal ha sigut atribuïda al xv.^{en} segle per l'Amador de los Ríos, que n'ha publicat un facsimil ¹, y per J. Massó Torrents ². El primer, fins la declara contemporania del poeta. Però, si se l'estudia atentament, se veu que s'assembla poc a l'escriptura gòtica del xv.^{en} segle y que presenta un gran nombre de caràcters de l'escriptura rodona. Fòra d'això, diferentment dels *Cançoners* catalans del xv.^{en} segle, no posseeix inicials majúscules més que en el primer vers de cada estrofa. En fi, cap il·luminació, cap ornamentació, fòra d'alguns traços a la ploma a les caplletres, sobre tot al començament del manuscrit.

1) *Historia crítica de la literatura española*, vi, 526. (La lamina apart reproduint els quatre primers versos del ms. està col·locada a la fi del volum.)

2) *Manuscrits catalans de la B. N. de Madrid*, p. 7.

Afegim an això que la forma *Oσίας*, que està en el títol, sembla que no va ser usada fins al xvi.^{en} segle. La trobem per primera vegada en els textos relatius al nostre autor, a l'edició Romaní de 1539. En 1541, Pere de Vilasaló l'hi ha emmanllada en la seva copia.

Sens dubtar, afirmo que 'l manuscrit *D* va ser escrit en el xvi.^{en} segle.

Algunes notes marginals ens fan assaber que 'l seu primer copista parlava, o almenys escrivia, el castellà, com ja 'ns ho pot fer creure l'ortografia d'alguns mots, p. ex., *Mosen, señor, señoria, ruyciñol*. Ens fan assaber també que ha tingut davant d'ell, no l'original, sinó una copia a més faltada. Diu, foli 144, a propòsit de la poesia *Vengut es temps que sera conegut*, copiada ja en el foli 2, després de la sparça *Si com lo taur*, amb la qual semblava no fer-ne més que una : «*Estas siete coplas siguientes estas (sic) duplicadas por descuydo del escritor y por estar asi en el libro de donde se a traducido este.*»

El segon copista ha afegit poca cosa, com ho hem vist, al treball del seu predecessor. Però ha cobert el seu manuscrit d'anotacions y de correccions, l'examen de les quals ens mostra 'l partit que comptava treure-n.

Se veu desseguida que ha numerat la major part de les poesies per medi de lletres de l'alfabet repetides varies vegades per a representar les xifres a partir de 20. Aquesta numeració, que no correspon a l'ordre de les poesies del manuscrit, es, al contrari, identica a la de l'edició 1543 per a les primeres poesies, y la segueix de bastant aprop, en lo que pertoca a les demés, per a que se 'n pugui concloure que l'ordre en el qual l'anotador les ha volgudes posar, es sensiblement el mateix que 'l de 1543.

Aquestes indicacions ¿són anteriors o posteriors a l'edició de 1543? En altres termes : ¿es per a fer concordar el manuscrit amb l'imprès que s'hi ha recorregut, o no seria més aviat en vista de l'impressió del text de 1543?

Aquesta segona opinió sembla la més vertadera, per la senzilla raó que, si la numeració del manuscrit hagués sigut feta després de la publicació de l'edició, seria més completa, més rigorosa i més conforme a l'ordre de 1543.

Tot, fins el sistema adoptat per numerar les poesies, demostra que no s'ha de veure més que un senzill esboç, un treball preparatori y provisional destinat a servir de basa a la classificació den Carles Amorós en la seva primera edició.

Altres fets ens permeten, fòra d'això, afirmar que 'l manuscrit *D* ha sigut utilitzat per l'editor de 1543. Totes les poesies impreses en 1543 se troben en *D*, lo que es un cas unic per a tots els manuscrits que 'ns queden de l'Auzias March, si se n'exceptuen *C* y *E*, que li són manifestament posteriors. A més, els mots difícils són explicats al marge y en termes identics, tant a l'un com a

l'altre text. Veus-en aquí alguns exemples : *Mils per millor, renart per rabosa, pahoruch per temeros, tebeu per no ser calt ni fret*, etc. Algunes d'aquestes gloses han sigut deixades estar per l'editor, com *endurar per triuñfar*¹; altres han sigut afegides. Altra semblança molt important : El primer copista havia quasi sempre escrit sense *h* la conjunció *e*, y *a*, tercera p. del verb *haber*. El segon, revisant l'obra del seu predecessor ha posat *h* davant de la major part d'aquests mots, y 's llegeix avui, *he, ha*, en el manuscrit *D* y a la primera edició de Barcelona.

Si totes les addicions, fòra les de la fi, y les correccions que una segona mà ha introduït a *D*, han passat a l'edició de 1543, en canvi 'ls títols *Mossen Osias March*, o senzillament *March*, o encara *Rims de Mossen O. M.*, que han sigut esborrats en el manuscrit, no figuren tampoc a l'edició, y es que van ser suprimits a fi que l'impressor no se sentís temptat de reproduir-los, mentres que 'l mot *tornada*, rarament escrit pel primer copista, ha sigut afegit, tant aviat sencer com abreujat.

En fi, es molt probable que 'l manuscrit *D* no va servir solament a l'editor de 1543, sinó que va esser posat a la vista, o millor entre les mans dels caixistes, com ens ho fan saber les nombroses ditades y els signes posats per aquí per allà per dirigir la feina de composició. Es així que en les estrofes de deu versos els dos ultims son separats dels demés per una ratlla horitzontal a fi de recordar als treballadors el blanc intermig que havien de deixar entre 'l 8.è y el 9.è vers, disposició que es també la de 1543. L'estat actual de la religadura fa creure també que va ser deslligat y dividit en diversos trossos més manejables, que varen anar imprimint-se simultaniament.

Un altre detall interessant. Moltes de les anotacions de les quals estava cobert, són ara mig esborrades. Sembla, que havessin volgut, després d'utilitzar-les per l'impressió, fer-les desaparèixer i tornar tot lo possible 'l manuscrit al seu estat primitiu.

No havem parlat fins ara més que de les semblances exteriors, però n'hi han d'intrinseques que són també sorprenents, y que senyalarem més tard, quan compararem les lliçons dels diversos manuscrits. Les unes y les altres ens duen an aquesta conclusió : que 'l manuscrit *D* es el prototip de l'edició de 1543 y l'original del qual deriva directament.

Es una bona fortuna ben rara la conservació d'un semblant manuscrit. Ens donarà 'l millor medi de corregir les nombroses errades de lectura y impressió

¹) El mot ha estat reprès y més ben explicat en l'*Alfabet dels vocables scurs* de 1545, on se llegeix : «Endurar per dejunar, o por aiunar de la cosa.»

que tanca la primera edició propiament dita de les obres d'Auzias March y per atrapar, per dir-ho així infraganti, l'origen d'algunes dificultats que han contribuït a enfosquir el pensament del poeta valencià.

III. Es, doncs, al segle XVIe que va ser escrit el manuscrit *D*; y va servir a l'editor de 1543. Aquestes són les dugues conclusions a les quals acabem d'arribar.

¿No 's pot precisar més, y descobrir la data aproximada y adhuc l'autor d'aquesta redacció?

Alguns indicis, com l'ortografia *Osius* per *Auzias* o *Ausias* ens poden portar ja pels voltants de 1539, 1541. Però, amb això no n'hi ha prou. Sabem que a la demanda de l'almirall de Nàpols, desitjós sens cap dubte de publicar les poesies d'Auzias March, en Pere Vilasaló va executar dos manuscrits, l'un *B* en 1541, y l'altre *K* en 1542. El fet sol d'haver encomanat una segona copia prova que l'almirall no estava satisfet de la primera, on les estrofes del poeta són en efecte sovint mal compreses y retocades. En quant al segon assaig, ofereix menys retocs y s'acosta bastant als antics manuscrits, però l'obra d'Auzias hi es encara un xic desfigurada y a més incompleta. Com el primer, no devia semblar prou digne de ser publicat.

El desig den Folch de Cardona no devia per això quedar sense satisfer.

Un document, desgraciadament sense data, extret de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a Barcelona, y publicat per D. J. Rubió y Ors¹, ens fa saber que l'autorització d'imprimir les obres d'Auzias March y el privilegi de posar-les a la venda, durant tres anys, «en los reynos y señorios» de Carles Quint, havien estat demanats a l'almirall de Nàpols per un tal Luis Pedrol². Declara a favor

1) *Ausias March y su época*, p. 94.

2) Publiquem, per segona vegada, la demanda den Luis Pedrol a la qual les nostres conclusions sobre 'l ms. *D* donen una nova importancia. El nostre text ha estat revisat per D. Ed. González Hurtebise, oficial de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

«SA. CE. y CA. MAG. — Luis Pedrol, de muchos días á esta parte a procurado de aver á su mano y juntar todas las obras de Ausias March, poeta catalan, que, en muchas partes derramadas y casi perdidas, se hallavan nunca hasta agora impresas y aquellas corregir de muchos vicios que, por descuydo de los escriptores, en ellas avia, á fin que assi correctas, juntas y reduzidas á su devida forma se imprimiessen y la memoria de tan digno varon jamas se perdiesse, y porque en ello a sostenido muchas vigiliass, costos y trabajaos.

Suplica por tanto á V. Mag. sea de su merced concederle privilegio que las pueda hacer imprimir y que nadie en los reynos y señorios de V. Mag., sin su expresso consentimiento, las imprima, ni á ellos se traigan vendibles de otras partes dentro de tres años, so las penas en los tales privilegios solitas y acostumbradas, que en ello el dicho Luis Pedrol recibirá merced muy singular de V. Mag. Quam Deus, etc.

Al verso : Luis Pedrol supplica lo ell (sic) Almirante de Nápoles. Supplica por privilegio para poder imprimir las obras de Ausias March, poeta catalan, que las ha recopilado y emen-

de la seva demanda, que ha consagrat molt temps, y molts diners a reunir totes les obres d'Auzias March.

L'obra den Luis Pedrol ens-e sembla ser el propi manuscrit *D*, y la publicació per la qual sollicita un privilegi, no es altra que l'edició de 1543, impresa a Barcelona per Carles Amorós.

El manuscrit *D* respon bé a lo que diu en Luis Pedrol del seu treball. Es el més complet de tots, adhuc si 's deixen córrer les poesies que hi han sigut afegides per una segona mà. Algunes d'aquestes poesies no 's troben més que en *E*, però aquest darrer manuscrit que data de 1546, les ha emmanllades manifestament, sigui a *D* mateix, sigui a les primeres edicions. El compilador va tant amb compte de no deixar-se cap de les obres del poeta que copia dues vegades les mateixes, enganyat sens dubte per les variants dels primers versos en els diferents manuscrits que té a la vista. Té prou discerniment en la tria de les lliçons y recerca l'homogeneïtat ortografica, sense arribar a atenyer-la. Es ben bé l'edició completa y curosa a la qual en Luis Pedrol fa alusió.

Aquesta atribució del manuscrit *D* a Luis Pedrol, es també confirmada per altres fets. En Luis Pedrol escriu un castellà, com el del copista de *D*. Además, algunes semblances que existeixen entre *B* y *D* ens condueixen ben naturalment a pensar que *B* ha sigut utilitzat per la composició de *D*. *D* reproduïx dues vegades, en indrets diferents, les mateixes poesies, la primera vegada segons els manuscrits més antics, la segona segons *B*. Així la poesia *Pujar no pot algu en molt valer* — figura primer al foli 29, després al foli 116, amb aquest altre començament: *L'ome pel mon no munta 'n gran valer*. Aquesta nova copia, presenta les variants caracteristiques de *B*. Passa lo mateix amb les dugues poesies identiques *Cell qui d'altruy reb enuig e plaher* (foli 36 v.º) y *Lo qui d'algu reb enuig e plaher* (foli 117).

En fi, basta sols un xic de reflexió per convence'ns que la carta den Luis Pedrol data de 1542-1543. Si, en efecte, aquesta demanda de privilegi era anterior a 1542, no s'explicaria perquè l'almirall de Nàpols, que hi respon per un *fiat*, fes fer, en 1541 y en 1542, dos nous manuscrits. Per altra part, no pot ser posterior a 1543, car els arguments sobre 'ls quals se funda no podrien ja ser invocats després de la publicació, més satisfactoria y quasi completa, den Carles Amorós. Manca saber, doncs, que hagi sigut escrita a la fi de 1542, o més

dato con gran trabajo; por tres años que otro no las pueda vender en vuestros reinos de Mag. — Fiat. — Con que se vea primero por alguna persona que... El Rey.» Archivo de la Corona de Aragón: *Colección de cartas y memoriales sin fecha*. (Legajo 1465.) — Aquest document se troba actualment en un lligall de «Documentos curiosos» reunits per D. Manuel de Bofarull.

aviat en 1543, y que sigui qüestió del manuscrit mateix d'on devia sortir la primera edició, impresa, com ja sabem, sota 'ls auspicis den Folch de Cardona.

Una sola objecció pot aixecar-se contra la nostra hipotesi. Luis Pedrol diu, en la seva súplica, que les obres d'Auzias March, no han mai sigut impreses fins aleshores, *nunca hasta agora impresas*. Podria parlar així en 1542-1543, després de la publicació den Romaní que data de 1539? Però, primer, l'editor de Valencia no ha fet conèixer sinó una petita part de les obres d'Auzias March, sense les *tornades*, o més incompletes encara. Luis Pedrol pretén, al contrari, publicar «todas las obras de Ausias», y tenia raó de dir que això encara no havia sigut fet. Ultra això, el treball de Romaní, era considerat més aviat com una traducció que com una edició, encara que 'l castellà hi segueixi estrofa per estrofa al text català. El títol mateix : *Las obras del famosísimo Mossen Osias Marco traduzidas por Don Baltasar de Romaní*, contribueix a alimentar aquesta opinió. També, quan apareixerà 'l text de 1543 a càrrec de Carles Amorós, se dirà per tot, arreu, un xic inexactament, que constitueix l'edició *princeps* del poeta valencià.

Se pot doncs inferir de tots els fets que precedeixen que després del segon fracàs de Pere Vilasaló, en Abril 1542, en Luis Pedrol devia posar-se a la tasca, per invitació probable de l'almirall, y esforçar-se de reconstituir, ajudant-se dels diversos manuscrits parcials y sovint defectuosos que quedaven d'Auzias March, un text més complet y més correcte, que no va trigar gaire a ser imprès, devenint l'edició del 22 de Desembre de 1543. Però abans, va ser anotat, en vista de l'impressió, per un segon escriptor que determinà l'ordre de les poesies, adoptat després quasi integralment per totes les edicions. Es així que va posar la lletra *a*, al cap de la poesia *Qui no es trist de mos dictats no cur*, indicant amb això que aquesta poesia, posada solament al foli 35 v.º en el manuscrit, devia ser impresa davant de les altres, y servir-los, per dir-ho així, de prefaci, seguint així l'exemple donat per Pere de Vilasaló en la seva primera copia.

Se pot imaginar fàcilment amb quina satisfacció l'almirall Folch de Cardona, degué acollir, després dels dos fracassos de P. Vilasaló, el text menys alterat y més accessible del seu poeta favorit. Va posar, sens dubte, un gran interès a acordar a Luis Pedrol els privilegis que demanava.

Sembla adhuc que 'l manuscrit *D* li hagués partangut, així com *B* y *K*, si 'n judiquem per les semblances que presenten les rel·ligadures d'aquests tres manuscrits. Lo que resulta més cert, es que ha sigut fins a 1879, propietat dels ducs de Medinaceli, sense que poguem saber en quina època va entrar a la llur biblioteca. Es allà que Amador de los Ríos el va consultar

vers 1865. En 1879 va ser adquirit per la Biblioteca Nacional de Madrid.

D. J. Massó Torrents, n'ha donat en 1896 una descripció sumaria¹ y ha publicat, per primera vegada, la *Demanda a Joan Moreno*, així com també els dos llargs poemes de la fi, que són les obres cxxvii-cxxviii de la nostra edició.

§ 5. *E.* — Biblioteca Nacional de Madrid. Ms. n.º 3695 (abans M. 58). Paper. 6 folis sens xifrar y 198 xifrats, amb els 3 darrers blancs : 204 folis; els folis 133 y 134 varen esser arrencats per l'autor y hi ha 3 folis marcats 93. — Relligadura del segle XIXe 278 × 197 mm.

Al recto del foli de guarda se llegeix aquest titol escrit a la fi del XVIII.^{en} segle : «OBRAS POETICAS DE MOSEN AUSIAS MARCH / corregidas de los yerros de la imprenta por D. Luis Carroz de Villa / ragut : año 1546. Con un diccionario de las voces mas dificiles en Lemosin.»

Al primer foli no numerat del començament, figura la taula alfabetica de les obres d'Auzias March contingudes en el recull².

Del foli 2 v.º no numerat, al foli 4 v.º «Declaració de paraules lemosines es-cures». Aquest vocabulari es molt més complet que 'ls de 1543 y 1545.

Del foli 5 no numerat al foli 6, un «Prolech» en forma d'Epístola a Dona Angela Borja y de Carroz de Vilaragut, on el nou editor d'Auzias March, «Don Luys Carroç de Vilaragut, batle general per la cesarea Magestad del Emperador e Rey nostre Señor en lo regne de Valencia», exposa com ha sigut conduït per respondre als desitjos d'aquesta «Noble Dona», lectora entusiasta de les «maravelloses obres del gran poeta y stremat cavaller Mossen Ausias March», a fer recerques sobre 'l seu origen y la seva familia, y a reconstituir el text original de les seves obres, llur «verdadera y original scripcio».

Les noticies biografiques que 'ns ofereix aquest prefaci, no són desgraciadament ni gaire nombroses ni gaire noves. Luis Carroz de Vilaragut, que, essent batlle de Valencia, quan no havien passat cent anys després de la mort d'Auzias March, hauria pogut interrogar als descendents del poeta y consultar els documents publics, no sembla pas haver-se lliurat a profundes observacions,

1) *Loc. cit.*, p. 7-37.

2) El titol, la taula, el vocabulari y el proleg varen esser publicats per en J. Massó Torrents, *Manuscrits catalans de la B. N. de Madrid*, Barcelona, 1896, in 8.º, pp. 38-52. Una part del proleg relativa a la vida del poeta havia estat reproduïda per nosaltres en *Romania*, xvii, 205. En extracte ja l'havien citat Pérez Bayer (Nicolas Antonio, *Biblioteca Hisp. vetus*, II, 157, nota) y Ximeno, *Escritores del reyno de Valencia*, I, 41.

malgrat una alusió que fa a un acte notarial y a papers de la batllia general. Se contenta de dir que «fonch cavaller valencià, nat y criat en la ciutat de Valencia, de origen y descendencia dels Marchs, cavallers cathalans de antica y honrosa proles, fill de Mossen Pere March, y de Elionor Ripoll». No senyala més que un dels seus casaments, el que contracta amb Joana Escorna, y afegeix que va ser senyor de Beniarjó, Pardines, y altres llocs veïns. Ignora les dates principals de la vida del seu autor y diu solament que va ser contemporani del rei Alfons d'Aragó (1416-1457). Repeteix en fi, sens dubte copiat de les edicions, que va ser «valeros de sa persona».

Les soles indicacions veritablement interessants que ns dóna, són relatives als béns que Auzias March posseïa a Valencia y al monestir de Sant Geroni de Gandia. Va ser, diu, «señor de dos cases en lo carrer del glorios Sanct Thomas en la ciutat de Valencia, la una de las quals es huy del noble don Ramon Ladro, señor de Castalla¹, estan la una davant l'altra. Los quals lochs e cases hagué y heretá de son pare Mossen Pere March, lo qual fonch governador general de totes les terres del bon Duch de Gandia, nomenat Alonso, comte de Ribagorça é de Denia é señor de la Baronia de Arenos é Condestable del Realm de Aragón». Afegeix Carroz, que va ser per ordre d'aquest Duc, que Pere March va fer construir el monestir de Sant Geroni de Gandia y va fer gravar les seves armes personals sobre 'l portic de l'entrada «y, en senyal de tan senyalat servey, dexà les sues armes esculpides com huy en dia stan en lo sobredit monestir».

Carroz de Vilaragut es un dels primers, sinó veritablement el primer, que va cridar l'atenció sobre Dona Teresa, de la qual Auzias elogia la perfecció en la poesia *Lexant a part l'estil dels trobadors*, y va afegir al seu nom de pila el nom de família Bou¹, molt extès a Valencia. Diu que Auzias va ser «molt affectat servidor de Dona Teresa Bou, dama valentiana, tan gentil, virtuosa, honesta é savia com les obres fetes en son servey é lahor mostren, en servici de la qual, en vida, e après mort de aquella, escrigue la maior part del present libre : per les obres del qual veuran les mes acabades e perfetes

1) Luis Carroz de Vilaragut cita en marge una acta davant del notari Pau Rossell, l'11 d'Octubre 1451. Hem trobat aquest document a l'Arxiu de la Catedral de Valencia (Potrocols de Pau Rossell, anno 1451, n.º 3883).

1) La mateixa comprovació va fer-se, en el xvi.^{en} segle, per un anotador del manuscrit I, el qual, al marge de la mateixa poesia, escriu : «Dona Teresa Bou, que Ausias March prengué per assumpto de son amor platonich, com acostuman los poetas, imitant al Petrarca en lo amor de Laura. Ausias era casat ab Eleonor Scorna.» Aquesta confusió amb el nom de fonts de la dòna d'Auzias amb el de la mare (confusió que no va cometre Carroz), tendeix a provar que l'anotador del manuscrit I reproduïa probablement de memoria les notícies den Carroz.

amors honestes que may ningun enamorat cavaller ha sentit ni escrit». Es evident que aquet retrat de Teresa es traçat unicament en vista dels elogis que Auzias fa d'ella, si s'admet que va ser ella la que va cantar en les cançons d'amor. Fòra 'l nom de familia, del qual discutirem en un altre treball la llegitimitat d'atribució, res no 'ns pot mostrar la seva existencia.

El «*prolech*» den Carroz de Vilaragut, ens diu després com ha sigut establert el seu nou text y per les seves confidencies se veu que no va tenir entre les mans el manuscrit original, sinó solament copies y antigues edicions. «Havent legit, vist y regonegut molts libres antichs scrits de ma per los contemporals ab lo dit auctor, verifficant y comprobant los uns ab los altres y ab les dos impresions fetes en Barcelona per manament de Ill.^e Admirant de Naps, Don Ferrando de Cardona, la una a .XXII. de Dehembre, Any M.D.XXXXIII., y l'altra en lo mateix dia y mes, Any M.D.XXXXV¹: vistes les errors é inadvertencies dels impressors les quals corrompen la excellencia y sentencies de les dites obres, feta diligencia per molts anys en tot lo que es estat a mi possible, axí per complir los manaments y satisfer a la voluntat de la dessus dita dama y senhora per a que de son desig fos complidament satisfeta com per que de tal auctor restas perpetua memoria y verdadera scripcio...» Segueix un elogi excessiu del poeta on alaba «les sues excellents y melliflues obres², les quals en valor y estima, art, stil y eloqüencia, sobrepujen als immortals poetes Dant y Petrarcha y a l'eloqüent Joan de Mena y a tots los altres antipassats, en tant avantatge que no se scriu ni s troba que ans ni apres de aquell algu haia scrit en vers obres morals ab tant vius exemples y naturals comparacions». Pretén, en fi, haver reconstituït tant bé les seves obres, que suplica a Dona Angela Borja que no permeti a ningú «corregir ni emendar ninguna cosa en lo present libre», perquè seria, diu, «borrar la original escriptio del mateix auctor».

Aquest prefaci acaba amb la menció : «Escrit en Valencia per Hierony Figueres, lo primer dia de Maig, any MDXXXXVI.»

El text, escrit en molta cura, comença, al foli 1 numerat, amb la poesia *Axí com cell qui 'n lo somni s delita*, y acaba, al foli 192 v.º, amb l'ultim vers de la poesia *Mon bon Senyor : E si u fara / ja m veig ab ell caçant*.

1) Noti-s que no fa menció del text den Romaní, com tampoc els demás editors, ja siga perquè 'l petit nombre de poesies publicades en l'edició-traducció de Valencia l'hagués feta abandonar, o millor per haver estat considerada com una traducció. No obstant, es segur que la va conèixer.

2) Cervantes alaba la *melliflua gracia* del dialecte valencià, segons Ticknor, trad. Magabal, I, 311, nota.

Precedeixen a cada poesia les paraules *Mossen Ausias March*. Dalt de les pàgines, com en un llibre imprès, se troben els títols corrents, *Obres d'amor*, per la major part de les poesies, *Obres morals*, per les altres, posades sobre tot a la fi.

Les 126 poesies estan disposades seguint un ordre alfabètic poc rigorós. No trobem més que una sola vegada, dues poesies de les quals l'escrit presenti una doble copia. Es, després de *D*, el més complet de tots els textos manuscrits que 'ns queden. Desgraciadament retoca, no tant sovint com *B*, cada vegada que no ho entén. En fi, se veuen en diversos indrets, rasquedures, en vista sens dubte de l'impressió que mai ha sigut feta, al menys integralment.

Aquest manuscrit, executat per H. Figueres, baix la direcció de D. Luis Carroz de Vilaragut, devia pertanyer, primer a Dona Angela Borja y de Carroz de Vilaragut a qui, segons el proleg, va ser destinat y dedicat. En 1560, Jorge de Montemayor el va consultar, y, en el prefaci de la seva traducció, diu que dels cinc manuscrits que ha vist, el millor es el den Luis Carroz. «Cinco originales he visto d'este poëta, y algunos diffieren en la letra de ciertas estanças. Por donde la sentencia quedaba confussa en algo, yo me he llegado mas al que hizo trasladar el señor Don Luis Carroz, bayle general d'esta ciudad, porqué, segun todos lo afirman, el lo entendió mejor que ninguno de los nuestros tiempos.» Però, l'examen de l'edició de 1555 prova que Joan de Resa l'havia utilitzat abans de Montemayor. A més, es probable que 'ls manuscrits als quals aquest ultim fa alusió, li havien sigut proporcionats pel capellà de Carles V, del qual elogia el treball en el foli 225 de l'edició de Valladolid y amb el qual devia mantenir relacions amicals.

Al XVIII.^{en} segle, Ximeno 'l va veure a Valencia, en la Biblioteca de Don Juan Basilio de Castellví, marquès de Villatorcas. El manuscrit passà després a la Biblioteca Reial, avui Biblioteca Nacional de Madrid, on la seva existència es senyalada per una nota den Pérez Bayer a la *Biblioteca Hispana vetus* d'Antonio, II, 157. En 1896 D. J. Massó Torrents en dóna una descripció bastant completa en els *Manuscrits Catalans de la B. N. de Madrid*.

§ 6. *F*. Biblioteca particular de S. M., Real Palacio, Madrid, Ms. n.º 2. H. 4 — Paper. 212 folis. Filigrana : un escut tetragonal amb cinc divisions, sostenint una corona de marquès (fig. 1) ¹. Escriptura gotica amb inicials ornades, però no colorides, al començament de cada estrofa, del XV.^{en} segle ².

1) El «Manual de Concells» de l'Arxiu Municipal de Valencia, ofereix, per l'any 1425, una filigrana quasi idèntica, que m'ha comunicat el Dr. J. Rodrigo Pertegás.

2) Vegi-s fora text el facsimil del foli 39.

257 × 180 mm. Relligadura del xvi.^{en} segle, el lloc de la qual duu aquest titol : *Poesias de Ausias y Mena*.

Aquest manuscrit comprèn dues parts executades pel mateix escriptor. La primera, de 161 folis sense numerar (2 blancs y un escrit per una mà

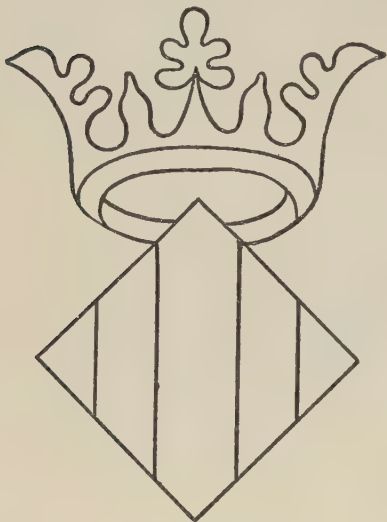

FIG. 1

posterior) tanca les poesies d'Auzias March; la segona, de 48 fulls, el *Laberinto* de Juan de Mena. Era natural de reunir aquests dos poetes contemporanis que tenien el mateix gust per les idees moralitzadores.

L'obra acaba amb tres folis, sobre 'ls quals el copista del 3.^r foli inicial, va posar la «Tabla del libro de Osias March».

El manuscrit d'Auzias March, que es l'únic que 'ns interessa, comença, sota 'l titol de *Obras de Osias Marco*, per la poesia *Axí com cell qu'en lo somni s delita*, transcrit sobre 'l tercer dels folis no numerats del començament. Es una addició feta probablement al xvi.^{en} segle, abans que 'l manuscrit fos relligat y destinada a reemplaçar els primers fulls ja perduts. De totes maneres es posterior a 1539, ja que 'l titol y el text

d'aquesta poesia, són manifestament copiats den Romaní.

El que 'ns queda de l'antic manuscrit, comença al foli 1 numerat, per la poesia :

«Pren m'en axí com al patró qu'en platga.»

Les obres d'Auzias March, acaben, al foli 154 v.º, amb l'últim vers de la poesia *La gran dolor que lengua no pot dir* : «Lo teu esguart no m donara spauen.»

Del foli 155 al foli 157, la poesia coneguda¹ de «Mossen Pere March — Al punt c'om naix comença de morir», de la qual l'últim vers es : «E sens orgull lo be qui breument passa.»

Aquí s'atura 'l manuscrit primitiu. En els fulls que segueixen (157 v.º -

1) Publicada, treta del Cançoner de París, per Torres Amat, *Dicc.*, p. 371, treta dels Cançoners de París y de Saragoça, per M. Milà y Fontanals, *Resenya dels antics poetes catalans* (Jochs Florals, 1865), p. 128, del de Saragoça per M. Baselga Ramírez, *Canc. Catal. de Zaragoza*, p. 48. També s'ha senyalat en el cançoner de l'Ateneu Barcelonès (foli 124vo) y en els cançoners Aguiló descrits per M. Milà y designats per les lletres A y D.

A. Pagès : LES OBRES D'AUZIAS MARCH. — Introducció, pags. 31-34

- fo 212

Plena de sens non enteniment pensa
Com abtament lo las damor se meta
E ens aturaw pas tenint via directa
E aus ala fi la merca nom defensa

Esparca

Ei com lo taur sen va fuyt pel desert
Quant es sobrat per son semblant qu'il forca
Ne torna may fins ha cobrada forca
Per destruyr aquell qu'il ha desert
Tot en agm coue luyar de uos
Car uostre gest mon effort ha confus
No tornare fins del tot haia fins
La gran pahor quim toll ser d'htos

Altra

Aengut es temps que seua conegut
Om qui son cor d'aura fort ho couart
E ja negu no ayt saber tal art
Que si es flach tal no sia sabut
Car destruch al perill dela mort
La donch nol ual engmy ne maestia
Per ben cobrir fastrema couardia
Que elegere fugir per ser estort

158), una tercera mà, anterior a la del primer full no numerat y de la taula, ha transcrit (foli 157 v.º) una bonica octava de Mossen Llois Pardo¹, una poesia de Jordi de Centelles en honor de la Creu, y (foli 158) una quintilla castellana del mateix autor dedicada a «Dona Blanca de Rochaberti»². Abaix del recto del mateix foli, se llegeixen aquests dos endecasílabs :

«Mosen March, apassionat de amor,
a fet aso, Se[n]yos, ab pior dolor.»

Al foli 158 v.º, la coneguda decima de Fr. Iñigo de Mendoza :

«A claro soll divinal
la creada niebla escura...»

A la fi, un *explicit*, degut al copista de les ultimes poesies :

«Quis escripsit escribat,
senper cum Domino vivat.
Dominicus vocatur
quis escripsit : Benedicatur.»

El manuscrit *F*, conté actualment, amb l'addició del principi, 108 poesies d'Auzias March de les quals 6 són fragmentaries, ultra la repetició d'un fragment de la poesia *La gran dolor que lengua no pot dir*. Però, devia tancar, en el seu estat primitiu, un més gran nombre de poesies. Molts folis varen ser arrencats, d'abans mateix de la foliació, que va ser feta probablement al xv.^{en} segle, sobre tot :

1.ª Entre 'l foli 40 y el foli 41. La poesia que falta es la que comença així : *Vos qui sabeu de la tortra l costum*. També falta en altres manuscrits, on va acompanyada de notes marginals negant que sigui d'Auzias March;

2.ª Entre 'l foli 115 y el foli 116. La poesia *Qui ser' aquell del mon supe-*

1) Poeta desconegut dels diversos reculls de poesia catalana o valenciana. Veus-aquí l'única estrofa que d'ell ens resta, una esparça verament comparable a les d'Auzias y en la qual expressa la diferencia que hi ha entre la concepció y l'imaginació del dolor :

«MOSEN LLOIS PARDO

Imaginant e ssentit qu'es dolor,
qu'en lo pensar del tot no la sentia,
e veig mon cor tan careguat d'amor
que ffoli ho mort he por qu'en breu no sia.
Aytan soven l'esmaginar me porta
davant mos ulls ço que no puch mirar,
flora content de no may recordar,
car lo recort es ço que m desconorta.»

2) Sobre aquestes darreres poesies podran consultar-se J. Massó Torrents, *Manuscritos catalanes de la Bibl. de S. M.*, Barcelona, 1888, pp. 30-31, y les correccions proposades per nosaltres en la *Revue critique d'histoire et de littérature*, n.º 46 (1888), pp. 378-379.

rior ofereix aquí una llacuna de sis estrofes. Contenint cada pagina tres estrofes de vuit versos, se 'n conclou que hi manca un foli.

3.^r Entre 'l foli 143 y el foli 144. Una llacuna de dotze estrofes entre 'ls versos 160 y 208 de la poesia *Entre Amor so portat e Fortuna*, ens fa suposar que manquen dos folis en aquest indret.

Es el més antic, y com ja veurem, el millor dels manuscrits que 'ns queden. Però les seves lliçons necessiten per això ser comprovades, perquè dues vegades (III, 1; IV, 39), l'escrivent sembla dubtar entre les variants que devien córrer en el seu temps, a menos que no datin d'ell, o que les correccions, anotades en aquests passatges, no puguin ser-li atribuïdes.

Ultra això, els signes abreviatius són sovint oblidats, sobre tot els que representen *m* y *n*. Certes consonants, *s*, a l'interior dels mots y algunes vegades al començament (*penssament*, *sser*), y també *l*, en totes les posicions, són duplicades. Fins sembla que *ll* representa lo més sovint el sò senzill, y *l* el sò mollat. En canvi, *r* no està sempre duplicada en les paraules on deuria ser-ho (*areus*, per *arreus*), y no hi ha mai *ç* trencada.

En fi, el mot *Tornada* no es posat per designar les estrofes finals de quatre o de dos versos. Se sab que no era tampoc en els antics cançoners provençals.

El manuscrit va formar part fins a la fi del XVIII.^{en} segle, de la biblioteca del Colegio Mayor de San Bartolomé, a Salamanca. Sembla que hi va entrar al XVI.^{en} segle¹, car es d'aquesta epoca que data la signatura «N.º 241» que portava a Salamanca y que 's troba encara sobre 'l primer foli no numerat del començament. Segui 'l que 's vulguí, està mencionat sota 'l titol de «Osias Marco y Juan de Mena, sus obras poéticas, vol. I en quarto», en l'*Indice*² formado por orden alfabético de todas las obras manuscritas, tocantes a facultad y erudicion que se hallan en la Libreria del Colegio Viejo de San Bartolomé, mayor de la Universidad de Salamanca.

Per ultim, va ser portat al Palau Reial de Madrid, amb la major part dels altres manuscrits d'aquest col·legi, per ordre de Carles IV, del qual porta l'*ex-libris*.

J. Rubió y Ors el va citar en la seva monografia *Ausias March y su época* y D. J. Massó Torrents n'ha donat una descripció bastant detallada³.

1) Es sabut que 'l famós erudit Sánchez de las Broces, professor de retorica a Salamanca, havia començat una traducció d'A. M. (*Epistolario general*, col·lecció Rivadeneyra, t. II, p. 33; Ant. Paz y Mélia, *Revista de Archivos*, 1899, p. 366).

2) Andrés Ortega, *Historia del Colegio viejo de S. Bartolomé, mayor de la célebre universidad de Salamanca y dedicada al rey N. S. Don Carlos Tercero, el grande*, Madrid, 1770, t. III, p. 331.

3) *L. c.*, pp. 25-31, y vegi-s també la nostra noticia d'aquesta obra en la *Revue critique*, l. c.

§ 7. G. Biblioteca universitaria y provincial de Valencia. Ms. nums 92-6-7. Paper. 179 folis. 286 X 204 mm. Escripura del xv.^{en} y xvi.^{en} segles. Relligadura xvii.^{en} segle, pergami.

Aquest manuscrit ha sigut constituït per la reunió de quaderns o fragments de diferents manuscrits. La foliació que salta bruscament de 21 a 496, les diferències d'escripures y de papers, y en fi, les marques d'ús, taques y el gastat que presenten alguns folis, corresponent sempre al primer y al ultim de cada grupo, ho demostren sobradament.

S'hi poden distingir dues parts principals, la més antiga, que designarem per *G'*, data molt probablement de la fi del xv.^{en} segle, y la més recent *G''*, es segurament del segle xvie.

FIG. 1

PRIMERA PART : *G'*. La part més antiga, va, primer, del foli 496 al foli 565, després del foli 574 al foli 602. El foli 496 està gastat; el següent, adobat en paper contemporani de les guardes inicials. En quant al foli 602, devia ser l'ultim d'un altre llibre, a jutjar pel seu mal estat.

Els folis 496-565, 574-575, 582-602 són de la mateixa mà y tenen la mateixa filigrana (figura 1) : els fulls 576-581 són d'una altra mà, però la llur filigrana (figura 2) es del xv.^{en} segle. Se la troba en un fragment de manuscrit, datat de 1476, que posseeix Don J. Rodrigo Pertegás, de Valencia.

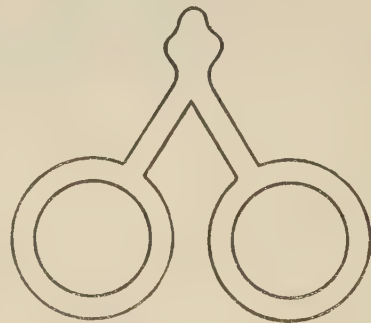

FIG. 2

G', devia formar part, abans de ser unit amb *G''*, d'un cançoner analeg als de París y Saragoça, però més voluminós. Varen voler fer-ne, en un cert moment, un recull complet de les obres d'Auzias March, y es per això que varen afegir, a diferents indrets, fulls sobre 'ls quals havien sigut copiades les poesies que mancaven. Sovint, l'autor d'aquesta addició va seguir l'ordre dels altres manuscrits, sense mirar que algunes de les poesies figuraven ja en el manuscrit primitiu. Així se troben dugues vegades en *G*.

Un antic anotador, després de la reunió de les dugues parts, va confir-

mar la nostra opinió. Anomena «llibre nou» l'addició de que parlem y diu, per exemple, al foli 564 v.º, a propòsit d'estrofes de les quals la primera comença per *Yo contrafaç nau en golf perillan* y que han sigut considerades equivocadament, en G y fóra, com una poesia independenta : «Comença esta obra : *Sobres dolor*; es ja copiada en lo llibre nou.» Y, en efecte, aquesta poesia figura al foli 611, es a dir, en la part complementaria del manuscrit.

Veus-aquí, ara, la descripció analítica de G¹ : (Folis 496-496 v.º.) Tres cartes d'amor : 1.ª Resposta de Mossèn Fenollar¹ a na Ysabel Suariç², començant per «Respon Mossen Fenollar — Per aquell senyor que, usant de humanitat, vol esser entre nosaltres lo sel, e rebuda vostra letra, Suariç senyora», y acabant per «Mas esperimentau lo mon qu'en mi teniu, manant lo que més difícil vos semblara, per que yo, complint ho, alcançe aquella gloria qu'en servirvos està.»

Es una «batalla amorosa lliurada sobre 'l paper», seguint l'expressió de Fenollar. S'hi fa alusió a unes «cobles mal ordenades» de Fenollar que varen donar lloc an aquesta correspondència una mica fada. Mossèn Fenollar declara a Sua-

1) Sobre aquest capellà valencià, vegi-s D. R. Ferrer y Bigné, *Estudios sobre los poetas valencianos de los siglos XIII, XIV y XV* (*Boletín de la Sociedad de Amigos del país de Valencia*, Valencia, 1873) pp. 54-59 y l'Introducció de Fr. Martí Grajales a les *Trobes en lahors de la Verge Maria*, Valencia, 1894, pp. 24-33.

2) Aquesta dona que sembla haver tingut una gran influència en els jòcs florals de Barcelona y de Valencia, va esser lloada pel poeta Simón Pastor, en el *Cançoner* de París, fol. 235:

«Segiu, segiu, aventures gentils :
Mostrar-vos he la pus bella ventura
Ques pot trobar en los bens de natura
E de virtuts acompanyada mils.

Entre delits una clara donzella,
Plena de seny, enginy e bon saber,
En bell estil mostrant jo seu dever
En les millors millor, gentil e bella. »

Després, alaba de la «donzella Suaris» els

«Judicis grans e subtils arguments
Qu'ella sab fer ab disputants contraris »,

y invita a tots el amadors que acudeixin a servir aquesta donzella «armats de pur'amor». Arriba fins a divinisar-la, en la tornada :

«Na Ysabell, ma singular mestressa,
Per ço us am tant he us servesch ab temor,
Que us veig muntar en tan alta favor
Que dins breu temps vos tindrem per deessa.»

riç l'amor que sent per ella, dient: «Sola sou aquella que per vostres inclinacions e calitat a mi conformes a infinidament amar me obligau»; y no ambiciona més que la gloria de servir-la.

2.ⁿ Resposta de na Suariç a la carta precedent, començant per «Respon Suariç — Esperiença m'afferma en lo juhi meu no haver errat...» y acabant per «...e, si mes obres vos obliguen, no fallisseu al que s poria affear e a mi portar a vera crehença».

En un estil més entortolligat encara, Suariç respon a Mossèn Fenollar: «Per molts esguarts a mi no es possible poder amar ne plaureus», y li suplica de no donar-li ocasió «d'aver penitencia sens peccat». Tot el seu plaer deu consistir a no fer res que pugua ser noible al seu honor.

3.^r Nova resposta de Mossèn Fenollar començant per «Respon Mossen Fenollar. — Ab aquella furia que de molta voluntat fa demostracio me so empes fins açíesser vos impolitic per attenyer de vos lo semblant que amor ab molta amor se paga», y acabant amb aquesta quarteta on Fenollar juga amb el nom de la seva correspondentia:

«Lo *suar* guareix la febra:
Vos *suariç* lo meu mal.
Tot quant veig me part tenebra;
Sola, vos sou la que val.»

Fenollar protesta de la puresa de la seves intencions, y jura de conformar-se exactament a les seves ordres. La seva felicitat no pot consistir més que en obeir-la, ja que ella està dotada de tantes perfeccions que 'l seu enteniment renuncia a comprendre-les y la seva pluma a descriure-les¹.

(Folis 497-565) Es el primer y el més important troç de les Obres d'Auzias March contingudes en *G*¹. Comença per un fragment de la poesia *Puys me trob sol en amor a mi sembla*, de la qual el primer vers es:

«Dos volers son que natura segueixen» y acaba per l'últim vers de la poesia *O Mort qui est de tots mals medecina*.

Després d'alguns folis pertanyents a *G*², *G*¹ torna a començar al foli 574, per la poesia *Si be mostrau que mi no avorriu*, y continua fins al

1) Vegi-s una lletra pel mateix estil endressada a Francesch Ferrer per Pere Torroella, en el Cançoner de Saragoça (foli 206vo). M. Baselga Ramírez l'ha publicada l. c. p. 206. Cf. J. Massó Torrents, *Revista de Bibliografia Catalana*, 1, 64. Es una dissertació sobre 'l *grat*, les seves causes y els seus efectes, y sobre 'ls remeis que poden oposar-se a les passions de l'amor.— El mateix Torroella, en una lletra a Hugo Bernat de Rocaberti, tracta de les relacions entre l'Amor y l'Esperança. Aquesta lletra figura, amb sis altres cartes d'amor anonimes, en el ms. Esp. 305 de la Biblioteca Nacional de París. La primera va esser impresa per en F. P. Briz, *Jardinets d'orats*, Barcelona, 1869, p. 92.

ultim vers de la poesia *No s maravell algu per que m'enyor*, concebut així :
«De mal en be dins un punt son cayguts» (foli 598).

Immediatament després de les obres d'Auzias March, y de la mateixa escriptura que les darreres, quatre altres poesies :

1.ª (Foli 598 v.º) Anonim. «Oracio metrificada del glorios anachoreta Honofre Sant» començant per :

«Tant so devot, / contemplant vostra vida;
Honofre Sant, / que m so mes en parlar
De vostres fets, / si be m fall gran partida
D'aquell saber / qui m porí' ajudar.»

6 estrofes de 8 versos y 1 tornada de 4.

2.ª (Foli 600) «Demanda feta per Frare Pere Martinez' als trobadors de Valencia e fon disputat en la Sala de Valencia e dona una correga d'or al millor dient», començant per :

«Per dar bon past / a les penses divines
E desigar / exercitar la vida,
Les trobados devotament convida
De la Mercè / lo poch fra Per(e) Martines...»

2 estrofes de 8 versos y 1 tornada de 4.

Pere Martínez proposa una qüestió de teologia que té de ser resolta en quinze dies y que es aquesta : «Les bones accions acomplides en estat de pecat mortal, poden, si són inspirades per la caritat, mereixer la salvació?».

3.ª (Foli 600 v.º) «Resposta de Maestre Roquafort :

Segons consell / de la divina scola
Per hon se deu / lo chrestia regir,
Desenguanat / del que pot abellir,
Vos escriuré / la part qui m'aconsola..»

10 estrofes de 8 versos, 1 tornada y una endreça de 4 versos cada una.

Roquafort desplega aquest pensament que si Déu, del qual la poixança y la bondat són infinites, pot donar el Cel a qui mereix l'Infern, s'ha de creure no res menys, amb els doctors de l'Església Catòlica, que Jesús no deixa mai sense recompensa les bones accions de les quals la caritat ha fet la «sembra-dura.»

4.ª (Foli 602) «Resposta d'en Francesch Ferrer.» Aquesta segona resposta a la demanda de P. Martínez comença per :

1) Vegi-s R. Ferrer y Bigné. *l. c.*; Milà y Fontanals, *Resenya* (Jochs Florals, 1865), p. 191; M. Baselga Ramírez, *l. c.*, pp. 394, 397.

«Arbitr' es gran levar juhi
a quant bastau de fi en fi»,
y acaba (foli 602 v.º) per :
«Yo dich que no, e tinch collida
Ma 'ntencio, segons veureu.»

Poesia inacabada, de 41 versos, on, contrariament a Roquafort, Ferrer se

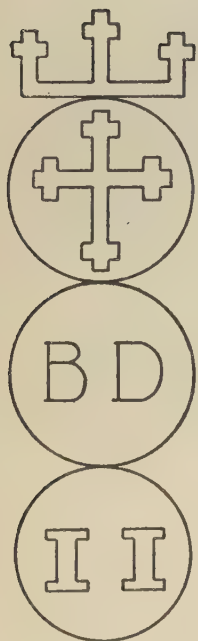

FIG. 3

FIG. 4

FIG. 5

FIG. 6

proposa fer veure que les bones accions, adhuc quan deriven de la caritat, no mereixen pas la vida eternal.

SEGONA PART : G^2 . Es en aquesta part, la més recent del manuscrit, que va ser intercalat G^1 . Comprèn :

1.^r 2 folis de guarda tenint per filigrana la figura núm. 3, després tres

folis sense numerar que contenen, sobre dues columnes, la taula alfabètica de les poesies d'Auzias March; en fi 21 folis (foli 1-21) numerats, els 9 primers fulls en caràcters aràbics, els altres en caràcters romans. Aquests 24 folis tenen la filigrana núm. 4.

Se llegeix al foli 1 numerat : «Mossen Ausias March. — Axí com cell qui 'n lo somnis delita...»

Segueixen 20 poesies d'Auzias, de les quals la darrera, *Fantasiant Amor a mi descobre*, acaba per :

«Sos grans tresors sols a mi manifesta.»

2.ª Els folis 566-572, que han sigut insertats, per dir-ho així, al mig de *G*¹, són d'una mà segurament posterior, y presenten la marca de paper núm. 5¹ y l'única poesia *Cobrir no puch la dolor qui m turmenta*, amb aquest títol : «Coples fetes per Mosen Ausias March. — De la Mort.»

3.ª Els folis 603-644 v.º pels quals acaba el manuscrit y on se veu sempre la mateixa escriptura, però tres filigranes diferents : núm. 2 del foli 603 a 627, núm. 6 del foli 628 a 640, núm. 7 del foli 641 a 644.

Vénen, per últim, dos folis de guarda amb la filigrana núm. 8, molt semblant a la de les guardes del començament.

Se llegeix, al foli 603 : «Mossen Ausias March. — Hoïu, hoïu, tots los qui be amats.» Es la primera de les 33 poesies d'Auzias March que tanca aquesta tercera part de *G*². La darrera es *Si per null temps cregui ser amador* acabant per aquest vers incomplet :

«Que solament haja nom d'esclus.»

En resum, *G*¹ conté 67 poesies, *G*² 52, sigui un total de 119, però, com d'una part, 10 poesies se troben a la vegada en *G*¹ y *G*² y que, per altra part,

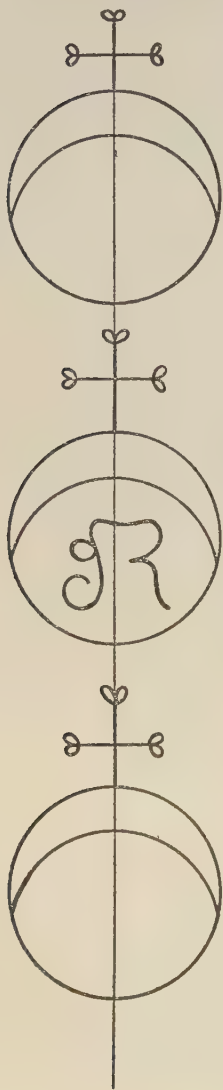

FIG. 7

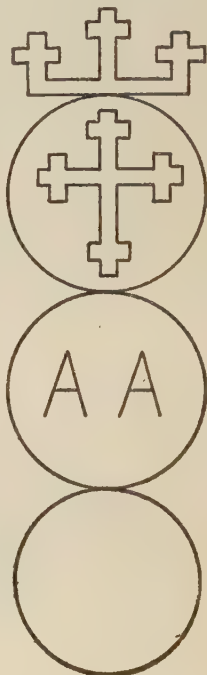

FIG. 8

1) La mateixa marca de paper en N; cf. p. 53.

2 poesies són repetides dues vegades en G^2 , s'han de treure 12 poesies del total precedent, cosa que dóna un total definitiu de 107 poesies diferents per G .

L'escriptura de G^1 ens ha semblat de la fi del xv.^{en} segle, la de G^2 del xvi.^è. Però veurem que es possible, per l'examen de les lliçons de G^2 , determinar amb més precisió a quina data G^2 va ser compost y afegit al fragment de cançonner G^1 .

G^1 presenta tot sol caràcters ortogràfics dignes de ser notats. De primer, la grafia *d* per *t* a la fi dels substantius (*virtud*, *fortitud*, *ingritud*) com en castellà; després la transcripció de la sílaba *ca* per *qua*, fóra mateix de la final (*toquara*, *radiqua*, *boqua*). Aquesta darrera particularitat, ha sigut trobada en F , però al final solament.

El manuscrit G , devia pertanyer, al segle xvi.^è, a un cert Don Juan de Aragón, el qual nom llegim al cap-d'amunt de la «Taula».

Al xviii.^{en} segle, formava part de la Biblioteca de frey D. Vicente Blasco, de l'ordre de Montesa, que va ser, amb Pérez Bayer, preceptor del fill de Carles III. En 1778, Fr. Cerdà¹, en les notes al *Canto de Turia*, declara que «l'edició de 1560, amb tot y ser la més correcta de totes, podria encara millorar-se pel coteig d'un preciós manuscrit antic» que li havia comunicat D. Vicente Blasco.

Devingut rector de l'Universitat de Valencia, després d'haver-hi ensenyat la filosofia, D. Vicente Blasco² va esforçar-se, amb l'ajuda de Fr. Pérez Bayer, d'enriquir la Biblioteca universitària fundada en 1785, y li va llegar els seus llibres en testament. Es doncs, després de la seva mort, en 1813, que el manuscrit G va entrar en la Biblioteca universitària y provincial de Valencia.

§ 8. *H*. Biblioteca de la Universitat de Saragoça. Ms. núm. 184. Paper. 319 folis seguint la numeració antiga de sota les pàgines, però els folis 1-4, 11-16, 314 falten actualment. No hi queden sinó 308 folis. Afegim, que abans d'aquesta primera foliació, un gran nombre de folis havien estat perduts o arrencats, com ho proven les llacunes que ofereix el text, sobre tot per les poesies d'Auzias March. 269 X 207 mm.

La filigrana que donem es bastant semblant al núm. 2 del ms. *A*. Escripura de les darreries del xv.^{en} segle. (Vegi-s el facsimil dels folis 33 v.º

1) *La Diana enamorada*, de Jorge de Montemayor, por Gaspar Gil Polo, nueva impresion con notas al canto del Turia, Madrid, 1802, p. 288. — La primera edició es de Valencia, 1778.

2) Vegi-s, sobre Vicente Blasco, Fuster, *Biblioteca Valentina*, II, 358-376, y Miguel Velasco, *Reseña histórica de la Universidad de Valencia*, Valencia, 1868, pp. 120-128.

y 34 fòra text.) Inicials de les poesies pintades en blau y vermell y les de cada vers lleugerament pintades fins al foli 271. D'una altra escriptura, més recenta, a partir del mateix foli 271 fins a la fi.

Relligadura de mitjans del segle XIXe, però 'ls marges han sigut retallats amb tant poca traça, que bon nombre de títols y de noms d'autors han desaparegut. Al lloc de la coberta : POETAS CATALANES. MANUSCRITO. BIBLIOTECA DE LA UNIVERSIDAD DE ZARAGOZA.

Auzias March ocupa 'l primer lloc en aquest cançoner, car bé sembla que les seves poesies omplien les primeres pàgines avui perdudes, y es també de tots els poetes que hi figuren el que es més abundantment citat. Passà 'l mateix, com havem vist, en el *Cançoner* de París, y per aquí se pot jutjar quant gran era ja, a la fi del XV.^{en} segle, la reputació que disfrutava, no solament a València, sinó en tot Catalunya.

No consideraré en aquest recull més que la part consagrada a Auzias March. Les obres dels altres escriptors han sigut integralment publicades, fòra una o dues excepcions, per D. M. Baselga y Ramírez en l'edició¹ que n'ha donat. Les del nostre poeta no han sigut objecte més que d'una senzilla enumeració, amb pretext que presenten poques variants dignes de ser anotades.

Ocupen quatre indrets diferents en el cançoner de Saragoça :

1.^r (Folis 5-86 v.º) «Amor no pot / auer desordenat.»

Aquest vers, amb el qual comença actualment el manuscrit, es el primer de la segona estrofa de la poesia *Si com rictat no porta bens ab si*.

Aquesta primera part es la més important, ja que comprèn, ella sola, 70 poesies diferents, es a dir, més de la meitat de l'obra total del poeta. Es veritat que en l'estat actual del manuscrit, 12 de les poesies són incompletes.

La darrera *Lo temps es tall que tot ànimall brut* acaba amb aquest vers :

«E mon pits flach / lo passi de Rams canta.»

2.ⁿ (Foli 194 v.º) Una estrofa d'Auzias March, la primera de la poesia :

«Alt he amor d'un gran desig s'engendren»

se troba en un llarg poema de Pere Torroella, anàleg al *Conort* de Fr. Ferrer,

1) Mariano Baselga y Ramírez, *El Cancionero Catalán de la Universidad de Zaragoza*, Saragoça, 1896, in 4.º

però no tenint-ne ni l'interès ni la gràcia¹. Per millor expressar els seus sentiments sobre l'amor, cita, en les seves «noves»², les cançons de vint-i-vuit poetes catalans, espanyols, francesos y provençals. Hi sent alternativament Mossèn Jacme March, Alain Xartier (Chartier), Peire Vidal, Luis de Vilarasa, Mossèn Arnau March, Mexaut (G. de Machaut), Mossèn Auzias March, Lope de Stunyega, Ponç d'Orteffà, Martí Garcia, Alfonso Alveres, Inyego Lopes, Mossèn Jordi, Blasquasset, Miser Oto³, Johan de Torres, Arnau Deniell, Bernat de Ventadorn, Francesch Ferrer, Johan de Mena, Francesch de Mescua, Macias, Raimbaut de Vaqueiras, Johan de Duenyas, Mossèn Johan de Castellví, Santaffe, Guillem de Bergedà, Andreu Febrer.

Auzias March ocupa un lloc honorable en aquesta revista de poetes els més llegits y els més fruites entre 'ls que soltaven al príncep Carles de Viana y la cort de Joan II. Se sab en efecte que l'autor havia estat majordom de l'un y de l'altre príncep.

3.^r (Folis 243-270 v.º) Es la segona part important de les obres d'Auzias March. Comprèn 7 poesies amb 3 de fragmentaries⁴. Són les més llargues y les que tenen més marcat el caracter moral.

La primera comença per :

«Pus que sens tu / algu a tu no basta.»

La setena, que M. Baselga creia inedita, però que ha estat publicada en totes les edicions, més a comptar de la 1543, té per primer vers :

«O quant es foll / qui tem lo forçat cas.»

Està precedida, en el manuscrit de Saragoça, d'un titol del qual la ganiveta del enquadernador no ha respectat més que 'ls tres ultims mots : *per Mossen Borra*. Altres manuscrits ofereixen el titol més complet *Altres dressades a Mossen Borra*, y indiquen bé que aquest Mossèn Borra no n'es l'autor, com s'ha cregut equivocadament, sinó 'l destinatari. El seu veritable nom era

1) Victor Balaguer, en la seva *Historia de Cataluña*, VI, 346, la posa, no sé per què, a sota del poema den Ferrer. D. M. Baselga y Ramírez va més enllà y la califica de «genial», com sol fer per totes les poesies més manifestament mediocres del manuscrit.

2) «Que vull al preposit desus
Tornar mes noves.»

Vegi-s, sobre aquesta mena de poesia, que s'anomena encara *codolada*, M. Milà y Fontanals, *Poëtes catalans : Les noves rimades. La codolada*, Montpeller, 1876, pp. 45-99.

3) Messire Oton de Grandson. Aquest es, amb Alain Chartier et Guillaume de Machaut, el poeta francès més sovint esmentat en les obres espanyoles y catalanes del segle xve Són anomenats després de Guillaume de Lorris y Jean de Meun pel marquès de Santillana (*Obras*, ed. Amador de los Ríos, Madrid, 1852, p. 9.) Vegi-s també *Revue des Langues Romanes* (1878), p. 10, y *Romania*, XIX, 237, 403; XXI, 616; XXII, 276.

4) Les llacunes són devegades indicades amb inexactitut per M. Baselga.

Antoni Tallander¹, y es segurament a ell que es enviada l'*endreça* del final :

«Toni amich / vostra carn es ja fem
E sens la got / haveu bon espirít.
Si no y pensau / restareu escarnit,
Que, per ser fresch / lo cors l'espirít crem.»

4.^t (Folis 295-297 v.º) En aquests tres folis seguits de quatre altres folis blancs, una segona mà ha copiat les 34 primeres estrofes de la poesia.

«Cobrir no puch la dolor qui m turmenta.»

Les obres d'Auzias March són en nombre de 79^a, de les quals 17 són fragmentaries.

Les particularitats ortografiques més freqüents són la confusió, com en el *Cançoner* de París, de *a* y de *e* àtones (*perlar*, *demenar*, *romenir*, *cosas*, *anuijs*, *tabeu*, *patit*, *saguínt*,) la duplicació de *l* sobre tot a la fi dels mots (*animall*, *tall*, *humill*,) de *s* al mig (*gossa*), la representació de *c* per *s* (*sert*, *servo*, *sell*), de *g* al final per *gch*, etc.

No s'ha de veure en aquest cançoner, com en el de París, un recull oficial de poesies coronades, però si una antologia feta per un particular, per algun escriptor castellà, potser per un cert *Juan Benet*, del qual se llegeix el nom al marge d'una poesia d'Auzias March, al foli 247 v.º

Algunes poesies recompensades han trobat lloc naturalment en aquestes vastes compilacions, com ho demostren les mencions posades al començament d'algunes parts del manuscrit *A*, però 'l proposit de llurs autors va ser sobre tot de reunir, per fer plaer a algun personatge, les poesies artificials y savies més apreciades de la llur epoca. *A* y *H* citen 62 autors sense comptar els anonims; 43 figuren en el primer, 32 en el segon, però 13 són a tots dos a la vegada.

El manuscrit de Saragoça va pertanyer al XVIII.^{en} segle a D. Manuel Turmo y Palacios, canonge de Saragoça, com ens ho fa saber Latassa².

Al XIX.^{en} segle figura a la Biblioteca de l'Universitat de Saragoça, on el consulten els traductors espanyols de Tiknor³, Amador de los Ríos⁴, Gerónimo Borao, D. Mariano Viscasillas, y en fi, Victor Balaguer⁵. En 1872,

1) Francisco de Bofarull, *Tres cartas autógrafas é inéditas de Antonio Tallander, Mossen Borra, y algunos documentos relativos al mismo personaje*. (Memorias de la Academia de Buenas Letras, Barcelona, 1895.)

2) M. Baselga no 'n senyala sinó 78 en el seu Index, oblidant la del foli 259: *Lo tot es poch ço per que treballam*.

3) *Biblioteca antigua de los escritores aragoneses*, I, 390; II, 393; III, 153, 263, 265. Cf. R. Beer, *Handschriftenschätze Spaniens*, p. 588, art. 613.

4) *Histoire de la litt. espagnole*, trad. Magnabal, I, 600.

5) *L. c.*, VI, 566-572.

6) *Historia de Cataluña*, VI, 328-378.

Introducció

Lir entreu carers, dir vos la veritat
Que si poden, saber ma gran amor
Creure no puf, non sentan gran dolor
Ni em falsa de ben amar lo grat;

aus auziab marc

Al venturoc, no den fear ventura
Creure se den, lo feont com la nomenen
No desloant los q' favor ne prenen
Entre possant, lue bon enginy e cura
Algn no den, son juy tan prest auer
Que cell deslon q' ventura vol ferir
No virtuos, denegant, li atenyen
E o sos fills, han menys dalgun saber;

Alex madonss, desfer auenturer
I be nom puf, tant restaure nestrenyer
Que contra dell, me pogues tant empenyer
I que fogis, son pen molt languier
Anyor es gran, bens mundans regidor
Son juy, es al hüll amagar
Ferint vos la, hon seren delitar
E quell delit, vinges tot p' amor;

Aong es lo temps, del continu dolor
Part de reas, car son sinf anys passats
Quem fuyss delit, com hi so acostats
Sent me sentir, fret apres d'alor
D'inefuit, de casos aporant

Per degastar, damor lo benyfet
 Els bens damor, conseruador sen ret
 Fora content / yo q so desigant,

Ja deu nel mon, no so damor clamat
 Car be ha dat, ayga mia granda set
 No sadolat, mas comte hn es fet
 Nos pot complir / co q so desigant
 No merexy, algun reprimment
 Car del sel terç, eguals forces nos fa
 Ragons amar, cascu disposst esta
 Tant com pot, esteny son manament,

Fortuyt cas, ma fet esser absent
 Ell forç damor, q jam yllumina
 En millor cas, venturall apaga
 E yo son set, quamor ne son dolent
 Per que nom clam, damor mas de ventura
 Car son poder, me ha deffauorit
 En abendo, nom voll auer jaquyt
 Uns persagueny amor e ma gran cura,

„Tornada“

Li entre carcs del mon deu perdre cura
 Quil cone damor perdesperança
 Tal ho qual es damor la fermança
 T b lo desig qui li dona punctura,

D. J. Maria Torres y Belda, en va fer una copia completa per l'Universitat de Valencia, que ara figura, amb la signatura 116-3-49, en la Biblioteca d'aquesta ciutat. En fi, en 1896, D. M. Baselga y Ramírez ne va donar una edició suficient, però va deixar-se les poesies d'Auzias March, excepte dues, y algunes altres poesies sobre tot de Francesch de la Via y de Pere Torroella, considerades com massa llicencioses.

§ 9. I. Biblioteca del l'Institut d'Estudis Catalans, a Barcelona. Ms. N.º 3. Paper. 212 folis xifrats; però hi ha dos folis 74; en canvi, falten els folis 1-14, y 170-190. Alguns són coberts de taques d'humitat y

quasi illegibles. Filigranes, número 1 en el primer terç dels fulls; núm. 2, pel restant, on figura precisament l'obra d'Auzias March. Escripura xvi.^{en} segle; rúbriques; inicials ornades. 270 X 205 mil·límetros. Relligadura xvi.^{en} segle; al lloç el retol *Cançionero Lemosin*.

El manuscrit comença actualment, al foli 15, amb un fragment de la *Gloria d'Amor* de Fra Rocabertí¹:

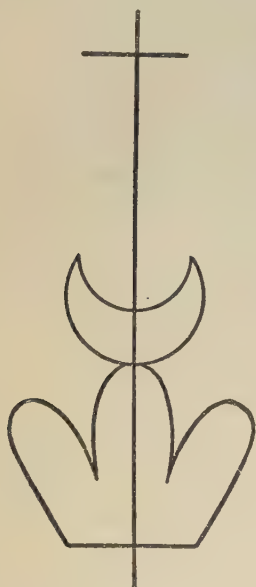

FIG. 1

FIG. 2

«Perque delli / veritat poden creure.
N'a pres a mi / que viu tant en l'entendre
D'alt io mirant / ço que l voler dubtaue
Digui per mils / los fets d'amor comprendre.»

El primer d'aquests versos es el darrer del foli 15 recto del *Cançoner* de París.

(Foli 24 v.º) «Obra feta per Mossen Auzias March, coronada.» A sota, y de una segona mà : «Es requesta de amor de Madama sens merci.»

Es la traducció en català del poema d'Alain Chartier per Francesch

1) L'obra castellana de Macías (Macías) que senyala 'n Milà y Fontanals en la noticia que va donar d'aquest cançoner, amb la lletra D, en els seus *Poëtes lyriques catalans*, forma part del poema den Rocabertí.

Oliver, falsament atribuït per *I* a Auzias March y posada en *A* al foli 165.

An aquest poema que porta 'l núm. 1 comença la numeració, contemporània del manuscrit, de les poesies d'Auzias March. La mateixa mà havia ja numerat les mateixes poesies, fòra d'una o dues excepcions, en el manuscrit *A*.

(Folis 37 v.º - 45) «Mossen Auzias March.

Qual ser'aquell / qui en amor contemple.»

Es la primera de les poesies pertanyents realment a Auzias March. A sota dels mots *Mossen Auzias March* se troba el núm. 2, com en *A*. Vénen desseguida 6 altres poesies d'A. M., numerades de 3 a 8.

(Foli 45) «Mossen Jaume March.

[D] os son los alts / segons lo meu parer.»

(Foli 45 v.º - 54) 7 altres poesies d'A. M., numerades de 9 a 15.

(Foli 54.) «Mossen Jachme March.

Un sobrespler / m'es vengut per lo veure.»

(Folis 55 - 57 v.º) 4 poesies d'Auzias March, numerades de 16 a 19.

(Foli 57 v.º) Sota 'l núm. 20, una poesia atribuïda per error a A. M., y començant amb aquest vers :

«[S]obres d'amor / m'a ja del tot sobrat.»

Es un fragment de la segona ballada de Luis de Vilarasa.

(Foli 58) «Mossen Jacme March.

[L]as, treballat e fora de mesura.»

(Folis 58 v.º - 59) 2 poesies d'A. M. nums. 21-22.

(Foli 59 v.º) Repetició sens número de la poesia d'A. M., *Alt he amor / d'on gran desig s'engendre*. Els primers mots d'aquesta segona copia son *Per molt amor d'on*, etc. Al marge, se llegeix aquesta nota de la mà del numerador de les poesies d'A. M. «Aquesta ya es escrita en lo nombre denou. 19.»

(Folis 60 - 87) 37 poesies d'A. M., nums. 23-60.

(Foli 87 v.º) Sota 'l núm. 61 una sparça de Mossèn Sors :

«[C]ell qui maldiu / d'altri ni s'abilita»

(Folis 87 v.º - 89 v.º) 4 poesies d'A. M. nums. 62-65.

(Foli 90) «Sparça de Pere d'Abella.

[P]us axí t plau / ta bandera estendre.»

(Folis 90 v.º - 92) 4 poesies d'A. M., nums. 66-69.

(Foli 93) Sota 'l núm. 70, una *complanta* anonima, però que, com ho indica 'l número, ha estat atribuïda a Auzias March y comença amb aquest vers :

«[D]elit no m vé per dir me gran tristura.»

Les obres d'Auzias March van seguides, del foli 93 fins a la fi, per poesies,

de les quals se trobarà l'indicació sumaria en el folletó de M. Milà y Fontanals, *Poètes lyriques Catalans*,¹ on descriu rapidament el nostre manuscrit sota 'l títol de *Cançoner D*.

El manuscrit acaba al foli 212, amb aquest vers :

«E julia de natura Enea»

que pertany a la poesia que ha quedat incompleta, de Vallmanya, *Junt es lo temps fer de ma dolor crida*.

N'hi ha prou amb comparar un instant la descripció precedent amb la que ja hem donat del manuscrit *A*, per convèncers que 'l manuscrit *I* no es més que una còpia del *Cançoner* de París.

Tots dos comencen, almenys en llur estat primitiu, per la *Gloria d'amor* de Rocabertí; però l'un presenta immediatament després, algunes obres d'Auzias March; l'altre 'l poema d'Alain Chartier. Es sens dubte perquè atribuïa aquest últim poema a Auzias March, que 'l copista de *I* va modificar l'ordre seguit per *A* y posar aquest poema després de la *Gloria d'amor*, al començament de les obres d'Auzias March. Aquest fet va ser remarcat pel numerador de les poesies d'Auzias March en tots dos manuscrits, ja que cap poesia de *A* porta el núm. 1 y que al contrari aquest número precedeix la traducció catalana de Chartier en *I*.

Després del núm. 2, es a dir, després de la poesia *Qual ser' aquell qui en amor contemple*, les poesies d'Auzias March se succeeixen en el mateix ordre en tots dos manuscrits. Entre elles són intercalades les mateixes poesies de Jaume March, de Sors y de Pere d'Abella. A la poesia LV *Per molt amar ma vida es en dupte*, manquen els mateixos versos 65-72.

Afegim que 'l text es quasi idèntic y que 's retroben, en *I*, totes les variants y tots els caràcters ortogràfics de *A*. En tots dos manuscrits, la tornada de la poesia *No sech lo temps mon pensament inmoible* es la mateixa, y en oposició amb tots els altres textos. Així mateix, al vers 16 de la cançó *Qui no es trist*, hi llegim la mateixa lliçó, per cert inintelligible, *seclarament*. Fòra d'això, les tres primeres estrofes de la poesia *Yo crit lo bé si 'n algun loch lo se*, manquen tant en *I* com en *A*, y són reemplaçades per les dues primeres de *Junt es lo temps que sera conegut* (fòra d'aquí, per tot, *Vengut es temps que*, etc.). En fi, al foli 64, figura, al marge de *I*, la tornada de la poesia *Qui ser' aquell del mon superior*, però es d'una escriptura posterior al restant del manuscrit. Com que falta precisament en *A*, se 'n pot concloure, que va ser copiada

1) Extreta de la *Revue des Langues Romanes*, 1878. Reimpresa, en 1890, en les seves *Obras completas*, III, 452.

d'un altre text, y hi ha aquí una contra-prova en favor del parentiu de *A* y de *I*.

En quant a les diferencies que presenten els dos reculls són poc importants o fàcils d'explicar.

A posa un interval de 109 fulls entre les poesies *Quí ser'aquell del mon superior*, y *Tot entenent amoros mi entengua*, (nums. 27 y 28), mentres que *I* dóna totes les poesies d'Auzias March en una successió quasi immediata, sense altres intercalacions que aquella de que havem parlat més amunt. Es segur que aquest canvi, obeeix a que 'l copista de *I* se va esforçar d'ordenar millor els textos del *Cançoner* de París, sobre tot les obres que cita d'Auzias March.

Per altre part, *A* conté 66 poesies diferents d'aquest poeta, *I* 65 solament. La que manca es l'esparça *Quant plau a Deu que la fusta paresqua*, que, en *A*, no té número y 's troba perduda al mig d'obres d'altres autors.

En fi, l'esparça *Si col malalt qui lonch temps ha que jau*, se troba dues vegades en *A*, una sola vegada en *I* (foli 70). La de *I* ha sigut copiada del segon text de *A* (foli 183 v.º) y porta 'l mateix número 30.

Aquestes diferencies no fan com si diguessim sinó refermar la conclusió que 's pot deduir de les nombroses semblances que ofereixen els dos manuscrits. El text de *I*, doncs, no ofereix més que una senzilla reproducció del *Cançoner* de París y deixarem de mencionar-ne les variants perquè 's confonen sempre amb les de *A*.

El manuscrit *I*, havia pertangut a D. José de Vega y de Setmanat¹ (1752-1831), bibliofil de Cervera. Va esser llegat, amb els altres cançoners descrits per Milà, a M. de Amat. D'allà va passar entre les mans de D. Marian Aguiló y Fuster (1821-1897), antic bibliotecari de l'Universitat de Barcelona, poeta agradable², y fi literat, que va publicar acuradament alguns textos de l'antiga literatura catalana, y havia pensat, cap a 1860, editar les obres d'Auzias March.

El seu fill D. Angel Aguiló, acaba de traspasar a l'*Institut d'Estudis Catalans*, de Barcelona, els manuscrits del seu pare, y es en la Biblioteca fundada per l'Institut, que ara 's troba 'l cançoner *I*.

1) Torres Amat, *l. c.*, p. XVII y 645, ne fa un gran elogi y el califica «infatigable escudriñador de libros y escrituras antiguas». Posseïa una nombrosa col·lecció de llibres rars y de manuscrits. Vegi-s l'article que en J. Serrano y Morales va consagrar-li en la *Revista crítica de historia y literatura españolas*, 1900.

2) Vegi-s J. Massó Torrents, *En Marian Aguiló i Fuster*. Lectura feta en el «Centre Excursionista de Catalunya», Barcelona, 1898.

§ 10. *K*. Biblioteca de sir Thomas Phillipps, a Cheltenham. Ms. número 9625. Paper. 144 folis escrits y numerats, ultra 2 folis de guarda al començament y 1 a la fi. Paper y format identic al manuscrit *B*. Relligadura del xvi.^{en} segle, cuir gaufrat, tall treballat y daurat. 4 tanques trencades. Al lloç se llegeix LES OBRES DE MARCH. - M S.

(Foli 1) «Les obres de Mossen / Ausias March.
aXí com çell qui'n lo sompni s delita.»

(Foli 141) se troba *l'explicit* :

«Fonch acabada de scriure la present obra per mi Pere Vilasalo, prevere, per manament del illustre senyor Almirant de Napols, a xxiiii del mes de abril. Any 1542. Deo gratias.»

(Folis 142-144) «Taula de totes les obres que son en lo present libre.» L'ordre alfabetic està mal seguit.

(Foli 144 v.º) Una poesia adicional :

«Sparça de Mossen Ausias March.
Si m demanau lo greu turment que pas.»

En conjunt, 105 poesies d'Auzias March.

El manuscrit *K*, executat un any després de *B* y pel mateix escriptent, no s'hi confon del tot. Si, en la seva copia de 1541, Vilasaló havia retocat de la manera més arbitraria 'l text dels antics manuscrits, tendeix, al contrari, en la de 1542, a abandonar totes les seves lliçons personals.

Així mateix, en lo que té que veure amb l'ortografia, la major part de les particularitats de *B* varen ser abandonades, fòra, sobre tot, la representació de *g* per *tx* que 's troba encara algunes vegades.

Seguint Nicolas Antonio, o més aviat, Pérez Bayer, el manuscrit *K* se trobava, al xviii.^{en} segle, a la Biblioteca Reial, avui Biblioteca Nacional de Madrid¹. En 1836, sense que sapiguem com devia poder sortir de la Biblioteca de Madrid, figura a la venda Heber², a Londres.

Alguns dels volums d'aquesta colecció provenien de la Biblioteca de l'erudit valencià Gregori Mayans, però són usualment designats en el catalog per aquests mots : *from the Bibliotheca Mayansiana*, y el manuscrit d'Auzias March no porta aquesta menció.

Va ser comprat pel baronet anglès Sir Thomas Phillipps que, vers el co-

1) N. Antonio, *Bibl. hispana vetus*, 1788, II, 157, nota 1, vers la fi.

2) Bibl. Heberiana, *Catalogue of the library of the late Richard Heber, Esq. Part. XI. Manuscripts*, 1836, p. 89, art. 857. Després de la menció del manuscrit d'Auzias March, el catalog afegeix : «A beautiful ms. of these celebrated Limosin Poems earlier than any known printed edition.»

mençament del XIX.^{en} segle, va reunir a Middlehill, y després a Cheltenham (Gloucester), la més rica col·lecció de manuscrits que mai cap particular hagi posseït¹.

Es a Cheltenham que 'l nèt y hereu de sir Thomas, M. T. Fitz Roy Fenwick, ens ha comunicat, amb la més gran amabilitat, alguns dels seus manuscrits y particularment el d'Auzias March².

§ II. L. Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans, a Barcelona, Ms. núm. 4. Paper. 306 pp. en 7 plects desenquadrats. 4 filigranes, de les quals les 3.ª y 4.ª figuren en els folis on són les obres d'Auzias March. Escriptura del XVI.^{en} segle; algunes grans inicials dibuixades al llapiç. 224 × 148 mm.

Va ser descrit, però molt incompletament, sota 'l títol de *Cançoner C*, per M. Milà y Fontanals, en el seu article de la *Revue des Langues Romanes* ja citat, sobre 'ls «Poètes lyriques Catalans».

Devem al amic nostre J. Massó Torrents, l'indicació de les poesies d'aquest cançoner, y la còpia de les obres d'Auzias March que conté.

El manuscrit comença amb tres cançons de Pere March, de les

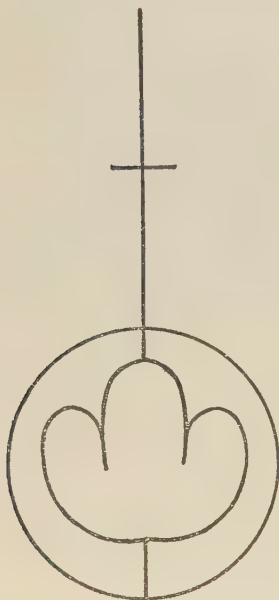

FIG. 1

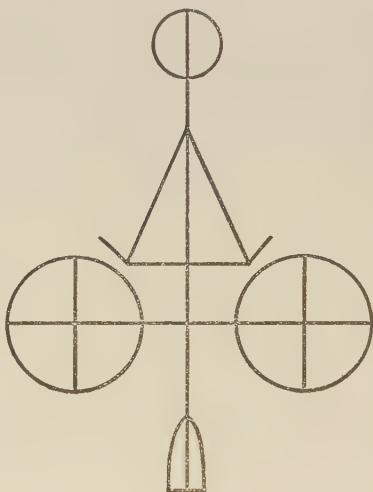

FIG. 2

qualls la primera (p. 1) té per títol y per primer vers :

«Mossen P. March.

Jo m marauell com no s ve qui huylls ha.»

1) Se trobaran algunes notícies sobre la biblioteca Phillips en l'article que M. H. Omont va publicar en la *Bibl. de l'Ecole des Chartes* (1889), sobre 'ls «Manuscrits relatifs à l'histoire de France conservés à Cheltenham».

2) Ocupa 'l núm. 9625 del *Catalogus librorum manuscriptorum in Bibliotheca D. Thomæ Phillips* (1837) y hi està descrit d'aquesta manera: *Les obras de Mossen Ausias March*. «Axi com cell» 8.º ch. S. XVI. 1542. T. 822.

Vénen desseguida poesies de «Jachme March, Blay Ceselles, Jordi de Sant Jordi, P. Dezpuig, Auzias March (1 poesia), Pastroana, Tresfort, notari, P. Johan de Masdovelles, Johan Fogassot, Johan Berenguer de Masdovelles, Marti Gralla, Guillem Tinter, Guardia, Francesch Ferrer, Senteilles, Pau de Bellviure, Pere Torroella, Luis de Vilarasa, Auzias March (1 poesia), Pere de Queralt, Auzias March (2 poesies), Riambau de Vaqueras, Ramon de Cardona, prevera, Bernat Serra, Auzias March, amb 18 altres poesies de les quals la darrera *Los ignorants amor e sos exemples* es incompleta, y acaba (pagina 306) amb el següent vers :

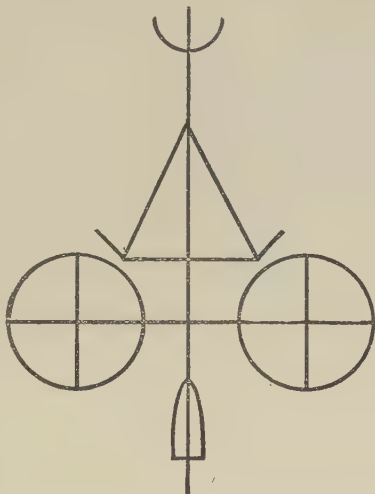

FIG. 3

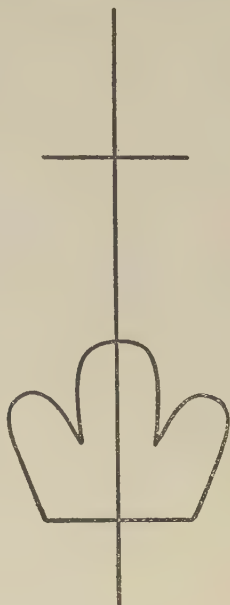

FIG. 4

«Son desigats en servitut de l'acte.»

El total de les poesies d'Auzias March es de 22, però com la major part dels plecs que formen el manuscrits són incomplets, sobre tot el que conté més extrets del nostre poeta, se pot suposar que abans n'hi havien més. Se'n trobarà l'enumeració en la nostra taula.

S'ha de fer notar que totes aquestes poesies són també en *A*, amb el qual *L* ofereix, com ja veurem, altres semblances.

Aquest cançoner va pertanyer, com *I*, a D. Josep de Vega y de Setmanat y prové de la Biblioteca de D. Marian Aguiló.

§ 12. *M*. Biblioteca de l'Ateneu de Barcelona. Paper. 236 folis. 9 filigranes diferents. En els folis on són transcrits els extrets d'Auzias March, figuren els num. 1 y 2. 212 X 142 mm. Escripura del segle ^{xv}.^a y del ^{xvi}.^a Desde 'l foli 218 endavant se reconeix la segona mà que, al ^{xvi}.^{en} segle, va completar 'l manuscrit *D*, y el va millorar en vista de l'edició de 1543.

J. Massó Torrents en dóna una descripció completa en la *Revista de Bibliografia Catalana*, I, 12-67.

Conté les 6 poesies següents d'Auzias March :

1. (Foli 73)

«Obra feta per Mossen Auzias March.
Molt e tardat / en descobrir ma falta.»

2. (Foli 146 v.º)

«Esparça. Mossen Auzias March.
Tot laurador / es pagat del jornal.»

3. (Foli 147)

«Sparça. Mossen Auzias March.
Si com lo taur / se va fuy[t] pel desert.»

4. (Foli 147)

«Sparça.
Axí com sell / qui s veu prop de la mort.»

5. (Foli 155)

«Mossen Auzias March. Maldit.
Vos qui sabeu / de la tortra l costum.»

6. (Foli 184)

«Ffeta per Mossen Auzias March.
Si com ricat / no porte bens ab si.»

7. Llegim també en el *Conort* den Francesch Ferrer, al foli 142, la 5.ª estrofa de la poesia *Vos qui sabeu*, començant amb aquest vers:

«Quant hoyreu, alcavota provada.»

Aquest manuscrit, que sembla haver ja sigut consultat a Barcelona, al xvi.^{en} segle, prové de la biblioteca de D. Miquel Victorià Amer, y va ser adquirit per l'Ateneu fa alguns anys.

FIG. 1

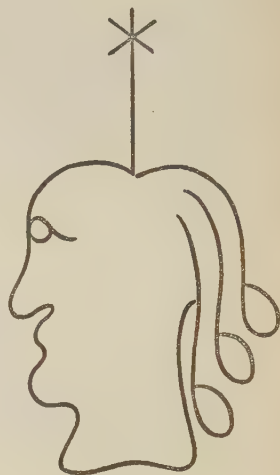

FIG. 2

§ 13. N. Biblioteca de la Societat Hispanica d'America, a Nova York. Paper. 366 pp. Escriptura de la fi del segle xve 270 × 205 mm.

Va ser senyalat, per primera vegada, y descrit per M. R. Foulché-Delbosc en la *Revue Hispanique*, X, 321 y següents.

Per completar aquesta descripció, afegim que varies pagines varen ser cremades en part y després molt habilment reparades. Es així que 'ls primers mots o les primeres silabes de l'estrofa amb que comença la pagina 2 han sigut reconstituïdes a no sabem quina epoca, probablement servint-se d'una edició.

Se troba, quasi per tot, la filigrana núm. 1^a; a la p. 348 figura la núm. 2. Remarquem que aquesta pagina, es de la segona de les tres mans que varen col·laborar a l'execució del manuscrit, y forma part d'alguns folis manifestament posats a l'indret on són, poc temps abans de la relligadura del manuscrit, es a dir, vers 1903. A més d'això sembla que la classificació primitiva dels folis va ser encara més alterada, si's judica per l'ordre de les poesies d'Auzias March que difereix, de la p. 158 a la p. 213 exclusivament, de la dels manuscrits més antics.

Conté 98 poesies d'Auzias March, totes escrites pel primer copista. M. R. Foulché-Delbosc en compta 99, però, per una banda, les dues estrofes del núm. 57 són la repetició de les dues primeres del núm. 52 y la seva tornada pertany, en els millors manuscrits, al núm. 56; per altra banda, l'estrofa que es publicada amb el núm. 76 no es més que l'endrea del núm. 75. En canvi, entre el núm. 28

y el núm. 29, hi ha (p. 57) la poesia *Vengut es temps que sera conegut*, que M. R. Foulché-Delbosc no mencionà, perquè no va precedida del titol usual *Mossen Ausias March*.

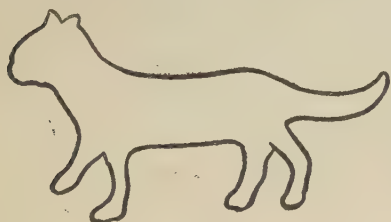

FIG. 2

FIG. 1

Aquesta copia denota una certa cura exterior; l'escriptura hi es sempre igual, les inicials ornades y lleugerament colorides. Fins sembla, si's considera 'l conjunt de les lliçons, que va ser feta sobre un bon manuscrit. Hi retrobem algunes particularitats dels antics manuscrits del nostre autor: *pocha*, *cerquar*, *calitat*, *perillosa*, *vill*, però sense que hi hagi rastre d'un veritable sistema. També la confusió de *a* y de *e* atones s'hi produeix algunes vegades: *l'armita*, *conaxent*. En fi s'ha de senyalar també l'absència freqüent del signe abreviatiu de *n*: *eyor* (*enyor*), *luyar* (*lunyar*), *amat* (*amant*, LVI, 1).

Algunes d'aquestes particularitats semblen lligar molt estretament el manuscrit *N* amb l'original.

Desgraciadament, grosses y nombroses faltes, probablement degudes al

1) Aquesta filigrana es quasi identica al núm. 5 del manuscrit G^a. El Dr. Pertegàs m'ha senyalat aquesta marca de paper l'any 1478 dins les lletres *Comunes del Rey Don Juan 2.º* en l'arxiu del Regne de Valencia.

copista, poc habituat a la llengua catalana, ne disminueixen en gran manera 'l valor. Veus-en aquí algunes : I, 28, *co no* (*com*), 42, *absenna* (*absença*); II, 28, *ars* (*ard*), 38, *doblen* (*doblem*); VIII, 1, *sxants* (*cants*), 7, *podent* (*poden*), 29, *amar* (*amor*), 32, *pus* (*puys*), 34, *de nal mon* (*de donal mon*); XXI, 28, *Madama* (*Ma dona*); XXX, 16, *a contra si* (*e contra si*), 28, *refferir* (*sofferir*); XXXIII, 1, *denosta* (*desonesta*); LI, 7, *da uos* (*de uos*); LIII, 1, *s'arenca* (*s'arranca*); LIV, 35, *pobres mals* (*aspres mals*); XCIII, 27, *veure* (*veu se*); CVII, 86, *lo gat* (*la got*), 88, *frech* (*fresch*).

El manuscrit *N* va ser comprat per M. Huntington, president de l'*Hispanic Society*, de Nova York, a D. Pere Vindel, llibreter de Madrid, que l'havia adquirit ell mateix algun temps abans, segons diu ell, «en un poblet de Espanya, de persones completament ignorants».

Ens ha sigut impossible de pujar més amunt en l'història d'aquest manuscrit, però les lliçons absolutament especials a *B K* y a *N* que trobem XX, 1, XXX, 16, LVIII, 43, etc., indiquen prou bé que va ser conegut y utilitzat, en 1541 y 1542, per Pere de Vilasaló.

CAPITOL SEGON

LES EDICIONS

§ 14. Les obres d'Auzias March han fruit, desde 'l xv.^{en} segle, d'una popularitat bastant gran, ja que 'l marquès de Santillana 'n fa alusió vers 1449, en la seva carta al Conestable de Portugal, y que varies copies ne varen ser fetes en aquella epoca. Encara més : estan quasi sempre en primer terme, y, ocupen sovint la més gran part dels Cançoners de l'epoca. Però aquests diversos reculls no podien ser llegits sinó per un reduït nombre de privilegiats. Per això no devia trigar-se a multiplicar-ne 'ls exemplars imprimint-los, i, es en això que 's va pensar en la primera meitat del xvi.^{en} segle, aleshores que 'ls doctes, encantats per l'introducció encara recent de l'impremta, s'apressaven de fer revivre 'ls autors dels segles passats.

EDICIÓ *a* (1539). Va ser en 1539, a Valencia, on el nostre poeta havia per llarg temps viscut y on havia mort, que va apareixer la primera edició de les seves obres. Havia quedat «famosissimo» seguint l'expressió del seu editor, y per exageració que hi hagi en aquest epitet, per altra part banal, posat al començament de l'obra, se 'n pot concloure que 'ls aficionats, cada dia més escassos a la llengua y a la literatura «llemosina», el tenien encara en gran apreci. Però, més encara que la foscor de les seves idees, el disfavor creixent amb que era tinguda la literatura catalana desde 'l casament de Ferran d'Aragó y d'Isabel la Catòlica y la reunió amb l'Espanya dels Estats de l'Antiga Corona d'Aragó, feien les estrofes d'Auzias March difícilment abordables als espanyols que no més se servien en rares ocasions de la llengua de llurs avant-passats. Es per això que 'l primer editor de les obres del nostre poeta,

Balthasar de Romaní, les va fer seguir d'una traducció castellana per facilitar-ne la lectura.

Veus-aquí la descripció detallada d'aquesta publicació, que, malgrat ses llacunes, ha estat a la vegada la primera edició y la primera traducció d'Auzias March :

«¶ *Las obras del famosissimo / philosofo y poeta Mossen Osias¹ Marco, cauallero Ualē / ciano de nacion Catalan / traduzidas por don Baltasar / de Romaní / y diuididas en quatro Canticas : es a saber : / Cantica de Amor / Cantica moral / Càtica de muerte / y Cantica spiritual. Dirigidas al excelentissimo señor el duque de Calabria.*

Anno M.D.XXXIX.»

Aquest titol, imprès amb caracters vermells y negres, es precedit de un escut gravat sobre fusta. El tot està envoltat d'un enquadrament gravat sobre fustes, ornat de diversos assumptes.

Abaix de la plana y fòra de l'enquadrament hi han aquests mots : «¶ *Con privilegio.*»

Segueix (foli 1 v.º) una epistola endreçada per Balthasar de Romaní ² a D. Ferran d'Aragó, duc de Calabria, besnét del rei Alfons V^a. El duc de Calabria, que havia estat virrei de Valencia, de 1526 a 1536, s'havia fet, com el seu besavi Alfons *el Magnanim*, el protector dels literats y de les Arts, y se sab que que, en 1550, va donar al monestir de Sant Miquel dels Reis ³ la seva biblio-

1) Aquesta ortografia del nom de fonts, *Osias* per *Auzias* o *Ausias*, surt de la falsa etimologia d'on el feien provenir, a principis del xvi.^{en} segle, y no 's retroba més que en els manuscrits *B D*, posteriors a 1539, y en la reimpressió feta en 1553 de la traducció den Romaní. En sa *Montesa ilustrada*, Samper menciona un tal D. Osias Rotlà, Comanador de Borriana (cf. *S. Francisc. Borgia*, Matriti, 1894, in 8°, p. 412) que vivia en 1537.

Marco, no es més que 'l nom de familia castellanitzat.

2) B. de Romaní era un cavaller valencià, «d'una familia molt antiga y molt nobla». Rodríguez, al qual emmanllevem aquestes notícies (*Bib. val.*, Valencia, 1747, in foli, p. 74), el qualifica de «poeta fecon», però no coneixem d'ell altra cosa que la traducció, l'epístola-dedicatòria en prosa que la precedeix y els versos en honor d'Auzias March que la termenen. Se deia, diu en Rodríguez, Baltasar de Romaní y Lansol. Pot suposar-se que era parent de Frey D. Francisco Lançol de Romaní que fou, en 1533-37, *comendador mayor* de l'ordre de Muntesa, y va tenir relacions amb el duc de Gandía y el duc de Calabria. (Vegi-s *S. Franciscus Borgia*, p. 411 y següents.)

Un exemplar de l'edició Romaní així descrit : «Ausias March traduhit» figura en un inventari dels béns de D. Joan de Borja, tercer duc de Gandía, aixecat el 8 de Març de 1543 (Arxiu d'Osuna, *Gandia*, leg. 566.)

3) Sobre 'ls descendents d'Alfons V y sobre 'ls principals esdeveniments de la vida del duc de Calabria, vegi-s V. Balaguer, *Historia de Cataluña*, VI, 319 y 518.

4) L'inventari d'aquesta donació va esser publicat en la *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* (1874), t. IV, p. 7 y següents. Cf. A. Morel-Fatio, *Rapport sur une mission philologique à Valence* (extret de la *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes*, 1885), p. 5-6.

teca, de la qual una petita part solament ha arribat fins a nosaltres y es troba a la Biblioteca Universitaria de Valencia.

En la seva Epistola, Romaní comença per elogiar la ciencia y la saviesa, aquestes dues virtuts inseparables, que es troben en el més alt grau, en el «molt poderós, molt savi, franc y valorós Rey D. Alfons d'Aragó», que, després de la conquesta de Nàpols, va donar l'exemple de l'amor a les lletres y les ciències les més obscures, y es portat ben naturalment a fer l'elogi del seu digne hereu, el duc de Calàbria, a qui dedica la seva obra. Explica a continuació perquè ha tingut l'idea de traduir Auzias March, y dóna, en fi, sobre la manera com va complir la seva tasca, aquestes notícies interessants :

«Pues como ya la experiencia del mundo y mi edad me retruxessen en los baxos techos de mi casa, buscando algunos libros en que leyesse, halle entre los otros las moralidades de Osias Marco, cauallero Ualenciano, en verso limosin escritas, y, trabojando (sic) d'entender sus dificultades, tantas vezes, leyendo lo que dudaua, puse la vista por sus metros que fui mouido a traduzillos en lengua castellana por su mismo estilo. Si por este trabajo alguna merced merezco, sea que vuestra excelencia a los sabios mande corregir mis faltas y a los envidiosos que traduzgan otras obras de Osias Marco que aqui faltan...»

El text y la traducció van del foli 2 al foli 118 v.º y són disposades de manera que cada estrofa catalana es immediatament seguida d'una estrofa castellana. La primera va sempre precedida del nom Marco, la segona del mot *Traduccion*. Com en els antics manuscrits, Romaní marca la cesura després de la quarta síl·laba accentuada, per trassos verticals, però no elideix mai, adhuc en el text valencià, la vocal final àtona davant de la vocal inicial del mot següent.

Solament quaranta sis poesies han sigut publicades y traduïdes baix el nom de *Capítulos*. Però, faltant aquest títol algunes vegades, dues poesies consecutives semblen fer-ne no més que una, tant més quan totes són sense tornada. Algunes són més incompletes encara, y, s'ha de fer notar que la major part de les estrofes omeses tracten de assumptes religiosos. Romaní va fins a modificar els versos on figuren els mots *Deu*, *Paradis*, etc. Se veu ben clar que volia evitar les severitats d'Inquisició.

Va dividir la poesia *Puix que sens tu algu a tu no basta* en dues parts que constitueixen els *Capítulos I* y *III* de la *Cantica Spiritual*. La segona part comença per l'estrofa *Prech-te, Senyor, que m'fasses insensible*. Per altra part, el *Capítulo IV* de la *Cantica Spiritual* està format per dues estrofes pertanyents a dues poesies diferents : la primera a la poesia *Puys me penit, senyal es cert que basta*, la segona a la poesia *La vida's breu e l'art se mostra longa*, de la qual es la darrera desena.

Aquests diversos fragments escollits són classificats baix les quatre rubriques següents:

- 1.^r *Cantica de Amor* (folis 2-49 v.º);
- 2.ⁿ *Cantica Moral* (folis 50-70);
- 3.^r *Cantica de Muerte* (folis 79-104);
- 4.^t *Cantica Spiritual* (folis 104-118 v.º).

Aquesta divisió, com tampoc l'expressió mateixa de *Cantica*, no són pas d'Auzias March, sinó den Romaní. No trobem ni l'una ni l'altra en els manuscrits anteriors a 1539. La mateixa classificació ha estat adoptada, sigui completament, sigui en part, en alguns manuscrits posteriors y en totes les altres edicions.

L'obra acaba (foli 119) per una poesia del traductor en vers d'*arte mayor*:
«El interprete al autor.

O Marco prudente / preclaro en sciencia,
A quien tol (*corr.* tal) fauor / las Musas prestaron
Que tus lindos versos / morales mostraron
En aspera lengua / muy gran eloquencia!
Delante tus obras / como en tu presencia
Pide la mia / con boz vergonçosa;
Perdones mi lengua / que dio, presumptuosa,
A tus altos metros / tan baxa sentencia.»

Hem vist que en Romaní calificava Auzias March de «philosofo» y en deia de les seves obres «moralidades». Ara parla dels seus «lindos versos morales». Ha estat el primer que va tenir el merit de caracteritzar, com convenia, l'aspecte filosofic y moral de les seves poesies.

En les altres dues estrofes, compara, primer, la seva traducció als nuvols que no poden mai enfosquir completament el sol, es a dir el text, després a la lluna que treu dels raigs solars tota la seva claretat.

Veus-aquí, en fi, el peu d'impremta posat immediatament després sobre 'l verso del mateix foli 119 :

«¶ *Ha sido impressa la presente o / bra en la muy noble ciudad de Ualencia / Por Juan Nauarro. Acabosse / a diez del mes de Março. / Anno M.D.XXXIX.*»

El volum es en foli, imprès en caracters gotics y té 119 folis. La filigrana del paper es una mà oberta ab una estrella al cap d'amunt. L'exemplar de la Biblioteca particular del rei d'Espanya, a Madrid, té 297 X 196 mm. N'existeixen alguns a la Nacional de Madrid, un a l'Escorial. El de la Biblioteca del rei d'Espanya té 'ls marges coberts de notes apreciatives, o més sovint, indicatives, així com : *Mire Vrd. nuestra copla; Lea V. S. esta copla notada*

por mi mano, etc., y de fragments de traducció en versos castellans¹.

Un altre exemplar que figura a la Nacional de Madrid baix la signatura 130-6, havia pertanyut a Don Carlos, fill de Felip II, y conté dues *tornades* en català escrites per una mà del XVI.^{en} segle².

Rodríguez³ menciona una altra edició de 1539 del mateix impressor y del mateix format, que no diferiria de la primera sinó pels caracters següents. L'una seria en caracters gòtics y portaria en el titol aquests mots : *Osias Marco, cavallero Ualenciano de nacion catalan*. Es la que acabem de descriure. L'altra, en caracters rodons (*letra ciceroniana*), tindria per titol : «*Las obras de Ausiàs March, Poeta Valenciano, Traduzidas en castellano, de Catalàn Lemosin, Divididas en quatro Canticas, es a saber : Cantica de Amor : Cantica Moral : Cantica de Muerte; y Cantica Espiritual*. En Valencia, por Juan Navarro, 1539. En folio.»

Salvà⁴ y altres bibliografs dubten amb raó de l'existència d'aquesta reimpressió. Cap dels numerosos exemplars de l'edició de 1539 que he vist a Espanya o fòra d'ella, no presenten els caracters que Rodríguez li atribueix. Fòra d'això seria molt extrany, a menys que no hi hagi un frau, que Juan Navarro hagués imprès dues vegades la mateixa obra, en un mateix any, amb caracters diferents.

No hauria en Rodríguez comès alguna confusió? Fem notar, primer, que posseeix, segons diu, l'edició gòtica, mentres que no més ha «vist» l'edició ciceroniana. Se pot presumir que descriu aquesta darrera de memoria o copiant-ho de notes preses rapidament. En el titol que cita, no va reproduït cap dels epítets que van generalment lligats al nom del poeta, y, lo que es més singular, ni tant solament el traductor hi es nomenat. En fi, l'expressió «*Traduzidas en castellano de catalàn lemosin*» es ben incorrecta, o almenys inusitada. Afegim, que ell no parla de l'epistola dedicatoria sinó copiant de l'edició gòtica, sense dir-nos si figura o no en l'altra edició.

1) Alguns d'aquests assaigs van precedits dels mots *V. Rodrigo*. Però sembla que aquest exemplar es el que va pertanyer a D. Francisco de Quevedo y sobre 'l qual va dir Eugeni Baret, en *Les Troubadours*, 3.ª edició, 1867, p. 152 : «La bibliothèque du Couvent de St Martin de Madrid possède un exemplaire ayant appartenu au célèbre don Francisco de Quevedo, comme le prouvent les notes marginales et les fragments de traduction écrits de la main de Quevedo.»

2) Diversos autors retreuen que 'l Bisbe d'Osma, Honorat Juan, preceptor de Don Carles, llegia y comentava les poesies d'Auzias March an el seu reial deixoner.

3) *Bibliotheca Valentina*, p. 74.

4) Vegi-s *Catálogo de la Biblioteca Salvá*, n.º 272. — Amador de los Ríos (*Hist. crit.*, VI, 125) reproduceix, sense nomenar-lo, l'opinió den Rodríguez y no adueix en favor d'aquesta cap nova prova.

Tot ens porta, doncs, a creure que en Rodríguez va examinar un exemplar incomplet de la reimpressió en caracters «ciceronians» feta a Sevilla, en 1553, de la traducció Romaní, y mencionada, per primera vegada, per Gallardo.

En donarem més endavant una descripció detallada.

§ 15. Ed. b (1543). La publicació den Romaní va ser acollida amb favor. Els catalans, encara més que 'ls valencians, varen interessar-se per aquesta poesia escrita en la llur llengua maternal y l'obscuritat de la qual els intrigava.

No va ser llegida enlloc amb més aviditat que a Barcelona. No fent gaire atenció als mots «cavallero valenciano» que acompanyaven el nom del poeta en el títol den Romaní, els barcelonins varen aficionar-se sobre tot a l'expressió «de nacion catalan» que venia immediatament després, y alguns varen acabar per creure que vertaderament havia nascut a Catalunya. En aquella epoca, que 'l record de l'Independencia era encara viu en tots els esperits, va apareixer un xic com un dels joiells de l'antiga Corona d'Aragó.

Se va desitjar coneixer més amplament les seves poesies. Desde 1539 va començar el treball de restitució de la seva obra. En absència del text original, els diversos manuscrits y els reculls, on podien amagar-se algunes d'aquestes composicions, varen ser activament recercats.

En aquesta exhumació pietosa va presidir un home que fou durant llarg temps el Mecenès de les lletres a Barcelona y que havia contribuït, amb el seu pare, a estendre a Espanya 'l gust de la literatura italiana. Era 'l gran almirall de Nàpols, del qual ja sabem que havia fet compilar dos manuscrits d'Auzias March, y va dirigir, sinó l'execució, almenys la publicació de un tercer. Se deia D. Ferran Folch de Cardona¹ y d'Anglasola, segon duc de Soma²

1) La família dels Cardones se troba sovint citada en l'història literària. Alfons de Cardona, que va viure a mitjans del xv.^{en} segle y fou marquès de Rijoles en 1443, es un dels poetes del *Cançoner* de Constantina. Leonard de Sors fa 'l seu elogi en una poesia del *Cançoner* de Saragoça, foli 159 v.º (cf. Milà, *Resenya*, 154). Una Leonor de Cardona va ésser lloada pel poeta Franci Guerau, en el *Cançoner* de París, foli 100 (Torres Amat, *Dicc. crit.*, p. 301).

2) Don Ferran Folch de Cardona havia heretat del seu pare D. Ramon, primer duc de Soma, almirall y virrei de Nàpols, no tant sols les seves virtuts militars, sinó també l'amor a les lletres y la seva sollicitut intel·ligent pels escriptors. Ja es sabut el gran capità que va ésser don Ramon. Desde 1491, el rei Ferran *el Catòlic* va recompensar els seus serveis, donant-li 'ls títols y els béns d'Hug Roger de Pallars que havia protestat amb les armes contra l'unió d'Aragó a Castella y defensat valentment les llibertats catalanes (cf. V. Balaguer, *Historia de Cataluña*, VI, 264 y següents). Després va il·lustrar-se en la pacificació d'Itàlia en 1506-1507, va capitanejar els exercits de la Santa Lliga, formada en 1511 per Venècia, Roma y Espanya, conseguint treure 'ls francesos d'Itàlia, y desbaratant els venecians que, després de la derrota dels

y comte de Palamós. Nascut en 1521¹, va prendre part a les expedicions guerreres de Carles Quint, y va obtenir, ell també, el títol d'almirall de Nàpols. Entre 'ls poetes dels quals va afavorir els treballs, se troba Joan Boscà² y probablement també Garcilaso de la Vega que degué servir a les seves ordres a Italia y residir a Nàpols, on va aprendre la mètrica italiana. En reconeixença als favors de Cardona, Boscà va dedicar a la seva muller, la duquesa de Soma, el segon llibre de les seves obres, on, abandonant el gènere propiament espanyol que regna encara en el primer llibre, pren per models els italians y dóna als seus compatriotes el senyal d'un retorn a l'italianisme. Bé sembla que sigui deguda al duc de Cardona l'impressió postuma de les seves obres, y, encara que 'l privilegi de Carles Quint sigui endreçat a la viuda de Boscà, Doña Ana Giron de Rebolledo, ell sol podia encarregar-se d'aquesta publicació y unir-hi, per un delicat pensament, les principals poesies de Garcilaso de la Vega, el fidel company de Boscà. L'edició³ va ser acabada el 20 de Març de 1543 per Carles Amorós, les premses del qual devien, alguns mesos més tard, oferir als lletrats un Auzias March més complet y més correcte que 'l den Romaní.

En efecte, dues raons havien determinat a l'almirall de Nàpols a preparar una nova edició del poeta. D'una part, publicar tot quant ell havia escrit y completar així 'l treball del primer editor; establir, d'una altra part, un text menys alterat y menys defectuós, tals són els dos projectes que havia

francesos, s'havien dirigit contra Espanya. Romeu Lull, un dels més fecons imitadors d'Auzias March, li dedicà una de les seves poesies insertades en el *Jardinet d'Orats*. (Vegi-s Milà, *Resenya*, 188.) Va finir el 10 Març 1523.

1) Sobre la família dels Cardones, vegi-s *Declaración del arbol de la Generalogía de los Condes de Cardona en el principado de Cataluña*, por Bernardo Joseph Llobet, Barcelona, 1665, p. 40.

2) Hi ha hagut dos poetes del mateix nom de casa y de fonts, tots dos barcelonesos, Erradament se 'ls confon alguna vegada. L'un, «ciutadà de Barcelona», vivia en 1460 y escrigué dos dances en català que 'ns ha conservat el Cançoner de Saragoça (cf. Milà, *Resenya*, 171) y va esser pres per jutge d'una tençó del Cançoner de l'Ateneu Barcelonès descrit per en J. Massó Torrents. Probablement pot atribuir-se an ell l'obra que en Buchon (*Chroniques étrangères*, ed. 1875, XLV) col·loca a continuació del manuscrit den Muntaner, de la Biblioteca Nacional de Madrid, amb aquest títol: J. F. Bosca, *Annals de la ciutat de Barcelona desde l'any 1196 a l'any 1480*. (Consulti-s també, sobre aquests anals, T. Amat, *Dicc. crit.*, 121).—L'altre (1500?-1543) es un dels primers catalans que escrigueren versos castellans y va distingir-se per la reintroducció a Espanya dels ritmes italians. (Vegi-s A. Morel-Fatio, *L'arte mayor et l'hendécasyllabe*, en *Romania*, XXIII, 228.)

3) «Las obras de Boscan y algunas de Garcilasso de la Vega repartidas en quatro / libros. / Cum privilegio imperiali. / Carles Amoros. /» (A la fi:) «Acabaronse de imprimir las obras de Boscā / Garcilasso de la Vega : en Barcelona / en la officina de Carles Amoros / a los xx del mes de Março de Año MDXLIII», in 4.º de 225 f.

concebut tot seguit de la publicació den Romaní y que va tenir el merit de dur a bon terme.

Però, per una modestia que honora aquest gran senyor home de lletres, va abstenir-se, com també en quant a Boscà, d'indicar la part que havia pres en l'elaboració dels textos de 1543 y de 1545, y, es a altres testimoniatges fòra d'ell que s'ha de recorre per saber quin va ser el seu paper.

Boscà es el primer que, en un passatge remarcable de la dedicatoria del seu segon llibre, com es sabut, endreçada a la muller mateixa den Folch de Cardona, ens ha revelat l'admiració que inspiraven a l'almirall de Nàpols les obres d'Auzias March recentment publicades, y les copies que 'n va fer fer tot seguit :

«Destos Proençales salieron muchos autores eccelentes Catalanes. De los quales el mas ecelente es Osias March. En loor del qual si yo agora me metiese un poco, no podria tan presto boluer a lo que agora traigo entre las manos. Mas basta para esto el testimonio del *señor almirante* : que despues que vio una vez sus obras, las hizo luego escriuir con mucha diligencia, y tiene el libro dellas por tan familiar, como dizen, que tenia Alexandre el de Homero.»¹

En 1546, l'autor del manuscrit *E*, Luis Carroz de Vilaragut, diu, en el seu *Prolech*, que les dues edicions de 1543 y 1545 de Barcelona varen ser fetes «per manament del Illustre admirant de Nàpols, Don Ferrando de Cardona». Una mica més tard, en 1551, l'italià Giraldi senyala, sense nomenar-lo, però l'alusió ja es prou clara, aquest «home il·lustre» a qui es deguda la publicació dels poemes d'Auzias, deixats per llarg temps ignorats. Per fi, al començament de l'edició de 1560, l'impressor barceloní Claudi Bornat, en una dedicatoria al mateix Folch de Cardona, té compte de recordar que 'l duc «studios en les coses de la philosophia moral y natural» y «affectionat a ses obres [d'Auzias March]» havia estat impressionat de l'oblit en el qual havien estat tingudes, així com també, de l'insuficiència de l'edició de 1539, y, havia «manat» que «fossen estampades.» Fa homenatge als esforços que va fer el duc per reparar l'injustícia que havien sofert, y vol, seguint el seu exemple, «continuar la instauracio de les obres de Ausias March», imprimint-les de nou encara més correctament.

Es possible, ara, entreveure l'importància y la natura de l'obra acomplida per l'almirall de Nàpols. Dos manuscrits varen ser executats pelseu compte, poc temps després de l'edició den Romaní, l'un *B* en 1541, l'altre *K* en 1542. Tots dos són obra del capellà Pere de Vilasaló, poc habituat, això es prou evi-

1) *Las obras de Boscan*, Barcelona, Carles Amorós, 1543, foli XIX. — La dedicatoria a la duquesa de Soma fou escrita per en Boscà poc temps abans de la seva mort, molt probablement en 1542, segurament després de 1541, data de la primera còpia d'Auzias March per en Pere de Vilasaló. Anotem que en Boscà adopta, pel nom del poeta català, l'ortografia den Romaní.

dent, a les subtilitats amoroses, a la psicologia refinada y a la poesia filosofica dels fidels del *Gay Saber*. Sens dubte tenia alguns manuscrits a la vista, però la llur comparació donava de vegades ben poca llum sobre alguns passatges, y, aleshores, sense cap respecte pel poeta, sense cap cura de l'exactitut, arreglava les estrofes que no havia pogut comprendre. Tal es, almenys, el defecte més sensible de la primera copia que va fer de les obres d'Auzias March «per servey del Illustre Senyor Almirant de Napols».

L'almirall no va quedar content d'aquell treball híbrid, on se reconeixia massa la mà den Vilasaló, y el pobre escriptent va tenir de començar de cap y de nou el seu treball, adaptant-se, aquesta vegada, més amb els textos antics de que disposava, y abandonant-se una mica menys al plaer innocent de refer les estrofes del poeta.

Pere de Vilasaló reprèn coratjosament la ploma, y, durant una mica més de onze mesos, del 15 de Maig de 1541, al 22 de Abril de 1542, s'escarrassa a constituir un text menys fantasista y susceptible de ser imprès sense arriscar-se de ser noible a la nomenada del poeta favorit del seu senyor. Y, en efecte, constatem menys retocs en *K*, un esforç més seriós y més constant per retrobar no solament l'esperit, sinó encara la lletra d'Auzias March. Però la tasca estava decididament per sobre de les seves forces. No tenia cap de les qualitats necessaries per triar entre les variants que li oferien els diversos reculls consultats. En quant als passatges, dels quals el sentit li escapava y pels quals tots els textos estaven d'acord, els capgirava a fi d'aclarir-los. Els versos de l'autor no eren per aquest capellà paraula d'Evangeli — y gracies en aquests *refacimenti*, el pensament d'Auzias, ja obscur per ell mateix, era tornat més impenetrable encara. En resum, el duc de Cardona va veure-s obligat de renunciar a utilitzar la nova copia del seu escriptent a qui la bona voluntat ocupava decididament el lloc de l'esperit critic.

En aquesta epoca coloquem la composició del manuscrit *D*, del qual el text es moltíssim preferible al den Vilasaló y del qual devia sortir l'edició de 1543. Es, espontaniament o a la demanda del duc de Cardona, que Luis Pedrol, al qual hem atribuït aquest manuscrit, va emprendre la feina de recollir les diverses poesies d'Auzias March «dispersades en molts indrets y quasi perdudes», y de donar un text menys defectuós que el dels manuscrits, com ens ho fa saber la súplica de privilegi que endreça a Carles Quint. Se pot suposar que l'idea de publicar les obres completes d'Auzias March li va ser suggerida per en Romaní, y que havia començat a posar-la en execució, quan va entrar en relacions amb l'almirall de Napols. Algunes semblances que havem trobat entre el manuscrit *D* y les copies den Vilasaló confirmen aquesta hipotesi y permeten

creure que en Luis Pedrol va tenir a la seva disposició, no tant sols alguns dels textos de que s'havia servit el pacient capellà, sinó encara, almenys per una part del seu treball, els esboços mateixos que havia fet. Solament l'almirall es qui havia pogut confiar-li aquestes còpies amb els diversos materials que havia reunit en vista d'una edició, y se'n pot concloure, sense massa ardidesa, que en Luis Pedrol va treballar a instancies den Folch de Cardona y reemplaçar al seu costat el desgraciat copista del qual havem fet constar els dos fracassos successius. Ultra això, de qualsevol manera que s'interpreti la primera frase que figura al darrera de la demanda de privilegi den Luis Pedrol, que l'almirall de Nàpols uneix la seva súplica a la seva (*Luis Pedrol supplica lo [y] ell Almirante de Nápoles*), o, el que es més probable, que anoti senzillament aquesta den Luis Pedrol (*Luis Pedrol supplica lo. Ell Almirante de Nápoles*) abans de trametre-ho al rei, es absolutament segur que no va ser extrany an aquesta requesta, que tenia per objecte, segons nosaltres, la publicació del manuscrit *D*, es a dir, l'edició de 1543 que en deriva directament. Havem vist, en altra banda, que certes atestacions absolutament dignes de credit li atribueixen formalment l'impressió dels textos de 1543 y de 1545.

Es, doncs, a l'almirall de Nàpols que pertoca l'honor d'haver dirigit, seguint la felix expressió del seu imitador Claudi Bornat¹, la restauració de les obres d'Ausias March y d'haver fet publicar, després d'algunes temptatives infructuoses y costoses, l'edició de 1543, que es veritablement l'edició *princeps* del nostre poeta y que veus-e-la aquí somariament descrita :

«LES OBRES / DE MOS / SEN AV / SIAS / MARCH *ab vna declara | tio en los marges | de algvns | vocables scvrs.*»

Aquest titol va seguit (foli 1 v.º-3 v.º sense numerar) de la taula alfabetica : el foli 4 sense numerar es blanc.

Vénen tot seguit 172 folis numerats de text formant 22 plecs, dels quals 21, de A a X, són de 8 fulles cada un y el 22.e, que es Y, solament de 4 folis.

El text se continua fins a baix del foli 172, aon llegim : «*Foren Impreses y acabades les obes (sic) del | extrenu caualler mossen Ausias March | en la insigne Ciutat de Barcelo | na per mestre Carles amo | ros Prouençal Lany M.D.XL.III. A. xxii. del Mes De desembre.*»

El volum es in 4.º y té 176 folis, 4 sense numerar y 172 numerats.

El text comprèn tres divisions : 1.ra «Obres de amors»; 2.^a «Obres de mort»;

1) ... «He volgut a ymitacio de la de vostra Senyoria continuar la instauracio de les obres de Ausias March, ab ferles nouament estampar en ma casa lo mes correcte que es estat possible : que encara que la Impressio que vostra Senyoria mana fer fos de molt numero»... (Ausias March, *Obres*, Barcelona, 1560, foli III.)

3.^r «Obres morals»; però aquesta classificació es solament senyalada pels títols corrents de dalt de les pàgines y no té límits ben marcats. En quant a l'ordre de successió de les poesies, es quasi 'l mateix que 'l que ha sigut indicat en el manuscrit *D* per les lletres de l'alfabet.

122 poesies figuren en aquest volum, en lloc de les 127 que 'n conté *D*. Les cinc poesies que manquen són, fóra de la cançó *Ja no esper que si' amat*, oblidada a causa del seu metre poc usat, les que han sigut afegides al manuscrit *D* per una segona mà.

Aquesta mateixa mà ha cobert les pàgines de *D* d'anotacions o de correccions adoptades quasi totes per l'editor de 1543. Les unes són «declaracions» marginals de mots obscurs, una mica més nombroses en el manuscrit que en l'imprès, les altres modificacions ortogràfiques, per exemple l'addició de *h* davant *e* conjunció o *a* verb, per conformar-se sens dubte a les habituds d'alguns manuscrits y també a l'edició de 1531 den Jacme Roig. S'hi troben altres signes de diverses maneres, paraules y estrofes esborrades, traços de separació entre 'ls versos, y altres indicacions evidentment destinades a posar a punt aquesta copia, que 'ls treballadors den Carles Amorós devien tenir segurament a la vista.

Per això hi han entre *D* y *b* algunes diferències provenint, sigui de faltes d'impressió absolutament evidents, sigui de males lectures del manuscrit, o en fi de canvis, per cert ben escassos, introduïts, per dir-ho així a última hora, en el text den Luis Pedrol.

Tot indica una certa pressa en aquesta publicació, però, tal com està, ens ofereix un dels textos menys alterats del nostre autor. Per això res era tant natural que 'l desig d'acabar aviat l'impressió del manuscrit *D*. L'impremta havia apenes passat el període del començament, y l'almirall de Nàpols tenia ansia de fer aprofitar al seu poeta favorit de l'immortalitat que pretenia donar als escriptors.

§ 16. Ed. *c* (1545). L'èxit de l'edició precedent havia sigut tant complet, que dos anys després; dia per dia, va apareixer una reimpressió baix el títol :

«LES OBRES / DEL VALEROS Y EXTRE / NV CAVALLER. VIGIL / Y ELEGANTISSIM PO / eta Ausias March. Nouament revistes y estampades ab / gran cura y dili / gencia. Po / sades totes les / declaracions / dels uocables scurs / molt largament en la taula.»

Aquest títol es seguit d'un fenix gravat sobre fusta que envolta aques-

ta divisa, alusió evident a la manera com Ausias March acabava, per dir-ho així, de reneixer entre les seves cendres : «*Meritament. Renom de Foenix home. Mereix qui feu Les obres d'aquest libre.*» Al dessota hi ha la data M.D.XXXXV.

Al foli ✕ j v.^o «*Taula y alphabet del present Libre.*» Es la taula de les poesies disposada com en *b*; després vénen (foli ✕ iij v.^o) les «*Taula y alfabet dels vocables scurs*», on són agrupats alfabeticament els mots difícils, amb la llur explicació en català y en espanyol, mentres que, en l'edició de 1543, aquesta explicació es posada en el marge y no més en català.

Al final del volum (foli 172 v.º) : «*Foren impreses y acabades les obres del extrenu / cauoller (sic) mossen Ausias March en la in / signe Ciutat de Barcelona per Car / les amoros Prouencal en lany / M.D.XXXXV. a. xxii. del / mes de Desembre.*»

In 8.º de 4 folis de titol y de taula, més 21 plects de 8 folis numerats A a X y 4 folis no numerats = 176 folis. Hi ha dos folis numerats 48¹.

Ximeno diu, equivocadament, que aquesta edició es de format in 4.º La menció «novament revistes» no es un titol mentider. El text de 1545 presenta apreciables millores sobre el de 1543. Ultra la diferencia que havem senyalat en la disposició del vocabulari, remarquem la desaparició d'un gran nombre de faltes d'impressió y també algunes modificacions més essencials respecte al text mateix. No 'n citarem més que dos exemples trets de la poesia *Tal so com cell qui pensa que morra*. Se llegeix, al v. 28 de l'edició *b* : *en cas he en crehença*, lliçó defectuosa provinent de la mala lectura per *DF* del nom propi *Eneas*, y *c* restableix amb raó : *Eneas e en crehença*. Així mateix, al v. 32, *b* ofereix, sempre copiant *D*, *bens* en lloc de *bons*, que 's troba en *c*. Afegim que aquesta darrera edició suprimeix també, d'una manera general, la *h* davant *e* conjunció y *a* verb, que havia sigut reafegida al manuscrit den Pedrol y conservada en l'edició de 1543.

La segona edició completa d'Auzias March deguda, com la primera, al zel y la munificencia de l'almirall de Nàpols, presenta, doncs, un text una mica més correcte. Però no podia satisfer encara 'ls admiradors del poeta. Moltes obscuritats que s'atribuïen, amb raó o sense, a la restitució encara defectuosa de les seves obres, encara subsistien. També, el treball de reconstrucció de l'edifici, penosament començat baix la direcció del duc de Cardona, no va trigar a ser reprès.

1) L'exemplar Y.^o 3258 Rés., de la Biblioteca Nacional de París, porta, en la fulla de guarda del principi : «*De los libros de Juan Nicoti. — H. S. I. F. T. G. L. — Ne senza Sfinge ne senza Edippo. — G. Nicoti.*»

§ 17. Ed. d (1555). Menys d'un any després de la darrera publicació den Carles Amorós, Luis Carroz de Vilaragut, batlle de Valencia, empenia a la demanda de Dona Angela Borja y de Carroz de Vilaragut, una nova edició que no va arribar a ser publicada, però 'l qual original tenim en el manuscrit E.

Carroz, o més aviat el seu escriptent H. Figueres, declara, en el seu *Prolech*, que ha utilitzat, per establir el seu text, «molts llibres antichs scrits de ma per los contemporals ab lo dit auctor, verificant y comprobant los uns ab los altres y ab les dos impresions fetes en Barcelona». Afegeix que s'ha esforçat en corregir «les errors y inadvertencies dels impressors les quals corrompen la excelencia y sentencies de les dites obres» y en constituir un text veridic, «verdadera scripcio». Però, de fet, no 's va contentar de corregir, amb l'ajuda dels manuscrits antics, les faltes tipografiques, o altres imperfeccions de les edicions, sinó que va corregir el text, moltes vegades introduint-hi variants personals, lo més sovint *après coup*, com ho testifiquen nombroses rasquedures.

Si 'l treball den Carroz, ben manifestament destinat a la impressió, no va veure la llum, devia fer molt profit per l'edició de 1555, que diu aquest titol :

«LAS OBRAS DEL POETA MO / sen Ausias March, corregidas de los errores que / tenían. Sale con ellas el vocabulario de los vo / cablos en ellas contenidos. Dirigidas al Illus / trissimo señor Gonçalo. Fernandez de Cor / doua, Duque de Sesa, y de Terranoua, Con / de de Cabra, Señor de la casa de Vaena, etc. Con privilegio Real.

Tassado en ochenta y cinco maravedis.

Impresso en Valladolid. Año de 1555.»

Aquest titol y les mencions que segueixen ocupen el foli 1. A la part superior hi ha l'escut dels Fernández de Córdoba.

Al foli 276 : «FUE IMPRESSO EL / PRESENTE TRACTADO / en la muy noble villa de Va / lladolid. Iunto a sant An / dres. En casa de Se / bastian Martinez, impressor. Acabose / de imprimir a / veynte dias / de Febrero / Año de 1555 años.»

In. 8.º de 8 ff. numerats A a LL, més un quadern de 4 folis numerats M M = 276 folis.

El privilegi (foli 2) es datat a Valladolid, 15 de Novembre 1554, y firmat en nom del rei per Francisco de Ledesma. N'extraiem el passatge següent :

«Por quanto por parte de vos Iuan de Resa nuestro capellan nos fue fecha relacion, que vos com diligencia auiaades buscado y copilado las obras de Ausias March poeta Español. Y las auiaades sacado de exemplares mas verda-

deros que estauan en la impression que de las dichas obras se auia hecho en Barcelona. Y de mas desto por estar las dichas obras enterradas en lengua lemosina, en que l dicho auctor las auia escripto : eran entendidas de pocos (a lo menos Castellanos) les auiades hecho vocabulario, para que por falta de la lengua no las dexassen de entender los que en ellas se quisiessen ocupar...»

Juan de Resa va proposar-se, primer d'arreglar el text del poeta que afecta de nomenar «espanyol», y, amb aquest fi, va cercar y compilar alguns manuscrits, per facilitar, a tothom, fins als catalans, l'intel·ligència de la lengua lemosina on són «enterrades» les seves obres.

En l'epistola dedicatoria al duc de Sesa (foli 3 v.º-5 v.º) fa conèixer més llargament les seves intencions, y les raons per les quals s'ha aficionat a Ausias March per propagar-ne la lectura :

«Muy iusta cosa es que entre los auctores que cada dia se redimen y libran de las tinieblas en que el tiempo los ha tenido escondidos, salga el Eloquentissimo y moral Poeta Mossen Ausias March, Español. Cuyo rescate y libertad, aunque cueste mas trabajo y cuydado que otro alguno, por auer estado en la carcel de la lengua lemosina : de quien tan poca noticia (aun entre los naturales) se tiene, su erudiction y gracia es tanta que paga con muy gran logro el trabajo que por el se padesce. Cuyas perlas no pierden su valor y estima : por estar engastadas en plomo, ya que la materia no aproueche, y se pierda...»

Lo que s'ha de buscar en Ausias March, com en tot altre escriptor, es la seva «doctrina», de la qual els mots no són més que la traducció. Per millor fer-ne comprendre 'l sentit, ha «castigat y esmenat» el text imprès a Barcelona, augmentant-lo de algunes poesies o estrofes que hi mancaven y component pels seus futurs lectors un vocabulari, on tots els mots són explicats «ab la major diligència possible».

Resa fa després un elogi ditiràmbic del duc Fernández de Córdoba, el qual patronatge serà una recomenació de més a favor del poeta, y acaba per una apreciació de l'obra d'Ausias March, on, seguint Romaní, ensenya que allò que hi ha més remarcable en ell, es el seu ensenyament, lo que pot servir a la educació de l'home. Sense arribar fins a nomenar «tractat» el conjunt de les seves obres, com ho va fer Resa en el peu d'impremta, no s'ha de suscriure menys al seu judici, y reconèixer que estan animades d'un esperit didàctic y moral incontestable. Convindria també buscar fins a quin punt se pot, amb el mateix critic, descobrir una inspiració platònica en les Cançons d'amor y aristotèlica en les Cançons morals.

Però cedim la paraula a Juan de Resa, més substànciós aquí de lo que sol :

«Nuestro Ausias andara muy estimado entre los lectores, deshecha ya la oscuridad de la lengua con el vocabulario, y la de la mala impression con la diligencia que he puesto en buscar mas enmendados exemplares de donde trasladasse, para que de aqui adelante ande mas libremente y sin sospecha de vicio entre las manos de los doctos. Parecio me gastar tiempo en esto, por comunicar a mi patria vna obra tan prouechosa : llena de preceptos de bien biuir, conuersar y morir : en la qual como en un claro espejo está representada toda la razon de la vida humana. Iunta se con esto estar todo este libro lleno de muy graciosos y elegantes dichos, con mucha hermosura y elegancia. No quiero dezir, pues cada vno lo podra leer, las muchas & muy graues sentencias que mescla, los muy agudos dichos de que vsa, las muy ingeniosas fabulas que introduze, los muchos lugares que de en medio de la philosophia saca, pareciendo a Platon en el Convivio de Amor, en los Canticos de amor, y a Aristoteles en los Canticos morales, y a Ciceron, en las Tusculanas questiones, en los Canticos de Muerte, y a otros muy graves auctores, señalandose mas admirablemente de lo que se puede dezir en muy frequentes comparaciones que son luz y ornamento de la obra...»

No es, doncs, treball perdut, oferir així als castellans una lectura tant bona.

Segueix (foli 6) un sonet sovint reproduït den «Jorge de Montemayor al Auctor» que comença :

«Diuino Ausias que con alto buelo
tus versos a las nuues leuantaste...»

Res de més emfatic que aquests versos, on posa Auzias March per damunt d'Homer y de Virgili y el mostra, sol entre 'ls homes, inspirat, no per Minerva y el ros Apol·ló, sinó per l'esperit diví.

Al verso del mateix foli, una breu biografia del poeta, que no es més que un compendi en castellà de la que havem llegit en el *Prolech* den Luis Carroz¹, al començament del manuscrit *E*. Juan de Resa hi reproduïx la interessant equivocació den Luis Carroz sobre la dama cantada per Auzias March, amb aquestes paraules : «Su dama, por quien el tantas y tan excelentes cosas escrivia, se llamo Doña Teresa Bou, natural de Valencia.»

El text, dividit en quatre parts, com el den Romaní, va del foli 7 al foli 215. Aquesta divisió ja traeix, encara que no'n faci cap alusió, l'influència de l'editor-traductor valencià. Una reimpressió de la seva traducció sola acabava de apareixer, en 1553, a Sevilla. Alguns indicis proven que 'l mateix text de 1539

¹⁾ Ximeno, *Escritores del reyno de Valencia*, I, 41, ja havia fet constar la semblança de les dues biografies.

no va ser tampoc deixat de banda. Però Juan de Resa, tot conservant la divisió en 4 parts ja adoptada per Romaní, les posa en un altre ordre, y posa els *Cantos de Mort* després dels *Cantos Morals*, contrariament també al que fan *b* y *c*. Fòra d'això, per primera vegada, totes les *esparças* són posades a la fi dels *Cantos de Amor* y aquesta disposició serà adoptada per tots els editors posteriors.

Una llista d'*errata* (foli 215 v.º) mostra la cura amb que ha sigut imprès el text.

Vénen desseguida (foli 216) la *tabla* per ordre alfabetic, dos octaves den «Jorge de Montemayor al lector», on l'autor de la *Diana* fa encara un elogi extremat d'Auzias March y del «divi vocabulari» de Juan de Resa, que compara als grans lexicografs Antonio de Lebrija y Calepino:

«Es oro este poema y tan perfecto
que aun mas quel oro fino vale y pesa.
En tus manos esta, lector discreto;
no niegues el valor a tal empresa.
De oy mas sera notorio este secreto,
pues lo ha manifestado Juan de Resa
con su vocabulario tan divino
que yguala con Antonio y Calepino.»

Examinem l'una darrera l'altra, cada una de les dues parts principals de l'obra den Juan de Resa, el text y el vocabulari.

El text es un xic més complet que 'l den Carles Amorós. El nombre de poesies s'eleva a 124, en lloc de 122. Hi ha, doncs, dues poesies noves: 1.ª la *Demanda* d'Auzias March a Na Tecla de Borja *Entre els ulls y les orelles*, seguida de la resposta de Na Tecla; 2.ª la *Resposta* d'Auzias March a una *Demanda* de Mossèn Fenollar començant per *Quant mes amau tant mes amor teniu*, precedida de la demanda den Fenollar y d'una altra resposta den Rodrigo Diez. La primera figurava ja en el manuscrit *D*, però havia sigut abandonada per l'editor de Barcelona. L'altra no 's troba en cap dels manuscrits coneguts d'Auzias March.

A més, la poesia *Nom pren axi com al petit vaylet* presenta en Resa tota una estrofa nova, els v. 9-16, y la poesia *Lo cinquen peu* acaba amb una tornada que no es ni en els manuscrits ni en les edicions anteriors. Se n'ha de concloure que existia, en 1555, un altre manuscrit de les obres d'Auzias March, que probablement s'ha perdut, y que designarem per 2X. Es d'aquest manuscrit que 'ls compiladors de *BD* devien treure totes les poesies que, solament, entre 'ls manuscrits anteriors a 1543, ens han conservat.

Una altra addició de *d* consisteix en dos estrofes, la 3.ª y la 5.ª de la poesia *Maleyt lo jorn*, omitides per *b c*, però posades en *BDE*.

En canvi, Resa considera, equivocadament, com una poesia independenta y inedita la segona estrofa de la poesia *Qual ser' aquell qui fora si mateix*. Pere de Vilasaló, no comprenent aquesta estrofa, l'havia retocada. Les seves correccions varen passar de *B a D* y d'aquí a *bc*, tant bé, que Resa va haver d'escollir entre dos textos, l'un representat pels més antics manuscrits y l'altre per dos manuscrits recents y dues edicions. Preocupat, els adopta tots dos, deixa 'l més antic en l'interior de la poesia y fa de l'altre l'esparça del foli 140: *Yo so molt trist e puch me dir mesqui*.

No s'adona tampoc del doble empleu que la poesia del foli 94 *Yo contra-faç nau en golf perillan* feia amb la fi de la poesia *Sobres dolor m'a tolt l'imaginar*. Aquesta equivocació havia estat ja comesa per *Dbc*.

En fi, lo mateix com *bc*, fa seguir (foli 143) l'esparça *Si com lo taur* de set estrofes y d'una tornada que, de fet, constitueixen una altra poesia. Però havent remarcat que 'l primer vers de la segona estrofa no rimava amb el darrer de la primera, el refà sense adonar-se que destrueix així 'l sistema A BBA seguint el qual estan disposades les altres rimes.

Es cert, per això, que va tenir a les mans alguns manuscrits y que 'ls va utilitzar en proporcions diverses. Es per de prompte al manuscrit 2X que ha emmanllevat, com acabem de veure, algunes estrofes inedites fins an ell. Però el que ha consultat més que tots els altres y seguit de més aprop es el manuscrit *E*¹. Ja sabem que li ha copiat la biografia del poeta quasi enterament. Però sobre tot ha adoptat un gran nombre de lliçons particulars a Carroz. Quasi cada vegada que *d* està en desacord amb *bc*, està d'acord amb *E*, fins quan aquest darrer es sol contra tots els manuscrits y les primeres edicions. Se 'n trobaran exemples ben clars XIII, 44, XLIV, 20, LVI, 2-8, CIX, 24, 29, 32. Fòra d'això, remarquem a favor den Resa que abandona sovint les variants propries a *E* y visiblement provinents dels retocs operats per Carroz.

La comparació de *d* amb els altres manuscrits que *E* no dóna pas resultats ben positius. Resa preten haver consultat alguns «exemplares mas verdaderos» que les edicions de Barcelona y hi ha algunes raons per creure que aquests «exemplars» no eren altres que 'ls «cinc originals» coneguts den Montemayor, segons el prefaci de la seva traducció de 1560. Montemayor estava amb relacions amb Juan de Resa abans de 1555, ja que va escriure per ell dues poesies-pre-

¹) Ximeno, op. cit., I, 41, ja havia afirmat que la edició den Resa havia estat feta segons el manuscrit den Luis Carroz de Vilaragut.

facis, l'una per l'edició, l'altra pel vocabulari. Se sab també que l'autor de la *Diana* havia sigut agregat com music a la capella ambulant de Felip II, de la qual Juan de Resa era el capellà. Res d'extrany, així, que tinguessin a la llur disposició els mateixos manuscrits.

Però les confrontacions a les quals m'he lliurat no m'han proporcionat més que debils indicis de parentiu entre *d*, d'una part, *A* (o *I*), *D*, *G*, d'una altra banda.

La relació de *d* amb *a* es demostrada pels passatges LXXXVIII, 58, XCVIII, 15.

Es inutil demostrar les semblances de *d* amb *bc*, que Resa s'havia proposat abans de tot de corregir els «errors y inadvertencies» y «les faltes d'imprenta».

En fi, molt poques vegades que en Resa modifiqui el text dels manuscrits y de les edicions per introduir-hi lliçons personals. Veus-en-aquí, no obstant, un exemple incontestable, LI, 34, on *d* es sol com tots els altres y reemplaça el vers *E conexent vos fall reconexença*, per *E fallint ell Amor es en fallença*.

En resum, les principals fonts a les quals ha acudit Resa són *E b c*. Els altres textos no han servit més que per omplir algunes llacunes, o a comprovar les diferentes lliçons dels reculls precedents.

Un altre caracter de l'edició de 1555 que sorprèn immediatament el lector y contribueix a inspirar-li alguna desconfiança es el nombre considerable de castellanismes que presenta.

Primer, el mot *canto*, posat al començament de les poesies, ens fa extrany y denota un editor poc versat en l'antiga llengua catalana. La lectura del text no fa més que augmentar aquesta impressió desfavorable y ensenya que Resa, malgrat la cura que va posar en instruir-se en les particularitats d'aquesta llengua, n'hi ignorava els caracters distintius. No hi trobem solament les habituds ortografiques dels castellans: *s* en lloc de *ss* (*pasat*, *asats*, etc.), *c* en lloc de *cc* (*açident*), *ç* en lloc de *c* (*ignoçent* o *inoçent*, *çert*), *n* en lloc de *m* davant les llabials *b*, *p* (*menbres*, *enpeny*) etc.; sinó també formes y mots purament espanyols. L'exemple més curiós es XCII, 243. El poeta espera unir-se ben aviat amb la seva amada en l'altre món, en el més-enllà, *dellà*, y diu *No tardara molt que della mi no vulles*. Juan de Resa, llegint sens dubte d'*ella*, com ho farà més tard l'editor de 1560, transforma el darrer membre de la frase y posa *que con ella mi vulles*, oblidant que la conjunció *cum* no ha donat res en català. Altres expressions castellanescs, *llames* per *flames*, *jamás* per *james*, etc., hi han lliscat II, 24, LVIII, 33. L'ignorancia de les antigues flexions catalanes es tant manifesta com la dels mots. Emplea sempre *es* (2.ª p. ind. pr. d'esser) per *est*, *vi* (=vidi)

per *viu*, etc. En fi, l'influència del castellà s fa sentir encara en la no elisió sistemàtica de totes les vocals que, conforme a la regla absoluta de l'antiga versificació catalana, deurién desaparèixer davant d'altres vocals, y Juan de Resa imprimeix, com ja u havia fet, però amb menys constància, Romaní, *se allarga, seria oyda, sino en, que en, de amor*, etc.

El vocabulari que segueix l'edició, té per objecte facilitar a tots aquells que ignorin la llengua «llemosina», y sobre tot als castellans, l'intel·ligència de les obres del poeta. Juan de Resa declara, en l'introducció, que ha après la llengua d'alguns lletrats originaris de València, entre ls quals deu posar-se, encara que no l nomeni, D. Honorat Juan, bisbe d'Osma y preceptor del desgraciat príncep D. Carlos. Escolano, Pérez Bayer, y altres historiadors o bibliògrafs dignes de credit, asseguruen que traduïa publicament, a la cort de Felip II, les poesies d'Auzias March y n'explicava les dificultats. Fins es probable que hagués ajudat al capellà del rei en la redacció del seu vocabulari, però no s'ha de anar fins a atribuir-li enterament, com ho fan Mayans y Sarmiento¹. No s'ha tampoc de fer-li honor del Glossari de l'edició de 1560. Veurem que si va ser considerat, desde Escolano, com l'autor de un *Abecedario* de les obres d'Auzias March, es perquè havia anotat els marges del manuscrit de l'Escorial.

Segui l que s vulgui, Resa reconeix que ls seus mestres de València no han pogut revelar-li l sentit de tots els termes d'Auzias March, perquè va servir-se «d'expressions provençals que ja no són gaire usades». Fòra d'això, «com parla sovint per metàfores y enigmes» s'ha contentat d'anotar el sentit que dóna a alguns mots, sense tenir compte del que tenen ordinàriament.

Aquestes remarques generals van seguides de set regles concernent l'empleu del glossari on s'observen algunes inexactituds, especialment sobre l pronom *en* (inde) que Juan de Resa considera sovint com un tascó o un pur ornament y algunes vegades com una negació.

Aquest glossari de la llengua d'Auzias March té l merit de ser més complet que ls de 1543 y de 1545, però denota una coneixença molt superficial de l'an-

1) Gregorio Mayans, *Orígenes de la lengua española*, 1737, I, 55. — Sarmiento, *Memorias para la historia de la poesía y poetas españoles*, 1775, n.º 857, reproduïx l'opinió den Mayans, sense esmentar-lo. L'autor de la *Noticia de varios autores y obras españolas especialmente de todos los poetas valencianos qual comunicó á D.º Francisco Cerda D.º Juan Antonio Mayans* (Cheltenham, Ms. 8185), diu al foli 67: «Congetura o apunta malamente n. 857 que el vocabulario de Resa sea de Honorato Joan: el mismo dice que el que lo formó sabia la lengua valenciana a rrientas, no por averla mamado, estudiado como Joan Rodrigues, p. 586 (?) Resa era castellano, como el lo dice. Se le conoce.»

tiga llengua catalana. Amb tot y això, ha sigut freqüentment consultat pels autors de diccionaris.

Ha sigut copiat apart, com ens ho fa saber Torres Amat¹, y adhuc a mitjans del XIX.^{en} segle, reimprès per cura de Josep Tastú². Aquesta reimpressió, de la qual hem trobat alguns exemplars sense enquadrar en els papers del valent catalanista francès, no va ser posada a la venda. Un dels exemplars havia estat anotat en vista del diccionari català-francès que preparava.

§ 18. Ed. e (1560). L'edició de Valladolid no era gaire susceptible de satisfer als admiradors catalans del poeta. L'obscuritat del text persistia, malgrat totes les millores més o menys reals de que havia sigut objecte. Ells l'atribuïren més aviat a la manera com havia sigut publicada, que a la natura dels assumptes tractats, tant més ja que havia pres, en el volum de Resa, un deix castellà que 'ls havia de desplaure per força. D'altra part, no contenia cap alusió als esforços de l'almirall de Nàpols per reconstituir l'original, y un tal oblit necessàriament devia semblar-los injuriós. Així 'ls lletrats de Barcelona varen creure-s obligats de donar una nova edició de llur escriptor nacional, y, en 1560, sortia de les premses de Claudi Bornat el petit llibre següent:

«LES OBRES DEL / VALEROS CAVALLER / y elegantissim poe / ta Ausias March: Ara no / uament ab molta dili / gencia reuistes y or / denades, y de / molts cants / aumentades.»

Sota d'aquest titol la marca de l'impressor, y al peu la menció : «*Imprimides en Barcelona en casa de Claudi Bornat. 1560.*»

In 8.º de 4 folis preliminars no numerats, 207 folis numerats y 5 folis sense numerar de taula = 216 folis.

Aquest llibre s'obre (foli 1 v.º sense numerar) amb un «Sonet de Pedro Seraphi a la immortalitat de Mossen Ausias March, poeta catala», on el poeta y pintor barcelonès, reprenent la divisa de l'edició de 1545, mostra Ausias March renaixent de les seves cendres com el fenix, y adquirint una fama eternal.

Del foli 2 sense numerar al foli 3 s. n. s'extén l'Epistola dedicatòria «Al illustrissim Senyor Don Ferrando Folch de Cardona... gran Almirant de Nàpols» firmat *Claudes Bornat impressor*. Però probablement es obra d'Antich Roca³,

1) *Dicc. crit.* en el art. «Resa (Juan)», se llegeix : «*Vocabolari Castellà-Català*». Hay un ejemplar en S. Gerónimo de Hebron.»

2) Vegi-s la nostra *Notice sur la vie et les travaux de J^h Tastu*, p. 32.

3) Cf. T. Amat, *Dicc. crit.*, p. 363.

al qual es degut, com ja veurem, el text del nostre poeta imprès per C. Bor-nat. L'editor s'ha amagat darrera l'impressor per declarar que ha volgut aca-bar l'obra començada per l'almirall de Nàpols y mereixer la reconeixença de «aquesta citerior Espanya», es a dir, de Catalunya, que sembla oposar aixís a Castella, fent reimprimir les poesies d'Auzias March. Aquesta reimpressió s'im-posa, perquè, malgrat els nombrosos exemplars de les edicions de Barcelona (la de Valladolid no està ni tant sols nomenada), es impossible de satisfer tots els que tenen el viu desig de tenir-les entre llurs mans.

Segueix (foli 3 v.º s. n.) una poesia llatina de Francisco Calza que va ser, segons Torres Amat, professor a l'Universitat de Barcelona, y va col·laborar, amb el seu colega Antich Roca, a la publicació d'un lexic llatí-català¹. En aquests versos «in laudem Ausiae Marci Hispani poetae» compara, una vegada més, el poeta català a Homer y a Virgili. Són més interessants per nosaltres els tres distics del mateix autor en honor d'Antich Roca, on ens fa saber que, havent devingut escassos els exemplars d'Auzias March, Roca ha fet reimprimir les seves obres, després d'haver-les acuradament corregides, *valde emendata*. Gràcies en aquest testimoniatge sabem que l'editor de 1560 va ser Antich Roca, professor de medicina a Barcelona.

El mateix Calza (foli 4 s. n.) canta encara, però aquesta vegada en mals versos catalans, les lloances d'Auzias March, que posa ara per damunt d'Ho-mer, y afegeix que es tant subtil y profund que no 's comprèn més que un basc o un armenia²!

Aquests preliminars de l'edició acaben (foli 4 v.º s. n.) amb dues poesies d'Antich Roca, l'una en llatí, l'altra en català, on se remarquen les mateixes exageracions en l'elogi d'Auzias March que el seu amic Calza, però en canvi, una coneixença menys superficial de les seves obres.

Al foli 1, segon titol així concebut: «*Les obres del facundissim y elegant vigil Poeta : Strenu, e Antiquissim Cavaller Ausias March.*»

El text ve després y 's continua fins al recto del foli 207, que es el darrer numerat. Comprèn el mateix nombre de poesies (124) que l'edició d, y hi són posades d'una manera semblant y dividides en les mateixes parts.

Com en l'edició de 1555 trobem una *esparça de amor* (foli 133) que comença amb aquest vers *Yo so molt trist e puch me dir mesqui* y 's confon amb la segona estrofa de la poesia *Qual ser' aquell qui fora si mateix*, Antich Roca no va ado-

1) *Lexicon latino-catalanum ex Nebrissensi castellano-latino*, Barcelona, 1561.

2) Que ningu hi ha qu'en sa lectura's meta
Que nol judic hom biscahi o hermini,
No l'entenent, trobant-hi cent mil rosas.

nar-se de l'error en que havia caigut el seu predecessor, Juan de Resa, que les ha distingides per primera vegada. Així mateix, no separa, com tampoc les edicions *b c d*, l'estrofa *Si com lo taur* de les estrofes que segueixen que formen una obra apart. Encara més, emmanlleva a *d* la correcció inintelligent del primer vers. Però s'ha adonat el primer de la repetició de les dues darreres estrofes y de la tornada de la poesia XL *Sobresdolor m'a tolt l'imaginar*, en la poesia considerada pera *b c d* com independenta y començant (foli 88 v.º) per *Yo contrafaç nau en golf perillan*. No ha donat número en aquesta darrera y l'ha feta precedir d'aquesta menció : *Lo matex en lo cant Sobres dolor*. XL. De tots aquests fets se'n pot concloure que Antich Roca va utilitzar l'edició de Juan de Resa, encara que no'n parla enlloc, y que no existeix entre 'ls dos textos, en lo referent a la disposició de les poesies, cap diferencia important. Si, en la dedicatoria, l'impressor afirma que les ha ordenades d'una manera nova y hi ha fet algunes addicions, *reglant aquelles y ajustant-hi algunes coses que eren estades omeses*, això no es veritat més que amb relació a les edicions anteriors de Barcelona.

En quant al text propiament dit, no més donant una ullada sobre algunes de les lliçons tretes per Juan de Resa del manuscrit *E* y mencionades més amunt, se pot assegurar que va ser constituït amb l'ajuda de l'edició de Valladolid. Totes aquestes lliçons són, en efecte, també en *d e*. Antich Roca torna, per això, algunes vegades a les edicions *b c*, y també, però més rarament, als manuscrits que havia fet executar el duc de Cardona, y, particularment, a *B*. Entre les variants de *e* en relació a *c*, senyalem XXIII, 39, LXXXVIII, 58, XCIV, 20.

Afegim que en Roca va tenir cura de expurgar quasi tots els castellanismes amb els quals Resa havia omplert el seu text y conformar-se quasi enterament a la regla de l'elisió que es constant en Auzias March y els antics poetes catalans.

El final del llibre es ocupat (del foli 207 al foli 3 sens numerar de la fi) per la taula alfabetica de les poesies, y (del foli 3 v.º s. n. abaix del recto del darrer foli) per la «taula y alphabet dels vocables scurs». Aquest glossari no es més que la reimpressió una mica amplificada del que precedeix l'edició de 1545. Cerdà y Rico diu equivocadament que es més copiós que 'l de 1555 y l'atribueix inexactament també, baix fe den Rodríguez¹, a D. Honorat

1) Rodríguez, interpretant malament un passatge on Escolano (*Hist. de Valencia*, llibre X, cap. 29) conta que, pera utilitat dels cortesans que l'escoltaven, Honorat Juan avia compost un abecedari dels mots llemosins desconeguts empleats per Auzias March; conjectura que aquest abecedari es el mateix que 'l de 1560, afegint, no obstant, que mai no l'ha vist.

Juan¹, bisbe d'Osma y preceptor de D. Carlos, fill de Felip II. Ja havem vist que se li ha falsament atribuït el vocabulari de Resa. Es també impossible considerar-lo com autor del glossari de 1560. Aquest darrer es, contràriament a lo que diu Cerdà², més curt que 'l vocabulari de 1555. A més, es idèntic, fòra d'algunes addicions poc nombroses, al de 1545. En fi, l'explicació dels mots difícils, no es pas solament en castellà, sinó en català, y algunes vegades també en castellà. Fòra d'això no hi cap raó per admetre que 'l bisbe d'Osma hagués col·laborat amb Antich Roca a l'edició de 1560.

Es difícil de creure, no obstant, que Escolano, les notícies del qual han donat origen a les dues falses atribucions de que acabem de parlar, s'hagués enterament equivocat afirmant que 'l bisbe d'Osma havia compost un abecedari dels mots difícils d'Auzias March. Sabem que 'l manuscrit C, que es a l'Escorial y va ser executat per ús de l'italià Giral·di, de 1545 a 1551, conté notes explicatives, la major part en castellà, algunes en llatí, amb un petit nombre d'expressions italianes. Res no s'oposa a que aquestes anotacions marginals siguin obra del bisbe d'Osma, nomenat preceptor de D. Carlos en 1554 y mort en 1566. Les freqüents relacions que tenia amb Italia, com ho proven diverses cartes publicades per Cerdà y Rico, permeten comprendre com l'exemplar den Giral·di havia pogut arribar fins a ell, encara més sent gran aficionat als llibres impresos o manuscrits. Se pot suposar que 'l manuscrit C va ser de la seva propietat y que 'l va anotar sigui per ell, sigui pel seu reial deixeble. Es aquest fet, probablement mal conegut o mal explicat, que ha fet creure als uns que havia compost el vocabulari de 1555, als altres el de 1560.

En fi, trobo en les *Memorias de la real Academia de la Historia* (VI, 434) una indicació que dona encara més possibilitat an aquesta hipòtesi. D. Diego Clemencin diu que la biblioteca de D. Honorat Juan «va ajudar a formar y a enriquir la de l'Escorial desde 'l seu començament y durant tot el regnat de Felip II».

L'edició de 1560 ha passat durant molt temps per la millor de totes y ofereix una superioritat real a la de 1555, perquè abandona la major part de les lliçons pròpies de E y adopta preferentment les dels altres manuscrits o de les

1) No s'ha de confondre amb D. Juan de Resa, com erradament creu en F. P. Briz en una nota de la p. IX de la seva edició.

2) *La Diana enamorada por G. Gil Polo, con Notas al canto de Turia*, Madrid, 1802, p. 283 : «Se le atribuye (á D. Honorato) el *Abecedario*, o interpretacion castellana de algunos vocablos oscuros Lemosines, que ocurren en las Poesias de Ausias March, que explicaba al Príncipe, su discípulo.» Més lluny, p. 288, en Cerdà afegeix : «Otro (vocabulario) mas copioso y sin nombre de Autor se halla en la (edicion) de 1560 hecha en Barcelona por Claudio Bornat en 8, que se cree es el de D. Honorato.»

antigues edicions. Però s'hi descobreixen encara masses rastres d'alteracions de totes menes que els editors havien fet sofrir als versos d'Auzias March desde 1539, baix el pretext de fer-los més intel·ligibles.

En menys de vint-y-un anys, de 1539 a 1560, les obres d'Auzias March havien sigut impreses cinc vegades y se n'havien fet varies traduccions castellanes. Res prova tant l'admiració que havien suscitat, no solament en els països de llengua catalana, sinó encara en tota l'Espanya.

No sembla pas que el favor que havia disfrutat el nostre poeta fos de llarga durada, ja que, en més de tres segles, de 1560 a 1864, cap edició no va ser publicada¹. Durant aquest llarg període, es encara objecte d'elogis hiperbòlics, però no es gaire llegit. Es cert, que alguns emprenen de millorar el text, de traduir-lo, o fins de comentar-lo, però cap no pot arribar vertaderament a despertar la curiositat dels lletrats. S'ha de cercar la raó d'aquesta indiferència, no solament en el poc gust que s té, desde mitjans del XVI.^{en} segle, per les subtilitats y l'afectació del *Gay saber*, sinó encara y sobre tot en la decadència de la llengua maternal. Als XVII.^{en} y XVIII.^{en} segles, Valencia y Barcelona obliden el «llemosí», que, baix l'influència del castellà, perd de més en més la seva originalitat. Els vells mots d'origen provençal desapareixen per fer lloc a termes castellans, als quals se contenten de donar una forma catalana. Va essent de més en més difícil la lectura del textes antics, y veus-aquí perquè no s publiquen més les poesies d'Auzias.

§ 19. Ed. f (1864). Al XIX.^{en} segle solament cessa aquest abandó. Sota l'influència del desvetllament de l'esperit particularista y provincial, se produeix primer a Barcelona, després a Valencia, una renaixença literaria, y un retorn al vell llenguatge, que devia, tot naturalment, portar l'atenció vers l'autor dels *Cants d'Amor*. Se el celebra primer, sense coneixe-l ben bé, en les solemnitats del Jochs Florals recentment restaurats, després ve l'idea de llegir-lo, y, com que no quedaven més que pocs exemplars de les edicions del segle XVIe, se decideix publicar-ne una de nova, baix el títol següent:

«AUSIAS MARCH, *Obras de aquest poeta publicadas, tenint al devant las edicions de 1543, 1545, 1555 y 1560, per FRANCESCH PELAYO BRIZ, acompañadas de la vida del poeta, escrita per Diego de Fuentes, de una mostra de la tra-*

1) Una sola edició, acompanyada d'una traducció, va esser preparada en el XVII.^{en} segle, però no va imprimir-se, y el manuscrit, del qual parlem més avall, no sembla haver arribat fins a nosaltres.

ducció castellana que d'ellas feu lo poeta Jordi de Montemayor y del vocabulari que, pera aclarir lo original, publicá Joan de Ressa. — Barcelona : *En la llibreria de E. Ferrando Roca.* Any de gracia de 1864.» In 8º de xxvi-318 pp. y 1 full de taula y d'errata.

Aquesta edició, dedicada a la Diputació Provincial de Barcelona, de la qual un dels principals membres era 'l poeta y historiador Victor Balaguer, reproduceix en el començament un sonet «Al lector» de Marcos Dorantes y una «Vida del poeta» de Diego de Fuentes. Parlarem més tard d'aquests fragments extrets l'un y l'altre de la traducció Montemayor de 1579. Vénen després una biografia treta del «Parnas de ingenis catalans», y quasi enterament copiada den Cerdà y Rico, y la major part de les poesies llatines, castellanés o catalanes, que celebren els merits d'Auzias March al començament de les edicions y traduccions anteriors. En fi, sota 'l titol de «*A Ausias March : Homenatge y tribut*» un llarg poema den Victor Balaguer, «que va endur-sen l'englantina d'or als Jochs Florals de Valencia de 1859» clou dignament, amb un desbordament d'entusiasme, aquesta serie de poesies laudatories.

Després del text del poeta, ve (p. 261-294) la traducció de Montemayor de trenta poesies. La darrera es l'*esparça* que no més figura en *d e* y comença per *Yo so molt trist e puch me dir mesqui*.

Pelayo Briz publica en fi (p. 295-318) les dues octaves de Montemayor que serveixen de prefaci al Vocabulari de Resa, un extret de les regles relatives al seu ús y el mateix vocabulari una mica reduït.

Les poesies són dividides en quatre parts, com en les edicions de 1555 y 1560, però 'ls *Cants de Mort* precedeixen als *Cants Morals*, d'acord a l'ordre ja seguit per *b c*. En Briz, per això, se separa de tots els seus antecessors, posant al final de cada una de aquestes divisions els *estramps* que s'hi refereixen.

Les tres primeres parts van seguides de notes on són citades algunes variants y explicats alguns termes.

El text mateix ha sigut constituït, com ho anuncia Pelayo Briz en el titol amb l'ajuda de les edicions *b c d e*, però molt sovint, se posa a reproduir la de Valladolid, copiant aquí y allà algunes de les modificacions de 1560, y dóna en nota, sobre tot copiant *c*, un petit nombre de lliçons particulars a *b c*. Algunes vegades, però rarament, inserta en el text propiament dit les lliçons de *b c*, y remet al final les diferencies més importants que troba en *d e*. Aquesta tria entre les diverses variants es feta d'altra part capriciosament, sense cap regla critica, y forma un text encara més heteroclit que 'ls precedents.

Un altre defecte, més greu, consisteix en els canvis conscients o inconscients que 'l nou editor introdueix ell mateix en el text. Veus-aquí, presa a

l'etzar, una de les poesies publicades per ell, amb l'indicació de les novetats que presenta el seu text en relació als quatre precedents:

CLAR ES E MOLT A TOTS LOS AMADORS (n.º LXIX de la nostra edició):

v.	3.	no n'es huy conegut, Ed. <i>Briz</i> :	no es huy conegut, Ed. <i>b c d e</i> .
	4.	de haber	» d'hauer, <i>b c</i> ; d'auer, <i>d e</i> .
	6.	persuassions	» persuasions, <i>b c d e</i> .
	7.	orellas	» orelles »
	8.	disent	» dient »
	25.	axis	» axi »
	27.	o en mar	» n'en mar »
	28.	e 'ls	» y ells <i>b</i> ; y els <i>c</i> ; y lls <i>d e</i> .
	30.	jo crido	» yo crit <i>b c d e</i> .
	31.	aquesta es por	» aquestas por, <i>b c d e</i> .
	46.	mes	» mas »
	49.	pensa esta	» pensa 'sta »
	50.	execusió	» execucio »
	56.	fa corre	» acorre »
	63.	degrá haver	» degrauer »
	64.	degra anar	» degranar »

Se pot jutjar, per aquesta mostra, de les incorreccions o senzillament de les distraccions y modificacions inútils que omplen el text den Briz.

En lo referent a la versificació, com se veu, adopta generalment el principi de la no elisió de les vocals atones ja seguit per Resa y més conforme als costums de la nostra epoca. L'ortografia es també, lo més sovint, la den Resa, amb algunes lleugeres variacions, tals com *jo* en lloc de *yo*, *execusió* per *execucio*, etc.

En fi l'accentuació, que es quasi totalment absenta dels manuscrits y dels impresos del XVI.^{en} segle, es aquí regularment posada segons les regles usades a Espanya en el segle XIXe

Malgrat els esforços reals, però intermitents, que 's troben en el treball den Briz, l'edició de 1864 es encara més insuficient que les que pretenia millorar, fent-ne, per dir-ho així, la síntesi. Ens allunya més del text original y presenta un més gran nombre de faltes de tota mena.

§ 20. Ed. *g* (1884). Més incorrecta y més insuficient encara es la que va ser publicada, vint anys més tard, amb el títol:

«OBRAS DEL POETA VALENCIÁ AUSIAS MARCH, publicadas tenint al devant las edicions de 1539, 1545, 1555 y 1560 per FRANCESCH FAYOS Y AN-

TONY... *acompanyadas d'un prólech*. Barcelona, Joan Roca y Bros. 1884.» In 8.º de 285 pp. y 1 fulla de taula.

Aquesta edició es dedicada «A lo Rat-Penat, Societat d'Amadors de les glories de Valencia y son antich realme.» La dedicatoria va seguida d'una carta en la qual el president y el secretari del Rat-Penat donen les gracies a D. Francesc Fayos y Antony, membre corresponent, de la seva delicada atenció, proclamant la seva «competencia» y el «senyalat servici» que ha fet a la literatura valenciana publicant una nova edició d'Auzias March.

Ve tot seguit el «Prólech», estudi biografic y literari firmat per Francesc Fayos y Antony, però on són amplement utilitzats els treballs de Ferrer y Bigné y de Quadrado.

D. J. Massó Torrents ha provat ¹, en un article molt documentat de l'antiga revista catalana *L'Avens*, que D. Fr. Fayos «va copiar servilment» 1.ª l'edició den Briz; 2.ª l'estudi den Quadrado sobre Auzias March publicat per primera vegada, en 1841, en la *Revista de Madrid*, y reproduït en 1875 en el *Museo Balear*, y 3.ª lo que es més sorprenent encara, la dedicatoria al Rat-Penat.

Lo que perteneix vertaderament a D. Fr. Fayos en aquesta detestable edició, són les faltes grosseres que l'omplen, y algunes de les quals proven, en veritat, que no 's va prendre solament la pena de corretgir les proves.

§ 21. Ed. h (1888). Molt millor es l'edició següent :

«LES OBRES del valeros cavaller y elegantíssim poeta AUSIAS MARCH. Ara novament ab molta diligencia revistes y ordenades segons les més correctes edicions antigues. Barcelona. F. Giró. 1888.» A la fi : «A immortalitat del facundo Ausías March y á honor de la antiga llengua catalana, fou acabada d'estampar la present obra, á despeses de N'Antoni Bulbena y Tusell, en la ciutat de Barcelona. Diada del gloriós cavaller Sant Jordi, patró de Catalunya. Any M.DCCC.LXXXVIIIJ.»

In 4.º de 254 pp. y 1 fulla de taula y d'errades. Les primeres pàgines reproduïxen els sonets coneguts de Marcos Dorantes, Fr. Celsa, Antich Roca, Montemayor y Pere Seraphi. La classificació de les poesies es la mateixa que la den Briz. Però'l text es copiat de l'edició de 1560, fòra algunes lleugeres modificacions degudes a Pelayo Briz. Hem de reconèixer per això que la puntuació hi es també considerablement millorada.

1) *L'Avens*, Oct. Des. 1884, pp. 623-627.

§ 22. Ed. i (1909). «LES OBRES del VALEROS CAVALLER y *elegantíssim poeta* AUSIAS MARCH. Ara per quarta vegada estampades, durant lo gloriós Renaximent de les lletres catalanes. Revistes e ordenades molt diligentment e curosa. Barcelona, *Biblioteca Classica Catalana*, 1908-1909.» In 4.º de 438 pp. + 8 sense numerar.

Aquesta edició anonima es de Mossèn Jaume Barrera. Segueix el mateix ordre que la precedent y no se 'n diferencia més que per una puntuació més completa, però no més que en les primeres poesies. A les *Demandes y Respostes* l'editor ha afegit la *Demanda a Joan Moreno* impresa per primer cop per D. J. Massó Torrents. Però 's distingeix principalment dels seus predecessors per la publicació, després de les poesies tradicionals, de tres altres composicions que D. J. Massó Torrents ja havia donat a conèixer. Les dues primeres *Adeu siau, vos, mon delit*, — *A mi acorda un dictat* (CXXVII y CXXVIII de la nostra edició) són calificades per ell de «dubtoses», encara que s'hi pugui trobar fàcilment, com ja 'u havem demostrat ¹, l'exposició popular feta pel poeta, a la fi de la seva vida, de la major part de les seves idees morals y filosòfiques. Segueixen la poesia *Ya no esper que sia amat* (XII), y, lo que es inesperat, un «Sonet castellà d'Ausias March», començant per :

«Quando las gentes todas ban buscando.»

J. Massó Torrents, que havia insertat primer, en una de les seves notícies ², aquesta parafrasi castellana del començament de la cançó *Colguen les gents ab alegria festes* (XIII), havia evitat d'atribuir-la a Ausias March. Mossèn Jaume Barrera es menys prudent, y fa així comentar Ausias March per ell mateix, en un sonet espanyol molt elegant, que emana, en realitat, de D. Diego Hurtado de Mendoza ³.

L'última part del llibre comprèn una taula sota 'l títol de *Rubriques*, un *Glosari*, un hom se sorprèn, després de tot lo que ha sigut publicat sobre la patria y la vida del nostre poeta, de llegir, al mot *Valencià*, una interpretació singularment tendenciosa «qui 's trova bé, en bona sanitat de cos, sa, sans» destinada a demostrar, com ja 'u havia fet sense cap fonament en Sebastià Farnès ⁴, que Ausias March en les seves obres ⁵ no parlava de Valencia. Que

1) *Romania*, XXXVI, 220.

2) *Manuscritos Catalanes de la Biblioteca de S. M.*, p. 33.

3) Vegi's el sonet XLI en les *Obras poéticas* de D. Diego Hurtado de Mendoza, Madrid, 1877, in 8º, p. 28.

4) *D'Actí d'allà*, en la revista *Lo Pensament*, n.º 17 (26 d'Agost de 1900), p. 138.

5) CXII, 9; CXX, 79.

ha de dir-se també de la seva explicació del mot *tirant* (CXII, 391) on veu, seguint a Juan de Resa, un nom propi, el famós «Tirant lo Blanch» ell mateix, al qual Ausias March no podia fer alusió perquè les seves ventures imaginaries no varen ser contades sinó a les darreries del segle xv.^è? Aquest anacronisme era possible en el xv.^{en} segle, ja no 'u es a la nostra epoca.

Se veu prou bé per aquests exemples, que Mossèn Jaume Barrera està lluny d'haver llegit totes les publicacions que cita en la seva *Nota Bibliografica* y en ses *Notes per una bibliografia bio-critica d'Ausias March*, amb les quals dóna fi al seu treball.

Aquesta edició, empresa temps després que l'«Institut d'Estudis Catalans» havia anunciat l'impressió d'un text critic d'Ausias March, prova certament una gran bona voluntat, però massa precipitació. No 's pot dir que 'l poeta valencià hi hagi guanyat gaire.

En resum, les poesies d'Ausias March han sigut impreses nou vegades. L'examen que hem fet de cada una de aquestes edicions, ens ha demostrat que solament les cinc primeres han sigut publicades en vista dels manuscrits. Les altres no són més que copies — devegades molt dolentes — de les edicions antigues.

Fins a quin punt podran servir per la constitució del text?

Es clar que devem allunyar resoltament les darreres *f g h i*, en virtut d'aquest principi, que una copia de la qual se posseeix l'original, no té cap valor. Sembla que deuria ser lo mateix de les altres edicions, fóra *a*. Tenim en efecte 'l manuscrit prototip de *b*. D'altra part, *c* es una copia de *b*. Però ni l'una ni l'altra d'aquestes edicions no reproduïxen purament y senzillament el manuscrit *D*. Cada una d'elles posa al text, del qual se deriven, modificacions begudes en altres fonts. Serà, doncs, necessari de tenir-ne compte.

En allò que 's refereix a les altres edicions, *d* ha utilitzat principalment *E* y *a b c*; però ofereix també algunes addicions que deuen provenir d'un manuscrit perdut *2X* y de lliçons que 's troben en manuscrits coneguts, altres que 'ls precedents.

El cas no sembla ser el mateix per *e* que no presenta res de nou. Però a més de que, igual que les primeres, fa referencia als manuscrits, y quasi adquireix d'aquest fet l'importancia d'un original, presenta ordinariament una tria molt judiciosa entre les variants de *b c* y les de *d*. Es un concurs del qual fóra un error prescindir-ne.

CAPITOL TERÇ

LES TRADUCCIONS

§ 23. TRADUCCIÓ CASTELLANA ROMANÍ (1539). La primera traducció castellana de les obres d'Auzias March es la den Romaní, que segueix el text estrofa per estrofa. Havem donat més amunt una descripció detallada d'aquesta publicació que va ser la primera en fer coneixer una part de les poesies del nostre autor. La traducció es en versos endecasilabs y s'esforça en calcar l'estrofa catalana conservant-ne totes les disposicions ritmiques. Però una tal traducció havia de ser infidel y no ofereix gaire socors per la comprensió del text.

Algú va pretendre que s'havien fet dues edicions d'aquesta traducció, en el mateix any, en caracters diferents. He demostrat que s'ha d'allunyar aquesta hipotesi d'una reimpressió, pel mateix impressor, en un tant curt espai de temps. Es impossible, per altra part, admetre una imitació que hauria sigut ben grossera y de la qual seria extrany que no 'n quedés cap exemplar. Crec més aviat que Rodríguez, a qui 's deu, com ja ho hem vist, aquesta equivocació, va confondre l'edició de 1539 amb la següent:

§ 24. TRADUCCIÓ CASTELLANA ROMANÍ (1553). «*Las obras del fa / mosisimo Philosopho y / poeta Mossen Osias Mar / co cauallero Ualenciano / de nacion Catalan : traduzidos (sic) por don Balta / sar de Romani : diuididas / en quatro canticas, es a saber, Cantica de Amor, / Cantica Moral, Cantica / de Muerte y Cantica Spi / ritual. Dirigidas al excelentissimo señor el duque de Calabria. M.D.L.iiij.*»

Aquest titol, tancat dintre un marc, es imprès en caracters gotics vermells y negres. Els mots en caracters rodons en la nostra transcripció són en vermell en l'original.

Es un volum in 8.º sense foliar, format per 100 fulles en quaderns numerats de *a* a *n*. L'exemplar, n.º 1033, de la Biblioteca Nacional de Madrid, el sol que jo he vist, mesura 147 × 95 mm. y no té filigrana.

El foli 2 es ocupat per l'«Epistola de don Baltasar de Romani al excelentissimo señor el duque de Calabria», que no 's distingeix de la de 1539 més que per petits detalls ortografics : *hirviendo* en lloc de *hiuiendo*; *leerla*, *traduzirlos*, *traduzcan*, en lloc de *lehellà*, *traduzillos*, *traduzgan*.

La traducció es sola, sense 'l text català, y va del foli 3 al foli 99 exclusiu. Comprèn el mateix nombre de poesies que l'edició de 1539, semblantment posades y traduïdes. Però 'ls caracters són d'una forma intermediaria entre 'ls caracters gotics y els elzevirians—excepte pels titols com *Capitulo*, *Cantica*, etcetera, que són en veritable elzevir.

El foli 99 conté, a sota 'l titol *El interprete al auctor*, la poesia den Romani «O Marco prudente», etc.

Per ultim, el peu d'impremta (foli 100 r.º) : *«Impresso en Seuilla por Ioā / Canalla. Acabose a do / ze dias del mes de Enero, de mill e / quinientos y / cinquēta / y tres / años.»*

L'examen d'aquesta reimpressió, que no ha sigut senyalada, que jo sapiga, més que per Gallardo¹, permet resoldre definitivament el petit problema bibliografic plantejat per Rodríguez y Cerdà. S'ha de remarcar, en efecte, que no mencionen ni l'un ni l'altre aquesta publicació de 1553 : no haurien per això deixat de descriure-la, si n'haguessin sabut l'existència. No tenim aquí, fòra de les raons que ja he donat, una prova ben suficient de l'error que varen cometre? Rodríguez, ho repeteixo, y Cerdà no ha fet probablement sinó reproduir la seva observació, va fullejar depressa un exemplar, potser incomplet, de l'edició de 1553, y, no havent-lo pogut confrontar amb l'edició de 1539, va creure, a conseqüència de les semblances que presenta amb aquesta darrera, que constituïa una reimpressió feta 'l mateix any, pel mateix editor, amb caracters diferents. El fet de que no va tenir entre les mans més que un exemplar mutilat, que, per l'absència de *peu d'impremta*, el va poder menar an aquesta conclusió, es encara més probable desde 'l moment que 'l nom de l'editor no 's troba fins a la fi, en l'una y en l'altra edició.

1) *Ensayo de una biblioteca española de libros raros y curiosos*, III, 633, (n.º 2912). L'exemplar descrit per Gallardo pertanyia a Gayangos.

La traducció Romaní no va ser reimpressa més enllà de 1553, almenys tota sencera. Oferia dos defectes que no varen trigar gaire a fer-la oblidar. Era primer, el petit nombre de poesies que hi estava representat, una terça part apenes de l'obra total, y tot naturalment devia voler-se esser més complet, seguint l'expressió del mateix Romaní. Altrament, el sistema de traducció que havia adoptat y el seu desig d'imitar el ritme y adhuc l'entrellaçament de rimes, el condemnaven a no fer passar al castellà més que una feble porció de les idees de l'autor.

§ 25. TRADUCCIÓ CASTELLANA MONTEMAYOR (1560). Es per això que aprofitant els esforços que havia fet el seu amic Juan de Resa ¹ per millorar el text, en 1555, y potser també a invitació del duc de Sessa a qui aquesta edició havia sigut dedicada, y que, d'altra part, acabava d'acceptar l'homenatge del seu *Segundo Cancionero* ², Jordi de Montemayor se decideix a traduir de nou les estrofes del poeta valencià, començant per les cançons d'amor :

«PRIMERA / PARTE DE / LAS OBRAS del excellentissimo Poëta y Philosopho mossen / Ausias : March cavallero Valenciano. / Traduzidas de lengua Lemosina en castellano por Iorge de / Montemayor y dirigidas al muy magnifico señor mossen / Simon Ros.»

A sota d'aquest titol, l'escut de l'impressor amb la divisa *Ne quid nimis* en el cartouche que l'envolta, y, a baix de la pagina : « *Impresso en Valencia, en casa de Ioan Mey. 1560.* »—In 8.º de 4 fulles prel. sense numerar. 150 folis y 2 folis no numerats de taula.

He reconstituït aquí dalt la primera pagina del llibre, ajudant-me de les indicacions den Salvà ³ (N.º 721) y de l'exemplar IV.X.11 de la Biblioteca de l'Escorial. Són els únics exemplars que coneixem d'aquesta edició *princeps* de la traducció Montemayor.

Aquests dos exemplars són tots dos incomplets. En el den Salvà falta tot el primer full que ha sigut reemplaçat per una copia manuscrita del titol, sense escut, ni lloc, ni data. La primera fulla de l'exemplar de l'Escorial no es més que mutilada y la part inferior que subsisteix comprèn l'escut, el lloc y la data.

1) Se sab que Juan de Resa era capellà de Felip II i que Montemayor fou agregat, en qualitat de music, a la capella ambulant del príncep d'Espanya, més tard Felip II. Cf. Ticknor, trad. Magnabal, III, 121.

2) *Segundo Cancionero* de / George de Montemayor. *Dirigido al ilustrissimo Señor Gonçalo Fernandez de Cordoba, Duque de Sessa, y de Terranova, Marques de Bitonto, conde de Cabra, Señor de Vaena.* En Anvers, 1558, in 12.º (Catalogue de la Bibl. Heredia, París, 1892, II, n.º 1895.)

3) *Catálogo de la Biblioteca de Salvá*, Valencia, 1872, 2 volums in 8.º

Alguns indicis havien ja permès a Salvà el dir que aquesta traducció havia sigut impresa a València envers 1560 per Juan Mey. L'exemplar de l'Esorial, que hem tingut entre les mans, confirma enterament les conjectures del distingit bibliofil valencià.

Al foli 2 no numerat hi ha l'epistola dedicatoria en la qual Montemayor declara que s'ha esforçat de donar a l'estil de la seva traducció tota l'elevació de l'original, *no menos alto hawia de ser el estylo de la traducion de lo que es el del original*. Y afegeix que ha consagrat molt temps en aquest treball així com a la recerca de certs secrets que l'autor havia reservat a més elevats esperiments, *yo he gastado muchos dias en el, y mucho tiempo en informarme de algunos secretos que el autor dexo reservados a mejores ingenios que el mio*.

El prefaci «Al lector» del foli 3 mereix ser reproduït per les notícies que Montemayor ens dóna respecte la seva obra; d'altra part mai ha sigut reimpressa. «La segunda parte deste libro dexe de traduzir hasta ver como contenta la primera, en la qual tambien dexe algunas estanças, porque el autor hablo en ella con mas libertad de lo que aora se usa : cinco originales he visto deste Pöeta, y algunos diffieren en la letra de ciertas estanças, por donde la sentencia quedaua confussa en algo. Yo me he llegado mas al que hizo tresladar el señor don Luis Carroz Bayle general desta ciudad : porque segun todos los affirman, el lo entendio mejor que ninguno de los nuestros tiempos. Yo he hecho en la traduccion todo quanto a mi parescer puede sufrir se en traduccion de un verso en otro. Quien otra cosa le paresciere, tome la pluma, y calle la lengua, que ay le queda en que poder mostrar su ingenio.»

El verso del mateix foli conté un sonet de «Micer Christoval Pillicer (sic) al interprete». Dos altres sonets omplen el foli 4 no numerat, l'un de «un cavaller valenciano a Iorge de Montemayor», l'altre, que figura ja en l'edició de 1555 y que ja havem analitzat, de «Iorge de Monte Mayor a mossen Ausias March».

Al foli 1 numerat, immediatament després del titol interior : «*Las obras del Excelentissimo Poëta Mossen Ausias March cavallero Valenciano, traduzidas de Lemosin en Castellano por Iorge de Montemayor*», comença la traducció castellana, sense 1 text.

Comprèn de primer (del foli 1 al foli 139 v.º) 90 sobre 93 de les cançons d'amor de l'edició de 1555, disposades de vegades en un ordre un xic diferent. Les que ha deixat de traduir són :

«Maleyt lo jorn que m fon donada vida...

— Qui ser' aquell qui en amor contemple...

— Vos qui sabeu de la tortra l costum...»

Montemayor les va ometre, així com també un gran nombre d'estrofes

y *tornadas*, perquè, com ja 'u diu en el seu prefaci, «el autor hablo en ellas con mas libertad de lo que aora se usa».

Ve després la traducció de sis *esparças*, de les quals la sisena *Yo so molt trist e puch me dir mesqui*, figura, per primera vegada, com ja s'ha vist, en l'edició de 1555.

En fi, se llegeix (foli 141 v.º) la «Pregunta hecha por Mossen Ausias March a la señora Vcleta de Borja, sobrina del Padre Sancto», seguida de la «Respuesta de la dicha señora».

El volum acaba per tres composicions de Montemayor. Les dues primeres (foli 144 v.º) «Syreno a Rosenio Epistola» y (foli 145 v.º) «Rosenio a Syreno Epistola», són, per dir-ho així, dos fragments de la *Diana Enamorada*. Dos dels heròis de la seva novela pastoral, Syreno y Rosenio, se comuniquen llurs opinions sobre l'amor, sota la forma de lletres. Rosenio, que ha rebut del pastor Syreno ¹ les poesies d'Auzias March, li respon :

«Tomado he gran licencia en responderte :
el gran Ausias recibo, y te prometo
de no dexar jamas su compañía :
en el pretendo yo hallar consuelo
si a caso puede hauello en tanto daño.»

La tercera obra de Montemayor es (foli 147 v.º) un sonet «Contra el tiempo».

La taula, que ocupa els dos folis sense numerar de la fi, comença per la següent declaració :

«*Tabla de los Cantos contenidos en este libro, donde deve advertir el que quisiere cotejar la traduccion con el original que si en alguna estança la sentencia diffiere, ha de passar a la otra, por que aquella se haura dexado de traduzir por las causas dichas en el Prologo de este libro.*»

El número de les poesies traduïdes per Montemayor es de 97. Són poc més o menys totes aquelles, que, en l'edició de Resa, formen la primera part de l'obra del poeta, la dels *Cantos de amor*. Cada una de les seves traduccions, salvat la darrera, va precedida del primer vers del text català, y ens hem de doldre que s'hagin suprimit aquestes útils indicacions en les edicions posteriors.

La mateixa traducció es en versos endecasilabs, com la den Romaní, però mentres que aquest va adoptar la mateixa disposició de rimes que 'l seu model, contentant-se solament en no fer rimar el darrer vers de cada estrofa

1) Ja es sabut que aquest personatge no es altre que 'l mateix Jordi de Montemayor.

amb el primer de l'estrofa següent, Montemayor s'aparta resoltament de l'esquema ordinari de l'autor ABBACDDC-CEECFGGF y segueix l'esquema ABABABCC-DEDEDEFF.

Per ell, el text no es sinó una ocasió per rimar, fins al punt que tradueix per versos rimats adhuc aquells que, en l'original, són *estramps*, es a dir, versos blancs.

La seva obra ofereix un merit literari real, però, per dir la veritat, no llença cap llum sobre les obscuritats de l'autor, no donant sinó les idees més fàcils de comprendre o l'expressió de les quals en castellà podia adoptar-se dintre el marc molt estret encara dels seus versos y a les exigències de la rima. Tant aviat abreujada massa succintament, tant aviat, al contrari, parafrasi llarga y buida del text català, ha de ser consultada amb grans precaucions.

Es no obstant a ella que 's deu en part, l'anomenada de que ha fruit el nostre poeta en tota Espanya. Lo que havia fet l'èxit de la *Diana*, impresa per primera vegada a València en 1542, era la passió que pintava. Havia posat a la moda els anàlisis subtils, y una mica enrevelats dels sentiments de l'amor. Se creia necessàriament que l'autor, que havia nomenat el «divino Ausias» desde 1555 y del qual s'havia fet després l'interpret, devia tenir profundes afinitats amb ell. D'aquí ve l'afició amb que 's varen llegir una mica per tota la península les poesies amoroses d'Ausias March, fos en el text, fos en la traducció. Contribuí poderosament, amb el seu amic Juan de Resa, a fer-ne, seguint l'expressió d'aquest darrer, «un poeta espanyol», y Almudevar sens dubte no exagera dient ' que, a la seva època, els castellans el llegien publicament en sessions solemnes, *fentlo en Achademies publiques llegir*.

Desgraciadament Montemayor va morir en 1561, abans d'haver traduït el romanent de les seves obres, y els espanyols varen haver de contentar-se, per endinsar-se més en la coneixensa d'Auzias March, de la traducció molt incompleta que n'havia fet Romaní. Les llurs obres varen ser desde allavors reunides : a l'un emmanllevant-ne l'interpretació de les cançons d'amor, a l'altre la de les altres poesies. Però, sobre tot, es el poeta erotic que 's cercà en ell, a causa de l'imatge elegant, sinó exacta, que n'havia donat l'autor de la *Diana*.

La traducció de Montemayor, completada almenys en part amb la den Romaní, no tardà pas en ser reimpresa baix el nou titol :

1) Prefaci del *Procés de les Olives*, a la fi de l'edició de 1561 den Jacme Roig.

§ 26. TRADUCCIÓ CASTELLANA MONTEMAYOR Y ROMANÍ (1562). «LAS OBRAS DEL EXCELEN / TISSIMO POETA MOSSEN / *Ausias March*, cavallero Valenciano. Tra / duzidas de lengua Lemosina en Castilla / no por Jorge de Montemayor. ¶ Dirigidas al illustrissimo señor Don Iuan Ximenez de Vrrea, conde de Aranda, Vizconde de Viota &c.»

A sota d'aquest titol, l'escut de l'impressor representant la ciencia en una carrossa tirada per un clergue.

«En Caragoça en casa de la biuda de Bartholome de Nagera. Año. M.D.LXII.—¶ Vendense en casa de Miguel de Suelues, Infançon.»

In 8.º de 8 folis prel. no numerats y 172 folis numerats. D'aquesta edició, en l'existència de la qual no creia Salvà, no n coneixem més que dos exemplars, l'un al British Museum (1072. c. 18), mesurant 135 X 84, l'altre, incomplet del primer full, a la Biblioteca Nacional de Madrid (R. 8351).

Les fulles sense numerar del començament, són ocupades per :

1.ª La dedicatoria de Montemayor a Don Iuan Ximenez de Vrrea;

2.ª Onze sonets castellans : *Don Lvis Sant angel y de Proxita a Iorge de Montemayor*; *Micer Christoual Pellicer al Interprete*; *Don Berenguer de Castro, Baron de la Laguna a Iorge de Montemayor*; *Jayme Gviral al Auctor y al Interprete*; *Soneto en que el Libro muestra el contento que tiene por ser traduzido de Montemayor*; *Soneto en el qual esta el nombre de Montemayor por oracion, dictiones, syllabas y letras*; *Marcos Dorantes a Mossen Ausias March*; *Del mesmo al Lector*; *Diego de Fventes al Poeta*; *Diego de Fventes a Montemayor*; *Iorge de Montemayor a Mossen Ausias March*;

3.ª «La vida del Poeta por Diego de Fuentes, trasladada de sus antiguos originales.» Mai cap titol ha sigut tant inexacte. Diego de Fuentes no va veure cap document, ni consultà cap manuscrit. Va limitar-se a diluir, sota una forma ingenua y pretenciosa a la vegada, la curta biografia den Resa.

La primera part de l'obra propiament dita es consagrada a la traducció de les Cançons d'amor per Montemayor. Ocupa ·ls folis numerats 1 a 117 v.º y reproduëix exactament l'edició de 1560. De les obres originals de Montemayor que donen fi en aquesta darrera, no n resta més (folis 118-121 v.º) que ·l poema *Contra el tiempo*.

En la segona part (folis 122-172 v.º) va ser reimpresa la traducció den Romaní de les obres que s va deixar Montemayor. Està precedida de la «Epistola de Don Baltasar de Romaní al excellentissimo señor el Duque de Calabria». Comprèn (folis 123-143) la *Cantica Moral*, (folis 143-161 v.º) la *Cantica de Muer-te*, (folis 161 v.º-172 r.º) la *Cantica Spiritual*.

Immediatament després de l'últim vers de la *Cantica Spiritual* «Y ansi en el mundo ymos del bien al mal», seguit del mot *Fin*, llegim : «*Fue impresa la presente obra en la muy noble y leal ciudad de Caragoça, en casa de la biuda de Bartholome de Nagera : a costa de Miguel de Suelues, alias çapila Injançon, mercader de libros, vezino de Caragoça. Acabose a quatro de Março. Año de 1562.*»

El versó del foli 172 porta un sagell amb aquesta llegenda : «*Multi pacifici sint tibi : et consiliarius Sit tibi unus de mille : Ecclesiasti cap. 6.*»

La reunió, en el mateix volum, de la traducció inacabada de Montemayor, amb una part de la den Romaní, va ser renovada en l'edició següent :

§ 27. TRADUCCIÓ CASTELLANA MONTEMAYOR Y ROMANÍ (1579). «LAS OBRAS DEL EXCE / LLENTISSIMO POETA AU / sias March, cauallero Valenciano. Tradu / zidas de lengua Lemosina en Castellano / por el excelente Poeta Iorge / de Monte Mayor. AGORA DE NVEVO CORREGI / do y emendado en esta segunda impression.»

Sota d'aquest titol l'escut de l'impressor representant un poeta coronat.

A baix de la pagina : «*Con licencia, Impressas en Madrid, en casa de Francisco Sanchez. Año de 1579.*»

In 8.º de 183 folis numerats y 1 foli no numerat; el foli 2 es blanc.

Es una reimpressió de l'edició precedent amb algunes addicions al començament, d'altra part extranyes a la mateixa traducció. Es calificada de «segunda impression», perquè no varen comptar la de 1560 que'n contenia no més que la primera part.

Tota la part preliminar (folis 2-12) es quasi la mateixa que en l'edició de 1562. No conté de més altra cosa que'l «Parecer que dio el Maestro Juan Lopez de Hoyos», l'autorizació d'impressió firmada per Alonso de Vallejo, y la «Tabla de las obras del excelentissimo Poeta Ausias March». Llegim en el parer (*parecer*) de Juan López de Hoyos, professor de belles-lletres, que va ser, segons diuen, el mestre de Cervantes, alguns judicis un xic dignes de ser copiats : «Por mandado de vuestra Alteza he visto este libro de poesia del famoso Poeta Ausias March. El qual es Poeta Español, y escriuió en lengua Lemosina, que es lengua entre Catalana y Valenciana, o por mejor dezir, un mixto de Catalana, y algo de Gallega, y Valenciana.» Reprodueix tot seguit l'opinió de que Petrarca va imitar a Ausias March, y afegeix : «Es digno de ser impresso. En todo lo demas va muy correcto, y digno de que sus buenos conceptos se vean y sepan, pues son de hombre de nuestra España, que es Valenciano.»

El text comprèn dues parts, com en l'edició de 1562:

L'una (folis 13-132 v.º) conté tot lo que va ser traduït per Montemayor, així com també 'l seu poema *Contra el tiempo*;

L'altra (folis 133-183 v.º) reproduïx enterament les mateixes *canticas* den Romaní que l'edició precedentia y no se 'n distingeix més que per un nou títol: «SIGUEN SE TRES CANTI / cas, es a saber, *Cantica / Moral, Cantica de Muerte, y Cantica Spiritual. Com / puestas por el excelentissimo Poeta Mossen / Ausias March, Cauallero Valenciano. / Traduzidas por Don Bal / thasar de Romani.*»

Sota aquest títol se veu una cigonya, amb una pota posada sobre un cap de mort, duent en el bec una banderola amb el mot *Vigilante*.

Aquesta disposició, que dóna a la segona part del llibre l'aparença d'un segon volum, es evidentment destinada a separar, millor que no s'havia fet en 1562, la part deguda a Romaní de la den Montemayor. Sabem, en efecte, que s'atribuïa sovint an aquest darrer la traducció de tota l'obra d'Auzias March, y s'ha de reconèixer que 'l títol inicial de l'obra, sigui en 1562, sigui fins en 1579, era molt natural que dugués aquesta confusió.

El full sense numerar de la fi, conté, al recto, el peu d'impremta: «*Fue impresa la pre / sente obra en la muy / noble villa de Ma / drid, en casa de Fran / cisco Sanchez. / Año de 1578*», y, al verso, la repetició de l'escut que precedeix la traducció den Romaní.

§ 28. TRADUCCIÓ LLATINA MARINER (1633). Al XVII.^{en} segle no va publicar-se ni edició del text ni traducció castellana de les poesies d'Auzias March. El nombre dels seus lectors sembla haver disminuït. Sols, alguns erudits, atrets sobre tot pel caracter filosofic de les seves obres, el tradueixen y el comenten. Un sol d'aquests treballs va ser imprès. Es una traducció en versos llatins deguda a Vicente Mariner, savi humanista, nascut a Valencia, que, després d'haver fet brillants estudis a l'Universitat d'aquesta ciutat, va ser bibliotecari de l'Escorial¹. Va escriure molt en llatí, sobre tot traduccions del grec². No res menys se troba en els seus manuscrits conservats a la Biblioteca Nacional

1) Va morir a Madrid, en 1636, deixant un gran nombre d'obres inèdites, i no havent obtingut, en recompensa del seu immens treball, altra cosa que 'l carrec de tesorero de la colegiata d'Empuries, en el bisbat de Girona.

2) Gregori Mayans diu d'ell, en els seus *Orígenes de la lengua española*, I, 55, que tenia una facilitat maravellosa en traduir del grec al llatí, y també en versificar, y que ningú ha traduït més que ell ni potser fet tants versos llatins.

de Madrid, una traducció en espanyol de la Física d'Aristotil¹. Mariner preferia sobre tot en els versos d'Auzias March el record de la filosofia escolastica que 'ls omple, y es segurament per això que 'ls va traduir en distics llatins.

El manuscrit d'aquesta traducció (Biblioteca Nacional de Madrid, N.º 9801, abans Fj. 56), va ser descrit per Iriarte amb el Núm. XXIV. Va de la p. 11 a la p. 389. Està dedicada «Ad illustrissimum et Reverendissimum virum D. Franciscum de Heril, abbatem Cucufatensem dignissimum», etc.

No hi ha cap diferencia, fòra de la dedicatoria, entre 'l manuscrit y la publicació que se 'n va fer en el volum següent²:

«VINCENTII / MARINERII / VALENTINI / *opera omnia* / *poetica et oratoria* / in IX libros *divisa* / : *quorum indicem indicat sequens pagina.*»

Sota d'aquest titol l'escut de l'impressor, y, a baix de la pagina, la menció : «TVRNONI, *apud Ludovicum Pillhet. M.DC.XXXIII.*»

In 8.º de 864 pàgines.

La part de l'obra consagrada a Auzias March comença a la pagina 497 y acaba a la pagina 856. Veus-en-aquí 'l titol:

«VINCENTII MARINERII VALENTINI POEMATATA, *quibus AUSIAE MARCHI Opera, facundissimi, et elegantissimi Poetae, et strenui Equitis Valentini interpretantur, et ex vernacula prisca lingua Lemouicenci, qua tunc Valentini utebantur, et ipse author haec composuit, in Latinum vertit eloquium, et in sex Elegiarum libros divisa, carmine elegiaco exaravit. Ad ilustrissimum et amplissimum virum D. Ludovicum de Haro, Philippi IV. Hispan. et Ind. Regis cubicularium, et aureae clavis ornamento insignem, et D. Jacobi torque cohortestatum,*» etc.

Hem vist que, en el manuscrit, la traducció d'Auzias March, havia sigut dedicada, no a D. Luis de Haro, sinó al rector de Sant Cugat, D. Francisco de Heril.

Segueixen (pp. 498-509) el prefaci (*Praefatio*) del traductor y (pp. 510-520) una biografia d'Auzias March en la qual Vicents Mariner, se declara *incapaç* d'escollir entre les afirmacions de Juan de Resa y les de Luis Tribaldo de Toledo que fan viure 'l poeta valencià, l'un sota Alfons V d'Aragó, l'altre sota Jacme 'l Conqueridor. A l'argument tret de la *Demanda* endreçada a Na Tecla, neboda del papa Calixte III, oposa, en efecte, el testimoni de d'Alfonso de Ve-

1) Vegi-s Iriarte, *Catalogue des manuscrits Grecs de la Bib. Nat. de Madrid*, p. 516. — Les seves obres no ocupen menys de 64 numeros en la secció de Manuscrits de la Bibl. Nac. de Madrid, de Ff. 34 a Ff. 98. Estava molt lligat amb en Francisco de Quevedo qui 'l tenia en gran estima, y va dedicar-li la seva traducció llatina del *Panegiric de l'emperador Julià en honor del Sol* (Madrid, 1625). Cf. *Obras de D. Fr. de Quevedo*, (Colección Rivadeneyra), II, 528.

2) Biblioteca Nacional de París Z 2039 A; Bibl. Mazarina 44869.

lasco que pretenia haver vist a Florencia manuscrits on Petrarca hauria copiat de la seva mà les seves poesies y les d'Auzias March. «*Sed enim praedictus Tribaldus mihi hanc de hac re liberavit fidem, se Neapoli ab Alphonso de Velasco nobili didicisse, illum impensè affirmare in egregia Ducis Florentiae Bibliotheca libros quosdam ipsa Petrarchae manu, cum Ausiae Marchi carminibus conscriptos vidisse.*» S'arrapa així a la contalla, adhuc la més inverossimil, per no abandonar la llegenda d'Auzias March mestre de Petrarca, que afalagava 'l seu amor propi nacional. Fins arriba a creure, sense cap prova, en l'existència d'una traducció italiana del seu compatriota, y n'arriba a concloure, no sense exageració, que el geni valencià va estendre-s, amb ell, en les diverses nacions de l'Europa.

Aquests preliminars acaben (pp. 520-541) amb un poema en distics llatins en honor dels «Antics y celebres poetes del Reialme de Valencia» (*Elegia in priscos et celebres Valentini Regni poetas*).

La traducció propiament dita (pp. 541-856) està dividida en sis llibres y comprèn 127 poesies distintes que nomena «Elegies». Però, al llibre II, manca l'elegia 24, y, al llibre III, l'elegia 15 es impresa dues vegades. Queden, doncs, 125 poesies traduïdes, es a dir, la totalitat de l'obra editada per Resa. En aquest nombre són comptades la *Demanda* a Na Tecla y la *Resposta* a Mossèn Fenollar que en Mariner va colocar fòra dels sis llibres precedents.

La classificació es la de 1560 amb alguns lleugers canvis.

L'obra del traductor llatí es no solament més completa, sinó també més fidel que la dels seus predecessors. El llatí, amb el seu caracter sintetic y els seus versos sense rimes, convenia més a l'interpretació de les idees d'Auzias March que les llengües modernes. Mariner n'ha tret sovint el millor partit.

§ 29. TRADUCCIÓ CASTELLANA INEDITA (Bib. Nac. de Madrid. Ms. n.º 1131). La Biblioteca Nacional de Madrid posseeix un altra traducció castellana en vers, completament inedita, y que sembla no haver sigut indicada per ningú. Un dels antics catalegs la descrivia d'aquesta manera ben inexacta : *Ausias March, poesias en lemosin*. Aquest manuscrit que porta actualment el núm. 1131 (abans M. 187), es un volum de paper, desgraciadament incomplet d'algunes fulles del començament. Es un in 8.º menor de tanques vermelles, que té 114 folis sense numerar, y mesura 174 X 110 mm.

L'escriptura es de la fi del xvi.^{en} segle, però la llacuna del començament ens impedeix de conèixer l'autor y cap indici no pot servir a informar-nos de la seva provinença.

El foli 1 comença amb aquesta estrofa :

«Raçon y Voluntad hicieron liga
siguiendo calidad principalmente,
y a puesto a la mi bida en tal Fatiga;
ni bibo ni morir se me consiente.
Effetos son de causa que me obliga
que junte dos contrarios en la mente.
Paresçen estos cassos ynpossibles
y amor en mi los hiçe ser uisibles.»

Aquests versos corresponen a la darrera estrofa de la poesia *Pren m'enaxi com al patro qu'en playa*. Segueix immediatament el *Canto terçero*, que 'ns fa avinent l'extensió de la llacuna del començament, que devia ser de 9 estrofes: 4 pel *Canto segundo* al qual pertany l'octava posada més amunt, y 5 pel *Canto primero* que, donades les semblances d'aquesta traducció amb la den Romaní, representava segurament la poesia *Axi com cell qui 'n lo somni s delita*.

Es, en efecte, sobre 'l text de 1539 que va ser feta aquesta nova versió. El nombre y l'ordre de les poesies són idèntics. Hi són de notar les mateixes llacunes y les mateixes confusions. Ni *tornades*, ni estrofes susceptibles de fer esparverar els inquisidors. Quaranta sis poesies figuren tant en l'anònima com en la den Romaní, però, de fet, no 'n conté més que 42, perquè, com el seu predecessor, posa de vegades dues poesies sota 'l mateix títol. És així que, en la *Cantica de Amor*, hi ha 26 *Cantos* segons el traductor, però, 28 en realitat, el *Canto quarto* «Amor, porque mi muerte se detiene» (*Amor se dol com breument yo no muyr*), essent immediatament seguida de la poesia «Un rrey de tres ciudades señor siendo» (*Si com un rey senyor de tres ciutats*). La *Cantica Moral* conté 4 *cantos*. La *Cantica de Muerte* en té 9 que van precedits del títol *Canto*, però en conté 10 de fet, car el *Canto 6* en reuneix dos. Les quatre primeres estrofes són la traducció de la poesia *Por de pijor a molts ja pendre mort*, y les altres corresponen a la poesia *La gran dolor que lengua no pot dir*. En fi, el *Canto Spiritual* (*Cantica Spiritual* en Romaní) conté tres *Cantos*, però, de fet, n' hi ha representats quatre, perquè el tercer que no està numerat y porta únicament el títol *Cantico espiritual*, està compost, com el *Capítulo IV* den Romaní, de dues estrofes pertanyents a dues poesies diferents, la primera a la poesia *Puys me penit senyal es cert que basta*, y la segona a la poesia *La vida 's breu e l'art se mostra longa*.

Afegim que les quatre darreres estrofes del *Canto 2.º* del *Canto Spiritual*, la primera de les quals comença per *Quien no es por si ni Dios honesto y bueno* (Qui de per si ne per Deu virtuts usa), són un fragment de la poesia pre-

cedenta *Pues que sin ti, mi Dios, nadie te alcança* (Puys que sens tu algu a tu no basta); però, mentres que, en Romaní, aquest fragment constituïa el *Capítulo III* de la *Cantica Spiritual*, no'n fa sinó un, el *Canto 2.º*, en el manuscrit 1131.

Però, no content de seguir pas a pas el text den Romaní, l'autor d'aquest manuscrit ha fet emmanlleus apenes disfressats a la traducció d'aquell. Anem a oposar de costat les dues traduccions de la poesia *O fort dolor, yo t prech que mi perdons*, a fi de millor mostrar com la traducció anònima s'acosta a la de 1539:

TRADUCCIÓ ROMANÍ

CAPITULO XXV

Tristeza mia, / mi Yerro perdonad,
si por gozar / de vuestro bien biviendo,
voy de la muerte / gran tiempo ha huyendo,
que assi lo quiere / aquella sinpiedad.
Y ansi me quise / en dos partes partir:
el entendimiento / os di por vuestra parte,
y el cuerpo quiero / que del morir se aparte,
porque no puedo / a amor contradezir.

La que yo amo / no consiente que muera,
porque tristeza / me tenga en su poder.
Mas yo no se / si me querra valer
hasta la muerte, / por mas que yo la quiera,
y, si me vale, / aya merced de mi
en aquel punto, / quando querre finarme,
yendose luego / porque pueda alegrarme,
viendo ganada / la vida que perdi.

Pues haz, tristeza, / en mi alma morada
y en los cuydados / que sabras ocuparte,
mas en mi cuerpo / no quiero que hayas parte,
porque no cumplas / tan presto tu jornada.
Y aun del cuerpo / no quedes descontenta,
que todo es tuyo, / sino el movimiento:
aun durmiendo / con triste sentimiento
sus sueños tristes / te hazen del contenta.

Quando mas llamo / mas piedad se ausenta.
Por vos han sido / punidos mis demeritos;
los cielos todos / contrastan a mis meritos,
siendo de todo / Vuestra Merced contenta.

TRADUCCIÓ INEDITA

Biblioteca nacional de Madrid, n.º 1131

CANTO 23

Mi hierro perdonad, tristéça mia,
si por goçar de bos huyo la muerte.
El berme yo con bos es mi alegría,
que aquella sinamor se muestra fuerte.
En dos partes dolor se dibedia,
y el alma cupo a bos por mejor suerte.
El cuerpo del morir se aparta y dice;
en bano mi querer se contradice.

No quiere que yo muera la que he amado,
porque de mi tristéça no se aparte.
De otro qualquier mal fuera librado,
mas d'este no ay raçon, maña ni arte.
Suplico Amor que os muestre do a llegado
el mal y sobresalto que me parte,
el qual me biene en beros, y librarme
no puedo fin la muerte sepultarme.

Tristéça, en la mi alma te aposenta,
en mis cuydados haz lo que te agrada;
al cuerpo no le toque tu tormenta,
no cumples tan de presto la jornada.
Y aun del no teme partas descontenta;
sino es el menear, no dexes nada,
y aun este no le dejes, que durmiendo
con triste ymaginar te yra siguiendo.

Piedad huye de mi, quando la llamo:
por bos son las mis culpas castigadas.
Los cielos me contrarian lo que amo,
y vos que me arrojays fuertes lançadas.

Es con mi vida / unida mi esperança:
 quien las departe / las parte de la vida;
 y vos en esto / soys tan desconocida
 que las partís / donde el morir me alcança.

Creed que estoy / en una cosa puesto,
 y es de perder / los ojos sino os veo;
 ellos perdidos, / no perdere el desseo.
 Mi vida sale / porfiadora d'esto.
 Esto me haze / aborrecer la muerte:
 siendo ya ronco / de gran tiempo llamarla,
 viendo que muerto / no podre mas mirarla,
 que, otramente, / yo lo tuviera por suerte.

Mi vida y esperança yo las amo:
 sin muerte no seran jamas contadas;
 y vos, desconocida deste hecho,
 quereis las deuedir con fin estrecho.

Creed que determino en vuestra cosa:
 perder quiero la vista por no beros.
 Mas ay que mi querer esto no osa,
 que el alma esta obligada de quereros.
 Por esto me es la muerte desdeñosa:
 cansado de buscarla por perderos,
 tubiera en buena suerte ser ya muerto,
 si olvido de amaros fuera cierto.

Aquests extrets, si 's pren cura de comparar-los amb l'original, donaran una idea suficient dels procediments del traductor anònim que sembla haver-se esforçat, no tant a acostar-se al text d'Auzias March, com d'allunyar-se del Romaní, a fi de millor amagar els enmanlleus que li ha fet. Molt sovint Romaní disposa les rimes com el seu model y emplea els mateixos mots que ell. Això li permet de no ésser massa infidel al seu pensament, malgrat les dificultats inherents al seu sistema. Al contrari, el nou traductor, rimant els seus versos y encadenant les seves rimes diferentment de l'autor, modifica una mica massa el conjunt del vers y de l'estrofa. Més preocupat dels seus versos que dels de l'autor, arriba necessàriament a inexactituds, sovint adhuc a contrasentits que disminueixen singularment el valor de la seva obra. Més encara que 'ls precedents, la seva versió no pot ser consultada sinó amb la més gran desconfiança.

§ 30. ALTRES TRADUCCIONS CASTELLANES COMPLETES O PARCIALES. Ximeno¹⁾, y, després d'ell, Cerdà y Rico senyalen una altra traducció en octaves castellanques que 's pot considerar com perduda. Hauria sigut empresa, en 1646, pel Dr. Narciso de Arano y Oñate, nascut a Sant Matheu (provincia de Valencia), que va ser rector de Villalba, y, més tard, beneficiat de l'iglesia de Sant Miquel de Valencia. Devia contenir tota l'obra d'Auzias March de la qual Romaní y Montemayor no havien donat sinó versions parcials. Ximeno afegeix que anava acompanyada del text corregit, al marge del qual figurava l'explicació dels mots estranys o difícils de comprendre. Però aquest darrer

1) *Escritores del reyno de Valencia*, I, 43, 356.

caracter se refereix potser a un exemplar¹ de 1560 que Narciso de Arano va cobrir de notes manuscrites, corretgint principalment els passatges susceptibles d'esperverar a l'Església y traduint al marge les expressions obscures. Seria extrany que 'l mateix escriptent hagués a la vegada traduït el poeta català, y glossat al marge en el mateix volum alguns dels seus termes. Es sens dubte un treball preparatori de la seva traducció que havia fet aquest erudit sobre les pàgines del text imprès.

Sigui lo que 's vulgui, Ximeno declara haver vist el manuscrit d'Arano, al XVIII.^{en} segle, a casa d'un capellà de Valencia, Mossèn Francisco Pascual Chiva, y dóna sobre ell algunes indicacions complementaries. L'obra havia sigut dedicada per l'autor al seu oncle, el Dr. Diego de Oñate, canonge de Valencia, y precedida d'una biografia d'Auzias March. Tenia per títol: «*Las obras del profundo, y elegante Poeta Ausias March, nuevamente corregidas, y sin abreviatura alguna, desenterradas de su lengua Lemosina, en octavas Rimas castellanas.*» Cada estrofa del text estava seguida d'una estrofa de la traducció, seguint la disposició ja donada per Romaní.

Més tard, Cerdà y Rico², ajudant-se de les notes que li havien deixat els germans Mayans, en 1779, completa 'l títol amb aquests mots: «*Con el menor detrimento del autor que pudo ser: por el Doctor Narcisso de Arano y Oñate, olim Cura de la Parroquial de Villalva (de los Arcos en el Principado de Cataluña) y al presente Beneficiado en la de San Miguel de Valencia.*»

Diu també que 'l manuscrit es un volum in 4.º, y reproduceix després una part de la descripció den Ximeno³.

1) A baix del foli 1 v.º no marcat, se llegeix el distic següent:

«*Doctor Narcisus nomen, cognomen Aranus,
Rector Villalbe est hujus herusque libri.*»

Ha sigut adquirit recentment per la Biblioteca de l'Universitat de París, i en altre temps, segons Fuster, *Bibl. Valentina*, I, 26, havia pertangut a D. Francisco Xavier Borrull y Vilanova.

2) *Notas al canto del Turia*, ed. 1802, p. 290.

3) Cerdà no va veure 'l manuscrit d'Arano. No més va utilitzar, com ho indiquen les inicials B. M. (Biblioteca Mayansiana), les notícies proporcionades per Gregori y Antoni Mayans en forma de addicions a les *Memorias* den Sarmiento (1775) y a la primera edició (1778) de les *Notas al Canto de Turia*. Aquestes notes, que en Cerdà y Rico va posar amplament a contribució en la segona edició d'aquesta obra, se troben actualment a Cheltenham, en la biblioteca de Sir Thomas Phillips on les havem consultades. Formen un volum (n.º 8185) de 151 folis, un gran nombre dels quals han estat arrencats. El títol, que copiem, es d'una altra lletra que la del text: «*Noticia de varios autores y obras españolas especialmente de todos los poetas Valencianos qual comunicó á D.^o Francisco Cerda D.^o Juan Antonio Mayans.*» Al foli 78°, Antoni Mayans diu del treball d'Arano: «*En la libreria Mayansiana se conserva la traducción ms. de Arano original que hizo de March.*» S'ha d'observar que en aquesta nota no 's tracta sinó de la traducció y per res del text d'Auzias March.

No he pogut saber què ha devingut aquest manuscrit que va formar part un instant de la rica llibreria dels Mayans, avui dispersada y de la qual no queden més que alguns vestigis a casa dels seus descendents actuals, la Marquesa de Cruilles y el Comte de Trigona. Es difícil, per altra part, per molt freqüents que siguin les inadvertències dels bibliografs valencians, y, en particular, den Cerdà y Rico, d'identificar-lo amb el número 1131 de la Biblioteca Nacional de Madrid. Aquesta perdua es tant més de doldre quan, seguint els bibliografs citats, contenia a la vegada 'l text, y, lo que encara es més segur, la traducció completa del nostre poeta, y que les gloses marginals, que 'ns han quedat den Narciso de Arano, són sempre judicioses y conformes a l'esperit d'Auzias March.

Altres assaigs de traducció en castellà han sigut intentats per diversos autors, però no 's varen dur a terme o s'han perdut.

Francisco Sánchez de las Brozas, el celebre professor de retorica de Salamanca, que va publicar Garcilaso de la Vega y comentar Juan de Mena, havia pensat a reprendre l'obra den Romaní y den Montemayor. Ho diu determinadament en una carta ¹ a l'aragonès Juan Cristobal Calvete de Estrella, historiograf de les Indies. Però resulta d'una altra carta ² endreçada per ell, el 20 de Maig 1580, al llicenciat Juan Vasquez del Marmol, que s'ha circumscriu a traduir en versos endecasilabs la poesia *Qui no es trist* completa y les dues primeres estrofes d'*Axi com cell qui desija vianda*. L'interpretació es molt exacta y ens fa doldre que Sánchez no hagués pogut realitzar enterament el seu projecte, tant més, quant tenia ell l'intenció de revisar el text, molt probablement amb l'ajuda del manuscrit *F*, que figurava ja en aquesta epoca, amb el de Juan de Mena, en la Biblioteca del Col·legi de Sant Bartomeu de Salamanca.

La segona carta den Sánchez ens fa saber encara que 'l text d'Auzias March havia sigut corretgit y traduït mot per mot pel fill del seu corresponent Estrella, y que, encarregat pel seu pare de portar a cap aquest treball, hi va renunciar després d'algunes estrofes. «Dixo mi Perolasso que buscava V. ^{md}. á Ausias March : yo tengo en casa uno emendado por el hijo de Estrella y trasladado *ad verbum*, todo por el mismo, sinó que va en malos coplones; dió me lo su padre para que yo le limase, y hice no sé qué coplas y no pienso hacer más en el; escriui V. ^{md}. al señor Estrella para que yo le dé y luego se embiara a V. ^{md}; creo sera obra de provecho; tambien tengo el de Monte Mayor; oy embio lo que trasladé.»

1) *Epistolario Español*, (Coll. Rivadeneyra), II 33.

2) *Revista de Archivos* (1899), p. 366.

Quasi a la mateixa epoca, a Barcelona, el canonge Luis Juan Vileta, professor de filosofia a l'Universitat, teolog sagaç a qui's deu una apologia y l'edició d'algunes obres den Ramon Lull, va compondre una traducció, o potser un comentari d'Auzias March. Però, no sabem de la seva obra, sinó 'l que 'ns diu el seu amic Joan Pujol, en la seva *Visió en somni*¹. Es l'explicació d'un somni on veu apareixer Auzias March, que després d'haver-se queixat de la manera com els editors han retocat els seus versos y els traductors traït el seu pensament, reconeix que «Luis Johan Vileta» es el que, a Catalunya, entén millor les seves poesies, y pot explicar-les més clarament.

Ja he senyalat els fragments de traducció que cobreixen els marges d'un exemplar de l'edició de 1539, a la Biblioteca particular del rei d'Espanya. Es possible, com s'ha vist, atribuirles a Quevedo. Escrites en versos de set síl·labes, ofereixen més facilitat, més elegancia, y en conjunt més exactitut que les versions impreses.

Veus-aquí la traducció de la primera estrofa de la poesia *Cervo ferit no desija la font* :

«No tanto la clara fuente
desea ciervo herido,
como yo, vuestro rendido,
estáros siempre presente.

Al grande y dulce reposo,
do esta mi contentamiento,
por otra puente no siento
hallar otro paso ni oso.

Tarde me llega aquel día
para mi tan deseado,
muy caramente comprado
con dolor y pena mia.

Pero al fin, tarde o temprano,
que a de venir estoy cierto,
si Muerte el camino abierto
no lo cierra con su mano.»

En fi, el savi Milà y Fontanals va traduir en prosa castellana, envers 1857, tres poesies del nostre autor. Aquests extrets, que proven com es preferible

1) Torres Amat, *Dicc. Crit.*, p. 519, publica alguns extractes del poema den Pujol, servint-se d'una copia que li havia tramès en Tastú. Ne parlarem més endavant.

la prosa a la poesia per la traducció d'un poeta obscur com Auzias March, varen ser publicats per Eugeni Baret ¹.

§ 31. TRADUCCIONS EN ALTRES LLENGÜES QUE EN CASTELLÀ Y EN LLATÍ. No s'ha fet cap traducció completa d'Auzias March fòra d'Espanya.

Ticknor senyala una versió italiana, seguint probablement l'indicació den Mariner ², però confessa ell mateix que no ha pogut saber el nom de l'autor. En realitat, els crítics italians, y, sobre tot, Bastero, en la seva *Crusca Provenzale*, no han traduït sinó breus passatges del nostre poeta. Fòra d'això, la major part d'ells, desde Pomponio Torelli ³ fins a Tassoni ⁴, no se n'ocupen sinó per a demostrar o refutar l'opinió absurda, seguint la qual hauria imitat a Petrarca. Se sab que dins l'*imprimatur* de la traducció de 1579, firmada pel mestre Juan López de Hoyos, se n'ha fet ja menció.

A França, l'obra d'Auzias March va ser apreciada per primera vegada per Sismonde de Sismondi ⁵ que li va consagrar algunes pàgines finament escrites, acompanyades de fragments de traducció. Més tard, Baret ⁶ en un estudi molt judiciós sobre les seves semblances amb els trobadors provençals, també va fer passar a la llengua francesa algunes de les seves estrofes.

1) *Les troubadours et leur influence sur la littérature du Midi de l'Europe*, 3.ª edició, 1867, pp. 400-409.

2) *Opera*, 516. «...Et denique [hujus opera] in Italicum stilum Ausonia gens sibi assumpsit». Aquesta asserció té per origen el passatge següent del *Catalogus clarorum Hispaniæ scriptorum* de Valerius Andreas Taxander (Moguntia, 1607, in 4°): «Ausias Marchus Poeta Valentinus subtilis rhythmis popularibus sacra acutè complexus est, quæ jam alii in alias linguas transtulerunt, Hispanè quidem Georgius de Montemajor Madriti 1579. Huic ob acumen tantum fere Hispani tribuunt quantum Etrusci Petrarchæ, adnumeratur que Ferdinando Menæ, Garciae Lasso, et Alphonso Arzillæ.»

3) *Trattato del debito del Cavalliero*, Parma, 1596, p. 118.

4) *Le Rime di Francesco Petrarca... con le considerazioni rivedute e ampliate d'Alessandro Tassoni*, Modena, 1711, p. xxii.

5) *Littérature du Midi de l'Europe*, I, 235.

6) *Loc. cit.*

CAPITOL QUART

ELS COMENTARIS

§ 32. Hi ha poetes, que no n'hi ha prou de traduir-los per comprendre-ls, quedant devegades la traducció tant obscura com l'original. Solament un comentari en prosa pot revelar el veritable sentit de llurs versos y l'encadenament de les idees llurs. Es sabut que Dant havia compost ell mateix el comentari de les seves cançons, y les de Petrarca havien sigut objecte, desde les primeres edicions, d'observacions prou nombroses.

Entre 'ls admiradors d'Auzias March, al xvi.^{en} segle, alguns somniaren en elucidar les dificultats, y hauria sigut, si haguessin mantingut les llurs promeses, la millor manera d'extendre en el public el gust d'aquesta poesia savia y subtil. Desgraciadament, res, o quasi res, no 'ns ha quedat dels esforços que varen ser temptats en aquesta epoca.

No coneixem sinó de referencia els treballs de Luis Juan Vileta que, més que cap altre, gracies a la seva erudició filosofica y teologica, podia interpretar les poesies didactiques y morals d'Auzias March. Es probable que les havia traduïdes y comentades.

El seu amic Joan Pujol, capellà de la diocesi de Mataró, al qual devem les poques noticies que 'ns queden sobre aquesta part de l'obra den Vileta, ell també, va provar d'esclarir algunes estrofes del vell poeta, però la seva manera de comentar-lo no podia llançar una llum gaire viva sobre les seves foscors. Creient sens dubte que, per parlar d'un poeta, el llenguatge de la poesia es el més convenient, ha glosat en versos catalans cinc octaves preses a diversos indrets de les seves obres, y n'ha fet l'argument de cinc poesies diferents en les quals cada estrofa, fòra les tornades, acaba amb el vers d'Auzias March que s'hi explica.

Aquestes cinc «glosas» són amb la *Visió en somni* citada per Torres Amat, tot lo que ens interessa en l'obra den Pujol. Formen part, així com també un poema epic sobre la batalla de Lepant y varies poesies religioses, del manuscrit 4495 de la Biblioteca Mazarina. Aquesta copia autografa de les poesies den Joan Pujol, incompleta d'algunes fulles al començament y a la fi, prové de la biblioteca den Josep Tastú, que l'havia adquirida cap a 1830 y n'havia enviat alguns extrets a Torres Amat, al mateix temps que una nova edició¹, no posada a la venda, del poema de Lepant.

En la seva *Visió en somni*, Pujol explica que, no comprenent res per ell mateix en les poesies d'Auzias March, cerca en va un guia que 'l pugui menar per aquests corriols tenebrosos, quan el mateix poeta se li apareix y se li mostra en aquests termes²:

«Si vols saber lo meu nom sens embarch,
sies molt cert qu'en lo mon, quant viuia,
per totes parts hon gent me coneixia,
fuy nomenat Mossen Auzias March.

Io som aquell de qui lo renom va
per moltes parts, tingut en gran estima

1) Tastú y Torres Amat creien que les poesies den Joan Pujol eren completament inedites. Per això 'l primer havia fet imprimir el poema sobre la batalla de Lepant y tirar algunes proves en paper Holanda tot esperant la publicació, que mai va tenir lloc. Va donar-ne un exemplar an en Salvà, que 'l descriu en el n.º 730 (Cf. *Catalogue de la Bib. Heredia*, II, 206, n.º 2103). Però, una bona partida del manuscrit den Pujol, y, especialment, el seu poema epic, havia ja vist la llum, a Barcelona, en 1573, amb aquest titol: «*La singular y admirable victoria que per la gracia de N. S. D. obtingue el serenissim | Senyor don Iuan Daustria de la potentissima armada | Turquesca. Composta per Ioan Pujol Prevere de Mataro.—Dirigida al molt Illustre Senyor don Hyeronim de Pinos.*» A sota d'aquest titol, un escut amb aquesta llegenda: *Sonat in Æthera Frigor.* — En Barcelona. *Ab Privilegi.* Sense data. — La llicencia d'impressió es de 13 Maig 1573, la dedicatoria en prosa de 1 Juny 1573.

Segueixen: (foli 4 v.º) una altra dedicatoria en vers detres octaves y (foli 5) un «Argument de la Historia» en dos octaves. Aquestes cinc estrofes manquen al manuscrit que comença al *Cant primer*, dit *Introductio* en les proves den Tastú.

El poema comprèn tres cants. Es seguit pel text y algunes poesies llatines den Vileta y de llur traducció en versos catalans den Pujol.

Després d'alguns versos mitjans, ve la *Visió en Somni*, un *Cant del profit que s pot treure del maldir*, un *Cant als folls servents de Cupido* y finalment *Tres glosas sobre Mosen Auzias March, del Autor*. Són els comentaris a les primeres estrofes de les poesies *Qui no es trist*, *Als fets coman* y *A mal estrany*.

L'exemplar de la Biblioteca Marian Aguiló que hem fullejat, es incomplet a la fi, y s'acaba amb l'ultima estrofa de la terça glosa a la qual no hi manca altra cosa que la *tornada*.

2) No publico á continuació, trets del manuscrit de la Mazarina, sinó 'ls passatges més notables del poema den Joan Pujol, preferentment els que no dóna Torres Amat.

per aquells dits jutjats per obra prima
 que volgui fer en nostre Cathala;
 e molt gran temps fuy ab degut honor,
 legit per reys, duchs, comtes y marquesos,
 y molts scients en totes arts entesos,
 per mon treball donant me gran honor.

Après passa vn temps ab gran repos
 que de legir nigu no s'empatxaia
 mos dits escurs, mas tothom los dexaua,
 tenint per gran tal carrech a son dos,
 Mas vuy estich entre grocers desert,
 y mon treball ja pert l'honor y gloria.

.
 Lo qui m'enten de mi no vol res dir
 perque no l'creu la folla gent grocera,
 e lo grocer en mitg de la carrera
 diu desbarats que no s'poden oyir.

A poch a poch, per tots vaig declinant
 de mans en mans e vaig pijorant sempre.
 Tots los demes sens art ab gran destempe
 sobre mos dits estan contrapuntant.»

Auzias March afegeix que les traduccions que s'han fet d'ell en llengua castellana, tant la den Montemayor com la den Romaní, que no obstant era 'l seu compatriota, no sabrien de cap manera oferir-li la clau dels seus enigmes.

«Tots m'han girat del dret en lo revés :
 lo cap als peus e los peus al cap miren.
 Mon sentiment de negre'n blanch lom giren
 sens acertar ni poch ni molt en res.»

En fi, se decideix a indicar-li aquell que podrà ajudar-lo a sortir d'aquest obscur soterrani, «d'aquesta'scura sitja».

Aquell qui pot, ab major compliment,
 ferte prou clar lo que saber implora
 en mos dictats y tot quan mes ignores,
 es hu tot sol, triat en millers cent :
 LUIS JOHAN VILETA se fa dir.
 Reny lo qui reny y grunya lo qui grunya,

que, sens duptar, ell vuy, en Cathalunya,
mos dits enten del tot y sens fallir.

Lo meu parlar molt no l pot exalçar,
puis tant com es nigu pot engrandir-lo.
Al diamant, qui pot mes enfortirlo?
Al or brunit qui l pot sobredaurar?
Ells han en si la sua qualitat,
y per llahor no minva ni pot creixer;
mas ell pora fer claramen conexer
quant quiscu d'ells deu esser estimat.»

Es ell que, «en la Synodo santa», es a dir al Concili de Trento, va defensar la memoria den Ramon Lull contra els que volien proibir la publicació de les seves obres,

«Prouant molt clar que fonch malament fet
de lleuar li de son treball la palma,
fent nauegar los seus escrits en calma,
tancant aquells dins l'enuejos secret.»

Y Pujol, fent una alusió més directa al treball den Vileta, posa encara en la boca d'Auzias March aquests versos que són com la conclusió del seu poema:

«D'aquest treball sabras que son exits
molts quil ha[n] pres per guia molt experta,
en mos dictats, que sempre la fa certa
a tots aquells qui ls cercan penedits,
restant apres ab delitos descans
y sens temor de tornar assi caure.
Ab son costum aquestos ne sol traure;
que ls altres folls tots resten com abans.

Donchs, per exir de lloch tan perillos
aquest pendras per guia molt segura,
que jom entorn a la divin'altura
hon los elets fruim l'etern repos.
Sia lo mon per tu tot auisat
de quant has vist, que pot ser que s seguesca
quel ignorant de son error partesca.
Adeu siau, amich acomanat!»

Es molt de doldre que una mica d'aquesta profunda coneixensa que Vi-

leta havia adquirit del secrets d'Auzias March, no hagi passat en les gloses del seu deixeble Pujol, y no obstant, el bon capellà de Mataró va voler, escollint, per comentar-les, cinc estrofes preses al començament, al mig y a la fi de l'edició de 1543, donar-nos una mostra de les interpretacions a les quals havia arribat el mestre que s'enorgulleix d'haver seguit. Quatre d'aquestes estrofes pertanyen a les cançons d'amor *Qui no es trist, Als fets coman*, y *A mal extrany*, y a la cançó espiritual *Puys que sens tu algu a tu no basta*. An aquesta última poesia està emmanllevada també la cinquena estrofa *O quant sera que regare les galtes*, que termina l'edició de Carles Amorós.

Cada una d'aquestes gloses se compon de 8 estrofes de 8 versos y d'una *tornada* de 4 versos, fòra de les dues darreres que no 'n tenen. L'entrellaçament de les rimes s'acosta molt al que Auzias March emplea ordinariament y ofereix, per les tres primeres y la darrera, l'esquema ABBACDDC-EFFEGHHG. En la quarta, el primer vers de cada estrofa es el primer de la precedent, de tal manera, que 'l vers d'Auzias March es citat dues vegades, a la fi d'una estrofa y al començament de la que segueix. Però, no content de seguir, en els seus comentaris poetics, les fórmules prosodiques del seu model, n'empastella sovint el llenguatge, emmanllent-li metafores y adhuc expressions que es facil de coneixer, per poc que s'hagin llegit les seves obres. Però 's veu que Pujol va preocupar-se més del seguit de les rimes que del de les idees, y la seva parafrasi, devegades enginyosa, es en general poc instructiva.

L'unic merit den Pujol ha consistit en senyalar el genre de dificultats que presenta 'l text d'Auzias March y que tenen per causa quasi totes les seves idees filosofiques y teologiques. Citarem, com exemple, les seves dues ultimes gloses, enterament inedites, que 's refereixen a la primera y la darrera estrofa de la poesia *Puys que sens tu*, a la qual dóna, amb bastanta raó, el titol *Del franch arbitre*.

AUZIAS MARC[H]

PUIS QUE SENS TU. DEL FRANCH ARBITRE

Glosa.

Etern factor de tota creatura,
 en qui'speram, ab certa confiança
 de possehir, sens temor de mudança,
 l'etern deport de la divin'Altura,
 ningu pora, creat de mortal pasta,
 pujar a tu, merexent de condigne.

Donchs, tu, Senyor, gira t'a mi benigne,
Puis que sens tu algu a tu no basta.

Puis que sens tu algu a tu no basta
 y la salut dels pecadors desitjes;
 de mon pecar, Senyor, no t'enfastiges,
 que l perdonar en tu tot sol s'engasta.
 En lo capbreu dels elets me capbreua
 que jo confes a tu fel vassallatge.
 Aparta prest de mi l'etern damnatge :
Done m la ma, ho pels cabells me lleua.

Done m la ma, ho pels cabells me lleua :
 Met en oblit les mies grans offenses.
 Segur estich, Senyor, si tu m deffenses,
 que ton poder de tot treball relleua.
 Y, pus conech que'sta de ben fer nua
 ma voluntat, obrant ab ma escaça,
 ajuda m, Deu, puis sovint s'embarça,
Si no estench la mia vers la tua.

Si no estench la mia vers la tua,
 estimant mes dels vicis la centina,
 cou ab ton foch, qui el mon tot illumina,
 ma voluntat, en seguirte tan crua.
 Si de ben fer mon voler se retira,
 puis entens be la mia gran flaqueza,
 ab l'etern bras de ta gran fortalesa,
Quasi forçat, a tu mateix me tira.

Quasi forçat, a tu mateix me tira,
 ans que de mort jo veja lo meu terme,
 per que, morint del peccat ab lo verme,
 se que no puch fugir de ta gran ira.
 Cercar te vull, pero james te'ncontre,
 en lo camí trobant mil embarassos,
 perque, cercant l'infern ab cuytats passos,
Io vull anar enuers tu al encontre.

Jo vull anar enuers tu al encontre,
 y no s pot fer, seguint la via torta.
 Voler[s] sens fets demostren la fe morta :
 en perill som d'algun terribl'encontre.
 L'Enteniment en mi bon voler cria,
 mas l'Apetit fa l'actio malalta,
 perque sovint ab gran desorde salta.
No se per que no fas lo que volria.

No se per que no fas lo que volria,
 ni puch trobar a mon fallir disculpa,
 y conech be que'n mi recau la culpa,
 puis no m esforç en fer lo que poria.
 De bons desitgs dins en mi port vn'atxa,
 morta, sens llum, puis no s mostren per obra.
 Falt en obrar e lo bon voler sobra,
E no se que aquest voler empatxa.

E no se que aquest voler empatxa :
 mos sentiments se'scampen ab desorde.
 Si vull tornar en concert y bon orde,
 mon appetit tot bon concell despatxa,
 y volant va de vna en altra branca.
 E jo seguesch aquell hon me convida,
 no se per que peccant a solta brida,
Car jo som cert hauer voluntat franca.

* * *

AUZIA[S] MARCH

Glosa.

O QUANT SERÁ

Ab gran descuyt assegut en la taula
 dels peccadors, sens fer nigun'esmena,
 mon appetit me te pres en cadena,
 e, quant mes va, mon joch pitjor s'entaula.

Gran Deu etern, per que les mies faltes
no castigueu? Per ma desconexensa,
a vos reclam, dient, ab gran dolensa :
O quant serà que regare les galtes!

Segur esta, Senyor, de ta clementia
lo peccador qui s penit de sa culpa,
puis tu , clement, esperas la disculpa,
de jorn en jorn different la sententia.
Respira 'n mi, que, si dins mon cor polses,
reuiuaras a ma deffunta vida,
que ton avis a vn beure 'ns conuida
D'aygua de plor, ab les lagrimes dolces.

Si, conuidat, entre dins la posada
de tos concells per obehir y creure,
no m faltara de tal aygua lo beure,
plorant mos crims ab pensa tribulada.
Lagrimes tals aquells qui les demanen
les trobaran, ab pia recordança
de tots assots, espinas, claus y lança :
Contrictio es la font d'hon emanen.

Contrictio en si ha força tanta
que a tot ben fer nos porta'b llaugeresa.
Vicis fugint en nos forma puresa;
arranca mals ha hon virtuts resplanta.
Aquesta fa tant quel infern descobre
e lo turment que passen los malignes.
Aquesta fa que de tu siam dignes :
Aquesta es clau que l cel tancat nos obre.

Contrictio esta clau ha perduda :
Attrictio en mi la senyoreja,
y guarda que Contrictio no veja
mon defallir, y fa que'stiga muda.
Attrictio, lo jorn que tu me'nbargues,
james plorant mos vlls a Deu imploren,

perque, tostemps que per Amor no ploren,
D'Atrictio partexen les amargues.

Dins en mi sent que per interes propri,
 Senyor, jo t'am y no per a servirte.
 Si fos segur que poria fugirte,
 a penedir seria mes repropri.
 Tembre y amar en mi discort abunden,
 mas temor venç y l'amor s'embaraça,
 y mos serueys portan als peus escaça,
Per qu'en temor mes qu'en amor se funden.

Amor de fill en mi no s deu escriure,
 puis, per temor qu'en l'infern no m castigues,
 estich plorant, e may veig les fatigues
 de ta greu mort qui m dona l'etern viure.
 Aquest plorar en gran be no redunda,
 porque d'amor no partexen les lagrimes :
 no fa pujar a tu les nostres animes,
Mas tals quals son d'aquestes me abunda.

Axi com creix poch a poch xica flama,
 posant al foch cosa quel puga encendre,
 axi mateix en Deu lo nostre entendre
 temor abans, apres amor inflama.
 Donchs, per temor plorem tots vns y altres,
 que, si be son tals lagrimes forçades,
 apres seran d'amor purificades,
Puis son cami e via per les altres.

Un tal sistema d'interpretació no podia, evidentment, ser aplicat més que a un ben petit nombre de versos, y servia molt més per fer admirar la traça de versificar del comentador que per aclarir els versos del poeta filosof.

Més utils haurien sigut les explicacions que Fr. Sánchez de las Brozas no hauria deixat d'unir a la seva traducció, si hagués pogut realitzar els seus projectes. Pel seu comentari den Juan de Mena, publicat en 1582, es facil d'entreveure lo que hauria fet per a Auzias March. En efecte, millor que cap altre, va mostrar que *Las Trecientas* ens ensenyen, sota 'l vel de l'alegoria, els prin-

cipals deures que l'home ha de complir aquí baix. Sense cap dubte, hauria trobat, en les obres del poeta valencià, totes les doctrines filosòfiques y teològiques a les quals fa alusió, y hauria netament aclarit el llur caracter didactic y moralitzador.

§ 33. No sabem com estaven concebuts, els comentaris d'Auzias March y den Jacme Roig que compongué, en 1637, el capellà valencià Vicente Pons. Ximeno, que parla de la seva existencia¹, segons una memoria manuscrita d'Onofre Esquerdo sobre 'ls *Ingenios Valencianos*, ignorava ja lo que havien devingut, y desde llavors cap bibliograf n'ha trobat el rastre.

De 1637 a 1830, les poesies d'Auzias March no han sigut objecte de cap profunde estudi. No més havem d'assenyalar, durant aquest llarg espai de temps, les notícies biogràfiques y bibliogràfiques den Nicolas Antonio, José Rodríguez, Gregorio² y Antonio³ Mayans, Ximeno, Sarmiento⁴, T. A. Sánchez⁵, Pérez Bayer, Cerdà y Rico y J. P. Fuster.

§ 34. L'estudi propiament dit de les poesies d'Auzias March, quasi abandonat durant dos segles, recomençà, vers 1830, amb Tastú. S'havia aprofitat d'alguns manuscrits en vista de l'edició que preparava, y's proposava de fer-la seguir de nombroses remarques literàries y lingüístiques. Les notes, encara una mica informes, y els assaigs de traducció que queden d'ell⁶, testifiquen el llarg treball al qual s'havia lliurat per a millor interpretar el nostre autor.

Una part dels materials reunits per Tastú passà feliçment an el *Diccionario crítico de Escritores Catalanes* del bisbe d'Astorga, Torres Amat, y, així, d'ençà de 1836, varen ser coneguts els seus projectes de publicació. Va contribuir en gran manera a atreure de nou sobre 'l poeta valencià l'atenció dels lletrats d'Espanya. Era 'l moment en que, entrenats per l'*Adeusiau, turons*, l'eloqüent y poetic manifest d'Aribau en favor de la llengua «llemosina», els catalans tornaven a cultivar el llur idioma natal. El «Gayter del Llobregat», J. Rubió y Ors, els convidava, algunes setmanes després, en 1841, en el prefaci de

1) *Loc. cit.*, II, 362.

2) Gregorio Mayans, *Orígenes de la lengua española*, Madrid, 1737, I, 55.

3) Antonio Mayans, *Noticias*, manuscrit núm. 8185 de Cheltenham, descrit més amunt.

4) *Memorias para la historia de la poesía y poetas españoles*, Madrid, 1775, p. 389, num. 854 y 857.

5) *Poesias anteriores al siglo XV*, Madrid, 1779, I, p. LVI.

6) París, Bibl. Mazarine, Mss. 4512 y 4518.

les seves poesies catalanes, a estudiar Auzias March, que nomenava 'l Petrarca de Valencia y les obres famoses dels mestres en Gai saber.

Responent immediatament al crit del *Gayter*, un jove poeta de Mallorca, D. José María Quadrado, fa apareixer, el mateix any, en la *Revista de Madrid*¹, un important estudi literari sobre Auzias March, on, en algunes pàgines remarcables, les seves obres són finament analitzades en el llur conjunt y els principals caràcters del seu talent abocetats amb bastanta fidelitat. Encara que l'emfasi espanyol s'hi manifesti en repetits passatges, y que s'hi senti devegades una admiració massa cega pel seu autor, no arriba fins a desnaturalisar la seva obra y denota una intel·ligència rarament equivocada en el seu esperit y en les seves idees. Va tenir el mèrit d'apreciar, en Auzias March, no solament el poeta erotic, que posa, en un brillant paral·lel, al costat de Petrarca, sinó també 'l filòsof, o més aviat el moralista, que, sense tenir un «sistema», com ho diu amb alguna exageració, va esforçar-se a propagar, per la poesia y en llengua vulgar, les més altes idees morals.

En 1865, el nostre poeta va ser objecte de dos altres treballs de menys embranzida. L'un es la notícia biogràfica y literària que M. Milà y Fontanals li va consagrar en la seva *Resenya històrica y crítica dels antics poetes catalans*²; l'altre, un capítol, o més aviat aclariment «Sobre Ausias March, su vida, sus obras», posat a la fi del sisè volum de la seva *Historia Crítica de la literatura española* per Amador de los Ríos.

Se sab que M. Milà y Fontanals ja s'havia ocupat d'Auzias March vers 1857 y havia enviat a Eug. Baret algunes mostres de traducció en prosa castellana. En les cartes que escrivia, en la mateixa època, al savi professor de l'Universitat de Clermont, havia començat per negar l'influència dels trobadors sobre 'ls poetes del *Cançonier* de París, y especialment sobre Auzias. No trigà gaire a mudar de judici, y s' troben algunes traces d'aquest canvi de *front* en la seva *Resenya*. Es un catàleg raonat de tots els antics poetes de llengua catalana, on indica per a cada un d'ells les notícies biogràfiques més certes, y cita, amb alguns mots d'anàlisi o d'apreciació, les obres de que són autors. Auzias March hi es més llargament estudiat que 'ls altres, y sobre tot més abundantament citat.

Amador de los Ríos s'ocupa d'Auzias March en el seu volum sobre l'estat

1) Reproduït en el *Museo Balear*, en 1875, y traduït del castellà al català, en *Lo Gay Saber* (num. 11-16, 2.ª època, any 4.¹), per en Fr. Fayos y Antony.

2) Memoria premiada en els Jocs Florals de Barcelona, impresa en els *Jochs Florals de Barcelona*, VII (1865), y en el volum III (Barcelona, 1890) de les *Obras completas* de D. M. Milà y Fontanals.

de les lletres a Espanya sota 'l regnat de don Juan II. Es impossible, en efecte, separar la literatura de l'Espanya central de la dels països veïns, que han sofert, com ella, l'influència de Dant y de Petrarca y participat del moviment general de la Renaixença, y això 'l decanta a llançar un cop d'ull sobre 'l desenrotllament de les lletres a Catalunya desde Pere IV *el Cerimoniós* fins a la fi del xv.^{en} segle. Entre 'ls poetes que diu eixits de Dant y de Petrarca, més encara que dels provençals, posa en primer rengle Jordi de Sent Jordi, y sobre tot Auzias March, que proclama «el primer dels petrarquistes del xv.^{en} segle»¹ y el defèn vivament contra 'ls severs judicis den Mariana. Després, per a millor mostrar la seva importancia y el seu paper en la Renaixença espanyola, li consagra un apendix especial posat a la fi del volum².

Aquest estudi mereix també ser consultat, malgrat les seves imperfeccions y les seves llacunes. Varies de les idees que hi són exposades criden la nostra atenció. L'autor creu, per exemple, que Auzias March ha begut, en els seus viatges a Italia, y especialment a Nàpols, el gust de la poesia italiana. El compara a Petrarca, però reconeix que no li va prendre les seves descripcions liriques, sinó únicament «el seu entusiasme místic y platoní», y adhuc tendeix a fer de la seva Teresa un pur tema, un motiu per a fantasies amoroses. Més encara que 'ls seus davanters, fa destacar el caracter filosòfic de les seves obres, que va assegurar en gran part el llur èxit entre 'ls lletrats espanyols del xvi.^{en} segle.

Amador de los Ríos es sobre tot el primer que 's va esforçar en provar les seves semblances amb Petrarca; y, en un breu anàlisi de cada una de les cançons d'amor traduïdes per Montemayor, posa en evidència algunes imitacions, aparents o reals, del poeta del *Canzoniere*.

Altres estudis més recents s'han ocupat de l'obra d'Auzias March, sigui en el seu conjunt, sigui en un dels seus aspectes particulars.

J. Rubió y Ors, que, desde 1841, havia convidat als catalanistes a llegir Auzias March, va publicar ell mateix, quaranta-un anys més tard, en 1882, una monografia intitulada *Ausías March y su época*³, on no s'acontenta sols d'analitzar curiosament les seves principals poesies, sinó que posa 'l poeta en la seva època y en el seu medi, traçant-ne d'ell, gràcies a documents novament exhumats, un retrat més semblant.

L'any següent, l'eminent crític D. M. Menéndez y Pelayo, en un capítol

1) *Hist. crít. de la lit. esp.*, VI, 18, nota 1.

2) *Ibid.*, pp. 489-526.

3) Barcelona, 1882. In 8.º de 95 p.

de la seva *Historia de las ideas estéticas en España*¹, celebra en ell el filòsof de l'amor platònic. Però sembla haver modificat un xic la seva opinió sobre aquest punt en els seus *Ensayos de crítica filosófica*² y en les seves altres publicacions posteriors, y haver donat més importància a l'influència de l'Escolàstica en l'esperit d'Auzias March.

En 1889, D. A. Rubió y Lluch³, seguint els consells y l'exemple del seu pare, mostra minuciosament, en els seus versos, els rastres d'influència de la literatura grega y llatina.

Però el treball més original que ha sigut publicat en aquests darrers temps sobre el nostre autor es segurament el capítol que el bisbe de Vic, Josep Torras y Bages, li va consagrar en la seva *Tradició Catalana*⁴. Auzias March es, segons ell (y apoya la seva tesi sobre enginyoses semblances amb Sant Tomas), un dels millors interpretadors de la psicologia y de la metafísica escolàstiques.

A Alemanya, el Dr. V. M. Otto Denk aprecia y resumeix d'una manera suficient les seves diverses cançons, en una secció del seu *Einführung in die Geschichte der altcatalanischen Litteratur*⁵. Aprofita, molt feliçment, per altra part, alguns dels darrers estudis.

No existeix, doncs, comentari vertaderament aprofundit y metòdic d'Auzias March. La major part dels treballs que acabem d'enumerar són anàlisis ràpids y punts de vista, sovint interessants, però sempre incomplets.

El nostre mestre, M. Alfred Morel-Fatio, havia prèls per assumpte del seu curs a l'«Ecole des Hautes Etudes», en 1886-87, les obres d'Auzias March⁶. Desgraciadament no va publicar les observacions literàries o lingüístiques a les quals varen donar lloc, per la seva part, les primeres cançons d'Amor. El preciós record que n'havem guardat ens donarà, es veritat, el model més segur de lo que pot y deu ser l'explicació del nostre autor.

1) Madrid, 1883, vol. I, pp. 393-404.

2) Madrid, 1892, in 8.º, p. 89. — Vegi's també el que diu del nostre autor en la seva *Antologia de Poetas Líricos Castellanos*, XIII, 289-305.

3) *El Renacimiento clásico en la literatura catalana* (Discurso leído en la Real Acad. de Buenas Letras), Barcelona, 1889, in 8.º, p. 33 y ss.

4) Barcelona, 1892, in 8.º, pp. 533-574.

5) München, 1893, in 8.º, pp. 367-389.

6) A Montpeller, el malaguanyat provençalista C. Chabaneau va comentar algunes poesies en 1895.

CAPITOL CINQUÈ

CLASSIFICACIÓ DELS MANUSCRITS Y DE LES EDICIONS ANTIGUES PRINCIPIS DE LA FIXACIÓ DEL TEXT

§ 35. Ens queden, doncs, tretze manuscrits y cinc edicions antigues de les obres d'Auzias March.

Recordem-ne la llista, amb l'indicació de les lletres destinades a representar-los y el nombre exacte de poesies que hi són contingudes en relació a la nostra edició. Examinarem tot seguit el llur valor y les llurs afinitats.

Ms.	A. París, Biblioteca nacional, esp. 225	Poesies d'Auzias March	66
» B.	» » » » 479	» » »	122
» C.	Escorial, iij. L. 26	» » »	122
» D.	Madrid, Biblioteca nacional, 2985	» » »	127
» E.	» » » 3695	» » »	126
» F.	» » particular de S. M. 2. H. 4.	» » »	108
» G.	Valencia, Bibl. Univ. ^a y Prov. ^{al} , 92-6-7 { G ¹ ... 67 G ² ... 52	» » »	107
» H.	Saragoça, Bibl. de l'Universitat, 184	» » »	79
» I.	Barcelona, Bibl. de l'Institut d'Estudis Catalans	» » »	65
» K.	Cheltenham, Bibl. Sir Thomas Phillipps, 9625	» » »	105
» L.	Barcelona, Bibl. de l'Institut d'Estudis Catalans	» » »	22
» M.	» » de l'Ateneu Barcelonès	» » »	6
» N.	Nova-York, The Hispanic Society of America	» » »	98
Ed. a.	Valencia, 1539	» » »	47
» b.	Barcelona, 1543	» » »	122
» c.	» 1545	» » »	122
» d.	Valladolid, 1555	» » »	124
» e.	Barcelona, 1560	» » »	124

Primer que tot, resulta, de la descripció que havem donat dels manuscrits *C* y *I*, que són copiats, l'un de *c*, l'altre de *A*. En prescindirem doncs.

Els onze altres manuscrits són independents, en el sentit que no trobem entre ells, parlant propiament, relacions d'original a copia. Això es lo que proven suficientment les diferencies que presenten tant en el nombre com en l'ordre de les poesies, així com la divergencia de lliçons que assenyalen tot seguit. Però alguns, sobre tot els del xvi.^{en} segle, són obres eclectiques per a les quals han sigut posats a contribució 'ls manuscrits més antics y adhuc les primeres edicions. Serà, doncs, util de determinar la naturalesa y l'importancia d'aquests manlleus.

Les cinc edicions del xvi.^{en} segle estan en el mateix cas. Adhuc quan es possible lligar-les a un manuscrit o a una edició constituent, per dir-ho així, llur prototip, ofereixen variants que no provenen pas solament dels editors mateixos, sinó també dels manuscrits y dels impresos anteriors. Es per això que 'ls ficarem dins el nostre estudi comparatiu amb el mateix dret que 'ls manuscrits dels quals deriven desigualment.

§ 36. Els principis sobre 'ls quals provarem de fundar la nostra classificació són de dues menes : els uns externs, trets dels caracters extrínsecs dels manuscrits y de les edicions; els altres interns, més essencials, inherents al text mateix. Entre 'ls primers examinarem, anant, per dir-ho així, de fòra a dins, les atribucions de les poesies, la llur disposició, l'ordre de les estrofes en cada poesia, y, en fi, l'identitat de les llacunes o de les addicions. Els segons consisteixen unicament en les lliçons.

1. S'ha de fer notar, primerament, que totes les poesies de *LM* se troben en *AI*. Aquesta coincidencia de quatre cançoners en la tria que varen fer de les poesies d'Auzias March, no 'ns-e sembla ser purament fortuita y mereix ser retinguda. Més completa es la semblança de *AI*. Aquests dos manuscrits tenen el mateix nombre de poesies, fòra una excepció que ja hem explicat; y aquestes poesies són semblantment disposades. Ademés atribueixen falsament a Auzias March un fragment de balada den Luis de Vilarasa. Són aquestes, entre moltes altres, dues proves sobre les quals ens havem apoiat per reconèixer en *I* una senzilla copia de *A* y identificar aquests dos manuscrits amb la més completa certitut. — Se deu considerar també com un indici de parentiu del mateix genre 'l prenom mal ortografiat *Oσίας*, al començament de *BDA*. Aquest error, que ve d'haver vist en el mot *Auzias* una deformació d'*Oσίας*, nom castellà del profeta Osees (en hebreu Hoseah),

apareix, per primera vegada, en 1539, en l'edició den Romaní. Ha sigut certament precedida de la forma *Ausias*, que 's troba en *EKNbcde*. En quant a *G*, presenta algunes vegades *Auzias*, però lo més sovint, *Ausias*.

2. L'ordre seguit en la disposició de les poesies pot també servir de criteri per jutjar el valor dels manuscrits.

Separem primer el manuscrit *E*, que va imposar a les poesies d'Auzias March una classificació alfabètica tant més imperfeta com més s'esforça en fer-la coincidir amb la divisió en *Obres d'amors* y *Obres morals*. Aquest sistema, aplicat una sola vegada en 1546, sense que 'n trobem cap senyal, ni en els manuscrits, ni en les tres edicions anteriors, es imputable, no a un senzill copista, sinó a un editor desitjós de fer-ho millor que no 'u havien fet els seus predecessors.

Un segon grupo de manuscrits es constituït per *AHLM*, an els quals se pot unir la part més antiga de *G*, es a dir, *G'*. Són cançoners on han sigut insertats, a gust dels compiladors, extractes presos aquí y allà en l'obra del poeta. No es, doncs, extrany que la classificació de les poesies hi varii amb cada un d'ells. En quant a *G*², sabem que no es més que 'l complement, d'altra part insuficient, de *G'*.

Al contrari, *BDFKN* segueixen un ordre que es sensiblement el mateix, sobre tot per als dos primers terços de l'obra; y es clar que aquest acord dels manuscrits més antics, o almenys més complets, tendeix a provar que la llur classificació correspon a la de l'original.

Aquesta conclusió es també confirmada pel fet que, en el grupo dels cançoners designats més amunt, y fins en les edicions, se troben algunes poesies succeint-s'hi com en els manuscrits més complets. Però la demostració no serà suficient si no es possible descobrir a qui es deguda la classificació sistemàtica, molt diferent de la dels manuscrits, que ofereixen les edicions. Ara, doncs, remarquem que dos representants del grupo *BDFKN*, precisament els menys antics, modifiquen ja l'ordre dels manuscrits en el sentit de les edicions. De primer es *B* qui fa anar al davant, a tall de prefaci, la poesia *Qui no es trist*, que es la primera en totes les edicions desde 1543. Després, un anotador de *D* indica, per una numeració especial anterior a 1543, l'ordre mateix de l'edició *b*, fins al punt que 's pot confondre anotador y editor en un sol personatge preocupat de completar l'obra den Romaní. Se sab que aquest havia dividit els troços de *a* en quatre *Canticas* (*Cantica de amor*, *Cantica Moral*, *Cantica de Muerte* y *Cantica Spiritual*), tot conservant la classificació dels antics manuscrits. Aquesta divisió per genres podia conciliar-se, si fa no fa, amb l'ordre dels manuscrits, mentres no s'apliqués sinó a un petit nombre

de poesies; però era impossible aplicar-la al recull tot sencer de les poesies d'Auzias March, sense capgirar-ne profundament la disposició. Es, no obstant, en lo que no varen titubegar els editors de *bc*, que varen ordenar les poesies baix tres rúbriques solament : *Obres de Amors*, *Obres de Mort* y *Obres Morals*; però sense amoïnar-se gens de l'ordre en el qual se succeeixen en els manuscrits. En 1555 y 1560, la divisió torna a ser quaternaria en *de*, com ja 'u era en *a*; però les cançons de Mort són posades a l'acabament.

No es doncs a l'autor, sinó als editors del segle xvie, que s'ha de atribuir la classificació sistemática que s'ha transmès fins als nostres dies.

Per lo que toca a la classificació original, no 's pot pensar en trobar-la sinó en els manuscrits més complets o els més antics *BDFKN*, que estan quasi d'acord en la disposició de les poesies. Ara, cap dubte no podria subsistir sobre l'autenticitat d'aquest ordre, si s'observa, com nosaltres ho farem més tard, cercant totes les alusions directes o indirectes a la vida y a l'epoca del poeta, que la classificació d'aquests cinc manuscrits es cronologica y que les poesies hi són disposades en el mateix ordre en que varen ser escrites.

Per lo que toca a la classificació de les poesies, els manuscrits *BDFKN*, als quals se pot afegir l'edició *a*, deriven, doncs, d'una font unica, que es l'original.

En fi, si *D* presenta dues redaccions d'algunes poesies, l'una al lloc que li designen *BDFHN*, l'altra, a la fi, en la part complementaria que acaba 'l manuscrit, es que les dues parts de *G* tenen devegades cada una la llur copia de la mateixa poesia amb un començament diferent o que la copia unica de *B* comença per un vers nou en aparença. Això es lo que sembla haver induït en error el copista de *D* en els «dobles» de la fi.

3. L'examen de l'ordre de les estrofes dóna també lloc a observacions interessants.

Veus-aquí, primer, dues inadvertencies susceptibles d'aclaracions sobre les relacions d'alguns manuscrits. La poesia XXVII, composta de cinc estrofes y d'una tornada, figura en *ABDEFG²HKLNbcde*, però les 3.ª y 4.ª estrofes, així com la tornada, són repetides, una segona vegada, en *DG¹bcde* on formen la poesia considerada equivocadament com independenta *Yo contrafaç nau en golf perillan*. Com la part de *G*, on se troba aquest fragment, es segurament anterior a *D*, se 'n pot concloure que *D* li va copiar y insertar al foli 115 v.º sense adonar-se que ja havia sigut transcrita, amb la poesia entera, al foli 25 v.º. Es segons aquest fragment de *D* que ha sigut publicada desde 1543. Es a l'inversa l'error en el qual varen caure *BDKNbcde*, a proposit de les poe-

sies XXIX y XXX. Les varen reunir, encara que, en la poesia així constituïda, les dues primeres estrofes no rimen, com les altres, en conformitat a les regles dels *rims capcaudats*, y quan la primera es clarament separada de les altres en *A EFG*. Aquesta confusió sembla venir de *N*, que es el més antic manuscrit d'aquest grup. El copista va descuidar-se 'l títol *Altra*, que devia precedir cada poesia en l'original, com en el manuscrit *F*, y no 'l va pas reemplaçar, contràriament a la seva costum, pels mots *Mossen Ausias March*. D'aquí l'equivocació dels altres manuscrits *BDK* y de les edicions *bcde*.

Les interversions d'estrofes o de versos són de vegades també instructives. Es així que l'interversió de la 3.ª y de la 4.ª estrofa, que presenta *B* en la poesia XXV, pot ser explicada per l'ausència de la 3.ª estrofa en *G'*, que devia tenir 'l copista de *B* davant dels ulls, al mateix temps que altres manuscrits.

Dbc interverteixen els versos 19-20 de la poesia LXIX, per referencia a *ABEFG'de*, cosa que apropa immediatament aquests tres textos.

En la poesia LXXXVII, *EG²Hd* ofereixen una singular anomalia. Els versos 19-20, tals com els donen *ABDFKabc*, són reemplaçats pels versos 121 y 124. Aquest capgirament ve probablement de que, els versos 19-120 faltant en *H*, el vers 121 es devingut el 19.^e y el vers 124, que rima amb ell, el 20.^e

En la mateixa poesia, *ABK* capgiren els versos 276-277 per referencia a *DEFG'G²Habcde*.

HK s'oposen a *BDEFG'abcde* en CIV, 112-113. Entre aquests dos versos, *H* intercala 'ls versos 225-272 y *K* els versos 233-272. Es ben clar que aquest canvi, encara que de diferenta extensió en els dos manuscrits, ha passat de l'un a l'altre, del més antic al més recent.

Una mica més lluny, en la poesia CV, els versos 7-8 són canviats en *BDE G'Hbcde*, y al seu lloc en *Fa* solament.

En fi els versos 281-340 de la poesia CXII són posats entre 'ls 400 y 401 en *de*, a l'inversa de *BDEG²Hbc*, sense que 's pugui explicar altrament que per un error de *d*, aquest important canvi que no està justificat pel seguit de les idees.

4. Se poden treure, en fi, algunes conclusions de les llacunes y de les addicions o interpolacions comunes.

Romaní omiteix, en *a*, quasi totes les tornades. Alguns manuscrits fan de vegades lo mateix. Es així que en les poesies XIV y XVII, els versos 41-44 manquen en *a* y en *G²* al mateix temps. Com *G²a* en altra banda presenten (CV, 193-224; CXIII, 1-240; CXIV, 1-40; CXV, 11-122) llacunes més importants y

absolutament idèntiques, perfectament justificades en *a*, que no dóna usualment més que extrets, s'ha de presumir que *G*², la part més recent de *G*, va ser executada amb l'ajuda de *a*, després de 1539.

Per altra part, la primera mà de *D* va descuidar-se tres tornades, l'una XIV, 41-44, igualment que *G*²*a*, l'altra XIX, 41-44, amb *G*² solament, la tercera XCIII, 97-100, en companyia de *A FHKa*. A les dues darreres la mateixa mà ha substituït alguns versos manifestament apocrifs. Aquestes llacunes constitueixen excelents indicis en favor de l'afinitat de *D* amb *G*² y amb *a*. La de *D* y *G*² es tant més probable quan una altra llacuna (CXII, 151-160), comuna aquesta a *D* y a *G*¹, permet creure que el copista de *D* ha tingut a la vista *G*² y *G*¹ plegats.

Passatges sencers manquen en els manuscrits y en les edicions, exceptuant *de*, p. ex. LXVIII, 9-16, que fan falta a *BDEFG¹HKNbc*, CXVII, 241-244, que no 's troben pas a *BDEbc*, y en fi la poesia CXXVI tota sencera, que solament *de* ns han conservat.

La llacuna 49-64, que presenten *HKa*, en la poesia CIV, se explica, per *a*, perquè aquests versos parlen de Déu y dels prínceps, y que Romaní evita amb cura, com ja se sab, tot allò que podia esgarriar la clerecia y els poders establerts. El compilador de *H* sembla haver tingut els mateixos escrúpols, si 's judica encara per l'omissió, un xic més avall, dels versos 201-216, on l'autor condemna la sodomia. Però *K* ha seguit segurament *H* y *a*, que li són anteriors.

En fi, els versos 161-224 de la poesia CV se troben en *BDEbcde* y manquen en *FG¹HK*. Es sens dubte aquesta anomalia que ha conduït a *G*² a considerar els versos 161-192 com una poesia independenta de la qual Romaní va fer-ne el tercer *capítulo* de la *Cantica Spiritual*.

Entre les addicions, cridarem l'atenció sobre la poesia LVIII, que acaba amb dos tornades en *Ede*. L'una es comuna amb *ABFG¹KN*, l'altra amb *DHbc*. Sembla que *D* ha tret aquesta segona tornada de *H*, de la qual, per altra part, ha interpretat malament el darrer vers. Es difícil de saber si es imputable a *H* o si se l'ha de fer remontar a l'autor.

Les dues redaccions de la poesia CIII, que ns ofereix *B*, als folis 102 v.º y 172 v.º, imposen la nostra atenció, no solament per lo que té d'extraordinari aquesta doble copia d'una mateixa obra en el mateix manuscrit, sinó encara per la interpolació de tres estrofes entre els versos 48-49 del segon text. Aquests vint-y-quatre versos suplementaris, mal lligats als altres y gens indispensables al sentit, són probablement deguts al compilador Pere Vilasaló, y es segurament d'ell que els editors de *de* els han tret.

L'estrofa 145-152 de la poesia CV comprèn en *FG*¹, nou versos, en lloc de vuit. El novè *D'altra part tem e m plau la ignorança* es o una correcció que l'autor havia indicat sobre 'l seu manuscrit o 'l començament d'una nova estrofa desapareguda o deixada sense acabar. Ha devingut el vuitè en *H*, per la supressió del vers 151. Al contrari, *BDEKabcde* l'han deixat pura y simplement.

Remarquem, en fi, que 'ls manuscrits més antics *FNAG'HLM* no donen sinó 111 poesies, mentres que 'l nombre total de les poesies del nostre autor es de 128 o adhuc de 129, si 's compta apart la poesia CXXII^{bis}. Les 18 altres poesies han sigut recollides de tant en tant, partint de 1539, pels altres manuscrits y per les edicions del xvi.^{en} segle, que s'han succeït, com ja 'u veurem, en l'ordre següent : *aG²BKDbcEde*.

Però solament a cinc d'aquests textos es deuen, en l'estat actual dels nostres manuscrits, la primera copia d'una o diverses d'aquestes poesies. Són :

1. <i>a</i>	(1539),	on estigueren insertades per primera vegada les poesies	CXIII, CXIV, CXV;
2. <i>G²</i>	(1540?)	» » » » »	CI;
3. <i>B</i>	(1541)	» » » » »	CXI, CXIV (sencera), CXV (sencera), CXVI, CXVII, CXVIII, CXIX, CXX, CXXI, CXXII bis, CXXIII, CXXIV, CXXVII, CXXVIII;
4. <i>D</i>	(1542-1543)	» » » » »	LXXXVI, CXIII (sencera);
5. <i>d</i>	(1555)	» » » » »	CXXVI.

Es cert que aquestes diverses poesies no varen ser reproduïdes per *KbcEe* sinó treient-les d'un o de diversos dels reculls que 'ls havien precedit.

L'enumeració d'aquestes divuit poesies noves ens ha permès constatar que quasi totes són posades a la fi de la nostra edició, seguint la classificació dels manuscrits més complets *BD*. Aquest fet mereix ser retintut y explicat. Ara, si 's recorda l'article 78 de l'inventari dels béns d'Auzias March que diu així : «Item, dos llibres en paper de forma de fulls, desquernats, ab cobles», y si 's creu, com nosaltres ho fem, que aquest article designa 'l manuscrit original del nostre poeta, es facil comprendre lo que devia passar. El primer dels «llibres» o volums que componien l'original, va proporcionar, per sí sol o poca cosa menys, la materia dels antics manuscrits; el segon no ha sigut copiat sinó fins més tard y més escassament. Es que en efecte contenia les poesies més llargues y més didactiques, les que menys excitaven l'interès. Els copistes y els editors del xvi.^{en} segle, més diligents que llurs antecessors, varen esforçar-se en cercar tot quant havia deixat el poeta y 'ns varen conservar aquesta segona part de

la seva obra. Aquí també han trobat lloc algunes poesies de circumstàncies que no devien haver sigut classificades per l'autor.

Sigui 'l que 's vulgui, no sembla pas que 'ls copistes dels manuscrits que ens queden y els editors del xvi.^{en} segle, hagin conegut, almenys sencera, aquesta segona part de l'original. El text d'aquestes darreres poesies ens ha arribat massa alterat perquè 's pugui admetre una tal relació. Creiem més aviat que ha existit una copia intermediaria desapareguda. La designarem per $2X^1$ y la distingirem així de dues copies, també perdudes, de la primera part de l'original que nomenarem $1X^1$ y $1X^2$.

D'aquesta primera prova a la qual venim de sotsmetre manuscrits y edicions, considerats en els llurs caràcters exteriors, resulta que certes afinitats particulars ens han sigut revelades entre 'ls manuscrits antics *ALM* per la tria de les poesies, entre *FG'HK* de un costat y *FG'* per l'altre, per llacunes o addicions comunes.

Però 'l nostre treball sobre tot ha conseguit desde ara posar en clar l'eclecticisme de les copies o de les edicions del xvi.^{en} segle per les quals s'ha utilitzat, no solament l'original o un intermediari perdut, sinó 'ls reculls manuscrits o impresos que 'ns queden encara. D'aquí ve l'interés dels agrupaments obtinguts : *BDA* pels títols ; — *DGbcde*, *BDKNbcde*, *EG²Hd*, *ABK*, *HK*, *BDEG¹Hbcde*, *Dbc*, *de* per les intervencions ; — *G²a*, *DG¹G²a*, *HKa* per les llacunes ; — *DHbc*, *Bde* y *de* per les addicions o interpolacions.

Per ultim, l'examen dels manuscrits y de les edicions sota 'l punt de vista del nombre y de l'ordre de les poesies ens ha demostrat :

1.^r Que els manuscrits més complets *BDE*, d'on deriven les edicions *bcde*, són precisament els més recents;

2.ⁿ Que la classificació original, transmesa per *BDFKNa*, es cronologica, y no sistemática com la que han adoptat *bcde*, conforme a les indicacions de *a*;

3.^r Que 'ls manuscrits més antics *AFG¹HLMN*, als quals se pot lligar els textos posteriors *aK*, han omitit totes les darreres poesies;

4.^t Que les llacunes d'estrofes o de versos que presenten els antics manuscrits són sempre omplertes pels nous, o per les edicions, segons els dos intermediaris perduts $1X^1$, $2X^1$.

§ 37. La comparació de les lliçons ens permetrà confirmar les relacions que 'ns ha revelat l'aspecte exterior dels manuscrits y de les edicions y

descobrir-ne potser de més intimes que serviran de base a l'establiment de la llur genealogia.

Remarquem primer de tot que, sent incomplets tots els nostres manuscrits, es poesia per poesia que s'haurien d'estudiar les llurs relacions. Però aquest procediment, que 's pot seguir amb les obres poc nombroses d'alguns trobadors, allargaria desmesuradament el nostre comentari, si l'aplicavem a cada una de les 128 poesies del nostre autor. No 's podrien evitar repeticions pesades. Ens contentarem, doncs, d'indicar les afinitats més habituals y més estretes que existeixen entre 'ls manuscrits y les edicions. Els lectors que voldran comprovar les nostres conclusions generals per l'examen de tal o qual poesia particular, deuran de primer aixecar, segons la taula de concordança, la llista dels manuscrits y de les edicions on figura, y després consultar, a baix del text, les variants dels manuscrits y de les edicions. Hem donat totes les variants de *ABDEFG¹G²HLMabcde*. Per *K*, els mots *nostre text K*, o, més breument, *n. t. K*, posats després de les variants de *B*, indicaran els passatges on Pere Vilasaló ha abandonat els capgiraments de 1541 per tornar a les lliçons més antigues, representades pel nostre text. En quant a *N*, no me n'he pogut procurar més que alguns extrets, però enumeraré a sota les variants que m'han permès reconèixer les seves relacions generals amb els altres manuscrits y amb les edicions.

Veus-aquí alguns dels passatges dels quals es possible induir les relacions de parentiu que uneixen els manuscrits y les edicions antigues. Amb preferència havem triat aquells pels quals era interessant coneixer el text de *N* a causa de les dificultats y de les divergències que presenten els altres reculls¹.

II, 9 *Moltes veus es quel vent es fortunal ABFKa : Mas a les veus es lo vent fortunal DEG²G³LNbcde* (la lliçó *ABFKa*, la qual fórmula se retroba CII, 57, es la bona);

V, 39 *e fora vos no m pens que may consenta ADG¹LNabcde : e fora vos no pens... E : e fora vos no m pens yames consenta B : e per null cas me pens que no dissenta F* (el text de *F* es menys natural y més enredat : prové probablement de que 'l copista, prenent el vers 40 pel vers 39, va escriure *e per null cas* en lloc de *e fora vos*);

VIII, 4 *e si com fals drut cercare delit BEFH : si com fals dent yre cerquant delit N : si com fals dent (dient de) yo cercare delit DG²bcde : e si*

1) Per les lliçons comunes a diversos manuscrits, prescindiré de les variants ortogràfiques.

com *jalç dent cercare delit* G^3 : *si com ja l brut yo cercare delit a* (la lliçó $BEFH$ es la de l'original; la dels altres manuscrits o edicions s'explica per l'inintelligència del mot *drut*);

21 *e desige* $BDFG^2G^3Hbcde$: *e desig ço EN*: *yo desig so a* (el perfecte *desigé*, desconegut dels copistes de ENa , ha sigut reemplaçat pel present);

XXI, 31 *per que lo meu per negun temps peresqua* $AFKLN$: *per que lo meu per null temps no peresca* DEG^2Hbcde : *perque lo meu no perde son poder B* (la primera lliçó es necessàriament bona; les altres provenen de que *negun* ha sigut mal comprès);

XXIX, 6 *esforç* $DEFG^2Hbcde$: *esguart* $ABKLMN$ (el sentit general de la *sparça* exigeix el mot *esforç*, al qual ha sigut substituït *esguart*, probablement a causa de l'importància que tenia l'esguard en la fisiologia amorosa dels trobadors y dels petrarchistes);

8 *la gran pahor qui m tol ser delitos* $DEFG^2Hbcde$: *los pensaments qui m porten las pahors* $ABKLMN$ (sembla que l'expressió *tol* no va ser compresa; d'aquí ve una transformació completa del vers en $ABKLMN$);

XXX, 6, *ladonchs no l val* $ADEFG^1bcde$: *no li valra BN* (la lliçó de BN ve del *desig* de precisar el sentit de *no l* que 's pot referir a *no li* o a *no lo*, cas oblic del pronom personal *ell*);

16 *mes (o pus) prop de si es (en d e) les dones veher* $ADD^1EF G^1bcde$: *mas en lo cas vol e no ha poder B*: *e contra si pratica tal mester KN* (KN no varen comprendre aquesta alusió tant subtil a la por del morent que 's veu voltat de les dònnes que 'l vetllen; B ha retocat seguint la seva costum);

24 *qui no l veuran* FG^1H : *qui no l vehen* $BDEKNbcde$ (el context exigint el futur, la lliçó FG^1H es la bona; A manca);

30 *lo que no l da son dret* FG^1 : *lo que vol de son dret* BD^1N : *lo que no's de son dret* $Dbcde$ (aquestes dues lliçons darreres, derivades l'una de l'altra, s'expliquen sense dificultat per l'analogia dels caràcters);

XLII, 38 *hay res que yo fer pusca* $ADEG^1KMbcde$: *voleu res que fer pusca BHN*: *hay res a fer qu'en servey d'amor puixa* A^1M^1 (les pàgines de F han sigut arrencades en aquest indret, però 'l seu acord quasi constant amb G^1 ens permet d'atribuir-li la primera lliçó, que es la bona; BHN han volgut evitar la forma una mica insolita de *hay*);

39 *trobe* BG^1K : *troba* $DEHNbcde$: *trobi* AA^1MM^1 (l'*a* tancada de *troba*, 3.ª p. ind. pres. ha sigut representada en G^1 , y, probablement també en F , per una *e*; d'aquí vénen les lliçons de BK y de AA^1MM^1 que han vist en *trobe* una primera persona, els uns de l'indicatiu, els altres del perfecte);

XLIV, 10 *aportà ABDFHLbc* : *apparra E* : *aportara G'de* : *no aporta N* (*aportà* ha sigut pres per la 3.ª p. ind. pres.; d'aquí vénen les tres darreres lliçons);

LI, 6 *que fermament no ls gosa esperar DFG'Hbcde* : *que (e ABF) no tem prou ne ferm pot esperar ABFN*;

7 *axi no pusch sens por vos desijar ABDFG'Hbc* : *axi no pusch a vos ferm desijar EFNde*. (El copista de *F* sembla haver corregit ell mateix la primera lliçó per la segona en el vers 6, la segona per la primera en el vers 7. Les dues variants convenen fòra d'això l'una y l'altra pel sentit. Es possible que aquests versos hagin estat redactats dues vegades per l'autor (cf. CXXII y CXXII bis). En tot cas, creiem haver de conservar aquí les lliçons de *F* conformes a *G'* amb el qual estan quasi sempre d'acord);

LIV, 8 *de l'esperant DFG'bcde* : *sol esparat (esparant?) A* : *sol esperant BEKN* (la lliçó de *DFG'bcde* es preferible y convé millor al sentit general del passatge : l'altra lliçó es una conjectura facil d'explicar);

42 *estar ABDENbcde* : *estant FG'*;

43 *no cal ABDENbcde* : *nom cal FG'* (aquestes dues darreres lliçons de *FG'* són defectuoses y això ve de que, el vers 43 havent sigut considerat com independent del precedent, va ser necessari fer del mot *estar* un participi y atribuir a l'autor el que diu de les passions);

LXIX, 26 *quant la que am mon ull pot divisar ABDEG'Nbcde* : *quant lo mon ull vos pot ben divisar F* (aquesta lliçó particular a *F*, com la que hem vist V, 39, es manifestament dolenta);

LXXV, 1 *qui es aquell BDEFG'bcde* : *qual ser'aquell AKN*;

XCII, 8 *s'i AFa* : *se BDEG'HNbcde* (aquesta substitució de *se* a *s'i*, *si* en els manuscrits, es molt freqüent);

10 *crey BEFH* : *crech ADG'Nabcde* (la forma antiga *crey* ha sigut modernitzada en els darrers manuscrits; la relació de *G'* y de *N* pot no ser més que casual);

12 *per los vicis tira F* : *per lo vici s tira ABEG'N* : *qui sols lo vici tira DHabcde* (aquestes dues lliçons darreres vénen de l'ignorancia de l'expressió *tirar per*);

48 *e d'un costat es apetit sensible ADFG'Hbcde* : *de tot en tot es apetit sensible Ea* : *e par a mi que s pot dir hirascible N* : *havent sguart a prop de l'impossible B* (la lliçó de *N*, que va coneixer *B*, a jutjar per la variant que ofereix al vers 46, contradiu la teoria escolastica de l'apetit concupiscible);

XCVIII, 13 *en mi no pusch trobar als si no perdre FG'* : al mot *perdre A* substitueix *tolre* y *DNabcde dolre*; *B* modifica tot el vers : *d'est perdiment*

no puch fer que m'en dolga (ni *A*, ni sobre tot *DNabcde* han respectat l'antitesi de l'original).

Si, de moment, no considerem sinó 'ls manuscrits més antics *AFG'H LMN* pertanyents, sigui a la fi del xv.^{en} segle sigui al començament del xvie, y si deixem de banda 'ls que varen ser executats al xvi.^{en} segle quasi unicament, com ja 'u veurem, amb l'ajuda dels precedents, dues famílies de textos semblen revelar-se a nosaltres.

L'una es representada pels manuscrits *FG'H*, l'altra per *AN*.

En la major part d'aquests passatges, trobem l'oposició d'aquests dos grups, y quasi en tots els casos que no estan d'acord, es el de *FG'H* que ofereix la lliçó millor. Una gran part de les variants de *AN* provenen o de males lectures o de correccions introduïdes per l'escrivent en el text primitiu, sigui que no hagués sigut comprès, sigui que no hagués semblat prou clar.

Però, per molt preferible que sigui 'l text del grupo *FG'H*, n'hi ha preu que hi hagi de vegades en *AN* lliçons més satisfactòries perquè pugui afirmar-se que cap de aquests dos grups no procedeix directament de l'original, sinó que deriven de dues còpies independents *IX¹*, *IX²*, avui perdudes.

Falta examinar les relacions que tenen entre ells els manuscrits de cada grupo : veurem així de quina manera s'aproximen a l'original.

F y *G'* són clarament emparentats fins al punt que 's podria quasi considerar *G'* com la còpia de *F*. S'oposen a tots els altres manuscrits en diversos dels criteris citats més amunt, sobre tot XXIX, 30, XLII, 42-43. Passa 'l mateix en casos particularment difícils, p. ex. XC, 37, on són els únics manuscrits que donen la bona lliçó *amar*, metatesi o més aviat anagrama d'*arma* (=ànima) passat generalment desapercebut y L, 21, on la llur lliçó *segons altre* es preferible a la dels altres textos. En fi *G'*, com es fàcil de assegurar-sen per l'examen de les variants, forma part quasi sempre del grupo on figura *F*. Sens dubte una de les poesies que figuren en *G'*, la XLII, falta en *F*, però 'n formava part abans, en l'estat primitiu del manuscrit. No hi ha més que les variants V, 39, LXIX, 26 que priven de lligar-les completament l'una a l'altra y fan creure que constitueixen dues còpies independents d'un mateix text.

No són tant freqüents les relacions que existeixen entre *H* y els dos textos precedents. Els exemples que havem citat més amunt ens mostren, no obstant, *FG'H* o senzillament *FH* donats junts en casos en els quals es difícil no creure a la llur derivació d'una font comuna, principalment VIII, 21,

XXIX, 6, 8, XXX, 16, LI, 6-7. Aquestes afinitats són d'altra part corroborades per llacunes o addicions identiques. Malgrat aquestes semblances, existeix entre *FG'*, per una part, y *H*, per l'altra, no solament diferencies ortografiques o fonetiques que ja havem senyalat, sinó encara, en certs versos en els quals *FG'* donen evidentment la lliçó més correcta, divergencies que no 's poden explicar sinó pel desig de modificar el text comú, per falta de comprendre'l. Es facil jutjar-ne examinant de prop els nombrosos passatges on *H* contradiu tots els altres manuscrits y dels quals veus-aquí 'ls més caracteristics : XXXVII, 21; XLIII, 24; LX, 25, 32, 44; LXX, 25, 28, 42, 45; LXXIII, 60; CV, 70. L'aïllament de *H* en tots aquests versos deu quasi sempre inspirar-nos desconfiança, car no fa més que comentar o traduir en una llengua més moderna y en apariença més clara les idees de l'autor.

La segona familia dels manuscrits antics *AN* s'allunya encara més, però en graus desiguals, del text primitiu representat lo més sovint per *FG'*.

Havem constatat, en efecte, que, en la major part de les divergencies que separen *N* y *FG'*, són aquests dos darrers o almenys l'un d'aquests dos que ofereixen la millor lliçó. Però no es pas menys cert que 'l text de *N* coincideix molt freqüentment amb el llur.

A es referent a *N* lo que es *H* referent a *FG'*. Ofereix més variants personals, però les seves semblances amb *N*, en alguns indrets (XXI, 29; XXIX, 6, 8; XXX, 14; LIV, 8, 42, 43; XCII, 10, 12) on aquest darrer no està d'acord amb *FG'*, no 's poden explicar més que si *A* y *N* procedeixen d'un mateix origen desconegut, *1X*².

Les families *FG'H* y *AN* formen, per dir-ho així, la segona generació dels manuscrits eixits de l'original. N'hi ha una tercera, que data de l'extrema fi del xv.^{en} segle o més aviat dels començaments del xvie y està constituïda per *LM*. Tots dos deriven directament del cançonier *A*, o potser del seu equivalent *I*. Se sospita tot seguit, si s'observa que les poesies transcrits en *LM* figuren totes en *A*. ¿Com els tres copistes haurien pogut triar, en l'obra d'Auzias March, les mateixes poesies, independentment l'un de l'altre? Però l'acord de *ALM*, en la quasi totalitat de les llurs variants, no deixa cap dubte respecte aquest punt.

La relació *AL* resulta dels passatges següents, presos en dues qualsevols de les seves poesies comunes :

XVII, 26 *cau DEFG²Habcde : es ABL*;

31 *haBDEFG²Habcde : te AKL* (s'ha de prescindir de *B* y *K*, que són, com ja se sab, posteriors);

XXXVI, 6 *amant BDEFG¹Kbcde : anant AL*;

13 *torbant* BDEFG¹Kbcde : *torbat* AL;

27 *a vostr'amor lo meu cor s'abandona* DEFG¹Kbcde : *lo meu voler al vostra s'abandona* ABL.

La relació AM està prou demostrada per la poesia :

XLII, 8 *desig* BDEG¹HKbcde : *voler* AM;

9 *cuydeu* BDEG¹HKbcde : *penseu* AM;

21 *la 'nsutzeada* BEH : *la 'nsutzada* DG¹ : *la sutzeada* N : *la ensutzada* bcde : *molt sutzeada* AM;

32 *e tortra o becada* BDEG¹Hbcde : *o tortres sens* (sen M) *cardada* AM : *tortra o cugullada* KN (la lliçó d'AM es inintel·ligible).

Aquestes dues relacions són confirmades per l'acord de ALM en els passatges següents :

VII, 6 *en son pits* BDEFG²bcde : *dins sos pits* ALM;

12 *ne lo subtil* BDEFG²Hbcde : *ne subtil gens* ALM;

23 *mas en est cas* BDEFG²Hbcde : *mas aquest cas* ALM;

26 *lay* DEFG²Hbcd : *l'any* ALMe;

47 *e vos haveu* BDEFG²Hbcde : *vos manca* ALM, y, al seu lloc, se va deixar un blanc en LM.

Però M no deriva solament de A, sinó encara de L, com ho testifiquen els passatges :

VI, 14 *mon ferm voler per* (en B) *altretal amant* ABDFG¹G²bcde : *l'enteniement en amor contemplant* ELM;

24 *quals veritat desfa* ABDFG¹G²bcde : *qu'un* (c'un LM) *infant poch desfa* ELM;

VII, 11 *pot* ABDEFG²Hbcde : *poch* LM;

XXIX, 6 *esforç* DEFG²Hbcde : *esguard* A : *sguart* BK : *esguart* LM.

§ 38. Es probable que, desde 1539 a 1560, els erudits que's varen dedicar a copiar o a publicar les obres d'Auzias March no varen disposar, en la part corresponent a 1X, d'altres textos que 'ls que acabem d'examinar-ne les relacions. En tot cas, veurem en quina mida FG¹HANLM han sigut utilitzats, durant aquests vint-y-un anys, y han entrat en la composició dels altres, es a dir de BDEG²Kabcde. Ens bastarà indicar molt rapidament aquestes diverses relacions, senyalant només que algunes lliçons dolentes, evidentment begudes en aquestes fonts pels compiladors més recents.

F va ser aprofitat en els manuscrits y les edicions del XVI.^{en} segle. Però, per afirmar aquest fet, es necessari fer remarcar combinacions on els dos ter-

mes siguin donats solament, sense que's pugui atribuir aquest encontre a una senzilla coincidència, ni a l'influència d'un altre manuscrit que *F*, exceptuat *N*, que estem obligats a reservar, però que, en general, s'oposa a *F*.

Fa : El sol passatge on *Fa* s'oposa veritablement a tots els altres sense capgirar, com ho fan *BDEG¹Hbcde*, els versos 7-8 de la poesia CV, ha sigut ja senyalat més amunt, y la diferencia no deixa de ser important, ja que divideix en dos grupus ben distincts tots els reculls que 'ns han conservat aquesta poesia. A més, reconeixem, a cada moment, en l'edició den Romaní, el text mateix de *F*, malgrat les deformacions y les mutilacions de que ha sigut objecte. Sens dubte hi han altres infiltracions que farem remarcar quan vingui 'l cas, però les de *F*, a menys d'admetre l'influència completament improbable de l'original, són segurament més nombroses.

FG² : Aquesta relació es sobre tot manifesta en les poesies XXXV y LXXII que *FN* contenen solament entre 'ls manuscrits antics. En la primera, *FG²* estan sempre d'acord contra 'ls altres. En la segona, la lliçó *aquest' alta 'nsenya*, del vers 23, es una forta presumpció a favor del llur parentiu. En fi, cada vegada que hi ha en *G²* dues còpies de la mateixa poesia, p. ex. VIII y CII, l'una sembla acostar-se més a *A* o a *H*, l'altra a *F*.

FB : Veus-aquí algunes proves a favor d'aquesta relació:

VII, 16 *axi amor en cap d'hom foll atura BF : tan poch amor*, etc. *ADE G²HLMbcde*;

XXXII, 16 *en la virtut que s nomena moral BFG¹ : en la virtut que l'haver d'hom hi cal ADEG²Hbcde* (no 's pot concloure res de la presència de *G¹* en el primer grup, contra la relació *BF*);

LXXV, 25 *no se remey potent (poder G¹) mi (consellar G¹) consolar BFG¹ : no se remey qui m pusca consolar DEHbcde*;

LXXIII, 12 *mateys BF : mateix o mateixs DEG¹Hbcde*;

FK : XXX, 14 *un semblant FK : en semblant ADD¹EG¹Nbcde*: *haver cascu si vol complidament B*;

LXXVII, 16 *passats H : pensats ADa : passants E : pensats FK : pensants G¹ : passant bcde* : *ans solament no m puch donar senyal B*. Malgrat el curt nombre de lliçons on *FK* estan realment contra 'ls altres manuscrits, no es pas menys cert que *F* ha influït en *K*. Se sab, en efecte, que *B* y *K* varen ser compilats per Pere Vilasaló, l'un en 1541, l'altre en 1542. Ara, doncs, si aquest compilador va servir-se de *F* per *B*, com ho acabem de demostrar, es més que probable que l'hagués utilitzat també per *K*. Això es tant més segur que, en la major part dels casos on *B* corregeix a la seva manera el text de *F*, *K* hi retorna, y es facil de convencer-sen remarcant

quant sovint aquestes correccions són abandonades per Vilasaló en la segona redacció y les lliçons de *F* definitivament adoptades.

FD : LI, 28 *Eneas en crehença ABEG¹Hcde* : *encas he en crehença Db* : *en cas en creença F* (no creiem que aquesta falta comuna a *DFb*, *en cas* per *Eneas*, pugui ser imputada a *D*, redactat, com ja se sab, en vista de l'edició *b*).

FE : LIV, 44 *llurs* (o *lurs*) *mans ABDG¹Nbcde* : *llur mans EF* ;

LXXV, 39 *nols EF* : *nol ABDG²bcde* ;

CVIII, 8 *es ocasio* (*ocasio 's E*) *que no les pusch entendre EF* : *a que no m puch d'ignorança defendre BDbcde* ;

65 *lo qu'es derrer EF* : *tot lo derrer BDbcde* ;

90 *que no haver EFde* : *que per haver BDbc* (aquestes dues darreres proves a favor de l'influència de *F* sobre *E* són encara més segures, ja que la poesia CVIII no està en *N*).

El manuscrit *G¹* no sembla haver sigut consultat al xvi.^{en} segle fins després de l'unió de *G²*.

Repeticions o llacunes identiques ens han fet ja entreveure 'l parentiu de *BD* amb *G¹* y *G²*.

La de *G¹D* es netament confirmada per les lliçons següents : LI, 10 *de tots los mals es mort ABEFH* : *de tots mals es la mort DG¹bcde* ; — LIII, 44 *e plau me ço ABEFHN* : *plau me ço G¹* : *plau me tot ço Dbcde* (l'omissió de *e* en el manuscrit *G¹* ha dut al copista de *D* a modificar, com ho ha fet, el primer hemistiqui) ; — LXXXII, 2 *romp ancores y ormeig ABEF* : *pert ancores y ormeig DG¹bcde* (el mot *pert* es d'una segona mà en *D*) ; — LXXXIV, 11 *delit BEFH* : *voler DG¹bcde* ; 25 *farti BFH* : *falti DG¹bcde* : *falli E* ; 27 *mi BEFH* : *ni DG¹bcde*.

L'influència del manuscrit *H* ha sigut més considerable. Li devem una gran quantitat de variants inútils o desgraciades que varen ser adoptades en les còpies posteriors o en les edicions y que ens indiquen aquestes afinitats :

Ha : no havem anotat més que un sol exemple autèntic d'aquesta relació XV, 20 *qui es ple BDEFG²bcde* : *qui's tot ple H* : *qu'es tot ple a*. Però hi han altres lliçons comunes a *H* y a alguns manuscrits que l'editor de 1539 va prendre directament de *H*, perquè aquests manuscrits varen ser executats després d'aquesta data. Es així que, *G²* sent posterior a *a* per raons que exposarem aviat, podem suposar que la lliçó comuna ha passat directament de *H* a *a*, p. ex. XCIV, 120 *e de grat contra ABDEFG¹Kbcde* : *e de grat contres G²Ha*. Passa lo mateix, amb més forta raó, pel grup *HBa* (XV, 17 *si com lo sol DEFG²bcde* : *si com lo foch BHa*) y pel grup *BEHa* (XV, 29 *fes DFG²bcde* : *fets BEHa*), ja que sabem que *B* data de 1541 y *E* només de

1546. — El grupo *DHabcde* que trobem, p. ex. LXXXVIII, 20, XCI, 9, 6r, ens revelarà així pels mateixos motius emmanlleus directes de *a* a *H*. En fi, y, com a conseqüència de lo que precedeix, per tot on tindrem el grupo *BDEG²Habcde*, caldrà pensar que aquesta coincidència amb *H* s'ha fet per l'intermediació de *a*.

HG² : G² sembla haver estat escrit, com ja 'u demostrarem un xic més lluny, entre 1539 y 1541, es a dir, entre la publicació de *a* y la redacció de *B*. Si aquesta hipotesi es fundada, hauria utilitzat *H* abans que *BDE* haguessin pogut fer-ho. Veus-aquí dos passatges en els quals la relació de *G²* amb *H* es visible : XV, 4 *tant com no es preat Fbc : mas (mes H) tant com es preat BDEG²HKde : mes de quant es preat a*; — LXXIX, 11 *son forçats de sentir BDFG¹b c d e : cascuns han a sentir EG²H*.

HB : Els exemples d'aquesta relació són molt abundants. Citem entre els més notables : VII, 67 *e durara fins ADEFG²KLM : e dura fins BH*; — XLIII, 8 *vergonyos DEG¹Kbcde : bestial BH*; — LV, 16 *culpa m DEFG¹b c d e : culpa s A : culpa BH*; — LXXVI, 7 *casa ADEFG¹G²b c d e : causa BH*; — XCI, 17 *lo (be a) desijat pler se volta'n despit DEFG¹abcde : lo gran plaer se volta en despit BH* (desitgat va ser subratllat amb punts y substituït per gran en l'interlinea de *H*; *B* va adoptar aquesta correcció).

HK : aquesta relació resulta indiscutible de l'examen de les interversions. Però les lliçons proven que Pere Vilasaló no va abandonar solament, en la seva segona copia, las seves correccions propries, sinó encara les que havia emmanllevat a *H*.

HD : Si no trobem més que passatges tals com LXII, 32, on *BDH* van junts, amb *b c d e* seguint-los, se podria creure en un parentiu senzillament indirecte entre *D* y *H*. Però n'hi han d'altres bastant nombrosos que testifiquen una connexió més estreta entre aquests dos manuscrits. Veus-en-aquí uns quants exemples : XXXII, 27, *no's homi per bo tingut ABD¹FG¹G² : no consegueix (consech H) homi virtut DHbcde : [e sens aquell] tot hom porta escut E*; — LXI, 32 *ells BEFG¹ade : car DHbc*; — XCII, 18 *l'espert ho testifica ABEFG¹ade : qui'n passa u testifica DHbc*; 59-60 *aquest voler ab arma y cors conversa/naix d'ells e fa la obra d'ells diversa ABEFG¹a : cascun dels tres fa obra'n mi diversa/lo menys potent lo jorn ab mi conversa DHbcde*; 209 *que lur voler ABEFG¹a : que ll gros voler DHbcde*.

An aquestes proves de parentiu de *HD* s'afegeixen les que's poden treure dels passatges on *DEH* estan agrupats contra 'ls altres. Veus-en-aquí alguns : LXI, 30 *e dona ls mort BFG¹de : e fa gran tort DEHbc*; 31, *e vos dieu que us plau la vida mia BFG¹de : a vos coman d'aquestos dos la guia*

DEHbc; — LXII, 59 *li torba sa sciencia BFG¹ : li tol vera sentença DEHbcde*;
— LXV, 31 *d'on sies mils servit BFG¹ : qui mils t'aja servit DEHbcde*.

HE : Se podria creure, segons els exemples que acaben de ser citats, que E no va conèixer H sinó per l'intermediació de BDG²abc, es a dir, de tots els manuscrits o edicions anteriors. Les citacions següents semblen provar que l'hauria també consultat directament : LXIII, 47 *si l trob escas BDFG¹bce : e si ve'scas H : e si ve cas E : e si m ve cas d*; — LXV, 37 *affany te sats BDFG¹bcd : assats a ffany H : assats ha fany E*; — LXXXIV, 12 *que li porta l'aman BDFG¹bcd : que li ha son aman EH*.

Hd : Juan de Resa, editor de d, segurament va conèixer H, al qual va emmanlleva algunes lliçons, entre altres, CIV, 87 *e veuran qui ls engana BDEFG¹abc : e veuran la gran falta Hde*; 88 *e contra si com per tostemps treballen BDEFG¹abc : que dins ells es e no pas en les (cosas H) coses Hde*; 96 *e savis les pledejen BDEFG¹abce : donchs per si ne son bones Hd*; 177 *que la honor rebuge EFG¹a : que honor lo desdenye BD : honor lo desdenyas bc : que ab (al d e) honor no s mescle Hde*.

El cançoner A o 'l seu equivalent I no va ser solament aprofitat pels copistes de LM, sinó encara, a partir de 1539, per la major part dels que han compilat les obres d'Auzias March.

Aa : Solament algunes poesies ens revelen aquesta connexió : LXXXIX, 18 *per a mon contentar DEFG¹Hbcde : per al meu contentar ABa*; 29 *e si u compleix DEFG¹Hbcde : si tal cas ve ABa*; — XC, 19 *e am l'oy e despit DEFHbcde : e ab l'oy he despit G¹ : e trobe gran despit ABa*; 30 *qui sense nos DEFG¹Hbcde : qui menys de nos ABa*.

AB : Aquesta relació està atestada pels passatges següents : X, 19 *pendre DEFG²Habcde : perdre AB*; — XVIII, 28 *sentien DEFG²abcde : sentiren AB*; — LIII, 33 *l'es DEFG¹Hbcde : es AB*; — LXXI, 78 *mour' apetit DEFG¹Hbcde : mou (l'epetit A) l'apetit AB*; — LXXXVII, 294 *qui DEG¹G²Habcde : mi AB*; — XCVII, 7 *nom d'amador DEFG²abcde : nom de amor A : lo nom d' amor B*.

AG² : Aquesta relació ressalta molt clarament en els passatges : XVIII, 17 *substança rahonable BDFabcde : alguna cosa (stable G²) stabla AG² : cossa per si estable E*; 48 *aquell plaher qu'en fastig volant torna BDFabcde : aquell desig del momentat (momenta EG²a) delicta AEG² (aquesta darrera variant no va poder ser presa per G² a E, que data de 1546 y li es de molt posterior); — XXXI, 15 *en bens mundans creu esser complit be BDEFHbcde : qu'en bens mundans creu (cuyd A) esser complit be AG²*; — XXXII, 12 *mas l'esturment sonant be acordar BDFG¹Hbcde : mas de saber l'esturment (l'esturment**

G^2) *acordar AG² : menys de saber l'esturment acordar E*; — XLV, 37 *mas perqu'en grau delitos l'amant puge BFade : e per quel cors en grau delitos munte ADEG²bc* (*DE* sent posteriors a G^2 , com ja 'u veurem, es G^2 , que va adoptar la lliçó de *A* primerament).

AE : Veus-aquí alguns exemples d'aquesta relació ja indicada més amunt : XXXII, 4 *e no val poch ADD¹FG¹G²HKbcde : e val se poch A¹ : e no val poch E : val e no ha sens les altres honor B* (*A* ens ofereix dos textos d'aquest vers, *A* y *A¹* : es curiós constatar que varen ser combinats per *E* de tal manera que 'l vers es fals); 24 *colpa BDD¹FG¹G²Hbcde : falta AE*; 33 *abtesa BDD¹FG¹G²Hbcde : sciència AE*; 36 *obrant virtut per amor de bonesa BDD¹G¹G²Hbcde : amants a si menyspresants la temença AE*; 37 *res no dubtant viciosa vergonya BDD¹FG¹G²Hbcde : dels jugadors refrenants ab vergonya AE*.

Els extrets de *N* que tenim a la nostra disposició presenten algunes variants que s'han transmès a l'edició *a* y als manuscrits posteriors *BK*.

Dos poesies, VIII, *passim*, y XCVIII, 14, demostren bastantment la connexió *Na*.

Una interversió comuna ens havia ja fet pressentir la relació *NBKL*, que no té res de sorprenent, tenint en compte les costums eclectiques den Pere Vilasaló, a que devem *BK*.

Veus-aquí alguns indicis d'aquest doble perentiu :

NB : XXX, 2 *l'hom ADD¹FG¹Kbcde : lo BN : çells E*; 6 *la donchs no l val ADD¹EFG¹bcde : no li valra BN*; 50 *negu FG¹ : nengu Dbcde : degu D¹E : algu BN*; 53 *negu FG¹ : ningu Dbcde : degu D¹E : algu BN*; — LIV, 43 *remor AF : ramor BN : amor DEG¹bcde*; — LVIII, 43 *finat AEFG¹Kbcde : finit BN*; — XCII, 48 *e d'un costat es apetit sensible ADFG¹Hbcde : de tot en tot es apetit sensible Ea : e par a mi que s pot dir hirascible N : hauent sguart aprop de l'impossible B* (*B* ha retocat tot aquest passatge, però ha conservat, al segon hemistiqui del v. 46, *car l'iraçible toqua*, un rastre de *N*).

NK : XXX, 16 (ja havem citat aquest passatge on la lliçó de *KN* *e contra si* (*pretica N*) *pratica tal mester*, no res sembla de cap manera a la dels altres manuscrits y edicions); — XLII, 32 *e tortra o becada BDEG¹HKbcde : o tortres sens cardada AM : tortra o cugullada KN*.

El cançoner *L* es l'unic dels manuscrits de la tercera generació que ha deixat alguns rastres en les compilacions impreses o manuscrites del xvi.^{en} segle. La relació *LE*, ja entrevista en el passatge VI, 14, 24 citat més amunt, apareix absolutament manifesta II, 18 *dins l'aygu'han lur sojorn ADFG¹G²Nabcde : dins l'aygu'auran sojorn EL : dins l'aygua fan repos B*; 39, *lo cors molt gras ABDFG¹G²Nabcde : car lo cors gras EL*.

Acabem de veure com els manuscrits o edicions *aG²BKDEd* deriven, almenys parcialment, dels manuscrits més antics. Però aquests reculls, així com *bce* sobre *·ls* quals no han influït directament, no han pas sigut compostos al mateix temps. Hi han entre ells relacions de successió, y es ben clar que cada un d'ells, després d'haver heradat dels precedents, sigui immediatament, sigui mediatament, deixi als que *·l* segueixen un patrimoni de lliçons particulars que *·ns* permet establir la llur filiació.

L'edició *a*, publicada a València, en 1539, per Baltasar de Romaní, deriva quasi segurament de *FHA* per la part corresponent a *1X*. En quant al remanent, es a dir, pels fragments de les poesies CXIII, CXIV y CXV, que no figuren ni en *FG'*, ni en cap dels manuscrits anteriors a *BDEG²*, si hi ha lloc a remontar a un intermediari perdut, *2X'*. Fòra d'això, es probablement aquesta mateixa copia que va donar a *BD* y a *d* les poesies que aquests reculls han presentat per primera vegada.

Lo que dóna a creure que Baltasar de Romaní no va tenir l'original a la vista, són no solament els nombrosos retocs que va introduir en el text y que s'explicarien difícilment si hagués tingut a la seva disposició el manuscrit de l'autor, sinó encara les copies que sembla haver fet a *F*, *A*, *H* y que ja havem senyalat.

S'endevina que va voler publicar una tria de les poesies d'Auzias March més abundant que la que oferien als lectors del seu temps els cançoners *AH* y on seria respectat adhuc el mateix ordre de l'original. Però suprimeix la major part dels passatges que tenen un caracter religiós y un gran nombre de tornades. També corretgeix el text, a fi d'evitar el nom de Déu y tota alusió als misteris, o encara perquè ignora *·l* sentit d'algunes expressions lo més sovint antiquades o les lleis de la versificació adoptada per l'autor. Veus-aquí algunes de les variants que li han restat per oblit y que cap dels seus successors ha corretgit : LXXXVIII, *7 de Deu e gents tot grat abandonaue ABDEFG'HK bcde*: y de les gents tot grat abandonava *a* (l'intenció de l'editor es evident); 21 *sol vida d'hom descrexer ABDEFG'HK bcde*: la vida veig descrexer *a* (l'editor ignora el sentit de *sol* (solet) y canvia la frase; — XLV, 69 *e tal amor lo juhi no escolta BDEFG²bcde*: e tal amor lo juy gens no escolta *A*: aquest' amor lo bon juy no escolta *a* (*Aa* ignoren que *juy* pot ser disilab).

Altres vegades, Romaní prefereix a la bona lliçó que li ofereix *F*, les modificacions de *AH* y s'allunya així encara més de l'original.

L'edició *a* es, doncs, el primer text eclectic d'Auzias March que hagi sigut constituït al XVI.^{en} segle.

Aquesta publicació no va deixar de cridar l'atenció sobre *·ls* manuscrits

que restaven de les seves poesies. Se 'ls cercà amb diligència, no tant per llegir en un text menys alterat, sinó per tenir tota la seva obra de la qual Romaní no n'havia fet conèixer més que una part. Aleshores degué germinar en l'esperit d'algun lletrat l'idea de completar el cançoner G^1 y de fer-ne un recull únicament consagrat a Auzias March. Alguns fulls varen ser arrencats al començament y a la fi y reemplaçats per uns altres, on varen prendre lloc les poesies que mancaven. Així va ser formada la segona part del manuscrit G , la més recent, la que havem designat per G^2 .

Aquesta conclusió no es pas fundada únicament en l'aspecte exterior del manuscrit. Sense cap dubte, l'escriptura es de dues mans diferents, l'una del xv.^{en} segle, l'altra del xvie A la primera es deguda tota la part central, menys els fulls 566-570, a la segona 'l començament y la fi. Però s'ha de recórrer al text, si 's vol precisar més y saber a quina data va ser executat. Ja hem observat que G^2 presenta les mateixes intervencions que Ehd y les mateixes llacunes que DG^1a . Per altra part l'estudi de les lliçons ha acostat, en alguns indrets, G^2 amb AFH . Si deixem de banda Ed , segurament posteriors a G^2 , y D , que també, com ja ho veurem aviat, no va ser compilat sinó després de B (1541), AFG^1Ha són les cinc fonts d'on deriva G^2 , que devé així el segon text eclectic del nostre autor redactat al xvi.^{en} segle, entre 1539 y 1541.

Dues dificultats subsisteixen encara. ¿Com explicar, primer que tot, la presència en G^2 de la poesia *Lo viscahi que s troba'n Alemanyà* que manca al grup AFG^1HLMNa ? En l'impossibilitat d'admetre que havés emmanllevat aquesta poesia a DE , que li són posteriors, sembla necessari concloure que l'escrivent de G^2 la va copiar de $2X^1$, ja utilitzat per a .

Després, ¿quin es dels dos textos, G^2 y a , el que va ser constituït primer y va servir de model a l'altre? Havem admès que a era una de les fonts de G^2 . Lo contrari no es més versemblant?

Un estudi minuciós de llurs relacions ens permetrà respondre an aquesta pregunta.

Entre aquests dos textos existeixen grans semblances que no poden ser degudes a l'atzar de cap manera. Ja sabem que les poesies CXIII, CXIV y CXV hi ofereixen exactament les mateixes llacunes, y, per altra part, les estrofes conservades no podrien provenir ni dels manuscrits BDE posteriors a G^2a , ni, amb més raó, de les edicions bcd . A més, un cert nombre de tornades manquen tant en l'un com en l'altre, y les que G^2 conserva, quant a les suprimeix, p. ex. VIII, 41-44, són visiblement preses en les altres fonts que ja havem indicat. Encara més, la major part de les correccions den Romaní se retroben en G^2 . Citem entre altres XXXIII, 36, XCIV, 96, XCV, 3, 9, 17, 34, 36, 40, 46,

48, 64, XCVI, 33, XCVII, 6, 8, CII, 93, 145, CV, 181-184. Remarquem, per últim, que, no solament els passatges d'alusions religioses són omesos per G^2 , quasi tant freqüentment com per a , sinó encara en alguns versos on Déu y el Paradís són nomenats han sigut modificats de la mateixa manera pel copista y per l'editor. Veus-en-aquí dos exemples : XCV, 31 *acaptab* (*accepten A, receptab E*) *Deu que m pusques avisar ABDEFbcde* : *acaptam grat* (*acapta gracia a*) *que m puixques avisar G²a* (sembla que G^2 hagi sofert, en la seva llició, la influencia de A); — CV, 188 *e Paradís crech* (*crech manca en E*) *per fe y raho jutge BDEbcde* : *e lo dalla per fe y raho jutge G²a*.

De tots aquests fets resulta evidentment que G^2a són estretament units. Però aquest parentiu es sobre tot real en quant toca a les poesies que no figuren en AFG^1H . Hi ha per aquí y per allà divergencies entre 'ls dos textos que no s'explicarien pas si a hagués sigut imprès copiant G^2 , y que són, al contrari, perfectament comprensibles si G^2 va ser compilat amb l'ajuda de a y d'alguns manuscrits anteriors. Adhuc amb G^1 , G^2 no va poder servir a constituir el text de 1539. Aquestes dues parts del mateix manuscrit no podrien donar compte ni de l'ordre de les poesies adoptat per Romaní, ni de les seves variants.

Una altra observació important. Dues estrofes, en l'una de les quals LVII, 17-24, l'autor nomena Jesús, y en l'altra, CII, 105-112, St. Pere, manquen en a , segons la seva costum. Ara, aquestes llacunes no deriven ni de G^2 que no posseeix aquestes poesies, ni de G^1 , on són transcrites senceres. No són, doncs, imputables més que a la edició a , que es benbé l'origen de les altres llacunes de G^2 , sens que 's pugui invocar la reciproca.

El manuscrit G^2 no ha sigut compilat fins després de la publicació de a , es a dir, més enllà de 1539.

Anem a demostrar, per altra part, que es anterior a 1541, perquè 'ls manuscrits $BKDE$ presenten, sigui en conjunt, sigui separadament, traces incontestables de l'influencia de a , y de G^2 a la vegada.

No es pas util insistir sobre les relacions de a amb BKE . Els copistes d'aquests tres manuscrits executats, el primer en 1541, el segon en 1542 y el tercer en 1546, no podien ignorar l'edició de 1539. Citarem doncs amb preferencia els casos en que a recorda $BKDE$, a fi de demostrar no solament la relació de BK , per una part, y E , per l'altra, amb a , sinó també la de D amb a y amb B , sobre les quals haurem d'insistir.

Veus-aquí alguns d'aquests passatges : XIII, 28 *plaer AFG²H* : *pahor BDEabcde*; — XLVI, 40 *l'avenidor DFG¹Hbc* : *l'evenidor A* : *lo venidor BEade*; — CIII, 163 *del que m trobe amant EFG²H* : *la que m trobe amant*

BDabcde; — CV, 111 *del qui plau al diable EFG¹Habcde* : *de* (*del B*) *qui sembl'al diable BDabcde* (no havem observat, en aquests diversos passatges, cap diferencia entre *B* y *K*).

L'influencia de *a* en *D* no ha pas sigut senzillament indirecta, com se podria suposar pels exemples que precedeixen. Veus-en-aquí altres tres on sembla haver-se exercit directament : XXXIV, 7 *li cove d'esperar AEF G²H* : *l'es forçat sperar B* : *li cove esperar D* : *li convé esperar abcde*; — LXVI, 13 *yo en ta desfavor BEFG¹H* : *yo en tal disfauor Dabcde*; — XCI, 9 *clar demostr' ab lo (delit G¹) dit BEFG¹* : *clar mostre lo delit H* : *clar mostra ab (mostr'ab Dbc)* *lo delit Dabcde*.

En quant a les edicions posteriors a la de 1539, no hi ha més que *b* y *d* que li hagin fet alguns emmanlleus directes, a jutjar-ne pels exemples X, 4, XVII, 45, LXXXVIII, 58, XCVIII, 15.

La part *G²* del manuscrit *G* va ser també consultada molt aviat, y 's noten algunes de les seves particularitats en *DE*, y, per llur intermediari, en *bcde* :

G²D : aquesta conexió es absolutament segura XXXIII, 23 *perida ABE FL a* : *partida DG²bcde*; 24 *no s'i troba'sforçada ABFL a* : *no y es molt esforçada DEG²bcde*; — XLV, 64 *son mes punyents ABFL a* : *son pus ardents DEG²bcde*; 76 *defall DEG²bcde* : *fallix Ba*; — LXXII, 40 *pobles BEFH* : *tartres DG²bcde*; — LXXV, 33 *Mercurius e Pallas veu no ls cal ABEF* : *Pallas sa veu rugallosa no (nol G²) val DG²bcde*; — XCIV, 23 *van ABFG²Hde* : *va DEG²bc*.

G²E : aquesta relació no es solament indirecta, com podrien fer-ho creure algunes de les citacions precedentes, on *E* figura al costat de *DG²*. Els exemples següents proven que també ha sigut directa : XXV, *no m fall recort del temps BFG¹HKN* : *yo m recort be del temps Dbcde* : *be m ve n recort lo temps EG²* : — XXXV, 32 *que es comes DFKbcde* : *sol a comes EG²* : *per mon defalt lo qual tot ho dire B*; — LXXII, 7 *part de sa justa fama BDFbcde* : *e senyalar la fama EG²*; 26 *e bochs BF* : *e bous Dbcde* : *en boschs EG²* : — CI, 24 *no EG²* : *may Dbcde* : (s'ha de fer observar que la poesia CI no essent continguda més que en *DEG²bcde*, el text de *G²* es la copia més antiga que 'ns-e n'ha restat); — CV, 24 *conech que no m'esforce BDFHbcde* : *de mon esforç no m'ampre EG²*.

Per molt versemblants que hagin sigut les relacions de *BK* y de *d* amb *G²*, no podem treure cap conclusió absolutament provatoria de les semblances XVIII, 11, 32, en lo que toca a *G²BK*, y VIII, 16, en lo referent a *G²de*.

El manuscrit *B*, executat en 1541, es el tercer text eclectic establert al

xvi.^{en} segle. Però no es una senzilla compilació dels manuscrits *FNAH* y de l'edició *a*. Primer de tot, es més complet y duu un contingent de 14 poesies noves que deuen representar aproximadament tot el segon volum de l'original mencionat en l'inventari dels béns d'Auzias March. Si no 'l va conèixer directament, almenys va consultar la copia *2X'* ja utilitzada en les més debils proporcions pels seus predecessors en *aG*². Tot seguit ofereix nombrosos retocs, alguns dels quals són sobre estrofes senceres. No se 'n troba cap rastre en els manuscrits anteriors y són segurament obra del copista Pere Vilasaló.

BK : Aquestes modificacions no varen servir més que per desfigurar el text y el pensament de l'autor. Pere Vilasaló no va trigar a donar-se compte, y, desde l'any següent, va tornar a començar aquest treball, esforçant-se, aquesta vegada, en respectar millor les lliçons dels manuscrits. D'aquests nous esforços va sortir el manuscrit *K*, acabat en 1542. La major part de les correccions propries a *B* han desaparegut, per fer lloc a les lliçons de *FNAH*. Però l'influència de *F* domina quasi per tot. Se 'n podrà jutjar pels passatges VII, 18-25; VIII, 3; XVII, 31; XVIII, 60; XXXIV, 4; XXXV, 30, 40; LXXV, 92; LXXVII, 9-12, 14-16 : LXXVIII, 60; etc., etc. No obstant se troba algunes vegades encara, sobre tot XVII, 23-24, alguns dels versos que Pere Vilasaló havia substituït, en el seu primer assaig, als d'Auzias March. Encara més, algunes lliçons noves (XV, 5, XXIV, 19, CIII, 46, etc.) permeten afirmar que no havia renunciat completament a la seva mania de corregir els passatges o 'ls mots obscurs.

BD : Ja havem donat, en la descripció d'aquests dos manuscrits, les proves extrínseques de llur parentiu. La comparació de llurs lliçons ens en donarà de noves, y, per dir-ho així, de més profundes.

Se sab que quatre poesies són copiades dues vegades en *D*. Aquest error prové, per les poesies XXVII y XXX, de causes que ja havem exposat en les nostres observacions sobre l'ordre de les estrofes. Per les dues altres, XXXII, y XL, que figuren, una primera vegada, al seu lloc ordinari, en l'interior del manuscrit, y, una altra vegada, cap a la fi, la segona copia té 'l seu origen en el manuscrit *B*. La poesia XXXII comença, en efecte, en *B*, per *L'ome pel mon no munta 'n gran valor*, y, en la primera redacció de *D* (foli 29), per *Pujar no pot algu en molt valer*. Així mateix la poesia XL comença en *B* per *Lo qui d'algu reb enuig e plaer*, y en *D* (foli 36 v.º), per *Cell qui d'altruy reb enuig e plaher*. Aquesta diferència en els primers versos va enganyar al copista de *D* que va transcriure (folis 116-117) les dues poesies de *B* com si fossin noves, amb algunes lleugeres diferències.

Altres semblances isolades se troben XVIII, 59 *ço fa y Amor EFG*²*K* :

acó ja'mor *A* : amor ho fa *Bbcde* : l'amor ho fa *D*; — LXXV, 27 torben *AFG²* : troban *B* : troben *DEbcde*; — LXXXVII, 37 e tant en hom aquest voler ja nosa *AEFG¹a* : e tant aquest a la raho ja nosa *BDbcde*; 38 com als volers cosa'gual se presenta *AEFG¹a* : com son esguart plaentment li s presenta *BDbc* : com als volers plahentment li s presenta de; 39 si hu vol molt ço que poch l'altr' ahire *AEFG¹a* : car si vol hom res que mesclat aire *BDbcde*; 40 no y ha molt fer que del tot a si l tira *AEFG¹a* : tost (tot *Dbcde*) se pot fer (fara *Dbcde*) qu'en airar se gire *BDbcde*; — XCV, 12 prem *AEFG²abcde* : pren *BD*; 15 la mort *AEFG²abcde* : l'amor *BD*; — C, 95 plasent costa *AFG¹H* : pla sens costa *BDEbcde*; — CII, 9-16, dos textos d'aquesta estrofa, l'un representat pel grupo *EFG¹HKade*, l'altre per *BDbc*; 82-85 els mateixos grups, quasi sempre en oposició; — CIII, *BDbc*, lo més sovint contra *FHK*, *B* presenta un segon text, *B¹*, retocat com el primer y allargat de tres estrofes; — CVI, 87 e tant quant sent *FG¹Ha* : e quant enten *BDEbcde*; — CIX, 8 devall si l'apetit *F* : plaentment l'apetit *BDEbcde*; 14 com la dolor y el treball a mi plau *F* : com si per vos prenh la mort a mi plau *BDEbcde*; 16 que un *EF* : qu'en un *BDbcde*; 24 tench *EF* : trench *BDbc*; (cf. encara 31 37, 38, 43, 44).

Per ultim, les llargues poesies CXXVII y CXXVIII han sigut copiades integralment per un segon escriptent, seguint el manuscrit *B*.

L'influencia exercida per *B* en *D*, encara que una mica desigual y intermitent, es, doncs, absolutament incontestable. En resulta que *D* ha sigut compost després de *B*, això es, després de 1541 y abans 1543, es a dir, abans de l'edició *b* a la qual va servir.

Bb : l'editor de 1543 no's va contentar d'emmanllevar a *D* la quasi totalitat de les seves lliçons comunes amb *B* : encara va prendre directament de *B* algunes de les seves variants. Veus-en-aquí alguns exemples : V, 41 nom *ADEFG¹La* : no *Bbcde*; — X, 23 me força *ADEFG²Had* : m'esforça *Bbce*; — XXXI, 30 havia *DEFG²H* : havié *Bbcde* : haura *A*; 31 enrequir *ADEFG²* : enraquir *H* : enriquir *Bbcde*; — XCVIII, 67 amor de si *ADEFG²ade* : amor desitx *B* : a mon desig *bc*; — CV, 65 premia *DEFG¹Ha* : prenia *Bbcde*.

Be : El manuscrit *B* va ser utilitzat per l'editor de 1560, a jutjar per aquesta sola variant : XCIV, 20 n'aquell mateix *ADEFG²abcd* : en lo mateix *Be*.

El manuscrit *D*, lleugerament retocat y augmentat amb algunes poesies per una segona mà, sens dubte la de l'editor mateix de 1543, va ser l'original de la primera edició completa. Es un fet establert y sobre'l qual no insistirem.

Db : Baix el punt de vista de les lliçons, hem trobat quasi sempre *Db* costat per costat en els passatges que havem citat.

Veus-aquí no res menys algunes proves, encara més convincents, de la llur estreta connexió : XI, 27 *a mi qui (que EG²H) es Amor AEF G²L : a mi l'esser d'Amor B : a mi que es d'amor*, de la primera mà, *D : a mi l'esforç d'Amor Dbcde*, de la segona mà, *D* (aquesta correcció prové indirectament de *B*, el mot *esser* ha suggerit el mot *esforç* a causa de la semblança de les seves grafies); — XVIII, 38 *e noy acull la maculada pensa ABEFG²* (la mateixa lliçó en *D*, però hi manca el mot *la*, que es reemplaçat per *gens* en *bcde*); — XXI, 8 *no es en mi car (que AL) desig me confon, ABEFG²HL : no es encar desig molt me confon*, de la primera mà, *D : ço que no s (no es d) car tot mon desig confon Dbcde*, de la segona mà, *D* (se veu com se va produir aquesta correcció desgraciada y transmesa de *D* a *b*); — XLIV, 18 *vençr' Amor no poran BEFG¹HKd : venir Amor no poran D : venir ja no poran bce*; — LI, 28 *Eneas en crehença ABEG¹Hcde : en cas he (e F) en crehença FDb (c va corretgir la falta comesa per D, després de F)*; — XCII, 50 *bornen ABEFG¹Ha : horben Db : h'rben c (D es el primer qui 's deu acostar a la bona lliçó que es orben)*; — XCIV, 78 *e sembl'a mi ser cos' abominable ABEFG¹G² : e semblam ser cosa (cos' D) abominable Dbcde*.

Dd : un sol exemple es suficient per provar que *D* va ser utilitzat per Juan de Resa, l'editor de 1555. Al marge del v. 16 de la poesia LXXI, la segona mà de *D* ha escrit el mot *foll*, per poder reemplaçar el mot *dolç* del text. Aquesta correcció, abandonada per *bc*, va ser recollida directament per *d*, y indirectament per *e*, que va posar *fol* en lloc de *foll*.

L'edició *b*, encara que immediatament sortida de *D*, no l'hi està sempre conforme. Ha emmanllevat, com ja ho hem vist, algunes lliçons a *a* y a *B*. Se li deuen també algunes variants particulars, per ex. XXXV, 34 *a son saber atenyet BDEFG²K : son bon saber atenyet bcde*.

L'edició *c* es una reimpressió quasi perfeta de *b* amb un format més petit. Els caràcters pels quals en difereix són deguts als manuscrits la major part, y es per això que no hem cregut haver-la de anular. El principal consisteix en la supressió de *h* davant de la conjunció *e*. Els altres són canvis de lliçó, tant aviat encertats, com equivocats. Havem citat no fa gaire aquell que presenta el v. 28 de la poesia LI. Veus-aquí alguns altres exemples : XXXII, 18 *d'alta sanch ABDEFHbcde : d'altra sanch G²c*; — XCII, 93 *algu no es vers l'altr'humil e simple ABEFG¹HKade : algu no 's be l'altra (l'altr's c) humil e simple Dbc*; — XCIV, 22 *mudament han molt divers ABEFde : molts divers Db : mals divers c*; — CIV, 132 *escape BDEFG¹HKacde : escapa b*; — CV, 48 *haja falach BDEFG²Hacde : hafe afalach b*.

El copista del manuscrit *E*, Hyerony Figueres, no 's va pas contentar

de corregir, seguint les seves mateixes expressions, els «errors y inadvertencies dels impressors», va extreure encara dels manuscrits *ABFG²HL* algunes lliçons, esperant millorar així 'l text de les edicions. Però no varen acabar aquí 'ls seus esforços. Seguint l'exemple de la major part dels seus antecessors, y, en particular, den Vilasaló, va «refer» a la seva manera versos y estrofes senceres, adhuc va refondre quasi completament algunes poesies, a fi de que resultessin més clares. Es lo que apareix, primer que tot, amb la més gran certitut, de la comparació del text dels antics manuscrits y del text corregit. Ultra això, traces de rascadura mostren que, en alguns indrets, el copista, poc satisfet per les lliçons antigues, les ha substituïdes per expressions de la seva collita.

Per permetre al lector donar-se compte immediatament de la mena d'aquestes transformacions, vaig a enumerar, les principals : VII, 4, 6, 7; VIII, 14-16, 24, 30-31, 42-44; XXVII, 17-24; XXXII, 12, 21, 25-32; XXXIII, 14, 20; XXXIV, 12-14, 20-24, 25-30 (al marge de l'estrofa completament refeta, el copista, sentint escrupols, ha transcrit la dels antics manuscrits), 36, 39; XXXV, 14-16, 20-21, 37; XLVI, 60; XCVII, 26.

Ed : Juan de Resa no va desapropitar la compilació de Figueres y ha conservat algunes de les seves particularitats : XIII, 44 *que y donen plena fe ABD FG²bc* : *en dar li plena fe Ede*; — XXIV, 10 *dan son desamich senta ABD F²Gbc* : *son desamich lo senta Ede*; — XLIV, 20 *corre lo sol ABDFG'Hbc* : *corrent lo sol Ede*; — LVI, 2-8 el text de *ABDFG'K* es completament corregit en *Ede*; — LXXI, 34 *com es segur lo burch sens mur ne vall ABDFG'Hbc* : *com es lo burch segur sens mur ne vall Ede*; — XCV, 62 *que si ABDFG²abc* : *qu'a si Ede*.

Sota 'l punt de vista de les lliçons, l'edició *d* no va fer més que agravar el caracter eclectic dels precedents, es a dir de *bc*. Es el mateix text, vagament castellanitzat y amb algunes variants emmanllevades a *G²*, y, sobre tot, a *E*. S'hi troben, no obstant, algunes lliçons personals, però poques. Veus-aquí tres exemples : XXXII, 32 *es lur potença presa ABFG'G²H* : *es l'impotença presa Dbc* : *que no es la potença E* : *apres potença presa d e*; — LI, 24 *e conexent vos fall reconexença ABDEFG'Hbce* : *e fallint ell Amor es en fallença d*; — XCIV, 75 *yo 'n ABDEFG'G²abce* : *yo m d*.

L'editor de *e* se va conformar molt sovint al text precedent. Però ja hem vist que semblava haver conegut *B* directament. Per altra part, el passatge LI, 24, ja citat més amunt, prova que va rebujar amb raó un vers degut a la musa den Juan de Resa. En fi, havem notat alguns altres versos LXXXVIII, 58, XCII, 243, etc., on restableix la bona lliçó abandonada pel seu predecessor.

L'edició de 1560, l'última que va ser impresa al xvi.^{en} segle, testifica

un esforç, algunes vegades feliç, però encara insuficient, per tornar als manuscrits.

§ 39. El treball crític, al qual acabem d'entregar-nos, ens dóna 'ls medis de constituir científicament el nostre text.

Primer de tot, hi ha un fet segur que 'ns ha de guiar en la marxa a seguir, es que 'l manuscrit *F* conté, pels dos terços de l'obra, lliçons incontestablement menys alterades que les altres.

En efecte, per una part, aquesta copia data dels començaments de la segona meitat del xv.^{en} segle. L'escriptura y el paper autoritzen a creure que va ser executada poc temps després de l'original, mentres que les altres no poden remontar més enllà de les darreries del xv.^{en} segle, y, quasi per la major part d'entre elles, al segle xvi.^e

Per altra part, la llengua del manuscrit sembla indicar que va ser escrit a Valencia o pels voltants. Sens dubte es molt difícil determinar quines eren al xv.^{en} segle, les senyes veritablement característiques del parlar valencià. Però 's pot afirmar no obstant, que no es per atzar que 'l nostre manuscrit — com també la primera edició *a* impresa a Valencia — confonen molt rarament *a* y *e* abans o després de tónica. Hi trobem sempre o quasi sempre, *dones*, *creure*, *derrer*, *enemich*, de conformitat a l'us constant dels copistes y dels notaris de la regió. Altres manuscrits, manifestament compostos a Catalunya, tals que *ABHK*, escriuen, al contrari, lo més sovint, *donas*, *creura*, *darrer*, *armita*, *enamich*, etc. Aquesta diferencia de lletra correspon bé a la que ha estat establerta desde en Milà ¹ entre 'l català occidental y el català oriental baix el punt de vista de la pronunciació.

Per ultim, cap dels altres manuscrits ofereix tantes formes o expressions arcaiques. L'ortografia es quasi la mateixa que en els manuscrits del xiv.^{en} segle o del començament del xve, com ho proven els condicionals de la 2.ª conjugació en *qua* (*pareesqua*, de *parexer*), les grafies *puys*, *mateys* (mateixs), *on*, etc. Ultra això, els vestigis de l'antic cas subjecte *Deus*, *pils* (pectus), *publicats* (publicatus) són respectats. Els vells mots *alt* (III, 1), *drut* (VII, 4) etc., les persones de la conjugació primitiva (*vey*, *crey*, *deig*, *trobe* (3.ª p. sing. ind. pres.), les expressions *tirar per* (XCII, 12), *pus fort* (VI, 6), les metatesis *amar* per *arma*, *mirent* per *merint*, etc., no donen lloc a cap tergiversament. En una

1) *Obras*, III, 511-515. — Vegi-s, sobre aquesta diferencia, l'article «Al Sr. Menéndez Pidal» que va publicar en J. Massó Torrents en *La Veu de Catalunya* del 29 de Janer de 1903.

paraula, mentrestant que les altres còpies reemplaçen els mots vells o poc usats per expressions més familiars, y les idees profundes, però obscures, per banalitats, el manuscrit *F* conserva formes y lliçons que remonten a l'autor.

Fòra de *F* y de *G'* que, menys complet encara, sembla per això com ell derivar, sinó de l'original, almenys d'un bon manuscrit *1X'*, no trobem sinó textos infidels que s'allunyen d'en mica en mica de l'esperit y de la lletra de l'autor.

Si no representaven més negligències o faltes de lectura, seria relativament fàcil de discernir, sota les seves divergències, llur semblança fonamental. Però s'ha produït molt aviat, a través de les diferents còpies, un treball incessant de rejuveniment y de correcció del text inicial. Poc acostumats a la llengua y a les idees dels trobadors, incapassos de seguir els desenrotllaments filosòfics que la versificació feia encara més difícils de capir, els copistes han modificat, corregit, refés algunes vegades les poesies d'Auzias March fins a tornar-les desconegudes. Afortunadament no resulta de la seva obra sapienta com dels poemes populars, tals com el *Roland*, les quals alteracions són degudes al caprici de jutglars anònims. Podem seguir, amb una entera certitut, les deformacions progressives de que ha sigut objecte de manuscrit en manuscrit.

Desde'l xv.^{en} segle, *H*, que també forma part de la mateixa família *1X'* que *FG'*, y *NA*, que pertanyen a una altra família *1X*², introdueixen modificacions de tota mena. Les de *A* se trasmeten quasi immediatament a *L*, després a *M*.

Però, es sobre tot a partir de 1539 que l'obra d'Auzias March ha sigut sotmesa a un empestifament del qual es possible fer destacar les diverses fases. Aquí hi ha un curiós capítol d'història literària del qual no convé prescindir. Ell ens permetrà destriar quasi tots els fils de la trama que va servir per constituir les cinc primeres edicions.

Romaní va contentar-se en publicar una tria de poesies quasi totes incompletes, y va acompanyar cada estrofa d'una traducció en versos castellans, tant per fer admirar el seu talent poètic com per ser útil als seus conciutadans. Tot porta a creure que no va tenir l'original a la vista. No's podrien explicar en aquest cas les nombroses llibertats que's va prendre amb el text y que sobrepujen en audàcia a totes les dels copistes anteriors. Tant si es qüestió de les poesies de *1X*, es a dir, del grup *FG'HNALM*, o de les que formen part de *2X* y figuren en *aG²BKDbcEde*, es sempre la mateixa manca de respecte pels models que té a la vista. En lo que toca més especialment la primera part, s'ha adonat que cap dels manuscrits anteriors no merexien una entera confiança, y els ha posats tots o quasi tots a contribució, principalment *FAH*. Però a les llurs lliçons ha barrejat ençà y enllà, segons la seva fantasia y sense cap escrupol,

giros y versos de la seva collita. Va resultar una nova metamorfosi de l'original més completa y per tant més suspecta que les primeres.

Aquest procediment den Romaní on se combinaven a la vegada els principis de l'eclecticisme y de la renovació en materia del text, va ser, en proporcions variables, el de tots els copistes y editors que 'l van seguir.

Per fer de *G'* un recull de poesies d'Auzias March, el copista de *G'* emmanllevà, entre 1540 y 1542, a diversos manuscrits y sobre tot a l'edició *a*, les poesies que li mancaven. Una sola es extreta per ell de *2X*, o més aviat de l'intermediari *2X'*, que sembla haver conegut després den Romaní.

En 1541, Vilasaló, en el manuscrit *B* que es el seu primer assaig de reconstitució de l'obra del poeta, usa 'l sistema den Romaní fins a les seves darreres conseqüències, acudint no solament als manuscrits anteriors sinó encara a l'edició *a* y escrivint nous versos i estrofes sense cap cura de l'original, desitjós, abans de tot, d'aclarir-lo y adaptar-lo a les seves idees. En veritat, queda ben poca cosa del poeta, després d'una transformació d'aquest genre venint després de totes les que li han fet sofrir els altres compiladors.

En una segona temptativa, que va donar lloc al manuscrit *K*, Vilasaló s'esforça de restituir l'original acostant-se més a *F*, però sense sortir-ne prou bé. El text es encara híbrid y poc susceptible de satisfer els lectors com més va més nombrosos del poeta.

De totes maneres, s'ha d'agrair a l'infortunat revisor l'haver-nos conservat en *B*, no pas segons l'original *2X*, sinó segons l'intermediari perdut *2X'*, la segona part de l'obra d'Auzias March quasi completa.

Es segur que aquest mateix intermediari *2X'* va estar entre les mans del copista de *D* y que 'n va extreure la poesia LXXXVII tota sencera y les estrofes fins aquí desconegudes de la poesia CXIII. Però l'ha consultat també, es molt verosimil, per les altres poesies que Vilasaló havia ja copiades, confrontant així 'l text de *B* amb el del seu model. Al contrari, es ben unicament segons *B*, que 'l segon copista de *D*, probablement l'editor mateix de 1543, va completar el manuscrit per l'addició de les poesies CXXIV, CXXVII, y CXXVIII.

El manuscrit *D* que Amador de los Ríos datava erradament del xv.^{en} segle, va ser compost, com ja 'u havem vist, després de *B*, es a dir, després de 1541. Va beneficiar-se de tots els esforços que s'havien fet desde 1539 per reconstituir l'obra total del poeta. Es la copia més completa que 'ns-e n'ha quedat. En ella són reunides, per primera vegada, les dues parts de l'original. Té un merit més gran encara, el d'oferir un text menys corromput, més conforme als antics manuscrits, y, particularment, a *F*. Se veu que 'l seu autor, oblidant la

major part de les correccions dels seus predecessors, va esforçar-se realment en no imitar el seu exemple.

La seva obra resta encara eclectica. Les infiltracions de *AHaG²B* hi són nombroses y es noten aquí y allà molts retocs que li són propis. Però s'ha de reconèixer que constitueix un gran progrés que segurament no ha sigut sobrepujat al xvi.^{en} segle. Si *D* no 'ns pot ajudar res més que per la seva semblança amb *F* en totes les poesies que formen part de *1X*, es a dir de *FG'HNALM*, conté, en canvi, el text més digne de la nostra confiança per les altres poesies, el qual conjunt constitueix la segona part, *2X*, de l'obra d'Auzias March y que no figuren més que en els reculls del xvi.^{en} segle *aG²BKDbcEde*.

En quant a les edicions *b c*, que provenen directament de *D*, no han modificat més que d'una manera quasi insensible el model llur. Són, doncs, en primer rengle y poden fer el mateix paper que ell.

El manuscrit *E* no pot prestar-nos, al contrari, sinó debils serveis. Parteix les seves bones lliçons amb *Dbc* y les seves dolentes amb *HALMG²*. Ofereix a més, bastant freqüents correccions completament inútils.

El text de les dues darreres edicions *d e* es encara molt alterat, sobre tot a causa de les lliçons que tenen, la primera sobre tot, emmanllevades a *E*. Se nota, ultra això, en l'edició den Juan de Resa, multiples petjades d'hispanismes. Sigui 'l que 's vulgui, tenen el merit de ser més completes que *b c*, y d'haver-nos conservat, probablement copiat de *2X'*, la segona estrofa de la poesia LXVIII, y la poesia CXXVI.

En resum, partint del fet que 'l manuscrit original *X* estava compost, com ens ho fa saber l'inventari dels béns d'Auzias March, de dues parts, *1X* y *2X*, la classificació me sembla poder ser constituïda segons el quadro següent, que 'ns mostra, per dir-ho així, la genealogia de la major part dels manuscrits y de les edicions antigues¹.

§ 40. Veus-aquí, ara, com procedeixó per l'establiment del text.

Per la primera part, *1X*, que comprèn les poesies dels antics manuscrits *FG'HANLM*, segueixo [la versió de *F*, confirmada quasi sempre per *G'*. Si un qualsevol dels altres manuscrits està conforme, la lliçó es assegurada. Però, quan *HANLM* estan en desacord amb *FG'*, examino, segons el sentit, el valor de les dues lliçons favorables o desfavorables que 'ns donen els reculls del xvi.^{en} segle, en l'ordre següent : *DbcKG²edaBE*.

1) Vegi-s la nostra lamina III.

En l'ausència de *F*, adopto 'l text de *G*^r (p. ex. XLII), tractant els altres de la mateixa manera que si *F* fos donat.

Quan *FG*^r manquen (com, p. ex., en la poesia I on el text de *F* ha sigut copiat en *a*, desde 'l xvi.^{en} segle, a conseqüència de la desaparició del primer full), prefereixo *N*, després *H*, després *ALM*. S'ha de fer observar que a falta de *N* que no coneixem sinó per extrets, però la qual comprovació no era gens necessària, tant poc nombroses són les llacunes de *F*, hem de donar una gran importància a *D* y adhuc a *B* pels quals se varen utilitzar, no solament *F*, en una època que estava més complet, sinó també *N*.

En la segona part, *2X*, es a dir, per les poesies que no figuren més que en els reculls del xvi.^{en} segle *aG²BKDbcEde*, m'inclinare pel text de *D*, que presenta ordinàriament menys senyals de retocs. No obstant, com que algunes de les poesies poden haver sigut transcrites pel primer copista de *D* segons *aG²* o *B* — se sab que 'l segon ha procedit segurament així per les poesies CXXIV, CXXVII-CXXVIII — examinarem atentament les llurs lliçons, cada vegada que podrem creure, conforme a l'ordre cronologic indicat més amunt, que varen ser els primers a utilitzar el manuscrit intermediari *2X*'. — La presència de *Ede* en un dels grupus oposats no serà considerada sinó com una senzilla presumpció a favor seu.

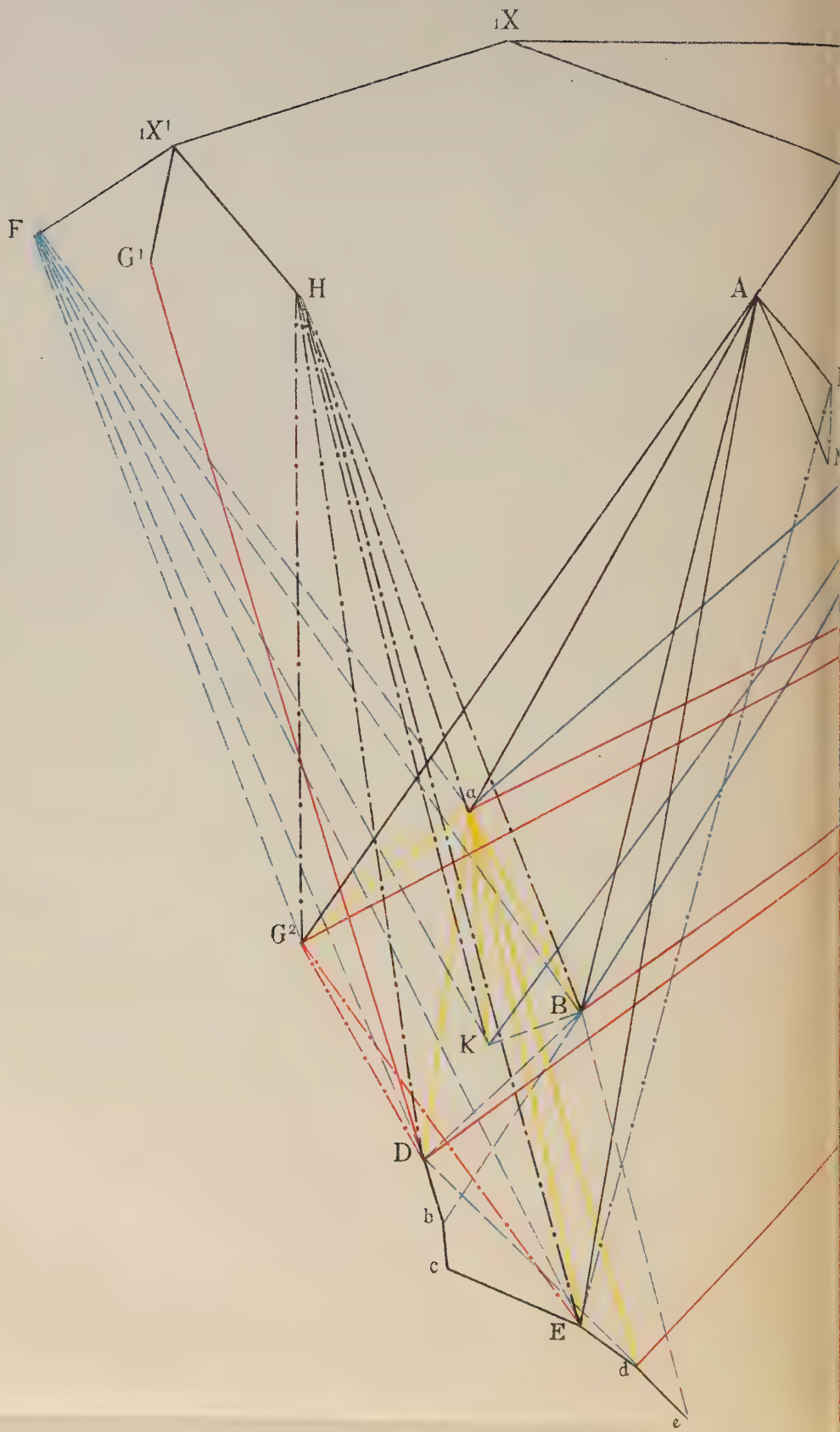
En fi, per les poesies o pels passatges, per altra part poc nombrosos, que les edicions *d e* són soles a oferir-nos, reproduïxo naturalment les lliçons de *d*, que es la més antiga, y per la qual s'han aprofitat, sigui *2X*', sigui un altra copia perduda.

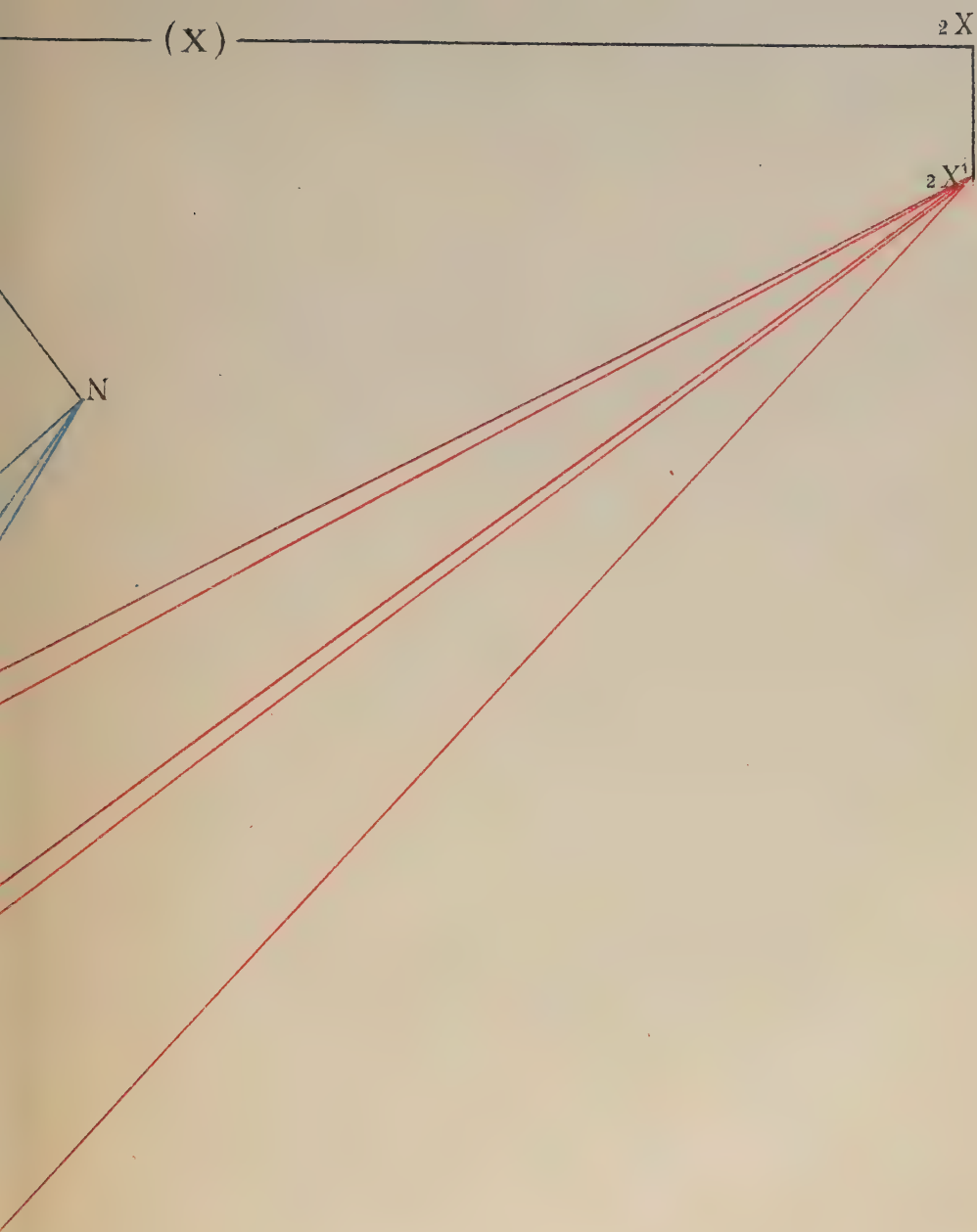
De totes maneres se podran verificar sempre les meves proposicions recurrent a baix de les pàgines on he posat totes les variants. Les de *N* no són donades sinó per les poesies I, II, VIII, XXI, XXIX, XXX, XLII, LIV, y pels versos IV, 55, V, 39, XIV, 6, 41-42, XLIV, 10, LI, 6-7, LII, 1-8, LIII, 41-44, LVIII, 41-44, LXIX, 26, XCII, 1-60, XCIII, 25-72, XCVIII, 1-40, CVII, 85-88.

En lo referent a *K*, ens acontentem d'indicar pels mots *nostre text K* o, més breument, per les inicials *n. t. K* els principals passatges on Vilasaló va abandonar les lliçons de *B* per les de *F*, a les quals ens havem conformat.

Si un dels manuscrits *ABDEFG²HLM*, o una de les edicions *abcde* no figura en les variants, es que la seva lliçó es idèntica a la del text.

Havem distingit tres menes de variants, les que són de la primera part del vers, les que no interessin sinó la segona, per últim les que abracen el vers sencer. Les primeres són indicades desde 'l començament de les variants a cada vers y precedides per un traç vertical; les segones vénen després de les

Quadro sinoptic de les relacions dels manuscrits y de les edicions

divergencies dels mots isolats y van precedides, també, per un traç vertical; les terceres són totes colocades a la fi y assenyalades per dos traços verticals.

Quan una variant mateixa se repeteix en diversos manuscrits o edicions, les diferencies reposant solament sobre tal o qual mot són intercalades entre parentesis després dels mateixos mots que en són objecte, tret dels que acaben l'un o l'altre dels emistiquis o el vers tot sencer.

CAPITOL SISÈ

L'ORTOGRAFIA Y LA VERSIFICACIÓ

§ 41. L'ortografia varia no solament d'un manuscrit a l'altre, sinó també en un mateix manuscrit y adhuc en una mateixa poesia. Un se sent, naturalment, temptat d'introduir-hi una mica d'uniformitat. Es això lo que varen fer al xvi.^{en} segle 'ls copistas de *BD* y els editors posteriors, però sense sortir-sen enterament y sovint d'una manera arbitraria.

Ens ha semblat que valia més prendre per model, encara una altra vegada, el manuscrit *F*, que es el millor y el més antic, y posar la seva ortografia a la vista dels lectors en les seves menors particularitats, amb totes les seves fantasies y totes les seves contradiccions. Així 's reconeixerà millor algunes faltes de lectura, a les quals ha pogut donar lloc el text original, y l'evolució que ha sofert l'ortografia, del xvi.^{en} segle fins a nosaltres¹.

En les poesies que fan falta a *F* hem seguit l'ortografia dels manuscrits o de les edicions que les han recollides per primera vegada. Hi ha probabilitats de que s'acosti a l'original. No obstant, havem tingut un xic en compte les indicacions de *D* que quasi sempre ha sigut fidel a les costums grafiques del xv.^{en} segle, y sobre tot l'havem preferit a *B*, adhuc en els casos en que aquest darrer ens ofereix la copia més antiga, tant contrari es el seu sistema grafic als usatges probables de l'autor.

1) Vegi-s Am. Pagès, *Observations sur l'utilité d'une édition critique d'Auzias March pour l'étude de la langue et de l'orthographe catalanes* en les comunicacions al «Primer Congrès Internacional de la Llengua Catalana. Barcelona, Octubre de 1906». Barcelona, 1908, in 8.º, pp. 519-521.

§ 42. Examinaré més llargament la versificació del nostre poeta, en tot allò que convé conèixer per la crítica del text.

No hi ha una gran varietat de metres en l'obra d'Auzias March.

No s'hi troba sinó una vegada el vers de 4 síl·labes, junt amb versos de 8 síl·labes en uns tercets dels quals constitueix el darrer vers. Així passa en la poesia CXXVII, on forma un vers trencat, un *bordo biocat* o *bioch*, seguint l'expressió de les *Leys d'amors*.

El vers de 6 síl·labes figura algunes vegades en el poema CXXVIII, barrejat amb versos de 7 o de 8 síl·labes als quals convindria potser retornar-li mitjançant lleugeres modificacions.

A la mateixa poesia 's veuen tirades bastant llargues de versos de 7 síl·labes, que semblen, al contrari, indicar en l'autor l'intenció deliberada d'empregar aquest compas. Al revés, sembla ser el resultat d'un error dels copistes y dels editors en la poesia CXXV, on se pot molt comodament substituir el vers de 8 síl·labes al de 7 en la quasi totalitat dels casos.

Totes les altres poesies d'Auzias March, 124 sobre 128, són escrites en versos de deu síl·labes, o d'onze síl·labes, quan acaben per una síl·laba muda, d'on ve 'l nom d'endecasilabs pel qual són designats generalment a Espanya.

Fòra d'una *esparça* de la fi de la qual parlarem aviat, la fórmula rítmica de aquest decasilab es 4 + 6. Ultra això, el primer emistiqui es sempre masculí y la pausa ve rigorosament després de la quarta síl·laba. Als catalans no 'ls agradava, com tampoc als provençals, posar la cesura després de la sexta síl·laba, com ho havien fet alguns autors francesos de l'Edat mitjana. Se llegeix, en efecte, en les *Leys d'amors*, I, 114: «E devetz saber que en aytals bordos de .X. síl·lebas es la pauza en la quarta sillaba, e ges no deu hom transmudar lo compas del bordo, so es que la pausa sia de .vj. sillabas el remanen de quatre, quar non ha bela cazensa.» Ve d'aquí la necessitat de corregir cada vegada que un o diversos dels nostres manuscrits pequen contra 'l compas, donant més o menys de quatre síl·labes al primer emistiqui.

El segon emistiqui ofereix una particularitat notable en tots els *estramps*, en sis poesies en octaves (LVI, LXVII, LXXIII, LXXVI, LXXXVIII, CVIII) y en totes les poesies en desenes. Hi acaba sempre per un mot accentuat sobre la penúltima síl·laba.

En quant se refereix als estramps, es a dir, als versos blancs o lliures, aquesta regla absoluta no està mencionada en les *Leys d'amors* y sembla particular als poetes catalans del xv.^èn segle. Totes les *estrampas* dels *Cançoners* no 's componen, com les d'Auzias March, sinó d'endecasilabs. Milà y Fonta-

nals descobreix adhuc en les del *Jardinet d'Orats* y de les *Trobes*¹, que daten dels poetes del darrer terç del segle xve, un moviment iambic degut, segons ell, a l'imitació dels poetes italians del Renaixement². Però, per les altres poesies, aquesta unanimitat de rimes femenines es ben propria d'Auzias March. No se 'n veu a Catalunya cap altre exemple, al xv.^{en} segle.

Creiem que s'ha de veure, en tots dos casos, una influencia de l'endecasílab italià, tal com ja 's troba en Petrarca, sempre accentuat sobre la síl·laba desena. Ni la Provença, ni l'Espanya, a l'epoca d'Auzias March, no havien abandonat els versos «aguts», el qual mot final porta l'accent sobre l'última síl·laba. Se sab que la poesia castellana no se 'n va poguer desampallegar fins després den Boscà. Auzias March, tot esforçant-se de compondre algunes de les seves poesies, només que amb versos «plans», acabats per mots qual accent es sobre la penultima síl·laba, va introduir a Espanya, al mateix temps que 'l Marquès de Santillana³, un procediment de la metrica italiana, al qual se posaran Boscà, sense adoptar-lo per altra part completament, y sobre tot Garcilaso, que sempre li ha sigut fidel.

En una sola poesia, la CXXIV^a, que deu datar dels ultims de la seva vida, Auzias March trenca 'l decasílab en dos emistiquis iguals, de cinc síl·labes cada un, seguint la fórmula 5 + 5. Aquesta forma ritmica, usada ja en la poesia francesa mig-eval, però desconeguda pels provençals, havia obtingut a Espanya, al xv.^{en} segle, sobre tot amb Juan de Mena, un exit considerable sota 'l nom d'*arte mayor*. Es curiós veure 'l nostre poeta assatjar-se, a les darreries de la vida, a compondre 'ls decasíl·labs «cesurats a cinc», a la moda castellana. Però aquesta influencia de l'*arte mayor* serà molt més sensible a Catalunya, y sobre tot a Valencia, a partir d'Auzias March. Ne trobem nombrosos exemples en les *Trobes en lahors de la Verge María*, impreses en 1474, així com també en el *Jardinet d'Orats*. Però, mentres Auzias March continua a fer acabar el primer emistiqui per una síl·laba masculina, conformant-se encara en aquest punt a les velles tradicions de la poesia provençal y catalana, alguns dels seus successors, tals que Fenollar, adoptaran enterament el sistema castellà y faran entrar en els dos emistiquis no solament cinc, sinó sis síl·labes.

De totes aquestes observacions se 'n pot concloure que 'l vers d'Auzias March

1) *Les Trobes en lahors de la Verge María* pub. en Valencia en 1474 y reimpresas por Fr. Martí Grajales. Valencia, 1894, in 4.º

2) *Resenya*, 195, (*Obras*, III, 235). En Milà no cita cap genre de poesia, però la seva observació s'ha d'aplicar sobre tot als estramps, com ho pensava també Rubió y Ors (*Auzias March y su época*, p. 10).

3) Vegi-s, sobre 'l marquès de Santillana, A. Morel-Fatio, *L'Arte mayor et l'hendécasyllabe*, París, 1894 (*Extret de la Romania*, XXIII), pp. 18-19.

es sempre exactament fet y que totes les síl·labes, fòra la darrera en les poesies de rimes unicament femenines y en alguns escasos decasilabs de les altres poesies, y entren en compte. Per la mateixa raó l'elisió s'imposa en tots els versos on es possible o devinguda necessaria per massa nombre de síl·labes.

§ 43. En quant a la construcció de l'estrofa y a l'ordre de les rimes, les poesies d'Auzias March presenten els caràcters següents :

L'octava es la més freqüent. Es l'estrofa consagrada a les cançons amoroses. L'escola catalana del xv.^{en} segle, com ja se sab, la va usar molt.

Comprèn tres espècies diferents :

- 1.^r la *cobla croada*, amb rimes creuades, seguint l'esquema ABBACDDC;
- 2.ⁿ la *cobla encadenada*, ABABCD CD;
- 3.^r la *cobla mig croada mig encadenada* ABBACD CD, o també *mig encadenada mig croada* ABABCDDC.

Les poesies en versos lliures o *estrams* no 's componen més que d'octaves.

La desena, que 's presta més en raó de la seva amplor al desenrotllament de les idees filosòfiques o morals, no 's troba sinó en les poesies LXXXVII, XCII, CXII, CXIII, CXV, CXVI, CXVIII, CXIX. Les rimes s'hi succeeixen seguint la fórmula ABBACDDCEE. Es, doncs, una *cobla croada* a la qual han sigut afegits dos versos de rimes planes.

Els versos de rimes planes (*rims caudats*, seguint la terminologia de les *Leys*, *apariats*, seguint la dels Cançoners) constitueixen sols, segons la regla d'aquest gènere, les *novas rimadas* de la poesia CXXVIII. Les tornades de les poesies en desenes comprenen sempre dos versos rimant plegats.

El tercet, format de dos versos de 8 síl·labes y d'un vers de 4, rimant en AAb-BBc-CCd... se troba d'un cap a l'altre de la poesia CXXVII.

§ 44. En l'encadenament de les estrofes entre elles, la combinació més usada es la de les *coblas capcaudadas*, nomenades així perquè 'l primer vers de cada estrofa rima amb el darrer de l'estrofa precedent. Sobre noranta poesies que presenten aquest sistema, vuitanta-nou són a la vegada *croadas*, una sola (LXXVIII) *encadenada*. Entre les vuitanta-nou *croadas*, 79 tenen l'esquema ABBACDDC — CEEC... Són les poesies I-VII, X-XIII, XV-XVII, XIX-XXIII, XXVI-XXVIII, XXXI-XLIV, XLVII-LVI, LVIII-LXV, LXVII-LXXIV, LXXVI-LXXVII, LXXIX, LXXXV, LXXXVIII-XCIII, XCVII, XCIX-CIII, CVI-CXI, CXIV, CXXIII. (Una d'aquestes poesies, la XLII^a, es un *maldit*,

seguint la terminologia del *Cançonier* de París¹). Les altres dèu, IX, XIV, XXIX, XLVI, LVII, LXVI, LXXV, LXXXIX, XCV, XCVI presenten el sistema ABBACDDC-CDDCEFFE-EFFE... o bé, en altres termes, els quatre primers versos d'una estrofa rimem amb els quatre darrers de la precedent.

Una altra forma de *coblas capcaudadas* ens es donada pel *Lay* de la poesia CXXVII. Està constituït, com ja 'u havem dit, per tercets, els dos primers versos dels quals són de 8 síl·labes y el darrer de 4. El vers curt de cada tercet rima amb els dos versos llargs del tercet següent. Milà li donava 'l nom de «*codolada* de dos bordons llarchs²». El *Cançonier* de Saragoça³ ens ofereix alguns *lays* de Pere Torroella y un de Mossèn Navarro, sota 'l mateix titol de *Lay*. El d'Auzias March respon bé, per les idees morals que hi són exposades, a la regla del genre formulat per l'autor de la *Doctrina de compondre dictats*⁴.

Les *coblas unissonants*, el genre preferit pels trobadors, varen esser també cultivades per Auzias March. Se troben en les seves obres dèu d'aquestes poesies de rimes constants que 's descomponen així:

6 *croadas unissonants* : VIII, XII, XL, XLVIII, LXIV, XCI;

1 *encadenada unissonant* : LXIII;

1 *mig croada mig encadenada unissonant* : LXX;

1 *mig encadenada mig croada unissonant* : CXXVI;

1 *croada unissonant* composta de 4 *coblas doblas* o rimant dues per dues, y d'una *solta* amb tornada : XXVII.

La poesia XXV es també una *croada unissonant*, però amb una represa de dos versos, *ab retronx de dos bordons*, a la fi de cada estrofa. Milà li reservava 'l nom de *Cansó*⁵, però aquest terme no pot ser acceptat si no 's pren en el seu sentit estricte de poesia destinada a esser cantada. La represa ho indica prou. Leonard⁶ de Sors va compondre una poesia identica per la forma y a la qual el savi professor aplicava la mateixa denominació. Aquest genre de cançó mereix més aviat el nom de *retronxa*, on, d'una manera més precisa, de *cansó retron-*

1) Es el titol de les poesies den Masdovelles, folis 61, 61 v.º, 62 v.º, 63, y de P. Johan de Masdovelles, folis 134 y 135. El *Maldit* correspon al sirventès personal dels provençals. (Cf. Diez, *Poésie des Troubadours*, trad. Roisin, p. 190).

2) *Resenya*, 121, (*Obras*, III, 150); *Poëtes catalans : Les noves rimades; la codolada* (Montpellier, 1876), pp. 46, 67, (*Obras*, III, 406, 435). Cf. A. Morel-Fatio, *Katalanische Litteratur*, en el *Grundriss der Romanischen Philologie* hggb. von G. Gröber, III, p. 81.

3) M. Baselga Ramírez, *Cancionero catalán de la Univ. de Zaragoza*, p. 183 sgts., y 319.

4) Publicada per M. Paul Meyer, *Romania*, VI, p. 355, 357.

5) *Resenya*, p. 121, 153, 157 (*Obras*, III, 150, 186, 191).

6) *Cancionero Cat. de Zaragoza*, p. 123.

xada, conforme a les definicions de les *Leys*¹ y de la *Doctrina de compondre dictats*².

Les *novas rimadas* són representades per la poesia CXXVIII. Ja se sab que amb aquesta expressió 's designava tota poesia de rimes apariades, preferentment en versos octosilabics³.

Les *coblas singulars* o *soltas*⁴, es a dir, les estrofes que no tenen el mateix sistema de rimes, formen les vuit poesies en desenes que havem citat més amunt.

Les *coblas esparsas* o estrofes disperses, isolades, amb *tornada* o sense, són vuit : XXIX, LXXX - LXXXIII, LXXXVI, CXXIV, CXXV. La LXXXVI^a es una *cobla derivativa* o, més exactament, amb *rims derivatius*. Les dues derrerres són *demandas*.

En fi, les *coblas estrampas* o estrofes de versos lliures (*rims estramps*, o, senzillament, *estramps*) componen les 9 poesies XVIII, XXIV, XLV, LXXII, XCIV, XCVIII, CIV, CV, CXVII.

En resum, veiem que, en les obres d'Auzias March, la part més grossa pertany a la *cobla capcaudada*, en 90 poesies. Vénen tot seguit, l'*unissonant* representada per 11 poesies de les quals una *cansó retronxada* y una altra a *coblas doblas*, l'*estrampa* per 9, la *solta* per 8, l'*esparça* per 8, de les quals una de *rims derivatius* y una d'*arte mayor*. Hi ha en fi un *lay* y una poesia en *novas rimadas*.

Totes aquestes poesies, excepte algunes *esparças*, el *lay*, les *novas rimadas*, y dues *soltas*, acaben per una o dues *endrees*, la primera de les quals era apellada *tornada*, la segona *endreça*. La tornada es titulada *fi* en el cançoner *A* algunes vegades. El nombre de versos d'aquestes estrofes finals es de 4, excepte per les *soltas* que terminen per dos versos *apariats*, rimant amb els dos darrers de la desena precedent. Per conformar-nos a les costums dels cançoners provençals y dels nostres manuscrits *DF*, deixarem estar, en el nostre text, els mots *tornada* y *endreça*.

1) I, 346.

2) *Romania*, VI, 356, 358.

3) *Leys*, I, 138; Milà y Fontanals, *Les noves rimades*, p. 7 (*Obras*, III, 363).

4) L'expressió *singulars* es la de les *Leys*, I, 168; *solta* s'afegeix a *capcaudada* en el Cançoner de París. Cf. Milà y Fontanals : *Trovadores (Obras completas, II)*, p. 512, y *Resenya*, p. 120 y 153 (*Obras*, III, 149, 186).

§ 45. L'estudi de les rimes no es presta pas a moltes observacions. Són, en Auzias March, com en els trobadors, l'objecte d'una cura particular.

Si confon algunes vegades encara les finals en *ès* amb les en *és* (*atés, rés, deffés, poguès* XXXV, 37, 40, 41, 44; *procès, és* LXIX, 18, 19, XCV, 21, 24; *pugès, rés* CXXVIII, 365-366; *defés, pugès* CVI, 161, 164), es que, com ho ha mostrat M. Paul Meyer ¹, hi era autoritzat per la pronúncia. Així mateix els mots en *ors* y en *ers* (*trobadors, servidors, dolors, cors, graners*, etc.) rimen amb els mots en *os* y en *es* (*vos, gos, pages*, etc.), la *r* davant de *s* no pronúnciant-se desde molt temps.

Notem aquí les rimes imperfetes *sab, cap* (capit) XIX, 34-35, XXXII, 22-23; *acab, cap* (caput) CXXVII, 154-155; *sab, acap* CVI, 286-287; *compte, afronte* CXV, 6, 7.

El sufix *itia* presenta les dues formes *ea* (*perea* XXXIII, 23; *bellea* XLVIII, 33; *bellees* C, 199) y *esa* (*peresa* XXVI, 20, CXII, 174; *bellesa* C, 109).

Respecte als verbs, remarquem també dues formes, a la 2.^a pers. del plural, l'una, arcaica, en *ts* (*amats* XIX, 1; *sentats* CIX, 40), l'altra diptongada (*plorau* XVII, 4; *reprenen* XXXVII, 37; *avorriu* XXXVIII, 1; *vejan* LXXIV, 16).

El vers XIX, 1 :

« Hohiu, hohiu, tots los que be amats »,

ens ofereix les dues formes a la vegada y prova ben bé que la primera en *ts* no es usada més que per les necessitats de la rima.

§ 46. En fi, no s'han de perdre de vista las principals llicències que usa el nostre poeta.

Ens ofereix alguns exemples de sincop absolutament segurs : *segurtat* LIV, 20, LXXXIX, 48; *particlar* CVII, 46; *particlaritat* CXX, 31; *carch* (*carrech*) IX, 21.

La sineresi es també empleada per ell, però en casos que mereixen ser examinats detingudament. El mot *jui* (*judicium*), ordinariament disilab (XIV, 14, XXXIV, 22, etc.), es monosilab en un gran nombre de versos (II, 7, XIV, 5, XVII, 25, etc.), y s'escriu aleshores lo més sovint *juy*. El sufix *io* es en general disilab, fòra, algunes vegades, en *passio* ² (C, 217), *occasio* (LXV, 42, CVIII,

¹) *Romania*, VIII, 161. — M. P. Meyer ha publicat un poema den Pere March, *Romania*, XX, 582, en el qual alguns versos presenten la mateixa barreja dels dos sons.

²) Aquest mot es trisilab LXII, 6, C, 191, y en molts altres casos.

8). Es sempre monosilab en *duracio* (CXVII, 157, CXXIII, 44). Però s'ha de preguntar si passa lo mateix pel mot *opinio* en els segons emistiquis *sa mala openio* (CVI, 84), *per vera openio* (CVI, 335). No creiem que la sineresi caigui sobre *openio* que, als versos 135 y 365 de la mateixa poesia, compta per quatre silabes, ni que s'hagi d'elidir — lo que està, ben cert, bastant conforme a les costums de l'autor — l'a de *mala* i de *vera*. Ens-e sembla preferible considerar l'a final y l'o inicial com formant un diptong equivalent a *au*, de manera que aquest cas podria esser assimilat al del vers XCII, 23, *car sa natura u mana*.

La forma perifrastica es usada al futur, p. ex. XLVI, 1, LII, 48, 64, etc., y resulta de la separació de l'infinitiu y de l'auxiliar, *complir han* = *compliran*, *he trobar* = *trobaré*, *ha cessar* = *cessarà*. Axí mateix l'infinitiu perfecte ocupa 'l lloc del present, *haver ubert* = *obrir*, XX, 3; *esser perida* = *perir* XXIII, 23, etc. En aquest genre de llicencies se pot posar les expressions *so desijant* XIV, 24, 28, y *so clamant* XIV, 25.

No hi ha gaire més que un sol exemple de canvi de lletra X, 31, *lença* per *lança* (lancea), amb l'objecte de fer rimar aquest mot amb *vença* del vers precedent (Cf. *lança* LX, 21, *lances*, LXVII, 36).

En canvi, trobem nombroses transposicions de lletres o metatesis. La més curiosa y la més ardida es segurament *amar* per *arma*, XC, 37 : al poeta li calia una silaba accentuada per acabar el primer emistiqui. Altres exemples : *entrega* per *entegra* LVI, 29, LXXV, 70 etc.; *entregue* per *entegre* XXXVIII, 6; *mintent*¹, *mirent*, *siguent*, *sintent*, *sirvent*, *tinent*, *vinent*, per *mentint*, *merint*, *seguint*, *sentint*, *servint*, *tenint*, *venint*, (CXII, 11, V, 30, LXXIV, 24, LXXXIV, 11, LXV, 37, XXI, 20, XCI, 10); *orben* per *obren* XCII, 50.

Una altra llicencia, molt freqüent, consisteix en aplicar, al nominatiu singular, l'antiga regla de la s per fer rimar un nom plural amb un singular, subjecte o regim². Ex. *A part detras, car son cinch anys passats* | *Que m fuig delit com hi suy acostats* XIV, 18-19; *En temps passat eren ladonchs volguts* | *Ovidil prous dix qu'amor es crescuts* VII, 18-19; *Si com hun rey, senyor de tres ciutats* | *May lo vences menys d'esser ne sobrats* X, 1, 4; *Si fossem nats, vos e yo', ntre ls antichs* | *Lo vostre cos no fora tant inichs* VII, 25, 28. Adhuc algunes

1) Cf. Pere March :

de mal parlar, diffaman e minten,

pensant discort entremescladamen. (*Canç. de París*, foli 125; *Jo m meravell*, v. 22-23.)

2) Fòra d'aquests casos, la s del subjecte no subsisteix, en Auzias March, sinó en els mots *pits* (pectus) VII, 6, XLIII, 10, *prou* VII, 19, y *Deus* VII, 10, 36, LXXI, 19.

vegades fa rimar dos singulars en s : *Perque Amor per mort es anullats | Mas yo no creu que mon voler sobrats* XLVI, 26-27.

Disposa també de formes dobles que usa indiferentment seguint les necessitats de la rima. Veus-en-aquí alguns exemples : *aymia* II, 14 etc., *amiga* LII, 15; *braces* XLIX, 44, *braços* XLII, 30 (*braces* es un arcaisma; cf. *braços* al principi del vers XI, 9, *ossos*, *cossos*, rimant, XCII, 249-250); *mi* XXV, 6, *me* XVI, 16, XXXIV, 16; *far* XII, 13, XXVII, 12 etc., *fer* IX, 26, LVIII, 27, CX, 27 etc.; *veher* XXX, 16, LXX, 19, etc., y *veure* LXI, 34. Auzias March sembla preferir aquesta segona forma accentuada sobre 'l radical, y trobem en ell altres verbs constituïts d'una manera semblant : *consegre* VII, 66, *departre* XIII, 39. Axí mateix, al futur de la 3.ª conjugació, guarda encara la vocal de l'infinitiu, però en casos sumament rars : *partira* XXXIII, 38, *partra* VIII, 3; *morra* LI, 1, LII, 18; *sentra* XXV, 27; *convertran* XV, 2, etc.

Un darrer caracter de la versificació propia de nostre autor es la costum que té de fer rimar alguns mots amb ells mateixos. Es lo que les *Leys d'amors* III, 94, en diuen el *mot tornat*, el mot repetit, y el consideren com una negligencia evitable. «Motz tornatz es retornamens faytz otra dever duna meteysha dictio. en votz et en significat. o quays et en una meteysha o diversa manera de significar am la sua final acordansa. ses variar la fi del mot.» No obstant les *Leys* autoritzen aquesta repetició, quan es feta amb intenció o en la *tornada* : «Motz tornatz non es vicis en tornada ni en cas de necessitat. ayta pauc cant scienment e per dreg compas se fay per escusatio de figuras. o per algun ornat de rethorica.» Doncs, aquest es precisament el cas d'Auzias March. Reprodueix quasi sempre la mateixa rima a la tornada, y se sent que cada vegada vol obtenir per aquesta repetició alguns efectes o almenys cridar l'atenció del lector sobre una idea capital. Però, mentres aquest procediment es excepcional en els antics trobadors y poetes de l'Escola de Tolosa¹, se torna regular en Auzias March, a jutjar pels nombrosos exemples següents : XIV, 40, 41; XV, 48, 52; XXII, 13, 20; XXVI, 41, 44; XXXII, 37, 44; XXXIII, 1, 4; XXXVI, 37, 41; XXXVII, 16, 17; XLIII, 42, 43; XLIX, 40, 44; LIII, 37, 44; LIX, 37, 40; LXXI, 104, 108; LXXIII, 53, 60; 56, 57; LXXIV, 48, 49; LXXV, 53, 60; LXXXIX, 53, 60; XCI, *passim*; XCIII, 96, 97, XCVI, 38, 43; CI, 16, 17; CII, 153, 156; CVIII, 96, 100; CXVI, 149, 152.

Aquesta es la poetica d'Auzias March. Savia y amanerada, té per primera

1) Bernat de Ventadorn, la comtessa de Dia, y, per altra banda, Berenguer de l'Hospital (Bartsch, *Chrestomathie provençale*, 2.ª ed. 1868, col. 400) l'han empleat en algunes de llurs poesies.

cura el conformar-se a les regles llargament exposades en les *Leys d'amors*. L'autor maneja amb destresa 'ls diversos genres de rimes posades en honor pels trobadors. Però sembla que no ha volgut rivalitzar amb la tecnica complicada de la poesia provençal. Ja, en tota l'Espanya, s'aficionaven a imitar Dant y Petrarca. El marquès de Santillana s'esforçava en doblegar la poesia castellana a les lleis de la prosodia italiana. Ausias March no va quedar fòra d'aquest moviment, y 's nota, en una part de la seva obra, un esforç meritori per fer passar a Catalunya l'endecasilab italià. Aquest esforç es tant més notable quant no ignorava tampoc el vell *arte mayor* dels castellans.

CAPITOL SETÈ

CLASSIFICACIÓ Y CRONOLOGIA DE LES POESIES

§ 47. He examinat ja en el meu *Etude sur la Chronologie des poésies d'Auzias March*¹ la qüestió de la classificació de les seves obres. Me bastarà recordar aquí les principals conclusions a les quals vaig arribar.

La classificació adoptada per les edicions difereix de la dels manuscrits més antics o més complets. Les primeres segueixen un ordre logic y divideixen les poesies segons la manera de ser dels assumptes. Els segons les disposen en un ordre que es impossible caracteritzar a primera vista, però que es, com ho havem fet veure més amunt, bastant semblant de l'un d'aquests manuscrits a l'altre.

Quina d'aquestes dues classificacions pot fer-se remontar a l'autor?

Un se decanta a respondre immediatament que es la dels manuscrits, y es incontestable que 'l seu acord quasi constant es una forta prova a favor seu, però no es més que una presumpció. Se podria sempre objectar que la classificació de les edicions deriva de l'original que 'ns falta o d'una copia més fidel que les de que disposem.

Es necessari, doncs, per enderrocar definitivament aquesta hipotesi, provar de determinar, comparant els manuscrits y les edicions, a qui devem l'ordre seguit en el text imprès fins avui.

Se recorda que en els extrets publicats en 1539 per Baltasar de Romaní havem vist quasi el mateix ordre que en els antics manuscrits. Però, l'editor de *a* reparteix els seus fragments baix les quatre rúbriques *Cantica de Amor*,

¹) *Romania*, XXXVI, 203.

Cantica Moral, Cantica de Muerte, y Cantica Spiritual. Ara, doncs, cap manuscrit anterior a 1539 no 'ns fa entreveure una divisió semblant. El títol mateix de l'obra «traduzidas por don Baltasar de Romani y diuididas en quatro canticas, etc.», sembla indicar que procedeix de l'editor valencià. En fi, afegim que es algunes vegades arbitraria y que tal o qual cançó d'amor podria ser posada amb més raó entre les Cançons morals.

Poc temps després, el copista Pere Vilasaló, en els manuscrits *B* y *K*, datats respectivament de 1541 y 1542, deixa la divisió den Romaní y reproduceix senzillament la classificació de les còpies manuscrites anteriors *F* y *N* a les quals necessàriament havia begut. No fa excepció més que de la poesia *Qui no es trist de mos dictats no cur* que, no sense certa raó, li sembla poder servir de prefaci a tota l'obra.

En 1542-43 se col·loca l'execució del manuscrit *D* per Luis Pedrol. Ell també disposa les poesies com els seus predecessors y sense distinció de gèneres. El fet es encara més important, essent la seva còpia més completa de totes les que 'ns queden. Ara, doncs, havem notat les estretes relacions que existeixen entre el manuscrit *D* y l'edició *b*, publicada en 1543 a Barcelona. Aquest parentiu resulta evidentíssim de la comparació de les lliçons y de les formes, y es de tal mena que no pot deixar-se de veure en el manuscrit de Madrid el prototip de l'edició de Barcelona.

Una sola dificultat subsisteix. La classificació de l'edició no es conforme amb la del manuscrit. Comença per la poesia *Qui no es trist*, com la còpia de 1541; després reapareix, en les seves línies principals, la divisió den Romaní amb aquesta diferència que a les quatre rúbriques generals, designades baix el nom de *Canticas*, se substitueixen tres sèries d'obres: *Obres de Amors*, *Obres de Mort* y *Obres Morals*.

No es possible acostar a l'original aquestes modificacions introduïdes per l'editor de 1543 en l'ordre dels manuscrits y de les quals veiem apareixer la primera idea en l'edició y les còpies anteriors. Millor també, baix aquests diversos punts, el manuscrit *D* queda 'l model de *b*. Sabem, en efecte, que una segona mà va tenir cura d'indicar, tot numerant les poesies per *a b c...* una nova classificació que correspon precisament a la de 1543. Se deuen a la mateixa mà anotacions y correccions que han passat a l'imprès, així com també algunes poesies emmanllevades a *B*. Es encara aquesta mà la que va esborrar aquí y allà versos o poesies que no figuren en l'edició.

Es indubtable. Sorprenem aquí, per dir-ho aixís *infraganti*, la constitució, no solament d'un text, sinó d'un nou ordre, diferent del dels manuscrits més dignes de fe. Es l'obra de l'editor de 1543 que s'ha inspirat tot naturalment

de les innovacions dels seus predecessors. Es particularment desde aquesta data que la poesia *Qui no es trist*, posada al rengle 39.e en els manuscrits, exceptuant *B*, ocupa definitivament el primer en les edicions.

Si deixem de banda 'l manuscrit *E* executat en 1546 y que presenta, sol entre tots, una classificació alfabètica absolutament inacceptable, combinada amb la divisió den Romaní de dues rúbriques solament, *Obres d'amor* y *Obres Morals*, es segur que totes les edicions posteriors a la de 1543 han adoptat la seva classificació en quant té d'essencial.

Es especialment el mateix en *c* (1545) que no es més que una reproducció quasi perfecta de *b*.

En 1555 y 1560, les quatre divisions de Romaní són restablertes, però el títol *Cantica* es substituït per *Canto* en l'edició *d* y per *Cant* en *e*. Ultra això, les Cançons de Mort se troben després de l'única Cançó Espiritual *Puys que sens tu*. Però, en cada divisió, l'ordre de les poesies es identic al de 1543. Solament les *esparças* han sigut agrupades després de les Cançons d'Amor amb la *Demanda* a Na Tecla, la *Resposta* de Mossèn Fenollar y tres altres poesies que no són d'Auzias March.

En fi, les edicions del segle XIXe *f g h i* intercalen de nou, com en 1543, les Cançons de Mort entre les Cançons d'Amor y les Cançons Morals, y no difereixen de l'edició den Carles Amorós sinó per l'agrupació de les *esparces* y per la reunió, després de cada una de les tres primeres rúbriques, de llurs *estramps* corresponents.

La classificació per genres o per matèries, adoptada pels editors de 1539 a 1909, no deriva, doncs, de cap manera de l'autor.

§ 48. Què pensarem de la que presenten els manuscrits?

Ja sabem que 'ls manuscrits clarament emparentats per la disposició de les seves poesies són *BDFKN*. Però, en aquest grup, els més antics, es a saber *FN*, són al mateix temps els menys complets, y es no res menys en el conjunt de les seves poesies que varen ser escollits els extrems dels cançoners *AG'HLM*. Els altres *BDK*, més complets — y es inutil d'unir-hi *G²*, senzill complement de *G'* — són posteriors a l'edició *a*, es a dir a 1539. Els primers ens han semblat formar la part de l'original que havem designat per *1X*, la sola que va ser utilitzada als segles XVe y al XVIe pels copistes y els compositors de cançoners fins a Baltasar de Romaní. Els segons representen les dues parts *1X* y *2X* de l'original, es a dir la totalitat de l'obra del poeta, fòra una poesia y una estrofa.

Ara, doncs, s'ha de fer notar que la semblança en la classificació existeix, per una part, entre *F* y *N* que pertanyen a dues famílies distintes, y, per altra part, entre *F N* y *B D K*, als quals podem afegir *a*. ¿Com explicar aquesta doble semblança entre manuscrits tant diferents per les llurs lliçons, el nombre de les poesies llurs y l'època de la llur composició, si no es fent-los descendir, per graus diferents, d'una sola y mateixa font que no pot ser altra que l'original?

Es ben clar que, en aquestes condicions, el millor partit a prendre era reproduir tant com fos possible la classificació dels manuscrits. Millor que la disposició per ordre d'assumptes, correspondrà a la que l'autor ha volgut — y, quan se tracta d'un escriptor tant obscur com Auzias March, — convé certament no prescindir d'aquest medi de penetrar-ne millor els misteris. També havem adoptat, fins a la poesia XCI inclusiva, la classificació de *F*¹, corroborada tant aviat pels dos manuscrits *N D*², com per un sol d'entre ells, y reproduïda en *BKa*. Però, desde la poesia XCII fins a la fi, es a dir per la majoria de les poesies que figuraven a *2X*, ens ha calgut seguir pas a pas el manuscrit *D*, que, d'altra part, es quasi sempre idèntic a *B* y s'acosta també algunes vegades als altres manuscrits, en quant se refereix a la successió de les poesies comunes a ells. Ens ha semblat que *D* havia de ser preferit a *B* en aquest punt, no solament perquè es més complet, sinó també perquè va ser executat per un copista menys habituat a retocar el seu model.

En fi's pot conjecturar que una part de les darreres poesies de *D*, que són troços de circumstància escrits potser sobre fulles volants, no han sigut retrobades sinó prou tard en els papers d'Auzias o de les persones a les quals havien sigut endreçades.

1) La llista de les poesies de *F*, en llur ordre de successió, ha estat publicada per J. Massó Torrents, *Manuscritos catalanes de la Bibl. de S. M.*, p. 25, y la de *N* per M. Foulché-Delbosc, *Revue hispanique*, X, 821. — La continuació de les poesies, en relació a la nostra classificació, es, en *N*: I-XX, XXII-LXXIV, CVI-CVII, LXXXVII, LXXXIX-XCI, XXI, LXXV-LXXXV, XCII-XCV, XCVII, XCVI, XCVIII; y, en *D*: I-LVI, LXXXVIII-XCI, LXXXV-LXXXVI, XCII-XCV, LXXXIV-LXXXIV, LXXXVII, LVII-LXXIII, XCVII, XCVI, XCVIII, CXXV, CXXVII-CXXVIII. Per les poesies XCVI-XCVII els manuscrits *DN* presenten la mateixa interversió, però 'l sentit general de les Cançons de Mort indica prou bé que l'ordre de *F* es el més logic y el més exacte.

2) Algunes divergències que presenten *N* y *D* en relació a *F* se refereixen a series senceres de poesies y fan pensar, sobre tot per *D*, a una intervenció possible dels folis que componien aquests manuscrits abans de relligar-se. Podriem també suposar que les darreres poesies de *F* que manquen a *N* (especialment la poesia CXXII, primera redacció de la poesia CXXII^{bis} escrita envers 1458), han format part de *2X*. — Se sab també que la poesia CVII va ésser col·locada en *F*, per motius que ignorem, entre les poesies LXXXVI-LXXXVII, en la qual interromp per dissort una llarga serie d'obres del mateix estil. L'hem enviada més lluny, com ho varen fer els altres manuscrits.

Així, doncs, l'ordre que havem adoptat en la disposició de les poesies es el dels manuscrits millors y més complets. Correspon molt probablement, almenys pels dos terços de l'obra, a la classificació del manuscrit original, ja que 's troba quasibé identica en totes les còpies antigues fòra dels cançoners. Encara 'ls cançoners presenten de vegades rastres de la mateixa classificació.

§ 49. Però no n'hi ha prou d'haver tornat a posar les poesies en un ordre més semblant del que 'ls hi havia designat Auzias March. Alguns indicis ens permeten encara creure que, per una coincidència de la qual hi ha pocs exemples, aquesta classificació de les poesies correspon a la llur cronologia y segueix, almenys bastant sovint, l'ordre mateix de la llur composició.

En el nostre *Etude sur la Chronologie des poésies d'Auzias March* han sigut mostrades y classificades totes les alusions a esdeveniments personals o historics que 'ns poden permetre fixar aproximadament la data d'algunes poesies.

Entre 'ls datos biografics n'hi han primerament que 'ns fan saber a quina epoca de la seva vida Auzias March va compondre les seves poesies.

Es al deixar la joventut, cap als 35 anys, que sembla que va començar a escriure. Se pot almenys conjecturar, amb bastanta probabilitat, segons el començament d'una de les seves primeres cançons (N.º VI dels manuscrits, 50 de les edicions ¹⁾:

«Molt he tardat en descobrir ma falta
Per joventut que m negà 'speriment...»

Els sentit no es dubtós. Fins aquí ha anat per mals camins, per inexperiencia. Ara que arribat a l'edat madura tindrà més claretat en les idees y fermesa en la voluntat, realitzarà més facilment les dues condicions essencials del veritable amor al qual pretén consagrar-se desde ara.

Més endavant (N.º LXV dels manuscrits, 71 de les edicions) s'alegra de trobar-se a frec de la vellesa y d'haver perdut, amb la joventut, tota ocasió de redevenir esclau del Foll Amor :

«O Foll'Amor, si es ver que l jovent
es occasio de tu a mi forçar,

1) Seguim, pels textos anteriors al nostre, la numeració de les edicions del segle XIX.²⁾, continuant-la desde les Cançons d'Amor fins a la fi, però després d'haver suprimit la poesia *Yo so molt trist* que no existeix com *esparça* en els manuscrits, sinó únicament com segona estrofa de la poesia C11, y dut a la fi les *Demandas* y la *Resposta*.

si be lo mon res tant no pot prear,
 vellea m plau qui de mals es sement.» (v. 40-44.)

Es una idea analoga que expresa també en la poesia LXXI dels manuscrits (56 de les edicions). Tornant sobre la seva vida passada, se plany d'haver malgastat vanament la seva joventut al servei de l'amor corporal :

«Lo meu jovent, servint ell, he despes.» (v. 6.)

Desde la poesia LXXXIV (53 de les edicions) el tò canvia. Es la vellesa amb els seus símptomes més característics. La transformació li sembla tant ràpida que n'atribueix la causa naturalment a l'Amor :

«Si ans de temps so vist blanch e ruat
 e lo meu cors mostr' aver passat mal,
 sera perço com Amor ja no val
 a'quell a qui Natur'a'namorat.» (v. 49-52.)

En fi, són, en les darreres poesies dels manuscrits, CXII (105 de les edicions), 9-10, CXX (72 de les edicions), 67-70, CXXII, 1-2, 17-24, CXXII^{bis} (86 de les edicions), 9-13, CXXVII, 142, CXXVIII, 14, retorns continuats sobre la seva gran edat, y, molt sovint, planys sobre 'ls efectes desagradables que li procura.

Totes aquestes indicacions se succeeixen de la manera més natural en els manuscrits desde la poesia VI fins a la darrera. S'hi segueixen bastant fàcilment els progressos de l'edat y de l'experiència sobre 'l físic y el moral del poeta. Es una altra cosa en les edicions que posen, per exemple, als 50.e y 83.e rengle, es a dir costat per costat, les poesies VI y LXXXIV, la primera de les quals es un adeu a la joventut y a les seves follies, la segona una descripció de la vellesa amb ses miseries de totes menes.

Les cent vint-y-vuit poesies que 'ns queden d'Auzias March han sigut, doncs, escrites en la segona meitat de la seva vida : no 'ns revelen sinó l'home fet y el vell, y, si s'admet que va morir a l'edat de 62 o 63 anys, s'extenen sobre una durada d'una trentena d'anys. No es del cas acusar-lo d'una excessiva fecunditat — es veritat que 'ls poetes d'aleshores componien amb més lentitut que 'ls d'avui dia — y 's comprèn com de la primera a la catorzena cançó s'han pogut escolar més de cinc anys. Ho afirma en el llenguatge convencional del *Gay Saber*, adhuc al v. 18 de la cançó *Mal venturos* (XIV dels ms., 31 de les edicions) declara que fa més de cinc anys que es enamorat, es a dir poeta :

«...car son cinch anys passats
 que m fuig delit com hi suy acostats...»

Una altra confessió d'aquest genre formulada al v. 8 de la poesia LXXX (95 de les edicions) :

«E son setz' anys que lo guardo esper !»

ens fa creure, per les mateixes raons, que ha empleat setze anys per compondre les seves vuitanta primeres poesies, sobre tot totes aquelles on en la tornada designa la seva dama amb el nom de *Plena de seny* o *Lir entre carts*.

L'obra d'Auzias March ja apareix com una serie continua de poesies classificades dia per dia amb l'ordre mateix en que van ser compostes. L'examen de les alusions historiqués que tanca ens donarà la manera de descobrir, en aquesta cadena d'estats d'esperit, alguns punts de mira, alguns esdeveniments importants associats a una data y susceptibles de senyalar millor l'ordre de successió de les diverses poesies.

Se sab que 'ls infortunis del rei de Chipre, Janus de Lusignan, vençut pels Mameluks el 7 de Juliol de 1426 y retintut presoner al Caire fins al 20 d'Abril 1427, emocionaren tota la Cristianitat. Va ser una veritable alarma de la qual percebim un eco debil en la cançó XIII (23.ª de les edicions). El poeta, sempre enamorat y sempre incomprès, s'hi proclama més desgraciat que 'l rei de Chipre a les mans dels heretges:

«Lo rey Xipre, presoner d'un heretge,
en mon esguart, no es mahahuyrat.» (v. 13-14.)

El passatge es molt precís, y, si no 's pot sostenir que va ser escrit durant el captiveri del rei, tot ens autoritza almenys a pensar que no li es gaire posterior y que tenim aquí una data entorn de la qual se pot fixar l'epoca de les primeres poesies d'Auzias March. N'hi ha prou relacionant-hi 'l que sabem sobre l'edat en la qual escrivia Auzias March y la lentitut de la seva composició.

Més contestable 'ns havia semblat l'alusió al rei Alfons V d'Aragó que en Milà y alguns altres critics¹ han entrevist en la poesia *Pahor no m sent que Sobreslaus me vença* (LXXII dels ms., 119 de les edicions). Havíem admès nosaltres mateixos amb alguna reserva aquesta hipotesi. Però un estudi més profundit de la poesia ens ha fet reconeixer que 'l personatge que mai seria prou alabat y que de fet es alabat «en totes les llengües» no es el rey, sinó Déu mateix. No hi ha més, segons les *Leys d'Amors*, que Déu y la Verge envers qui no 's pot pecar de «sobre-lloança». Cal, doncs, renunciar a descóbrir en aquests versos les alusions que havíem cregut veure-hi.

Afortunadament la poesia CIV (120 de les edicions) que comença per *Qui ne per si ne per Deu virtuts usa* ens ofereix, als v. 245-248, un nou molló per aquest espai indeterminat y obscur que es la vida del nostre autor. La comparació que hi fa del desordre de l'univers amb l'incoherencia de les Taules

1) Milà y Fontanals, *Resenya*, p. 152 (*Obras*, III, 185); J. Rubió y Ors, *Austas March y su época*, p. 36; Baselga, *Canc. de Zaragoza*, p. 352.

Eugubines o *Taula de Peruça* ens du a les anyades que varen venir després de la descoberta d'aquestes taules a Gubbio, prop de Perugia, en 1444.

Es possible datar amb la mateixa precisió la poesia CVII (100 de les edicions) *O quant es foll qui tem lo forçat cas* endreçada a Mossèn Borra, del seu nom veritable Antoni Tallander, bufó del rei. El poeta ens el representa vell, malalt y tremolant a l'idea de la mort, y se sab que va morir a Nàpols el 16 de Juliol de 1446.

L'*endreça* de la poesia CVIII (118 de les edicions) el primer vers de la qual es *No m clam d'algu qu'en mon mal haja colpa* fa una alusió, encara que bastant obscura, a l'amor del rei Alfons per la bella Lucrecia d'Alagno, y, si 's posa fe en les cròniques y memories de l'epoca, aquesta passió va neixer en 1448.

Una segona alusió molt més clara a aquest amor se 'ns ofereix en la poesia CXXII^{bis} (86 de les edicions) de la qual la poesia CXXII no es més que un esboç. Havem vist que l'autor ha escrit l'una y l'altra a una edat avançada. Però el v. 31:

«D'un Sant mereix proposit revocat»,

que recorda sumariament la conversa que va tenir Lucrecia d'Alagno amb el papa Calixte III, el 13 d'Octubre 1457, ens permet precisar encara més y datar, amb una quasi perfeta certitut, aquesta important poesia.

Encara amb raó s'han col·locat a la fi dels manuscrits les tres poesies endreçades, l'una a Johan Moreno encara senzill estudiant y escuder a la mort d'Auzias March, el 3 de Març de 1459, l'altra a Na Tecla de Borja, neboda del papa Calixte III (1455-1458), la tercera a Mossèn Fenollar de l'edat de 25 anys solament a la mort d'Auzias. El tò respectuós de llurs *Demandas* o de llurs *Respostas* provaria per altra part per sí sol que cal acostar aquest canvi de lletres poetiques a la darrera part de la seva vida.

Així tots els fets historics mencionats en l'obra d'Auzias March presenten la mateixa successió cronologica que 'ls esdeveniments personals que hi conta. Se 'n pot concloure amb raó que les seves poesies constitueixen una biografia on els incidents són notats a mesura que van tenint lloc. Per desgracia, generalment, no són sinó situacions més imaginaries que reals o sentiments subtils dels quals l'autor se complau en fer l'anàlisi. Es una serie de variacions psicologiques sobre un petit nombre de temes y sobre tot, cap a la fi, el dietari de les seves meditacions.

L'ordre de les poesies en els manuscrits, es, doncs, el que deu esforçar-se de retrobar tot editor critic, quan no s'ofereix per ell mateix, el que s'ha de cercar sempre en un poeta les quals obres diuen y contenen la seva vida: es la classificació cronologica. Encara que no 's puga establir, a falta de dades més

nombrosos, que una cronologia molt incompleta, ens ha semblat necessari de retornar, en la nostra edició, al sistema dels manuscrits y de disposar les poesies, com ho va fer l'autor, en l'ordre mateix de la llur composició. No hi haurà res més útil per la coneixença de l'evolució intel·lectual y moral del nostre poeta.

Se'n dedueix que renunciem a fer coincidir l'ordre cronologic de les poesies, tal com està en els manuscrits, amb la classificació per genres y per matèries. Si Baltasar de Romaní ho va provar, es precisament perquè ignorava la verdadera natura de la classificació original, y no se'n va sortir sinó molt debilment per un petit nombre de poesies. No's podia aplicar aquest procediment a tota l'obra sense tergiversar la classificació mateixa de l'autor, que es necessari abans de tot restituir.

Ens contentarem, doncs, d'indicar per cada poesia, al començament de les variants, el genre en el qual la varen col·locar els diferents editors desde Romaní, reservant-nos de tantejar a una altra banda una divisió més precisa y més completa.

TAULA ALFABETICA Y CONCORDANCIA
DE L'EDICIÓ CRÍTICA

AMB ELS MANUSCRITS, EDICIONS ANTIGUES
Y TRADUCCIONS PRINCIPALS

NUMEROS DE LES POESIES	TAULA ALFABETICA	MANUSCRITS				
		A	B	D	E	F
		foli	foli	foli	foli	f
CXXVII	A Deu siau, vos, mon delit.		154	197		
XLIX	A mal estrany es la pena estranya.	196	43	45	5	48
CXXVIII	A mi acorda un dictat.		161	199 v. ^o		
CXXIV	Ab molta rahó me desenamore.		174	196	23 v. ^o	
LIII	Ab tal dolor com l'esperit s'arranca.	197 v. ^o	41	48 v. ^o	6	52
XLVIII	Ab vos me pot Amor ben esmenar.		42 v. ^o	44	7	47
LXVI	Algú no pot haver en sí poder.		55	93	8 v. ^o	65
XX	Alguns passats donaren sí a mort.		19 v. ^o	19 v. ^o	4	20
LXXIV	Als fats coman tot quant serà de mi.		60 v. ^o	69 v. ^o	10	75
III	Alt e amor d'on gran desig s'engendra.	47 v. ^o 50 v. ^o	4 v. ^o	3	8	2
IX	Amor se dol com breument yo no muyr.	29	10	9	3	8
CHII	Aquell ateny tot quant atenyer vol.		102 v. ^o 172 v. ^o	123	17	107
XCII	Aquelles mans que james perdonaren.	41 v. ^o	81	59	11	109
XCIX	Aquesta es perdurable dolor.	34	93	106 v. ^o	15	124
	Atressi 'm pren com al patró... <i>Vegi-s</i> Pren m'en axí...					
IV	Axí com cell qui desija vianda.	50 v. ^o	4 v. ^o	3 v. ^o	2	2
I	Axí com cell qui 'n lo somni 's delita.	49	2 v. ^o	1	1	1
CXI	Axí com cell qui 's parteix de sa terra.		126	151	18 v. ^o	
LXXXI	Axí com cell qui 's veu prop de la mort.	191	67	76	9 v. ^o 78	85
XLVII	Be 'm marvell com l'ayre no s'altera.		41 v. ^o	43 v. ^o	19 v. ^o	46
XXII	Callen aquells qui d'amor han parlat.		21	21	36 v. ^o	22
XL	Cell qui d'altruy reb enuig e plaer.		33 v. ^o	36 v. ^o 117	33	39
CXVI	Cert es de mi que no m'en cal fer compte.		129	174	21 v. ^o	
LXXXIX	Cervo ferit no desija la font.	192 v. ^o	77 v. ^o	53 v. ^o	32	98
LII	Clamar nos deu qui molt cerqua e troba.		40	47 v. ^o	23 v. ^o	51
LXIX	Clar es e molt a tots los amadors.	200	58	95 v. ^o	35	68
CXII	Cobrir no puch la dolor qui 'm turmenta.		139	152 v. ^o	25	
XIII	Colguen les gents ab alegria festes.	203 v. ^o	13	12 v. ^o	37 v. ^o	12
	Com es aquell qui 's parteix... <i>Vegi-s</i> Axí com cell qui 's parteix...					
	Com es aquell qui 's veu... <i>Vegi-s</i> Axí com cell qui 's veu...					

MANUSCRITS							EDICIONS					TRADUCCIONS CASTELLANES	
G		H	K	L	M	N	Edició y traducció Romani					Monte-mayor (1579)	Inedita Madrid B. N. 1131
	G ²	antiga foliació					a	b	c	d	e		
li	foli	foli	foli	foli	foli	plana	foli	foli	foli	foli	foli	foli	foli
		23 v. ^o fragment	48			99		57 v. ^o	60	67	61 v. ^o	68 v. ^o	
v. ^o		42 v. ^o	51 v. ^o			107		70 v. ^o	74	82	76	78	
v. ^o		22 v. ^o	47			97		66	69	77	71 v. ^o	75 v. ^o	
		49	64			135	33 v. ^o	3	3	9	3	15	30
	603 v. ^o	32 v. ^o	21			41		32 v. ^o	34 v. ^o	44 v. ^o	38 v. ^o	47 v. ^o	
v. ^o	10		73			155		98 v. ^o	102	112 v. ^o	107	93	
	3	194 v. ^o fragment	3	81 v. ^o		5		4 v. ^o	5	11 v. ^o	5 v. ^o	17	
	7	9 frag.	10	83		18	5 v. ^o	46	48 ² v. ^o *	54	48	56	3
		252	129 v. ^o					135 v. ^o	137 v. ^o	152	145 v. ^o		
		72	95 v. ^o			234	79	122 v. ^o	125	188	181		75
v. ^o		82 frag.	119					104	107 v. ^o	117 v. ^o	111	111 v. ^o	
			3 v. ^o			6	4 v. ^o	1 v. ^o	2	8	2	14	1
	I		I	137 v. ^o		I	2	25	26 v. ^o	37 v. ^o	32	41	
								105 v. ^o	109	119 v. ^o	113 v. ^o	113	
v. ^o			80		147	226		25 v. ^o	27 v. ^o	139 v. ^o	132 v. ^o	128	
v. ^o	605 v. ^o	25	46			95		65	68	76	70 v. ^o	74 v. ^o	
			23			43	40 v. ^o fragment	44	47 v. ^o	51 v. ^o	46	54	36 v. ^o
v. ^o		38	39			78		29	30 v. ^o	42	36	45	
								106 v. ^o	110	120 v. ^o	114 v. ^o	114	
v. ^o		67 v. ^o	91 v. ^o			203	37	19	20 v. ^o	31	25	35	33
v. ^o			50 v. ^o			105		87 v. ^o	91	99 v. ^o	94		
v. ^o			66			140		6	6	13	7	18 v. ^o	
	566	295 frag.						157 v. ^o	159	205	197 v. ^o		
	14		13 v. ^o			26	8 v. ^o	20	21 v. ^o	32	26 v. ^o	36 v. ^o	5 v. ^o

*) Hi han dos folis 48.

NUMEROS DE LES POESIES	TAULA ALFABETICA	MANUSCRITS				
		A	B	D	E	F
		foli	foli	foli	foli	foli
	Com lo malalt qui lonch... <i>Vegi-s</i> Si col malalt qui lonch...					
XLIHI	Coratge meu a pendr'esforç molt tarts.		36	39	34	41 f
CIX	Dona, si us am, no *m graescan amor.		124 v. ^o	149 v. ^o	38 v. ^o	139 v
XCI	En aquell temps senti d'amor delit.		79 v. ^o	56	44 v. ^o	101
	Entich amor so portat... <i>Vegi-s</i> Entre Amor so portat...					
C	Entre Amor sso portat he Fortuna.	29 v. ^o	94 v. ^o	108 v. ^o	39 v. ^o	140 v
CXXV	Entrels ulls y les orelles.			196 v. ^o	93 v. ^o	
	Er son en temps... <i>Vegi-s</i> Vengut es temps.					
XVIII	Fantasant Amor a mi descobre.	205	17 v. ^o	17	46	18
XIX	Hohiu, hohiu, tots los qui be amats.	189	18 v. ^o	18 v. ^o	47 v. ^o	19
	Hon es lo loch... <i>Vegi-s</i> On es lo loch.					
CXXV	<i>Hoydes vostres rahons belles</i> (Resposta de Na Tecla de Borja a Mossèn Ausias March).			196 v. ^o	94	
LXVII	Ja de amor tebeu james yo sia.		57	94	52	66 v
XII	Ja no esper que si'amat.		12	11 v. ^o	53	11 v
VIII	Ja tots mos cants me plau metr'en oblit.		9	8	51	7 v
XVI	Junt es lo temps que mon goig es complit.	27	15 v. ^o	15	54	15 v
	Junt es lo temps que serà conegut. <i>Vegi-s</i> Vengut es temps...					
XCVI	La gran dolor que llengua no pot dir.	36 v. ^o	91	104	189	121 f 154 v
XXXVII	La mia por d'alguna causa mou.	185	32	33 v. ^o	65	36 v
CX	La so atès d'on so volgut fugir.		125	150 v. ^o	83	137 v
CXIII	La vida *s breu e l'art se mostra longa.			162 v. ^o	79	
XXIII	Lexant a part l'estil dels trobadors.	194 v. ^o	22	22	71	23
LXXXV	Lexe la Sort lo seu variat torn.		69 v. ^o	57 v. ^o	67	87
CXVII	Lo cinquen peu del moltó ab gran cura.		131 v. ^o	178	73	
XXVIII	Lo jorn ha por de perdre sa claror.	187 v. ^o	26	26 v. ^o	66 v. ^o	28 v
XXXII	L'ome pel món no munta 'n gran valer.	206 v. ^o	28	29 116	115	31 v
	Lo qui d'algú... <i>Vegi-s</i> Cell qui d'altruy...					
LXIV	Lo temps es tal que tot animal brut.	202 v. ^o	52 v. ^o	91 v. ^o	70 v. ^o	63 v
CVI	Lo tot es poch ço per que treballam.		112 v. ^o	135	55	144 v
CI	Lo vizcaí que 's troba 'n Alemanyia.			113	72	

MANUSCRITS							EDICIONS					TRADUCCIONS CASTELLANES	
G		H	K	L	M	N	Edició y traducció Romani					Monte-mayor (1579)	Inedita Madrid B. N. 1131
	G ²	antiga foliació					a	b	c	d	e		
	foli	foli	foli	foli	foli	plana	foli	foli	foli	foli	foli	foli	foli
v. ^o		258 v. ^o	41 v. ^o			84		71 v. ^o	74 v. ^o	83	77	79	
		70 v. ^o	94			208	28 v. ^o	11	11 v. ^o	19 v. ^o	13 v. ^o	25	
		63	108 v. ^o					53 v. ^o	56	62 v. ^o	57	64	24 v. ^o
							72	36 v. ^o	39	176	169		68 v. ^o
										140	133 v. ^o		
	20		19			37	19 v. ^o	16 v. ^o	17 v. ^o	27 v. ^o	21 v. ^o	32 v. ^o	15 v. ^o
	603		20 v. ^o	88 v. ^o		39		22	23 v. ^o	34	28 v. ^o	38 v. ^o	
v. ^o		50	65			137		7	7 v. ^o	140 v. ^o	133 v. ^o	20	
	15	83 v. ^o	12 v. ^o			24				14 v. ^o	8 v. ^o		
	6	6	9			16	23 v. ^o	64	67	75	69 v. ^o	73 v. ^o	20
	12					32	46 v. ^o	72 v. ^o	75 v. ^o	84	78	80	42 v. ^o
	18	35 v. ^o	16 v. ^o	86									
	636	80 v. ^o	107 v. ^o			262	97	134 v. ^o	136 v. ^o	204	196		93
v. ^o		19 v. ^o	35 v. ^o	95		72		10	10 v. ^o	18	12 v. ^o	23 v. ^o	
								56 v. ^o	59	66	60 v. ^o	67 v. ^o	
	641 v. ^o fragment						118 v. ^o fragment	150 v. ^o	153	170	163 v. ^o		
	606 v. ^o		24			45	25	9	9 v. ^o	17	11 v. ^o	23	21
	624 v. ^o	55 v. ^o	82			230	37	47	49 v. ^o	55	45	57	31
								88 v. ^o	92	101	95	103 v. ^o	
	611 v. ^o		29	91 v. ^o		56		50 v. ^o	53 v. ^o	59 v. ^o	53 v. ^o	61	
v. ^o	613 v. ^o	37 v. ^o	31 v. ^o			62		29 v. ^o	31 v. ^o	144 v. ^o	138		
		86 v. ^o	62 v. ^o			132		68 v. ^o	71 v. ^o	79	73	77 v. ^o	
		259 frag.	130 v. ^o			158	49 v. ^o	142	144	159 v. ^o	153		45 v. ^o
	9							3 v. ^o	4	10	4	16	

NUMEROS DE LES POESIES	TAULA ALFABETICA	MANUSCRITS				
		A	B	D	E	F
		foli	foli	foli	foli	fo
XLV	Los ignorants Amor e sos exemples.	44 v. ^o	37	40	68 v. ^o	42
LVI	Ma voluntat amant-vos se contenta.	198 v. ^o	47	51	84	55
XIV	Mal venturós no deu cerquar ventura.	27 v. ^o	14	13	87	13
LXXXVIII	Malament viu qui delit pert de viure.	191 v. ^o	76 v. ^o	52	91	97
CXIX	Maleyt lo jorn que 'm fon donada vida.		137 v. ^o	185	92 v. ^o	
CXXIII	Mentre d'amor sentí sa passió.			194 v. ^o	89	
LX	Mes voluntats en gran part discordans.		50	87	88	59
VI	Molt he tardat en descobrir ma falta.	52 v. ^o	7	5 v. ^o	86	4
CXXI	Molt me par bo que pens de l'altre món.		151 v. ^o	190 v. ^o	190	
XXXI	Molts homens hoig clamar-se de Fortuna.	209	27 v. ^o	28	85	30
CXXII bis	Mon bon senyor, puy que parlar en prosa.		146	192 v. ^o	192	138 fragm
CXVIII	No cal duptar que sens ulls pot hom veure.		136	183	103	
LXXVIII	No guart avant ne membre lo passat.	190 v. ^o	66	74	98 v. ^o	82
LXXIII	No pens algú que m'allarch en paraules.		64 v. ^o	101 v. ^o	96 v. ^o	74
LXXVII	No pot mostrar lo món menys pietat.	203	65 v. ^o	73	97 v. ^o	81
XXIV	No sech lo temps mon pensament inmobile.	208	22 v. ^o	22 v. ^o	95 v. ^o	24
	No sembla 'l temps... <i>Vegi-s</i> No sech lo temps...					
LXV	No so gosat en demanar mercé.		54	92	94	64
CVIII	No 'm clam d'algú qu'en mon mal haja colpa.		122 v. ^o	147	99 v. ^o	126
XXV	No 'm fall recort del temps tan delitós.		23 v. ^o	23 v. ^o	20 v. ^o	25
	No 'm pot mostrar... <i>Vegi-s</i> No pot mostrar...					
LXVIII	No 'm pren axí com al petit vaylet.		55 v. ^o fragment	95 v. ^o fragment	95 fragment	67 fragm
XC	No 's maravell algú perque m'enyor.	193 v. ^o	78 v. ^o	54 v. ^o	102	100
LXI	O fort dolor yo 't prech que mi perdons.		50 v. ^o	88	107 v. ^o	60
XXXVI	O Mort qui est de tots mals medecina.	185 v. ^o	31	32 v. ^o	106 v. ^o	35
CVII	O quant es foll qui tem lo forçat cas.		121	145	104 v. ^o	79
LXXIX	O vos, mesquins, qui sots terra jaheu.		67	75	108 v. ^o	83
LXXVI	On es lo loch on ma penssa repose?	190	64	72 v. ^o	48 v. ^o	78
LXXII	Paor no 'm sent que Sobreslaus me vença.		61 v. ^o	100 v. ^o	119 v. ^o	73
XCVIII	Per lo camí de mort e cercat vida.	35 v. ^o	92	105	123 v. ^o	122
CXXVI	<i>Per mitigar l'enuig gran de l'estiu</i> (Demanda feta per Mossèn Fenollar a Mossèn Ausias March).					
LV	Per molt amar ma vida es en dupte.	46	46	50 v. ^o	109 v. ^o	54
	Per molt amor d'on gran desig... <i>Vegi-s</i> Alt e Amor d'on gran desig...					
LXX	Perquè m'es tolt poder deliberar?		56	97	117	69

MANUSCRITS						EDICIONS					TRADUCCIONS CASTELLANES	
	H	K	L	M	N	Edició y tra- ducció Romani					Monte- mayor (1579)	Inedita Madrid B. N. 1131
G ²	antiga foliació					a	b	c	d	e		
foli	foli	foli	foli	foli	plana	foli	foli	foli	foli	foli	foli	foli
617 v. ^o		43	97		88	30 v. ^o	42 v. ^o	45	49 v. ^o	43 v. ^o	51 v. ^o	27
	26 frag.	54 v. ^o			113		73	76 v. ^o	85	79	81	
16	33 v. ^o	14 v. ^o	85		28	10	28	30	41	35	44	6 v. ^o
	61	90				94	93	96 v. ^o	106	100 v. ^o	110	90
							109	112 v. ^o	124	118		
							121	123 v. ^o	137	130 v. ^o	125 v. ^o	
	46	58			122		97 v. ^o	101	111 v. ^o	106	101	
3 v. ^o		6	14		10		55 v. ^o	58	65	59 v. ^o	66 v. ^o	
							111	114	150	143		
612 v. ^o	19 frag.	30 v. ^o			60		31 v. ^o	33 v. ^o	145 v. ^o	139		
							112 v. ^o	116	126 v. ^o	120 v. ^o	117	
							74	77 v. ^o	86	80	82	
	52	77 v. ^o			221		60 v. ^o	63	70 v. ^o	65	71 v. ^o	
	30 v. ^o	72			153		14	15	24 v. ^o	18 v. ^o		
	51 v. ^o	77			220	38 v. ^o	55	57 v. ^o	64 v. ^o	58 v. ^o	66	35
607 v. ^o	17 frag.	25			47		18 v. ^o	19 v. ^o	30	24	34	
	48 v. ^o	63			133		82 v. ^o	85 v. ^o	94 v. ^o	89	89 v. ^o	
							166	166 v. ^o	181	174	103	
608 v. ^o	84 v. ^o	26			49		66 v. ^o	69 v. ^o	78	72 v. ^o	76 v. ^o	
	51 fragment	66 fragment			139 fragment		8 fragment	9 fragment	16 v. ^o	10 v. ^o	22	
	69	92 v. ^o			205	92	51	54	60	54	61 v. ^o	88 v. ^o
	7	59			124	43	94 v. ^o	98	107 v. ^o	102	97 v. ^o	39
		35	94		70		34 v. ^o	36 v. ^o	45 v. ^o	39 v. ^o	48	
	269	139 v. ^o			178		156	157 v. ^o	194	186 v. ^o		
623 v. ^o	53 v. ^o	79			224		76	79	88	82 v. ^o	84	
622 v. ^o	39	76			218		59 v. ^o	62	69 v. ^o	64	70 v. ^o	
618 v. ^o		71			151		85 v. ^o	89	142	135 v. ^o		
	81 v. ^o	117 v. ^o			264	26	101	104	114	108	94	22 v. ^o
									140 v. ^o	134		
	43 v. ^o	53 v. ^o			111		35	37	46 v. ^o	40 v. ^o	49	
	27 v. ^o	67 v. ^o			143		86 v. ^o	89 v. ^o	98 v. ^o	92 v. ^o	102	

NUMEROS DE LES POESIES	TAULA ALFABETICA	MANUSCRITS				
		A	B	D	E	
		foli	foli	foli	foli	foli
LVII	Por de pijor a molts fa pendre mort.		47 v.º	84	118 v.º	50
II	Pren-m' enaxí com al patró qu'en platga:	49 v.º	3 v.º	2	116	1
	Pujar no pot algú en molt valer, <i>Vegi-s</i> L'ome pel món...					
CXV	Puys me penit, senyal es cert que baste.		127	171	131	
XCIV	Puys me trob sol en amor, a mi sembla.	39 v.º	86 v.º	65 v.º	120 v.º	116
CV	Puys que sens tu algú a tu no basta.		108 v.º	130	110 v.º	134 frag
CH	Qual ser'aquell que fora si mateix.		98 v.º	118	149 v.º	103
CXXVI	Quant mes amau, tant mes temor teniu.					
LXXXII	Quant plau a Deu que la fusta peresca.	157 v.º	68 v.º	76	131	85
LXXI	Que m'ha calgut contemplar en Amor.	201	59	98 v.º	141 v.º	71
XCV	Que val delit, puys no es conegut.	38	88 v.º	68	135 v.º	110
LXXXV	Qui es aquell qui en Amor contemple.	25	62 v.º	70 v.º	147 v.º	70
CIV	Qui ne per sí ne per Deu virtuts husa.		103 v.º	124	125	124
XXXIX	Qui no es trist de mos dictats no cur.	204 v.º	2	35 v.º	140 v.º	38
XCIII	Qui ser'aquell del món superior.	54 v.º	85	63 v.º	137	111
LIV	Qui sino foll demana si m'enyor.	47	45 v.º	49 v.º	139 v.º	51
LXII	Qui 'm mostrarà la Fortuna loar.		51 v.º	89	144 v.º	61
LXIII	Qui 'm tornarà lo temps de ma dolor.		53	90	146	62
XI	Quins tan segurs consells vas encerquant.	28	11 v.º	10 v.º	143 v.º	10
CXIV	Retinga-m Deu en mon trist pensament.		147 v.º	169	154 v.º	
XXXIII	Sens lo desig de cosa desonesta.	187	29	30	160 v.º	38
CXXIV	<i>Senyor Mossèn March, ja no m'enamore</i> (Resposta de Joan Moreno).		174			
XXXVIII	Si be mostrau que mi no avorriu:	195 v.º	33	34 v.º	158 v.º	38
CXXVI	<i>Si be yo crech la veritat senti</i> (Altra resposta feta per Rodrigo Diez).					
LIX	Si col malalt que 'l metge lo fa cert.		49	86	167 v.º	51
LXXXIII	Si col malalt qui lonch temps ha que jau.	150 v.º 183 v.º	69 v.º	76 v.º	190	85
LVIII	Si com aquell qui per sa'nfnitat.	197	44	46	156 v.º	48
	Si com aquell qui 'n lo somni 's... <i>Vegi-s</i> Axí com cell qui 'n lo somni 's...					

MANUSCRITS						EDICIONS					TRADUCCIONS CASTELLANES	
G	H	K	L	M	N	Edició y traducció Romani					Monte-mayor (1579)	Inedita Madrid B. N. 1131
G ²	antiga foliació					a	b	c	d	e		
foli	foli	foli	foli	foli	plana	foli	foli	foli	foli	foli	foli	foli
0	26 v. ^o	55			115	96	76 v. ^o	80	149	142 v. ^o		92
2		2	139		3	3	21	22 v. ^o	33	27 v. ^o	37 v. ^o	1
II												
641 v. ^o fragment						118 v. ^o fragment	95	98 v. ^o	108 v. ^o	103	98 v. ^o	114
g. 638	79 frag.	102			251	85	129 v. ^o	131 v. ^o	198	190 v. ^o		81 v. ^o
640 v. ^o fragment	243 fragment	126				104	168	168 v. ^o	183	176		100
t	253 v. ^o	113			213	117 v. ^o	63 v. ^o	77 v. ^o	81	83 v. ^o	85	59 v. ^o
		80			227			26	27 v. ^o	139 v. ^o		
	28 v. ^o	69			146	22 v. ^o	61 v. ^o	64	72	66	128	18 v. ^o
642	79 v. ^o fragment	105			256	98 v. ^o	132	134	201	193 v. ^o	72 v. ^o	94 v. ^o
620 v. ^o	74						69	72	79	74		
	246 v. ^o fragment	121				109	136 v. ^o	138 v. ^o	153 v. ^o	147		104 v. ^o
	21 v. ^o	38			76		1	1	7	1	13	
	77	100 v. ^o			246	89	128	129 v. ^o	196	188 v. ^o		85 v. ^o
	52 v. ^o				109		24	25 v. ^o	36 v. ^o	31	40	
	7 v. ^o	59 v. ^o			126		26	28	38 v. ^o	33	42	
	47	61			129		52 v. ^o	55	61	55 v. ^o	62 v. ^o	
13	10	11 v. ^o	84		22		27	29	40	34	43	
637 frag.						102 v. ^o fragment	49	51 v. ^o	57 v. ^o	51 v. ^o	59 v. ^o	98 v. ^o
614		32 v. ^o	92		64	45 v. ^o	11 v. ^o	12	20 v. ^o	14 v. ^o	26	41 v. ^o
	21	37			74		48	51	56 v. ^o	50 v. ^o	58 v. ^o	
	45	57			120		103	106 v. ^o	141 v. ^o	134 v. ^o	96 v. ^o	
	81 v. ^o				227		60	63	139 v. ^o	132 v. ^o	128 v. ^o	
	25 v. ^o	49			101		16	17	26 v. ^o	20 v. ^o	31 v. ^o	

NUMEROS DE LES POESIES	TAULA ALFABETICA	MANUSCRITS				
		A	B	D	E	F
		foli	foli	foli	foli	foli
VII	Si com hun rey senyor de tres ciutats.	208 v. ^o	10 v. ^o	9 v. ^o	164	9 v. ^o
LVIII	Si com l'om rich qui per son fill treballa.	199	48 v. ^o	85	166 v. ^o	57
XXIX	Si com lo taur s'en va fuyt pel desert.	189 v. ^o	26 v. ^o	27	78 v. ^o	29
X	Si com rictat no porta bens ab sí.	53	7 v. ^o	6 v. ^o	161 v. ^o	6
XVII	Si Deu del cors la mi'arma sostrau.	26	16 v. ^o	16	163	16 v. ^o
XCVII	Si per null temps creguí ser amador.	37	90	102 v. ^o	168 v. ^o	121 frag
XV	Si pres grans mals un be 'm serà guardat.		14 v. ^o	14	165	14 v. ^o
XXXV	Sia cascú per ben hoir attent.		30 v. ^o	32	157 v. ^o	34 v. ^o
LXXXVI	Si 'm demanau lo greu turment que pas.			59	78 v. ^o	
CXX	Si'n algun temps me clamí sens rahó.		149	187 v. ^o	169 v. ^o	
XXVII	Sobresdolor m'a tolt l'imaginar.	188	25	25 v. ^o 115 v. ^o fragment	159 v. ^o	27 v. ^o
LI	Tal so com cell qui penssa que morrà.	183	44 v. ^o	46 v. ^o	178	50
XXI	Tant en amor ma pens' a consentit.	188 v. ^o	20 v. ^o	20	183	21
V	Tant he amat que mon grosser enginy.	51 v. ^o	6	4 v. ^o	180	3 v. ^o
LXXXIV	Tant he amat que vinç en desamar.		68 v. ^o	76 v. ^o	182	85 v. ^o
LXXXVII	Tot entenent amador mi entenga.	177 v. ^o	71	78	172 v. ^o	88 v. ^o
LXXX	Tot laurador es pagat del jornal.	189 v. ^o	68	76	78 v. ^o 93 v. ^o	84 v. ^o
XLIV	Tot metge pren carech de consciença.	184 v. ^o	36 v. ^o	39 v. ^o	181	41 v. ^o
CXXII	Tots los delits del cors he ja perduts.					138 v. ^o
XXXIV	Tots los desigs escampats en lo món.	186 v. ^o	29 v. ^o	31	179	33 v. ^o
XLVI	Veles e vents han mos desigs complir.	184	39	42	186	44 v. ^o
XXX	Vengut es temps que serà conegut.	207 v. ^o fragment	26 v. ^o	27 114 v. ^o	49 v. ^o	29
XLI	Volgrà sser nat cent anys ho pus atràs.		34 v. ^o	37	184	40 v. ^o fragment
XLII	Vos qui sabeu de la tortra 'l costum.	162 v. ^o fragment 206	35	38	185	
XXVI	Yo contrafaç nau en golf perillan <i>Vegi-s</i> Sobresdolor m'ha tolt:..					
	Yo crit lo be si'n algun loch lo se.					
	Yo so molt trist e puch-me dir mezquí. <i>Vegi-s</i> Qual ser'aquell que fora sí mateix (7-16)	207 v. ^o fragment	24	24 v. ^o	187 v. ^o	26
	Yo 'm recort be del temps... <i>Vegi-s</i> No 'm fall recort del temps...					

MANUSCRITS						EDICIONS					TRADUCCIONS CASTELLANES	
	<i>H</i>	<i>K</i>	<i>L</i>	<i>M</i>	<i>N</i>	Edició y traducció Romani					Monte-mayor (1579)	Inedita Madrid B. N. 1131
<i>G</i> ²	antiga foliació					<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>e</i>		
foli	foli	foli	foli	foli	plana	foli	foli	foli	foli	foli	foli	foli
8	9	10 v. ^o			20	7 v. ^o	8	8 v. ^o	15 v. ^o	9 v. ^o	21 v. ^o	4
	44	56			117		40 v. ^o	42	47 v. ^o	41 v. ^o	50	
12	19 v. ^o	29 v. ^o	92	147	57		99 v. ^o	103	143	136 v. ^o		
4 v. ^o	5 frag.	7 v. ^o	127	184	13		22 v. ^o	24	35	29 v. ^o	39	
19	36	17 v. ^o	87		34	47 v. ^o	30 v. ^o	32 v. ^o	43	37	46	44
43	80 frag.	106 v. ^o			260	100 v. ^o	134 v. ^o	135 v. ^o	202 v. ^o	195		96 v. ^o
16 v. ^o	34 v. ^o	15 v. ^o			30	41 v. ^o	67 v. ^o	70 v. ^o	23 v. ^o	17 v. ^o		37 v. ^o
16 v. ^o		34 v. ^o			68		102	105 v. ^o	115 v. ^o	109 v. ^o	95 v. ^o	
		144 v. ^o					15 v. ^o	16	139	132	127 v. ^o	
							83	86 v. ^o	95 v. ^o	90	90 v. ^o	
11	18 v. ^o	28	90 v. ^o		54		41 v. ^o	44	48 v. ^o	42 v. ^o	50 v. ^o	
							82	85	94	88 v. ^o		
							fragment	fragment	fragment	fragment		
	41 v. ^o	50			103		17 v. ^o	19	29	23	33 v. ^o	
04 v. ^o	31 v. ^o	22	89 v. ^o		211		5	5	12	6	17 v. ^o	
		5	82		8	39 v. ^o	12 v. ^o	13	21 v. ^o	15 v. ^o	26 v. ^o	35 v. ^o
	54 v. ^o	81 v. ^o			228		58	61	68	62 v. ^o	69	
27	57 frag.	83			182	11	114	117 v. ^o	128 v. ^o	122	118 v. ^o	7 v. ^o
		80		146 v. ^o	226		24 v. ^o	26 v. ^o	139	132	127 v. ^o	
	40 v. ^o	42 v. ^o	96 v. ^o		86		15	16	26	20	31	
15 v. ^o		33 v. ^o	93		66	44	13	14	22 v. ^o	16 v. ^o	27 v. ^o	40 v. ^o
	24 frag.	45			92	20 v. ^o	45	48 ¹ *	52 v. ^o	47	55	17
		29 v. ^o			57		99 v. ^o	103	143	136 v. ^o		
	40	39 v. ^o			80		36	38	148	141 v. ^o		
	85 v. ^o	40 v. ^o		142 fragment	82		63 v. ^o	66	74	68 v. ^o		
				155								
09 v. ^o	17	26 v. ^o			51	70 v. ^o	33 v. ^o	35	146 v. ^o	140		66 v. ^o
								140	133	128 v. ^o		

*) Hi han dos folis 48.

TAULA ALFABETICA DELS NOMS PROPRIIS

- ABELLA (Pere d'), 46, 47.
Academia del Gay Saber. V.
Consistori.
- ADAM, 15 n.
- AGUILÓ (Angel), 48.
- AGUILÓ (Marian), 32 n., 48,
51, 104 n.
- Alemanya, 115, 137.
- ALEXANDRE, 62.
- ALFONS V, d'Aragó, 12, 29,
56, 57, 94, 167, 168.
- ALONSO, comte de Ribagor-
ça y de Denia, duc de
Gandía, 29.
- ALVERES (Alfonço), 43.
- AMADOR DE LOS RÍOS (J.),
22, 27, 43 n., 44, 59 n.,
113, 114, 146.
- AMAT (M. de), 48.
- AMAT (Torres), bisbe d'As-
torga, 11 n., 12 n., 13,
17 n., 32 n., 60 n., 61 n.,
74, 75, 101 n., 104, 112.
- AMER (Miquel Victorià), 52.
- AMORÓS (Carles), 18, 19, 23,
26, 27, 61, 62 n., 64, 65,
66, 67, 70, 107, 163.
- Anglaterra, 3.
- ANTONIO (Nicolás), 20 n., 28
n., 31, 49, 112.
- ANQUONIM. V. Blanca.
- APOLLÓ, 69.
- Aragó, 29, 55, 60, 60 n.
- ARANO Y OÑATE (Dr. Nar-
ciso), 98, 99, 100.
- Arenós, 29.
- ARIBAU, 112.
- ARISTOTIL, 69, 94.
- Astorga, 13, 112.
- BALAGUER (Victor), 43, 44,
56 n., 60 n., 79.
- Barcelona, 10, 12, 19, 24,
28, 36, 37 n., 45, 52, 60,
61 n., 62, 64, 66, 67, 68,
70, 71, 74, 75, 76, 78,
81, 82, 104 n., 113, 114 n.,
115 n., 117, 151, 162; *Aca-*
demia de Buenas Letras,
115 n.; *Arxiu de la Corona*
d'Aragó, 25 n., 26 n.; *Bi-*
blioteca de l'Ateneu, 32 n.,
51, 52; *Biblioteca de l'Ins-*
titut d'Estudis Catalans;
45, 48, 50, 117; *Diputa-*
ció provincial, 79; *Institut*
d'Estudis Catalans, 4, 48,
83; *Jòcs Florals*, 11, 32
n., 36 n., 38 n., 78, 113 n.;
Universitat, 48, 75, 101.
- BARET (Eug.), 59 n., 102,
113.
- BARRERA (Mossèn Jaume),
82, 83.
- BARTSCH (Karl), 159 n.
- BASELGA RAMIREZ (M.), 32
n., 37 n., 38 n., 42, 43, 44
n., 45, 155, 167 n.
- BASTERO, 102.
- BAYER. V. PÉREZ.
- BEER (Rod.), 44.
- BELLVIRE (Pau de), 51.
- BENET (Juan), 44.
- Beniarjó, 29.
- BERENGUER DEL'HOSPITAL,
159 n.
- BERNAT DE VENTADORN, 43
159 n.
- BLANCA (Anquonim), 16.
- BLASCO (Vicente), 41.
- BLASQUASSET, 43.
- BOFARULL (Francisco de),
44 n.
- BOFARULL (Manuel de), 26 n.
- BORAO (Gerónimo), 44.
- BORJA (Juan de), duc de
Gandía, 56.
- BORJA Y DE CARROZ DE VI-
LARAGUT (Angela), 28, 30,
31, 67.

BORNAT (Claudi), 62, 64, 74, 75, 77.
 BORONAT (R. P. Pascual), 15.
 BORRA (Mossèn), V. TALLANDER.
 BORRULL Y VILANOVA (D. Francisco Xavier), 99.
 Borriana, 56 n.
 BOSCA (Joan), 61, 62, 153.
 BOSCA (J. F.), 61 n.
 BOU (Teresa), 29, 69.
 BRIZ (F. Pelayo), 37 n., 77 n., 78, 79, 80.
 Bruxelles, 10.
 BUCHON (J. A. C.), 17.
 BULBENA Y TUSELL (Antoni), 81.
 Caire (El), 167.
 CALEPINO, 70.
 CALIXTE III, 94, 168.
 CALVETE DE ESTRELLA (Juan Cristóbal), 100.
 CALZA (Francisco), 75, 81.
 CAMBOULIU, 13.
Cancionero de Suñiga, 16.
Cançoner d'Amor o d'Obres Enamorades, 9, 10, 12, 13, 42, 44, 45, 47, 48, 60 n.
 CARDONA (Alfons de), marquès de Rijoies, 60 n.
 CARDONA (Ferran Folch de), amirall de Nàpols, 16, 19, 25, 26, 27, 30, 49, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 74, 75, 76.
 Cardona (Leonor de), 60.
 Cardona (Ramon de), 51.
 CARLEMANY, 16.
 CARLES D'ARAGÓ, príncep de Viana, 10, 12, 15, 16, 43.
 CARLOS III, d'Espanya, 34 n.
 CARLES IV, d'Espanya, 34.

CARLES QUINT, 25, 28, 31, 61, 63.
 CARLOS d'Aragó, V. CARLES
 CARLOS (Don), fill de Felip II, 59, 73, 77.
 CANALLA (Joan), 86.
 Carpi, 20 n.
 CARROZ DE VILARAGUT (Luis), 28, 29, 30, 31, 62, 67, 69, 71, 88.
 Castella, 60 n., 75.
 CASTELLVÍ (Basilio de), marquès de Villatorcas, 31.
 CASTELLVÍ (Johan de), 43.
 CASTRO (Berenguer de), Baró de la Laguna, 91.
 Catalunya, 12, 16, 42, 60, 61 n., 75, 101, 106, 114, 144, 153, 160.
 CATÓ, 16.
 CERDÀ Y RICO (Fr.), 41, 73 n., 76, 77, 86, 98, 99, 100, 112.
 CERVANTES, 30 n., 92.
 Cervera, 48.
 CESELLES (Blay), 51.
 CHABANEAU (C.), 115 n.
 CHARTIER (Alain), 43, 45, 47.
 Cheltenham (Glocester) 49, 50, 99, 112 n., 117.
 Chipre, Xipre, 167.
 CHIVA (Mossèn Francisco Pascual), 99.
 CICERÓN, 69.
 CLEMENCÍN (Diego), 77.
 Clermont (Universitat de) 113.
 CODONY (Anthony del), 12, 13.
 COLBERT, 13.
Collegi de les Quatre Nacions, V. París.
Conort (El), 10, 42. V. Francesch Ferrer.

Consistori de la Gaya Ciencia o del Gay Saber, 9, 11, 12, 13.
 Constantina, 60 n.
 Constantí noble, 12.
 CORELLA. V. JOHAN ROIG DE CORELLA.
 CRUILLES (Marquesa de), 100.
 ÇACOMA (Johan), 11.
 ÇAGUDA (Pere Pau), 11.
 ÇAPILA, 92.
 DANT, 30, 103, 114, 160.
 DELPAS (Angel), marquès de San Marçal, 16.
 Denia, 29.
 DENIELL (Arnau), 43.
 DENK (V. M. Otto), 115.
 DESDEVISES DU DEZERT, 15.
 DEZPUIG (P.), 51.
 DIA (Comtessa de), 159 n.
 DIEZ (Frederic), 155 n.
 DIEZ (Rodrigo), 70.
Doctrina de compondre dictats, 155, 156.
 DORANTES (Marcos), 81, 91.
 DUENYAS (Johan de), 43.
Ecole des Hautes Etudes. V. París.
 EDIPPO, 66 n.
 Empuries, 91.
 ENEAS, 66.
 ERCILLA (Alonso de), 102 n.
 ESCOLANO, 73, 76 n., 77.
 Escolastica, 115.
 Escorial (El), 18, 20, 58, 73, 77, 88; *Biblioteca de l'Escorial*, 87, 93, 117.
 ESCORNA (Joana), 29.
 Espanya, 3, 55, 59, 60, 61, 78, 80, 92, 102, 112, 114, 115, 152, 153, 160.

- ESQUERDO (Onofre); 112.
 Etruscos, 102 n.
Eugubines (Taules), 168.
 Europa, 95, 102.
- FARNÈS (Sebastià), 82.
 FAYOS Y ANTONY (Francesch), 80, 81, 113.
 FEBRER (Andreu), 43.
 FELIP II, rey d'Espanya, 20, 72, 77, 87.
 FELIP IV, rey d'Espanya, 94.
 FENOLLAR (Mossèn), 36, 37, 70, 95, 153, 163, 168.
 FENWICK (T. Fitz Roy), 50.
 FERNÁNDEZ DE CÓRDOBA (Gonçalo), duque de Sesa y de Terranova, Conde de Cabra, señor de la casa de Vaena, 67, 68, 87.
 FERRAN d'Aragó, 55.
 FERRAN EL CATÒLICH, 60.
 FERRAN I d'Aragó, 9, 12.
 FERRAN d'Aragó, duc de Calabria, 56, 57, 85, 86, 91.
 Ferrara, 19.
 FERRER (Francesch), 10, 12, 13, 38, 39, 42, 43, 51, 52.
 FERRER Y BIGNÉ (R.), 36 n., 38 n., 81.
 FIGUERES (Hyeroni), 19, 30, 31, 67, 142, 143.
 Florença, 19, 20, 95.
 FOGASSOT (Johan), 10, 11, 12, 51.
 FOULCHÉ-DELBOSC (R.), 52, 53, 164 n.
 FRANCESCH DE LA VIA, 45.
 França, 5, 16 n., 50 n., 102.
 FUENTES (Diego de), 91.
 FUSTER (J. P.), 41, 99, 112.
- GALLARDO (B. J.), 60, 86.
 Gandia, 29, 56 n.; *San Geroni de Gandia*, 29.
- GARCIA (Martí), 43.
 GARCILASO DE LA VEGA, 61, 100, 102 n., 153.
Gay Saber, 63, 78, 113, 166.
 GAYANGOS (P. de), 86.
 GIBERT (Guillem), 10, 12.
 GIL POLO (Gaspar), 41, 77 n.
 GIRALDI (Lilio Gregorio), 19, 20, 62, 77.
 GIRÓ (F.), 81.
 GIRÓN DE REBOLLEDO (Doña Ana), 61.
 Girona, 93.
Gloria d'amor, 12, 13, 14.
 GONZÁLEZ HURTEBISE (Ed.), 25 n.
 GRAJALES (Fr. Martí), 36, 153 n.
 GRALLA (Martí), 51.
 GRÖBER (G.), 155 n.
 GUARDIA, 51.
 Gubbio, 168.
 GUERAU (Franci), 60.
 GUILLEM DE BERGEDÀ, 43.
 GUIRAL (Jayme), 91.
- HARO (Luis de), 94.
 HAENEL, 17.
 HEBER (Richard), 49.
 HENRY, 17.
 HEREDIA, 87, 104 n.
 HERIL (Francisco de), rector de S. Cugat, 94.
 Holanda, 104 n.
 HOMER, 62, 69, 75.
 HOSEAH, 118.
 HUNTINGTON (A. M.), 54.
 HURTADO DE MENDOZA (Diego), 82.
- Indies, 100.
 INYEGO LOPES, 43.
 IÑIGO DE MENDOZA (Fr.), 33.
 IRIARTE, 94.
- ISABEL LA CATÒLICA, 55.
 Italia, 20, 60 n., 61, 77, 102, 114.
- JACME 'L CONQUERIDOR, 94.
 JANUS DE LUSIGNAN, 167.
Jardinet d'orats, 37 n., 61 n., 153.
 JESÚS, 10, 138.
 JOAN d'Austria, 104.
 JOAN II de Castella, 43, 114.
Jòcs florals. V. Barcelona, Valencia.
 JORDI DE SENT JORDI, 43, 114.
 JUAN de Aragón (Don), 41.
 JUAN II de Navarra, 53 n.
 JUAN (Honorat), bisbed'Osma, 20, 59 n., 73, 76, 77.
 JULIÀ (Emperador), 94.
- KARLES d'Aragó. V. CARLES.
- LADRO (Ramon), senyor de Castalla, 29.
 LATASSA, 44.
 LAURA, 29 n.
 LEBRIJA (Antonio de), 70.
 LEDESMA (Francisco de), 67.
 Lepant, 104.
Leys d'amors, 152, 154, 156, 159, 160, 167.
 LLOBET (Bernardo Joseph), 61.
 Llobregat, 112.
 Los Arcos, 99.
 LUCRECIA D'ALAGNO, 168.
 LULL (Ramon), 101, 106.
 LULL (Romeu), 61.
 Londres, 49; *British Museum*, 91.
 LOPE DE STUNYEGA, 43.
 LÓPEZ DE HOYOS (Juan), 92, 102.

- LORRIS (Guillaume de), 43 n.
 LUCREÇIA, 16.
- MACHAUT (G. de), 43.
 MACIAS, 43, 45 n.
- Madrid, 41, 43 n., 54, 56 n.,
 77, 82, 93, 102 n., 112 n.,
 115 n., 162; *Arxiu d'Ossu-*
na, 56 n.; *Biblioteca Na-*
cional, 21, 22 n., 28, 31,
 49, 58, 59, 61 n., 86, 91,
 94, 95, 97, 100, 117; *Bi-*
blioteca particular de S.
M. 31, 33 n., 58, 82, 101,
 117, 164 n.; *Conv. de Sant*
Marti, 59.
- MAGNABAL (J. G.), 30 n.,
 44 n., 87 n.
- Mallorca, 113.
- Mameluks, 167.
- Manual de Concells*, 31 n.
- MARCH (Arnau), 43.
- MARCH (Jacme), 43, 46, 47,
 51.
- MARCH (Pere), 29, 32, 50,
 157 n., 158 n.
- MARIA, filla de Anquonim
 Blanca, 16.
- MARIA, muller d'Alfons el
 Magnànim, 12.
- MARIANA (J. de), 114.
- MARINER (Vicente), 93, 94,
 95, 102.
- MARTÍNEZ (Frare Pere), 38.
- MARTÍNEZ (Sebastián), 67.
- MASDOVELLES, 155 n.
- MASDOVELLES (Johan Be-
 renguer de), 51.
- MASDOVELLES (P. Johande),
 51, 155.
- Massó TORRENTS (J.), 22,
 28, 31, 33 n., 34, 37 n.,
 50, 51, 61 n., 81, 82, 144
 n., 164 n.
- Mataró, 103, 104 n., 106.
- MAYANS (Juan Antonio), 73,
 99, 100, 112.
- MAYANS (Gregorio), 49, 73,
 93, 99, 100, 112.
- Mayença, 102 n.
- MAZARIN, 9, 13.
- MEDINACELI (Ducs de), 27.
- MENA (Fernando de), 102 n.
- MENA (Juan de), 30, 32, 34,
 43, 100, 111, 153.
- MENÉNDEZ PIDAL, 144 n.
- MENÉNDEZ Y PELAYO (M.),
 114.
- MERCURIUS, 139.
- MESCUA (Francesch de), 43.
- MEUN (Jean de), 43 n.
- MEXAUT. V. MACHAUT.
- MEY (Joan), 87, 88.
- MEYER (Paul), 155 n., 157.
- Middlehill, 50.
- MIGNE, 17.
- Milà, 20 n.
- MILÀ Y FONTANALS (M.), 13,
 32 n., 38 n., 43 n., 45 n.,
 47, 48, 50, 60, 61 n., 101,
 113, 144, 152, 153 n., 155,
 156 n., 167.
- MINERVA, 69.
- Modena, 20 n., 102 n.
- MONTMAYOR (Jordi de),
 31, 41, 69, 70, 71, 79, 81,
 87, 88, 91, 92, 93, 98, 100,
 102 n., 105, 114.
- Montpeller, 43 n., 115 n.,
 155 n.
- MOREL-FATIO (Alfred), 3,
 5, 13, 56 n., 61 n., 115,
 153 n., 155.
- MORENO (Joan), 14, 21, 82,
 168.
- MORER (Francesch), 11.
- Munich, 115 n.
- MUNTANER (Ramon), 17.
- Muntesa, 56 n.; *Ordre de*
Muntesa, 41, 61 n.
- NAGERA (Bartholomé de),
 91, 92.
- Napols, 12, 20, 57, 61, 95,
 114, 168.
- NAVARRO (Mossèn), 155.
- NAVARRO (Juan), 58, 59.
- NICOTI (G.), 66 n.
- NICOTI (Juan), 66 n.
- Nova-York, 4; *Biblioteca de*
la Societat Hispanica de
America, 52, 117; *His-*
panic Society, 54.
- OCHOA (E. de), 13.
- OLIVER (Francesch), 46.
- OMONT (H.), 50 n.
- Oñate (Doctor Diego de),
 99.
- ONTALVILLA (L. d'), 15 n.
- ORTEGA (Andrés), 34 n.
- OSEES, 118.
- OTO (Miser), OTONDE GRAN-
 SON (Messire), 43.
- OVIDI, 158.
- Palamós, 61.
- PALLAS, 139.
- PARDO (Llois), 33.
- PAGÈS (Am.), 13 n., 151 n.
- Paradis, 15 n., 138.
- Pardines, 29.
- París, 12, 32 n., 35, 42, 44,
 87, 113, 153 n., 156, 158;
Biblioteca de l'Universi-
tat, 99; *Biblioteca Maza-*
rina, 17 n., 94, 104, 112
 n.; *Biblioteca Nacional*, 9,
 14, 20 n., 37 n., 66 n., 94,
 117; *Collegi de les Quatre*
Nacions, 13; *Ecole des*
Hautes Etudes, 3, 115.
- Parma, 102 n.
- PASTOR (Simón), 36 n.
- PASTRANA, 51.
- PAZ Y MÉLIA (Ant.), 34 n.

- PEDRO (Don), Conestable de Portugal, 55.
- PEDROL (Luis), 25, 26, 27, 63, 64, 65, 162.
- PELLICER (Micer Christoval), 88, 91.
- PERE IV EL CERIMONIÓS, 114.
- PÉREZ BAYER (Francisco), 20, 28 n., 31, 41, 49, 73.
- PEROLASSO, 100.
- Perpinyà, 17.
- PERTEGÀS (Dr. J. Rodrigo), 9 n., 31 n., 35, 53 n.
- Peruça, Perusa, 168.
- PETRARCA, 19, 29 n., 30, 92, 95, 102, 103, 113, 114, 153, 160.
- PHILLIPPS (sir Thomas), 49, 50, 99, 117.
- PILHET (Lluís), 94.
- PLATÓ, 69.
- PIC DE LA MIRANDOLA, 20 n.
- PINÓS (Hyeronim de), 104 n.
- PONÇ D'ORTEFFÀ, 43.
- PONS (Vicente), 112.
- Provença, 153.
- PUIGGARÍ (P.), 13.
- PUJOL (Joan), 101, 103, 104, 106, 107.
- QUADRADO (J. M.), 81, 113.
- QUERALT (Pere de), 51.
- QUEVEDO (Francisco de), 59 n., 94 n., 101.
- RAIMBAUT DE VAQUEIRAS, 43, 51.
- Renaixement, 153.
- Renaixença, 114.
- RESA (Juan de), 31, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 79, 80, 83, 87, 91, 94, 95, 142, 143, 147.
- Ribagorça, 29.
- RICART, 11.
- RIJOLÉS. V. CARDONA.
- RIPOLL (Elionor), 29.
- RIVADENEYRA, 34 n., 94 n., 100.
- ROCA (Antich), 74, 75, 76, 77, 81.
- ROCA Y BROS (Joan), 81.
- ROCA (Ferrando), 79.
- ROCABERTÍ (fra), 14, 45, 47.
- ROCABERTÍ (Hugo Bernat de), 37 n.
- ROCHABERTÍ (Dona Blanca de), 33.
- RODRIGUES (Joan), 73 n.
- RODRÍGUEZ, (José), 56, 59, 60, 76, 85, 86, 112.
- ROGER DE PALLARS (Hug), 60 n.
- ROIÇ DE CORELLA (JOHAN), 15, 16.
- ROIÇ (Jacme), 65, 112.
- ROISIN (Alph.), 155 n.
- Roland (El), 145.
- Roma, 17, 60,
- ROMANÍ (Baltasar de), 23, 27, 30, 32, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 68, 69, 70, 73, 85, 86, 87, 91, 92, 93, 96, 97, 98, 99, 100, 105, 119, 121, 122, 131, 136, 137, 138, 145, 146, 161, 162, 163, 169.
- ROMANÍ (Frey D. Francisco Lançol de), 56 n.
- ROQUAFORT (Johan), 11, 38, 39.
- Ros (Simon), 87.
- ROSSELL (Pau), 29 n.
- ROSSI (Victorio), 19.
- ROTLÀ (Osias), 56 n.
- RUBIÓ Y LLUCH (Ant.), 115.
- RUBIÓ Y ORS (J.), 25, 34, 112, 114, 153, n. 167.
- Salamanca, 15 n., 34, 100; *Biblioteca del Colegio Mayor de San Bartolomé*, 34, 100.
- SALVÀ, 59, 87, 88, 104 n.
- SAMPER (H. de), 56 n.
- San Bartolomé*. V. Salamanca.
- San Geroni*. V. Gandía.
- San Gerónimo de Hebron, 74 n.
- San Marçal. V. DELPAS.
- SÁNCHEZ (T. A.), 112.
- SÁNCHEZ DE LAS BROZAS (Francisco), 34 n., 92, 93, 100, 111.
- SANT ANGEL Y DE PROXITA (Luis), 91.
- SANT HONOFRE, 38.
- Sant Matheu (prov. de Valencia), 98.
- SANT PERE, 138.
- SANT TOMAS, 115.
- SANTAFFE, 43.
- SANTILLANA (Marquès de), 43, 55, 153, 160.
- Saragoça, 32 n., 35, 37 n., 43, 44, 91, 92, 155, 167 n; *Biblioteca de la Universitat*, 41, 42, 44, 60, 117, 155 n.
- SARMIENTO (Fr. de), 73, 99, 112.
- SENTELLES, 51.
- SERAPHÍ (Pedro), 74, 81.
- SERRA (Bernat), 51.
- Sevilla, 60, 69, 86,
- SCORNA. V. ESCORNA.
- SIBILLA, 15 n.
- SISMONDE DE SISMONDI, 102.
- Soma, 60, 62 n.
- SORS (Mossèn Leonard de), 46, 47, 60 n., 155.
- SUARIÇ (Isabel), 36, 37.
- SUELVES (Miguel de), 91, 92.

- TALLANDER (Antoni), 43, 44 n., 168.
- TASSONI (Alessandro), 102.
- TASTÚ (Eug.), 17.
- TASTÚ (Josep), 12 n., 13, 17, 74, 101 n., 104, 112.
- TAXANDER (Valerius Andreas), 102.
- TECLA (Na), de Borja, ne-
boda del papa Calixte III,
21, 22, 70, 94, 95, 168.
- TERESA, 29, 30, 114.
- TICKNOR (G.), 30 n., 44, 87,
102.
- TINTER (Guillem), 51.
- Tirant lo Blanc*, 83.
- Tolosa de França, 159.
- TORELLI (Pomponio), 102.
- TORRAS Y BAGES (Josep),
115.
- TORRELLA o TORROELLA
Pere), 16, 37 n., 42, 45,
51, 155.
- TORRES (Johan de), 43.
- TORRES Y BELDA (J. Maria),
45.
- TOTILLA, 16.
- Tournay, 94.
- Trento (Concili de), 106.
- TRESFORT, notari, 51.
- TRIGONA (Comte de), 100.
- TRIBALDOS DE TOLEDO
(Luis), 94, 95.
- Trobes en lahors de la Verge
Maria*, 36 n., 153.
- TURMO Y PALAÇIOS (Ma-
nuel), 44.
- TURRÓ (Petrus), 19, 20.
- Valencia, 9, 12 n., 19, 27,
28, 29, 30, 31, 35, 36, 38,
42, 55, 56, 58, 59, 67, 69,
73, 78, 82, 87, 93, 95, 98,
99, 117, 136, 144, 153;
Arxiu de la Catedral, 29 n.;
Arxiu del Regne, 53 n.; *Ar-
xiu municipal*, 31 n.; *Bi-
blioteca universitaria y pro-
vincial*, 35, 41, 45, 57,
117; *Iglesia de Sant Mi-
guel*, 98, 99; *Jòcs florals*,
36 n., 79; *Monestir de Sant
Miquel dels Reis*, 56; *So-
cietat del Rat Penat*, 81.
- Valladolid, 31, 67, 74, 75,
76, 79, 117.
- VALLEJO (Alonso de), 92.
- VALLMANYA, 9, 47.
- VAZQUEZ DEL MARMOL
(Juan), 100.
- VEGA Y DE SENTMANAT (Jo-
sep de), 48, 51.
- VELASCO (Alfonso de), 94,
95.
- VELASCO (Miguel), 41.
- Venecia, 60.
- VIANA (Princep de). V. KAR-
LES d'Aragó.
- Vic, 115.
- VIDAL (Peire), 43.
- VIDAL (Pere), 17.
- VILARASA (Luis de), 13, 14,
43, 46, 51, 118.
- VILASALÓ (Pere), 16, 23, 25,
27, 49, 54, 62, 63, 71, 122,
125, 131, 132, 133, 135,
140, 143, 146, 148, 162.
- VILETA (Luis Juan), 101,
103, 105, 106, 107.
- Villalba, 98, 99.
- VINDEL (Pere), 54.
- VIRGILI, 69, 75.
- VISCASILLAS (Mariano), 44.
- WOTKE (K), 19 n.
- XARTIER. V. CHARTIER.
- XIMENEZ DE URREA (Juan),
conde de Aranda, vizcon-
de de Viota, 91.
- XIMENO (Vic.), 28 n., 31,
69 n., 71 n., 98., 99, 112.

TAULA DE MATERIES

PROLEG	3
CAPITOL PRIMER. — ELS MANUSCRITS	9
§ 1. <i>A. París.</i> Bibl. Nac., esp. 225. «Cançoners d'Amor». — § 2. <i>B. París.</i> Bibl. Nac., esp. 479. Pere Vilasaló y Ferran Folch de Cardona. Poesies de Johan Roiç de Corella y de D. Carles d'Aragó, princep de Viana. — § 3. <i>C. El Escorial</i>, iij. L. 26. Còpia de l'edició <i>c.</i> Pere Turró y Lilio Gregorio Giraldi. Notes de D. Honorato Juan, bisbe d'Osma. — § 4. <i>D. Madrid.</i> Bibl. Nac., 2985. Luis Pedrol y Ferran Folch de Cardona. El prototip de l'edició <i>b.</i> — § 5. <i>E. Madrid.</i> Bibl. Nac., 3695. Hierony Figueres y D. Luis Carroç de Vilaragut. El «prolech». Primera biografia d'Auzias March. — § 6. <i>F. Madrid.</i> Bibl. de S. M., 2. H. 4. Fototipia del foli 29. Obres d'Auzias March y de Juan de Mena. — § 7. <i>G. Valencia.</i> Bibl. Universitaria y Provincial, 92 6.7. Dues partides : el «Cançoners» <i>G</i>¹ completat per <i>G</i>² — § 8. <i>H. Saragoça.</i> Bibl. de la Universidad, 184. Fotogravat dels folis 33 v.º y 34 r.º. — § 9. <i>I. Barcelona.</i> Bibl. de l'Institut d'Estudis Catalans, Ms. n.º 3, «Cançoners Aguiló D». Senzilla còpia d'<i>A.</i> — § 10. <i>K. Cheltenham.</i> Bibl. Th. Phillipps, 9625. Altra vegada Pere Vilasaló y Ferran Folch de Cardona. — § 11. <i>L. Barcelona.</i> Bibl. de l'Institut d'Estudis Catalans, Ms. n.º 4, «Cançoners Aguiló C». — § 12. <i>M.</i> Bibl. de l'Ateneu Barcelonès, «Cançoners Amer». — § 13. <i>N. Nova-York.</i> Bibl. de l'«Hispanic Society of America».	

CAPITOL SEGON. — LES EDICIONS 55

§ 14. *a. Valencia*. Juan Navarro, en foli, 1539. Text y traducció castellana den Baltasar de Romaní. Epistola a D. Fernando d'Aragó, duc de Calabria. — § 15. *b. Barcelona*. Carles Amorós, in 4.º, 1543; Text den Luis Pedrol. Ferran Folch de Cardona, almirall de Nàpols, restaurador de les obres d'Auzias March. Testimoniatge de Boscán. La nova classificació de les poesies. — § 16. *c. Barcelona*. Carles Amorós, in 8.º, 1545. Reproducció quasi textual de *b*. — § 17. *d. Valladolid*. Sebastián Martínez, in 8.º, 1555. Text de Juan de Resa. El privilegi d'impressió. L'epistola al duc de Sesa, Gonzalo Fernández de Córdoba. Biografia d'Auzias March. El text. El «Vocabulario». — § 18. *e. Barcelona*. Claudi Bornat, in 8.º, 1560. Text d'Antich Roca. Epistola-dedicatoria a don Ferran Folch de Cardona. Atribució inexacta a D. Honorato Juan de la «taula y alphabet dels vocables scurs». — § 19. *f. Barcelona*. Ferrando Roca, in 8.º, 1864. Text de Francesch Pelayo Briz. — § 20. *g. Barcelona*. Roca y Bros, in 8.º, 1884. Francesch Fayos Antony. — § 21. *h. Barcelona*. F. Giró, in 4.º, 1888. Antoni Bulbena. — § 22. *i. Barcelona*. Biblioteca Clàssica Catalana, in 4.º, 1908-1909.

CAPITOL TERCER. — LES TRADUCCIONS. 85

§ 23. Text y traducció castellana den Romaní, *Valencia*, Juan Navarro, en foli, 1539. — § 24. Trad. castellana Romaní, *Sevilla*, Joan Canalla, in 8.º, 1553. — § 25. Trad. castellana Montemayor, *Valencia*, Joan Mey, in 8.º, 1560, «Primera parte de las obras del excellentissimo... Ausias March»: Els *Cantos de amor* solament. — § 26. Trad. castellana Montemayor y Romaní, *Çaragoza*, Bartholomé de Nàgera, in 8.º, 1562. Dues partides, l'una, *Cantos de amor*, den Montemayor, l'altra den Romaní. — § 27. Trad. castellana Montemayor y Romaní, *Madrid*, Francisco Sánchez, in 8.º, 1579. — § 28. Trad. llatina Vicente Mariner, *Tournon* (Tournay), Lud. Pilhet, in 8.º, 1633. «Praefatio». Biografia d'Auzias March. — § 29. Trad. castellana inèdita, *Madrid*, Bibl. Nac., 1131. Comparació amb la trad. Romaní. — § 30. Altres traduccions castellanes completes o parcials. — § 31. Traduccions en altres llengües que 'l castellà y el llatí.

CAPITOL QUART. — ELS COMENTARIS. 103

§ 32. Luis Juan Vileta. Joan Pujol, de Mataró: La *Visió en somni*; les cinc *Glosas*. Francisco Sánchez de las Brozas. — § 33. Vicente Pons. Els bibliografs del segle XVIIIe. — § 34. Josep Tastú. Torres Amat.

José María Quadrado. Manuel Milà y Fontanals. Amador de los Ríos. Joaquim Rubió y Ors. Marcelino Menéndez y Pelayo. Antoni Rubió y Lluch. Josep Torras y Bages. Otto Denk. Alfred Morel-Fatio.

CAPITOL CINQUÈ. — CLASSIFICACIÓ DELS MANUSCRITS Y DE LES EDICIONS.

PRINCIPIS DE L'ESTABLIMENT DEL TEXT. 117

§ 35. Independència dels manuscrits y de les edicions. — § 36. Principis de llur classificació. Caracters *externs* : les atribucions de les poesies, la llur classificació, l'ordre de les estrofes en cada poesia, l'identitat de les llacunes y de les addicions. Divisió de l'original en dues partides : 1X y 2X. — § 37. Caracters *interns* : les lliçons. Crítica de les lliçons. Les families dels manuscrits. — § 38. Formació y publicació del text en el segle XVIe. — § 39. Estat de la tradició dels manuscrits y de les edicions antigues. La llur genealogia. — § 40. Principis seguits per la constitució del text. La disposició tipografica.

CAPITOL SISÈ. — L'ORTOGRAFIA Y LA VERSIFICACIÓ 151

§ 41. L'ortografia del manuscrit *F*. — § 42. La versificació. Els metres. — § 43. L'estrofa. — § 44. L'encadenament de les estrofes. — § 45. Les rimés. — § 46. Les llibertats poetiques ;

CAPITOL SETÈ. — CLASSIFICACIÓ Y CRONOLOGIA DE LES POESIES 161

§ 47. La classificació logica de les edicions. — § 48. La classificació dels manuscrits. Com pot ser establerta. — § 49. La classificació dels manuscrits es cronologica. Cronologia de les poesies.

Taula alfabetica y concordancia de l'edició crítica amb els manuscrits, edicions antigues y principals traduccions. 171

Taula alfabetica dels noms propis 183

Taula de materies 189

LAMINES : I, Manuscrit *F*, foli xxjx; p. 31-34. — II, Manuscrit *H*, folis 33 v.º y 34; p. 41-45. — III, Quadro sinoptic de les relacions dels manuscrits y de les edicions; p. 147.

VU, LE 14 DÉCEMBRE 1909:

LE DOYEN DE LA FACULTÉ DES LETTRES
DE L'UNIVERSITÉ DE PARIS,

A. CROISET

VU ET PERMIS D'IMPRIMER:

LE VICE-RECTEUR DE L'ACADÉMIE DE PARIS,

L. LIARD

ERRADES

PAGINA	RATLLA	DIU	HA DE DIR
15	19	Desdevises du Désert.	Desdevises du Dezert
23	3	} Pere de Vilasaló	Pere Vilasaló
27	28		
54	16		
62	34, 38		
63	13		
71	5	} Joan de Resa	Juan de Resa
31	19		
37	última		
40	27		
40	última		
41	35	canto del Turia	canto de Turia
48	22	} Setmanat	Sentmanat
51	29		
81	29	Fr. Celsa	Fr. Calsa
94	29	Luis Tribaldo de Toledo.	Luis Tribaldos de Toledo
96	última	Qui de per si.	Qui ne per si

